

Одеський державний університет внутрішніх справ

Горбаньов І. М.

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Навчальний посібник

Одеса
ОДУВС
2016

УДК 343.98 (076)
ББК 67.9 (4 Укр)
Г67

Рекомендовано до опублікування вченою радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 29.09.2016 року)

Рецензенти:

В. Є. Тарасенко, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

В. С. Бондар, начальник відділу організації наукової роботи Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції;

М. В. Шевсрді́н, заступник начальника СУ ГУНП України у Луганській області, полковник поліції.

Горбаньов І. М.

Г67 Особливості методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності : навчальний посібник з інтерактивними елементами / І. М. Горбаньов — Одеса : ОДУВС, 2016. — 218 с.

ISBN 978-617-7215-55-3

У посібнику розглянуто особливості методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Виділено і досліджено елементи криміналістичної характеристики даного різновиду злочинів (спосіб вчинення злочину; обстановка, місце та час вчинення злочину; типові сліди злочину; особа злочинця); особливості початкового етапу розслідування цих злочинів; типові слідчі ситуації, версії та алгоритми їх розв'язання, невідкладні першочергові слідчі (розшукові) дії (огляд місця події, обшук, допит, підготовку та призначення окремих видів судових експертиз) та специфіку тактики їх проведення, особливості використання спеціальних знань при розслідуванні таких злочинів, форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами.

Розраховано на курсантів, студентів, ад'юнктів (аспірантів), науковців і викладачів вищих юридичних навчальних закладів, а також на практичних працівників органів досудового слідства, експертних підрозділів, суддів.

УДК 343.346.8:347.78 (076)
ББК 67.9 (4 Укр)

ISBN 978-617-7215-55-3

© Горбаньов І.М., 2016.

ЗМІСТ

<u>ВСТУП</u>	4
РОЗДІЛ 1. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності	
<u>1.1. Загальнотеоретичні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності</u>	6
<u>1.2. Дані про предмет злочинного посягання та умови його охорони при вчиненні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності</u>	14
<u>1.3. Відомості про способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності</u>	31
<u>1.4. Узагальнені дані про сліди вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності</u>	62
<u>1.5. Інші елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності (час, місце, типові особливості групи злочинців, мотиви та цілі скоєння злочину)</u>	72
РОЗДІЛ 2. Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності	
<u>2.1. Початок розслідування кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності</u>	86
<u>2.2. Типові слідчі ситуації, версії та особливості їх перевірки на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності</u>	92
<u>2.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності</u>	109
<u>2.4. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності</u>	143
<u>2.5. Особливості організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності</u>	176
<u>ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ</u>	182
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</u>	184
<u>ДОДАТКИ</u>	215

ВСТУП

У статті 54 Конституції України декларується: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди...»

Об'єкти інтелектуальної власності охороняються та захищаються в порядку, що встановлений адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством України. Однак з існуванням такої охорони та захисту в українському суспільстві розповсюджені факти посягання на об'єкти авторського права, суміжних прав, прав промислової власності, засоби індивідуалізації товару та учасників господарського обігу, а також особливі об'єкти інтелектуальної власності.

Держава, з метою забезпечення світових стандартів захисту інтелектуальної власності, приєдналася до Всесвітньої конвенції про авторське право, Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, Європейської конвенції про кіберзлочинність та інші. Також у національному законодавстві була передбачена кримінальна відповідальність за незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеогам і програм мовлення ... (ст. 176 КК України); незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції ... (ст. 177 КК України); незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару ... (ст. 229 КК України). Разом з цим Указом Президента України №285/2001 від 27 квітня 2001 р. «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» у структурі МВС України були створені підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій. Усе це активізувало протидію кримінальним правопорушенням у сфері інтелектуальної власності і виникла необхідність забезпечити діяльність слідчих відповідними методичними рекомендаціями з розслідування порушеннями зазначеної категорії.

Вітчизняні і закордонні вчені-криміналісти зробили значний внесок у вирішення цієї проблеми. Серед них: Т.В. Авер'янова, Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, В.В. Бірюков, Т.В. Варфоломеева, В.Б. Вєхов, М.С. Вертузаєв, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.О. Галанов, А.І. Гальченко, А.Ю. Головін, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, А.В. Дулов, С.В. Єрмаков, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, Д.О. Коваленко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.В. Крилов, С.Ю. Лапін, В.К. Лисиченко, І.М. Лузгін, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, О.Р. Михайленко, О.В. Моторіна, В.Т. Нор, Л.П. Паламарчук, М.В. Салтєвський, М.Я. Сєгай, О.В. Таран, В.В. Тіщенко, Р.Б. Хамєтов, В.С. Цимбалюк, В.Ю. Шепітько та інші. Вказані автори надали істотну наукову допомогу слідчій практиці, внесли багато нового в теорію і практику розслідування злочинів, створили підґрунтя для проведення подальших досліджень. Так, певні аспекти цієї проблеми були розглянуті О.В. Таран «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав» (2005 р.), Г.К. Авдєєвої «Проблеми судово-експертного дослідження контрафактної аудіовізуальної продукції (за матеріалами кримінальних справ)» (2006 р.), І.Р. Куриліна «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності» (2007 р.), О.А. Севідова «Криміналістична характеристика злочинних порушень авторського і суміжних прав та основні положення їх розслідування» (2009 р.) є актуальними та повними, але, на нашу думку, лише фрагментарно висвітлюють особливості методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Велика поширеність та суспільна небезпека кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, відсутність комплексної методики розслідування вказаних кримінально-караних порушень зумовлюють актуальність теми навчального посібника.

Навчальний посібник «Особливості методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності» розрахований на курсантів, студентів, ад'юнктів (аспірантів), і буде цікавий науковцям і викладачам вищих юридичних навчальних закладів, при формуванні стійкої системи знань, вмінь та компетенцій під час вивчення теми: «Методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності» у навчальній дисципліні «Криміналістика».

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1.1. Загальнотеоретичні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

Криміналістична характеристика, як наукова категорія, виникла в науці криміналістиці у кінці 60-х початку 70-х років XX століття. Передумовою її появи можна вважати введення Гансом Гросом до «Керівництва для судових слідчих як системи криміналістики» розділу, присвяченого відомостям про криміналістично значущі особливості злочинних прийомів, які застосовуються різними категоріями злочинців. Він вважав, що наведені відомості будуть корисні слідчому в отриманні чіткішого уявлення про злочин, що розслідується, а також при визначенні напрямку розслідування¹.

Висловлені Г. Гросом думки знайшли свій розвиток у працях І.М. Якімова², а також С.А. Голунського і Б.М. Шавера. Останні при описі діянь, що розслідуються, виділяли специфічні криміналістичні риси, властиві способу і обстановці скоєних злочинів³. Це певною мірою зумовило напрям досліджень інших криміналістів щодо виділення та опису криміналістично значущих ознак, що містяться в усіх елементах злочинної діяльності кожного її виду⁴.

При збільшенні відомостей такого роду поступово виникає уявлення про ознаки різних видів злочинів. Вперше для позначення таких відомостей Л.А. Сергєєвим вводиться поняття «криміналістична характеристика злочину», яка розглядається ним, як елемент методики розслідування злочинів. Під нею вчений розуміє сукупність взаємопов'язаних чинників, що характеризують особливості способів скоєння і слідів відповідних видів злочинів, об'єкту посягань, обставин, які характеризують учасників злочинів та їх злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку скоєння злочинів⁵.

¹ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Ганс Гросс. – Спб., 1908. – С. 352.

² Якимов И.Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. / И.Н. Якимов. – Новое изд., перепеч. с изд. 1925 г. – М.: ЛексЭст, – 2003. – С. 9–11.

³ Голунский С.А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. / С.А. Голунский, Б.М. Шавер. – М., 1939. – С. 14.

⁴ Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории / Н. П. Яблоков // Вестник Московского университета. Серия 11 Право. – 2000. – №2. – С. 4.

⁵ Сергеев Л.А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Л.А. Сергеев. – М., 1966. – С. 4-5.

Приблизно в цей же час О.Н. Колесниченко також використовує це криміналістичне поняття⁶.

З моменту введення криміналістичної характеристики в понятійний апарат криміналістики ця наукова категорія стала предметом дослідження Р.С. Белкіна, І.О. Возгріна, В.К. Гавло, В.О. Коновалової, В.О. Образцова, М.О. Селіванова, М.П. Яблокова та інших.

За наявності великої кількості поглядів на криміналістичну характеристику думки вчених-криміналістів сходяться на необхідності її існування як наукової категорії, а також доцільності її розробки як основи побудови й формування оптимальних методик розслідування окремих видів злочинів. Так, В.О. Галанов обгрунтовано вважає, що створення досить ефективних методик розслідування взагалі неможливе без розробки криміналістичної характеристики окремих груп злочинів, це пояснюється тим, що в основі криміналістичних характеристик лежить ідея виявлення закономірностей, властивих окремим видам протиправної діяльності, ретельний аналіз яких створює необхідні умови для розробки ефективних рекомендацій з розслідування злочинів⁷.

При всій значущості криміналістичної характеристики деякі вчені, серед яких Р.С. Белкін, І.С. Биховський, А.В. Дулов⁸, мають окрему думку. Вони висловлюють побоювання щодо перебільшення ролі даної наукової категорії в криміналістиці. І це не дивно, особливо коли деякі автори вважають, що «криміналістична характеристика злочину у найбільшій мірі відповідатиме своєму призначенню, якщо вона постане як комплекс відомостей про те, що являє собою окрема група злочинів з позиції науки кримінального права, кримінології та криміналістики»⁹.

Побоювання провидних учених щодо перебільшення ролі криміналістичної характеристики злочинів не слід сприймати як відмову від неї взагалі, а навпаки, як більш глибоке її дослідження та виключення всього зайвого¹⁰. М.П. Яблоков з цього приводу обгрунтовано наголошує, що дійсно при формуванні криміналістичної характеристики злочинів

⁶ Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.Н. Колесниченко. – Харьков, 1967. – С. 10.

⁷ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 16-17.

⁸ Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р.С. Белкин. – М.: Издательство Норма (Издательская группа НОРМА–ИНФРА*М), 2001. – С. 221–223; Белкин Р.С. Модное увлечение или новое слово в науке? / Р.С. Белкин, И.Е. Быховский, А.В. Дулов // Соц. законность. – 1987. – №9. – С. 56.

⁹ Сенчик Н.А. Криминалистическая характеристика преступлений / Н.А. Сенчик // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1983. – №26. – С. 28.

¹⁰ Возгрин И.А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография / И.А. Возгрин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 308.

використовуються дані кримінально-правової і кримінологічної спрямованості, але тільки понятійного і направляючого характеру, щоб не втратити правові орієнтири, які вимагають криміналістичного осмислення¹¹.

У літературі існує велика кількість різних визначень криміналістичної характеристики. В.Ф. Ермолович, аналізуючи ці визначення, помітив, що погляди вчених можна розділити на дві групи¹².

Прибічники першої групи розглядають криміналістичну характеристику взагалі. Так, І.Ф. Герасимов і Є.В. Ципленкова відзначають, що означена криміналістична категорія є сукупністю відомостей, знань про окремий вид або групу злочинів, одержаних у результаті спеціальних досліджень, що є важливим структурним елементом методики розслідування, що обумовлює методичні рекомендації і, насамкінець, сприяє розкриттю, розслідуванню та попередженню злочинів¹³. Схожу думку висловлює С.І. Винокуров та І.О. Возгрін¹⁴. М.П. Яблоков і В.О. Образцов повно та точно визначають криміналістичну характеристику як систему інформації, що містить дані про злочин і пов'язані з ним обставини, а також виражає зміст, сутність і риси відповідних злочинів¹⁵.

Інша група вчених розглядає криміналістичну характеристику через її окремі властивості. Так, на думку Т.В. Авер'янової та інших, криміналістична характеристика окремого виду злочинів повинна містити характеристику початкової інформації, системи даних про спосіб вчинення і приховування злочину та типових наслідків його застосування, особи імовірного злочинця та імовірних мотивів і цілей злочину, особу імовірної жертви злочину, деяких обставин скоєння злочину (місця, часу, обстановки)¹⁶.

Для позначення криміналістичної характеристики у літературі використовується: 1) інформаційна модель предмету пізнання у

¹¹ Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории / Н.П. Яблоков // Вестник Московского университета. Серия 11 «Право». – 2000. – №2. – С. 7–8.

¹² Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Минск: «Амалфея». – 2001. – С. 13.

¹³ Герасимов И.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений в методике расследования. Методика расследования преступлений: Общие положения / И.Ф. Герасимов, Е.В. Ципленкова. – М., 1976. – С. 96; Общие положения расследования преступлений. Криминалистика. – М.: Высшая школа, 1994. – С. 333.

¹⁴ Винокуров С.И. Криминалистическая характеристика преступлений, ее содержание и роль в построении методики расследования / С.И. Винокуров // Методика расследования преступлений: Общие положения. – М., 1976. – С. 101; Возгрин И.А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография / И.А. Возгрин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 296.

¹⁵ Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. – М.: Юристъ, 1997. – С. 31; Криминалистика социалистических стран / Под ред. В.Я. Колдина. – М.: Юрид. лит., 1986. – С. 122.

¹⁶ Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкина, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Белкина Р.С. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М, 1999. – С. 687–689.

кримінальному судочинстві¹⁷; 2) інформаційна модель типових ознак певного виду (групи) злочинів¹⁸; 3) імовірна модель події¹⁹; 4) система даних (відомостей) про злочин, що сприяють розкриттю і розслідуванню²⁰; 5) система особливостей виду злочинів, що мають значення для розслідування²¹; 6) система опису криміналістично значущих ознак злочинів²²; 7) система інформації про злочин, що розслідується, яка має кримінально-правове і процесуальне значення²³; 8) ідеальна модель типових зв'язків і джерел доказової інформації²⁴; 9) система узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду злочинів²⁵.

Таким чином, в усіх процитованих визначеннях йдеться про те, що криміналістична характеристика - це наукова абстракція, модель у вигляді системи узагальнених даних про вид (групу) злочинів або типових ознак певної категорії (групи) злочинів, в якій на статистичному рівні відображено кореляційні взаємозв'язки між її елементами²⁶. Тож, нам уявляється, що криміналістична характеристика злочинів є узагальнена інформаційна модель, яка представляє собою систематизований опис типових

¹⁷ Образцов В.А. Криміналістика: Курс лекцій / В.А. Образцов. – М., 1996. – С. 34.

¹⁸ Специализированный курс криминалистики. – К., 1987. – С. 310.

¹⁹ Криміналістика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М, 1999. – С. 688.

²⁰ Криміналістика: Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М., 1984 – С. 366.

²¹ Криміналістика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова и А.Ф. Вольнского. – М.: Спарк, 1998. – С. 333.

²² Криміналістика / Под ред. Н.П. Яблокова, В.Я. Колдина. – М., 1990. – С. 324.

²³ Андреев И.С. Криміналістика: Учебное пособие / И.С. Андреева, Г.И. Грамович, Н.И. Порубов // Под ред. Н.И. Порубова. – Мн.: Выш.шк., 1997. – С. 180.

²⁴ Гончаренко В.И. Понятие криминалистической характеристики преступлений // Криміналістика и судебная экспертиза / В.И. Гончаренко, Г.А. Кушнир, В.А. Подпалый –1986. – Вып. 33. – С. 5.

²⁵ Бахін В.П. Криміналістика: Курс лекцій (ч.1) / В.П. Бахін, І.В. Гора, П.В. Цимбал. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – С. 242.

²⁶ Баев О.Я. И все же: реальность или иллюзия (еще раз о криминалистической характеристике преступлений) / О.Я. Баев // Вестник криминалистики. – Вып. 1(3). – М.: Спарк, 2002. – С. 17–23; Бахін В.П. Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования / В.П. Бахін // Вестник криминалистики. – Вып. 1. – М.: Спарк, 2000. – С. 17; Журавель В.А. Криміналістична характеристика злочинів: реальність чи ілюзія? / В.А. Журавель // Правничий часопис Донецького університету. – 2001. – №1 (6). – С. 58; Колесніченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: Учебное пособие. / А.Н. Колесніченко, В.А. Коновалова. – Х.: Юридический институт, 1985. – С. 16; Криміналістика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М, 1999. – С. 687–688; Лукьянчиков Е.Д. О соотношении криминалистической и оперативно–тактической характеристик преступления / Е.Д. Лукьянчиков // Вісник ЛАВС МВС імені 10–річчя незалежності України: Науково–практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2003. – №2. – С. 186; Образцов В.А. Криміналістика: Учеб. пособие / В.А. Образцов. – М.: Юрикон. 1994. – С. 37–38; Шевчук В. «Криміналістичний фантом» чи реальність (ще раз про криміналістичну характеристику злочинів) / В. Шевчук // Юридична Україна. – 2003. – №3. – С. 21.

криміналістично значущих ознак окремих видів, груп злочинів, що мають істотне значення для виявлення, розкриття та розслідування останніх.

Дискусійним питанням у криміналістиці залишається необхідність відображення кореляційних взаємозв'язків між елементами криміналістичної характеристики. Так, деякі вчені, зокрема С.О. Назаров, пропонує взагалі відмовитися від пошуку кореляційних залежностей між елементами криміналістичної характеристики злочину. Ця думка здається нам цікавою. Такий підхід мотивується тим, що в кореляційній залежності змінна величина відповідає змінна постійної величини з певним ступенем імовірності. Коефіцієнт кореляції відповідно може змінюватися від 0,1 до 0,9, тобто залежність може виявлятися в одному злочині з десяти або в дев'яти з десяти злочинів. Якщо уявити, що криміналістична характеристика має п'ять елементів з коефіцієнтом кореляції 0,9 між ними, то, виходячи з того, що при визначенні надійності системи в цілому імовірність надійності її елементів перемножується, надійність такої криміналістичної характеристики злочину в цілому буде 0,59, тобто вона відповідатиме приблизно 590 злочинам з 1000, якщо ж елементів у системі ще більше, тоді кореляція між елементами менше, і відповідно надійність такої системи буде нижче 0,5. І тут виникає питання - чи може наука рекомендувати практиці систему з коефіцієнтом надійності менше 0,6, тобто коли імовірність програшу рівна або більше імовірності виграшу?²⁷ Дійсно, наука не може рекомендувати систему з коефіцієнтом надійності менше 0,6, проте, з іншого боку, кореляційні залежності, виведені ще Л.Г. Відоновим²⁸, не раз доводили свою працездатність на практиці²⁹.

Автор схиляється до думки, що практичне застосування криміналістичної характеристики полягає не у наявності кореляційних залежностей між її елементами, а у використанні її інформаційного компоненту³⁰, тобто орієнтуючої ролі для слідчого. Якщо слідчий має в своєму розпорядженні відомості про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, а також ознаки конкретного злочину, що розслідується зараз, то він, спираючись на криміналістичну характеристику, може пізнати сутність злочинної діяльності, що розслідується, а також прогнозувати характер інших досі невідомих елементів злочину³¹, висунути більш обґрунтовані конкретні версії і вибрати найбільш оптимальні методи

²⁷ Назаров С.А. О соотношении криминалистической характеристики и механизма преступления / С.А. Назаров // Вестник криминалистики. – Вып. 2 (10). – М.: Спарк, 2004. – С. 19.

²⁸ Видонов Л.Г. Типовые версии по делам об убийствах. Справочное пособие / Л.Г. Видонов. – Горький: Прокуратура СССР, Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1981. – 55 с.

²⁹ Ілляш Я.М. Службова функція криміналістичної характеристики злочинів / Я.М. Ілляш // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – №2. – С. 74.

³⁰ Сінчук В. Криміналістична характеристика в дії (з практики розслідування кримінальної справи) / В. Сінчук // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – №4 (27). – С. 219.

³¹ Шмонин А.В. Современное представление о криминалистической характеристике преступлений / А.В. Шмонин // Следователь. – 2005. – №2. – С. 47.

розслідування. Ефективність цього процесу обумовлена систематизацією елементів криміналістичної характеристики та існуванням між ними чітких зв'язків³².

Одним з дискусійних питань у теорії криміналістичної характеристики злочинів є питання про кількісний і якісний склад її елементів. Наведемо її елементи, відомості про які частіше за інших зустрічаються в працях криміналістів: 1) механізм слідоутворення; 2) предмет злочинного посягання та умови його охорони; 3) способи підготовки, скоєння і приховування злочину; 4) особа імовірного злочинця; 5) імовірні мотиви і цілі; 6) обставини скоєння злочину; 7) особа імовірної жертви; 8) типові сліди злочину і імовірні місця їх знаходження; 9) знаряддя і засоби скоєння злочину. Слід відзначити, що перелічені елементи не можуть розглядатися як єдина та незмінна система для всіх видів злочинів³³.

На нашу думку, суперечливим питанням залишається включення в криміналістичну характеристику деяких елементів. Серед них опис стану та значення боротьби з даним видом злочинів³⁴. Слід погодитися з Р.С. Белкіним, який зазначає, що такі дані стабільні і не корисні для методики розслідування як комплексу практичних рекомендацій. Отже, їх включення до криміналістичної характеристики необґрунтоване³⁵.

При розгляді інших елементів криміналістичної характеристики варто прислухатися до думки В.Ф. Ермоловича. Він стверджує, що до складу криміналістичної характеристики злочинів не можуть входити будь-які елементи, що відносяться не до самого злочину, а до його розслідування³⁶. Такий висновок ґрунтується на тому, що характеристика будь-якої події припускає опис її характерних, відмінних якостей, властивостей³⁷, де обов'язково повинна враховуватися вимога безпосередньої належності будь-якого описуваного елемента до події, що характеризується. Так, при розгляді питання щодо включення у криміналістичну характеристику інформації про напрями, шляхи і засоби встановлення злочинця, а також опис типових

³² Ілляш Я.М. Службова функція криміналістичної характеристики злочинів / Я.М. Ілляш // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – №2. – С. 71–73; Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории / Н.П. Яблоков // Вестник Московского университета. Серия 11 «Право». – 2000. – №2. – С. 10–11, 13.

³³ Бахін В.П. Криміналістика: Курс лекцій (ч.1). / В.П. Бахін, І.В. Гора, П.В. Цимбал – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – С. 246; Гончаренко В.И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В.И. Гончаренко, Г.А. Кушнир, В.А. Подпалый // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1986. – Вып. 33. – С. 7.

³⁴ Возгрин И.А. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. / И.А. Возгрин. – Л., 1976. – С. 6–9.

³⁵ Белкин Р.С. Том 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин // Курс криминалистики: В 3 т. – М.: Юристъ, 1997. – С. 315.

³⁶ Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Минск: Амалфея, 2001. – С. 25.

³⁷ Ожегов С.И. Словарь русского языка. – 15-е изд. / С.И. Ожегов. – М.: Русский язык, 1984. – С. 747.

слідчих ситуацій³⁸, ми можемо вказати, що «слідча ситуація як сукупність умов, в яких протікає розслідування на певному етапі, безпосередньо пов'язана не зі злочином, а з його розслідуванням»³⁹. Звідси витікає, що опис типових слідчих ситуацій не можна вважати елементом криміналістичної характеристики злочинів. Це ж відноситься до опису носіїв типової початкової інформації про злочин⁴⁰. Отже, немає підстав для включення в криміналістичну характеристику злочинів опису носіїв типової початкової інформації про злочин.

З урахуванням викладеного, розглянемо далі такі елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності: предмет злочинного посягання; способи скоєння злочину; механізм слідоутворення; обставини скоєння злочину; типові особливості групи злочинців, мотиви та цілі скоєння злочину.

Також слід зупинитися на груповій криміналістичній характеристиці кримінальних порушень у сфері інтелектуальної власності.

На думку більшості учених, криміналістична характеристика – перший (початковий) компонент приватних криміналістичних методик, що розкриває криміналістичну сутність тієї або іншої групи (виду) злочинів.

До системи даних про криміналістично значущі ознаки злочинів, досліджуваної нами групи, відносяться такі (елементи криміналістичної характеристики), які досить ґрунтовно дослідив Є.С. Лапін:

1. Дані про предмет злочинного посягання, мають криміналістичне значення. Безпосередніми предметами злочинного посягання є об'єкти авторського та суміжних прав, патентного права, товарні знаки, знаки найменування місця походження товарів, а також відомості ноу-хау. Дані про ці результати інтелектуальної діяльності та прирівняних до них засобів індивідуалізації товарів, робіт і послуг, виникають в першу чергу з цивільного права. Необхідність постійного орієнтування на цивільно-правовий аспект даних про предмет злочину – неодмінна, початкова умова для правильної оцінки події.

2. Дані про способи підготовки, вчинення та приховування кримінально-караного порушення інтелектуальної власності. Спосіб скоєння злочину полягає у незаконному (проти волі потерпілого правовласника, без його дозволу) використання результату інтелектуальної діяльності або засобів індивідуалізації, що полягає у виготовленні, розповсюдженні або іншому використанні, а також імпорті, перевезенні або зберіганні, з метою введення в

³⁸ Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений / И.Ф. Пантелеев – М., 1975. – С. 9–10.

³⁹ Куклин В.В. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / В.В. Куклин // Вопросы уголовного процесса и криминалистики: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – С. 84.

⁴⁰ Возгрин И.А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография / И.А. Возгрин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 299–300; Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М., 1999. – С. 688.

обіг контрафактних матеріальних носіїв. Такі дії, як правило, ретельно продумуються, плануються і здійснюються узгоджено.

3. Дані про типові-сліди злочинів. Загальними для всіх згаданих видів злочинів слідами або наслідками події злочину, його відкритим (очевидним, не прихованим) проявом є введені в обіг (тобто продаються, пропонуються до продажу, імпортуються, зберігаються і перевозяться з цією метою) контрафактні матеріальні носії, у яких виражений результат інтелектуальної діяльності або засіб індивідуалізації товару, який було використано з порушенням виключного права.

4. Дані про особу потерпілого. Вони базуються на тому, що потерпілий є «спеціальний суб'єкт». Це – правовласник, тобто особа, які належить виключне право на результат її інтелектуальної діяльності або на прирівняний до нього засіб індивідуалізації товарів, робіт та послуг, а також інші особи, до яких перейшло виключне право згідно з цивільним законом.

Потерпілих можна підрозділити на дві категорії. Одна з них активно бореться за результати своєї інтелектуальної діяльності і намагається протидіяти протиправним зазіханням на них. Вони постійно проявляють інтерес до дій слідчого, як на сталій початку кримінального провадження, так і в подальшому – у ході досудового слідства і судового засідання. Інша категорія потерпілих недооцінює суспільної небезпеки злочинів проти інтелектуальної власності, не виявляє зацікавленості в боротьбі з контрафактом, та малоактивна у відстоюванні своїх законних прав. Вони не прагнуть надавати в розпорядження слідства необхідні для розслідування відомості, що вельми ускладнює розслідування кримінально-караного порушення у сфері інтелектуальної власності.

5. Дані про особу суб'єкта злочину. Нерідко це члени організованої злочинної групи, що діють з корисливих мотивів. Практика показує, що виготовляти, імпортувати і збувати контрафактний товар вигідніше і безпечніше, ніж, наприклад, ризикувати з наркотиками або зброєю. Вони не до кінця усвідомлюють, що інтелектуальна власність знаходиться під таким же захистом держави, як і будь-яка інша. Їх ставлення до розслідуваної події характеризується тим, що вони не особливо турбуються відносно того, яке покарання буде призначено їм за вироком суду, оскільки найчастіше, як показує судова практика це штраф або умовне покарання. Більше їх турбує те, що це спричинить за собою судимість, і ця ситуація буде розголошена на роботі (серед громадськості, на службі, серед рідних і близьких), а можливо і в засобах масової інформації, і в результаті, пляма на репутації (шкода кар'єри, суспільному становищу, бізнесу, навчанню)⁴¹.

Вказані узагальнені елементи криміналістичної характеристики зазначеної групи злочинів містять спільне, що об'єднує зазначені окремі види злочинів в цю групу.

⁴¹ Лапин Е.С. Расследование преступлений, совершенных против интеллектуальной собственности / Е.С. Лапин. – М., 2011.

Отже, представлена групова (базова) криміналістична характеристика, як результат пізнання закономірностей прояву механізму злочину, є криміналістичне поняття досліджуваної групи злочинів, яке за логікою передусє побудові приватної криміналістичної методики розслідування. Криміналістична характеристика є також загальним обґрунтуванням криміналістичних методичних рекомендацій з розслідування даних видів злочинів.

1.2. Дані про предмет злочинного посягання та умови його охорони при вчиненні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

Предмет незаконного відтворення та розповсюдження творів

Предмет злочинного посягання вивчається багатьма юридичними науками. Для криміналістики це самостійний, базовий, вузловий елемент криміналістичної характеристики злочину, який детермінує обстановку злочину і визначає шляхи його розслідування⁴². Вибір злочинцем предмета злочинного посягання несе в собі певне інформаційне значення. У деяких випадках, він прямо вказує на мотив, мету, особливості особи злочинця, визначає коло осіб, серед яких він може знаходитися⁴³, тобто професійні, вікові й інші властивості злочинця, визначати середовище, в якому він може знаходитися, що допомагає слідчому у висуненні версій про особу злочинця.

Вибір злочинцем предмету злочинного посягання зумовлюється, перш за все, рівнем його освіти, наявністю певних професійних навичок і пізнань, необхідних для здійснення задуму, технічною стороною питання. Все це особливо справедливо для злочинів, пов'язаних з порушенням авторських прав в області розповсюдження аудіо- і відео-продукції та комп'ютерної інформації. Оскільки людина, що не має певних спеціальних навичок і освіти, не в змозі розробити план злочину і реалізувати його. Крім того, спочатку злочинець повинен мати доступ до предмету злочинного посягання, а, отже, знати технічні особливості його носія і організацію роботи відповідних підприємств, корпорацій, компаній, фірм і тому подібне, у веденні яких знаходиться певний бажаний твір.

Задача криміналістичного аналізу предмету посягання полягає у встановленні його властивостей і ознак. Їх вивчення в сукупності і взаємозв'язках може вплинути на встановлення різних обставин злочину, що актуально і для розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

⁴² Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Минск: Амалфея, 2001. – С. 153.

⁴³ Возгрин И.А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография / И.А. Возгрин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 300.

Можливість визначення вищезгаданих обставин, виникає в результаті численних причинно-наслідкових зв'язків, існуючих між предметом злочинного посягання та іншими елементами криміналістичної характеристики, такими як: «предмет – спосіб – сліди», «предмет – наслідки – мотив, мета», «злочинець – мотив, мета – предмет». Встановлення зв'язків має принципово важливе значення для встановлення злочинця і розв'язання інших задач у кримінальному провадженні.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» №3792-ХІІ від 23.12.1993 р., об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; 4) бази даних; 5) музичні твори з текстом і без тексту; 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; 7) аудіовізуальні твори; 8) твори образотворчого мистецтва; 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо; 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 13) сценічні обробки творів і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; 14) похідні твори; 15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за доббором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; 17) інші твори. Відповідно до цього, предметами посягання на інтелектуальну власність є різноманітні результати інтелектуальної діяльності.

Провести криміналістичний аналіз предмета злочинного посягання при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності можна на прикладі комп'ютерної програми. Оразу слід обмовитися, що не останню роль виконує її матеріальний носій.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів або в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, пристосованій для сприйняття комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктивному

кодах)⁴⁴. Вихідний код - послідовність розпоряджень на алгоритмічній (зрозумілій людині) мові високого рівня, призначених для автоматизованого перекладу цих розпоряджень у послідовність команд в об'єктивному коді. Об'єктивний код є послідовністю машинних команд, зрозумілих комп'ютеру⁴⁵.

Предмет злочинного посягання – комп'ютерні програми – за своїм функціональним призначенням можна поділити на види. Весь спектр їх видової класифікації досліджувати в рамках даної роботи недоцільно, у зв'язку з його обширністю. На нашу думку, буде вірним обмежитися розглядом тих видів програмних продуктів, які частіше за інших стають предметом злочинного посягання на території України.

Аналіз вивчених 163 кримінальних проваджень дозволяє зробити висновок, що предметом злочинного посягання стають у:

- 43% випадків - прикладні комп'ютерні програми, які використовуються для розв'язання будь-яких конкретних задач. Серед них програми для роботи з текстом (текстові редактори), з таблицями, з графікою (графічні редактори), з базами даних, зі звуком, з фотозображеннями, з кіно- та відеозображеннями. Наприклад, пакети прикладних програм Office корпорації Microsoft, що містять перелічені раніше редактори;

- 39% випадків - операційні системи – програми, які забезпечують аналіз і виконання команд користувача; апаратне управління периферійними пристроями; розміщення/зберігання даних і команд на машинних носіях інформації. Найпоширенішими є Windows корпорації Microsoft. Неліцензійні копії операційних систем забезпечують працездатність комп'ютерів піратів;

- 12% випадків - програми для ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності та інші, наприклад програмні продукти ЗАТ «ІС» – серія «ІС - Бухгалтерія»;

- 3% випадків - ігри, наприклад, серія «Козаки» ЗАТ «Руссобіт»;

- 2% випадків - програми для перекладу тексту з однієї мови на іншу, наприклад, електронний словник ABBYY Lingvo, фірми «ПроЛінг Лтд»;

- 1% випадків - програми для пошуку та знищення вірусів, наприклад, продукти Лабораторії Касперського.

Вказані відсотки не можуть цілком об'єктивно свідчити про рівень незаконного відтворення та розповсюдження того чи іншого виду комп'ютерних програм. Справа у тому, що вартість програмних продуктів різна. Щоб вийти на встановлений КК України розмір шкоди, необхідно задокументувати факт незаконного відтворення та (чи) розповсюдження кількох дорогих або кількох десятків менш дорогих комп'ютерних програм. Маємо залежність – чим більша вартість незаконно використаного програмного продукту, тим менша кількість таких продуктів необхідна для

⁴⁴ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №13. – ст.64.

⁴⁵ Селиванов М.В. Защита прав на компьютерную программу: теория и практика. Учебно-практическое пособие / М.В. Селиванов. – Харьков: Эспада, 2004. – С. 41.

притягнення особи до кримінальної відповідальності. Через це працівники ОВС віддають перевагу документуванню відносно дорогих програмних продуктів – прикладних комп'ютерних програм та операційних систем. Але попит правопорушників до інших комп'ютерних програм, фактично не менший.

За своєю сутністю комп'ютерна програма є авторською інформацією, зафіксованою на тому або іншому носії й у формі, пристосованій для сприйняття комп'ютером. Особливістю такої інформації є те, що вона не є загальнодоступною, тобто вона є чужою для особи, що не одержала до неї доступу на законних підставах або що одержала її, порушуючи встановлений порядок. У даному випадку вона є інтелектуальною власністю конкретного суб'єкта права⁴⁶.

Комп'ютерну інформацію важко беззастережно визнати предметом злочину, оскільки вона не є річчю матеріального світу. З цього приводу автор поділяє позицію А.А. Музики, Д.С. Азарова та інших, які вважають доцільним дещо розширити загальнотеоретичне поняття предмета злочину. Мається на увазі пропозиція віднесення до нього не тільки речей матеріального світу, а також визначених, об'єктивно існуючих явищ, утворень – комп'ютерну інформацію⁴⁷.

Розгляд комп'ютерної програми, як конкретної форми комп'ютерної інформації, важливий для побудови правильного уявлення про матеріальні сліди, механізм їх утворення при розслідуванні незаконного відтворення та (чи) розповсюдження комп'ютерних програм. Поняття «комп'ютерна інформація», стосовно даного виду злочинів, знаходиться на стику аспектів права та теорії інформатики. Важливим є у цій ситуації коректно виразити правовими засобами технічну сутність явища.

За визначенням В.Б. Вехова та інших, комп'ютерна (машинна) інформація – це інформація, яка циркулює в обчислювальному середовищі, зафіксована на фізичному носії у формі, доступній сприйняттю ЕОМ, і яка передається каналами електрозв'язку за допомогою електромагнітних сигналів з однієї ЕОМ в іншу, з ЕОМ на периферійний пристрій або на керуючий датчик устаткування⁴⁸. Інакше кажучи, наведене визначення побудоване за схемою прийому-передачі інформації, де місцем її циркуляції виступає обчислювальне середовище і телекомунікаційні канали. Сама

⁴⁶ Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления / В.В. Крылов. – М.: Издательская группа ИНФРА*М – НОРМА, 1997. – С. 27.

⁴⁷ Мазуренко О. Комп'ютерна інформація як предмет злочинів, передбачених Розділом 16 КК України / О. Мазуренко, Н. Розенфельд // Право України. – 2004. – №6. – С. 80–83; Музыка А. Про поняття злочинів у сфері комп'ютерної інформації / А. Музыка, Д. Азаров // Право України. – 2003. – №4. – С. 87.

⁴⁸ Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 140.

інформація зосереджена усередині засобів обчислювальної техніки, а електромагнітні сигнали забезпечують її прийом і передачу⁴⁹.

Окремої конкретизації вимагає співвідношення інформації у вигляді комп'ютерної програми та її матеріального носія. Вважаємо, що виключно завдяки наявності носія стає можливим збирати, обробляти, накопичувати, зберігати і поширювати інформацію, що дозволяє її сприймати іншими суб'єктами інформаційних процесів. Звідси витікає, що будь-яка інформація не може існувати без матеріального носія.

Хотілося б вказати, що для криміналістики в даному випадку однаково важливими є дані про матеріальний носій комп'ютерної програми і про саму програму. Це пояснюється тим, що носій має матеріальну структуру і є доступним для вимірювання і фіксації. Також він може виступати як слідоутворюючий або слідоприймаючий об'єкт, інакше кажучи, дія (посягання) на нього пов'язана з виникненням змін (слідів) на місці події, на самому предметі, у місці його подальшого знаходження, укриття, реалізації, що важливо для встановлення місця, часу, способу, знарядь і інших обставин скоєння злочину⁵⁰.

З огляду на те, що комп'ютерна інформація завжди опосередкована через машинний носій і не може існувати за його межами⁵¹, необхідно висвітлити її основні криміналістичні особливості, які нерозривно пов'язані з властивостями її носіїв, отже:

1) «комп'ютерна інформація достатньо просто і швидко перетворюється з однієї об'єктивної форми в іншу, копіюється на різні види носіїв і пересилається на будь-які відстані, обмежені тільки радіусом дії сучасних засобів зв'язку»⁵², що не властиво речам. Такі можливості обумовлені середовищем і матеріальними носіями, за допомогою яких виражена комп'ютерна програма;

2) у комп'ютерну інформацію достатньо легко можна внести будь-які зміни, також можна змінити всі характеристики і реквізити поіменованих областей на машинних носіях, де в закодованому вигляді зберігається інформація, за умови, що ці носії є перезаписуваними;

⁴⁹ Батурин Ю.М. Проблемы компьютерного права / Ю.М. Батурин. – М.: Юрид. лит., 1991. – С. 13.

⁵⁰ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 28.

⁵¹ Щербаковский М.Г. Проблемы выявления, фиксации и изъятия следов преступлений, совершенных с применением компьютерных технологий / М.Г. Щербаковский // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 9 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 282.

⁵² Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 21.

3) копія комп'ютерної інформації, як результат копіювання, нічим не відрізнятиметься від оригіналу.

Комп'ютерна програма, як об'єкт правовідносин, володіє об'єктивною властивістю ділитися. Мається на увазі не фізичний поділ, а можливість виділення частин і їх самостійне використання. Згідно зі ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» частина твору, яка може використовуватися самостійно, розглядається як твір і відповідно охороняється⁵³. Отже, вказані властивості мають важливе значення і повинні враховуватися при кваліфікації діяння.

Стосовно даних злочинів велике значення мають умови охорони комп'ютерних програм.

Є.Д. Лук'янчиков заперечує на розгляді у криміналістичній характеристиці умов охорони предмета злочинного посягання, які «безпосередньо не відносяться до злочину, хоча і впливають на організацію роботи з його розслідування»⁵⁴. Ми підтримуємо цю думку, але разом з тим вважаємо, що умови охорони комп'ютерних програм у авторському праві мають важливе значення для кваліфікації. До того ж досліджувані злочини близькі до злочинів у сфері господарської діяльності, в яких необхідно додатково розглядати: характеристику суспільних відносин, на які роблять замах злочинці, їх правову регламентацію та особливості виробничих процесів⁵⁵. З огляду на це вважаємо за необхідне викласти умови охорони творів.

Регулювання суспільних відносин у сфері авторського права щодо відтворення та розповсюдження творів закладене Всесвітньою (Женевською) конвенцією про авторське право 06.09.1952 р.⁵⁶, Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів⁵⁷, Європейською конвенцією про кіберзлочинність від 23.11.2001 р., ст.ст. 41, 54 Конституції України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» та іншими нормативно-

⁵³ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №13. – ст.64.

⁵⁴ Лук'янчиков Е.Д. О соотношении криминалистической и оперативно-тактической характеристик преступления / Е.Д. Лук'янчиков // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2003. – №2. – С. 188.

⁵⁵ Образцов В.А. Криміналістика: Курс лекцій / В.А. Образцов. – М., 1996. – С. 386–387; Танасевич В.Г. Теоретические основы методики расследования преступлений / В.Г. Танасевич // Советское государство и право. – 1977. – №6. – С. 92; Хрипченко А.В. Криміналістична характеристика злочинів – засіб пошуково-пізнавальної діяльності при розслідуванні злочинів / А.В. Хрипченко // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. - Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2003. – №3. – С. 89.

⁵⁶ Постанова Верховної Ради України «Про участь України у Всесвітній (Женевській) конвенції про авторське право 06.09.1952 р.» від 23.12.1993 р. № 3794–XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.70.

⁵⁷ Закон України «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24.07.1971 р., зміненого 2.10.1979 р.)» від 31.05.1995 р. №189/95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №21. – ст.155.

правовими актами⁵⁸. За порушення авторського права законодавством України передбачені цивільна відповідальність, а також адміністративна і кримінальна, згідно зі ст. 51² КоАП України і ст. 176 КК України відповідно.

Перелічені нормативно-правові акти захищають авторське право, яке виникає у результаті створення твору, у тому числі і комп'ютерної програми. Закон України «Про авторське право і суміжні права» регламентує правовідносини у даній сфері. Так, внаслідок створення твору виникають певні права – особисті немайнові, які не можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам (вимагати визнання свого авторства; забороняти під час публічного використання твору згадувати своє ім'я, якщо він, як автор твору, бажає залишитися анонімом і інші)⁵⁹, а також майнові права, які можуть передаватися.

До майнових прав автора (правовласника) відносяться: а) виключне право на використання твору; б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами. Виключне право на використання твору автором (або іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом.

Виключне право автора на дозвіл або заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти: 1) відтворення твору; 2) публічне виконання і публічне сповіщення твору; 3) публічну демонстрацію і публічний показ; 4) будь-яку повторну публікацію твору, якщо вона здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила першу публікацію; 5) переклад твору; 6) переробку, адаптацію, аранжировку й інші подібні зміни твору; 7) включення твору як складової частини в збірки, антології, енциклопедії; 8) розповсюдження твору шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здачі в майнове наймання, або в прокат і шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору; 9) здачу свого твору до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до твору з будь-якого місця та у будь-який час за їх власним вибором; 10) здачу в майнове наймання і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі або відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер; 11) імпорт примірників твору. Цей перелік не є вичерпним⁶⁰.

Особи, які незаконно відтворюють та (чи) розповсюджують твори, тим самим порушують саме майнові права правовласників.

⁵⁸ Петренко В. Правовий захист програмного забезпечення в Україні / В. Петренко // Право України. – 2003. – №6. – С. 62-63.

⁵⁹ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №13. – ст.64.

⁶⁰ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №13. – ст.64.

Для правильного розуміння наслідків скоєння таких злочинів уявімо спрощену модель процесу розробки програмного забезпечення, де з'ясуємо особливості виробничого процесу програмних продуктів.

Компанія-розробник, наприклад, Microsoft, Adobe, Corel, Кирило і Мефодій, ІС, Руссобіт, перш ніж надати кінцевому користувачу якийсь програмний продукт, зобов'язана буде провести певний обсяг робіт, пов'язаний з його розробкою⁶¹, вартість якого і буде закладена в ціну кожного примірника комп'ютерної програми. Наприклад, роботи з розробки і оснащення програмного продукту засобами захисту від протиправних посягань. Наявність чи відсутність таких засобів захисту додатково характеризують обстановку скоєння злочину⁶².

Засоби захисту поділяються на технічні та юридичні. Технічні, у свою чергу, можна поділити на механічні і програмні. Наприклад, повне копіювання будь-якого ліцензійного диска з програмним продуктом корпорації Microsoft не вдасться, оскільки на ньому існує область даних з захистом від копіювання. Без даних з цієї області копія програми буде непрацездатною. Також можна розглянути наступний захисний прийом розробників: файли⁶³ програми при встановленні на жорсткий диск комп'ютера копіюються з носія не повністю, наприклад будь-який з програмних продуктів компанії PYRO Studio. Для нормального функціонування такої комп'ютерної програми обов'язково потрібна підтримка з її первинного і виключно ліцензійного носія, до якого програма в процесі своєї роботи періодично звертається.

Юридичним засобом захисту можна визнати електронну ліцензійну угоду, якою оснащують майже усі програмні продукти. Така угода була розроблена через труднощі при передачі майнових прав від правовласника до користувача в умовах масового розповсюдження комп'ютерних програм. Згідно зі ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» такі права можуть бути передані повністю або частково іншим особам за угодою, що укладається у письмовій формі⁶⁴. Зрозуміло, що при масовому розповсюдженні програм фізично неможливо окремо укласти угоду з кожним користувачем, у зв'язку з чим до практики увійшов особливий

⁶¹ Войтко С. Патентно-правова охорона винаходів у галузі комп'ютерних технологій / С. Войтко, А. Дідовіч // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – 2005. – №10. – С. 68.

⁶² Остроградская А.Л. К вопросу о разработке криминалистической характеристики преступлений в сфере компьютерной информации / А.Л. Остроградская // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 197.

⁶³ Файл – поименована область записів на машинному носії інформації, де в закодованому вигляді зберігається певна інформація з реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати. Будь-який програмний продукт на матеріальному носії представлений у вигляді одного або декількох файлів. Це обумовлено сутністю матеріальних носіїв, а також засобами і методами запису і зчитування інформації.

⁶⁴ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №13. – ст.64.

порядок укладення угод – шляхом викладу її типових умов у вбудованому електронному додатку до примірників комп'ютерних програм. Такий особливий вбудований електронний додаток називається електронною ліцензійною угодою.

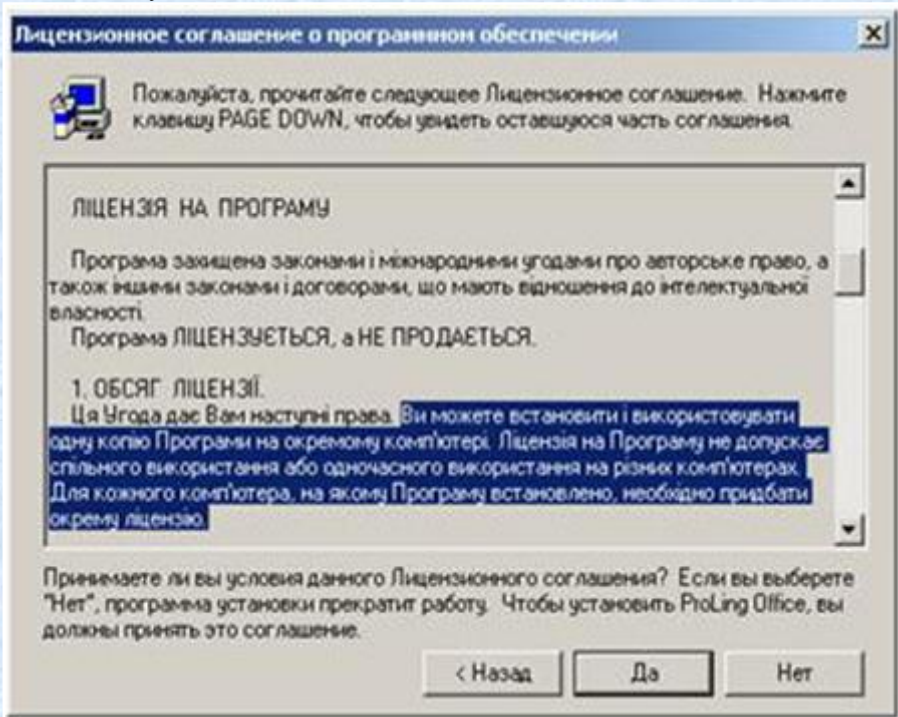

Фото № 1. Ліцензійна угода про програмне забезпечення.

Ліцензійна угода, що копіюється на жорсткий магнітний носій разом з комп'ютерною програмою, згідно з визначенням, наведеним у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи і електронний документообіг» №851-IV 22.05.2003 р. є електронним документом⁶⁵. По суті, це двостороння письмова угода між правовласником і особою, що виконує установку програмного продукту⁶⁶. Особливістю цієї угоди є те, що вона має спрощений порядок укладання: під нею не ставляться підписи її учасників.

⁶⁵ Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. №851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – ст.275.

⁶⁶ Дутов М. Правові проблеми електронного документообігу / М. Дутов // Право України. – 2002. – №6. – С. 122–124; Завальна Ж. Електронні документи за законодавством України / Ж. Завальна // Юридичний вісник України. – 2004. – №5. – С. 9; Зайцев П. Електронний документ як источник доказательств / П. Зайцев // Законность. – 2002. – №4. – С. 40–44; Петровский С. Правовой статус электронных документов: возникновение и современное развитие / С. Петровский // Хозяйство и право. – 2001. – №12. – С.18–22; Сахарук Д. Юридическая сила

У ліцензійній угоді вказується: правовласник програми, обсяг прав, що надаються користувачу (тобто ліцензія), і, що найбільш важливе, – кількість комп'ютерів, на яку може бути встановлена комп'ютерна програма. У більшості ліцензійних угод вказано, що «встановлюючи, копіюючи, завантажуючи, здійснюючи доступ або іншим чином використовуючи вказану програму, Ви тим самим приймаєте на себе умови ліцензійної угоди. Ви можете встановлювати і використовувати одну копію програми на одному комп'ютері. Ліцензія на програму забороняє сумісне використання або одночасне використання одного і того ж примірника програми на різних комп'ютерах»⁶⁷.

Ліцензійна угода вважається укладеною, якщо особа приймає її умови при установці (інсталяції) комп'ютерної програми. Згода з ліцензійною угодою при установці комп'ютерної програми на жорсткий диск комп'ютера носить ультимативний характер, інакше ініційований користувачем процес установки буде автоматично перерваний.

Юридичні і технічні засоби забезпечують комплексний захист програмного продукту від незаконного відтворення та розповсюдження.

Проведення робіт з розробки програмного продукту, а також його оснащення відповідним комплексом засобів захисту вимагає великих капіталовкладень. Підприємство-розробник, як суб'єкт господарської діяльності, реалізуючи свій продукт, чекає не тільки на відшкодування матеріальних витрат на його виробництво, але й отримання прибутку. На підставі складання прямих і непрямих витрат, пов'язаних з проведенням розробки програмного продукту, а також закладеного прибутку, розраховується вартість примірника комп'ютерної програми.

Після розробки та реклами комп'ютерні програми йдуть у реалізацію, тобто з'являються у роздрібній торговій мережі з чітко встановленою правовласником ціною. Особливу увагу слід звернути на те, що при розповсюдженні програмних продуктів правовласники продають не саму комп'ютерну програму, а ліцензію на право використання певного числа її копій. Причому сама комп'ютерна програма входить у дистрибутивний комплект. Даний комплект складається з носія інформації з копією комп'ютерної програми, реєстраційної картки та інструкції для користувача. Дистрибутивний комплект додається до ліцензії безкоштовно й окремо від ліцензії не продається⁶⁸.

Майбутній користувач купує примірник комп'ютерної програми і встановлює програму на своєму комп'ютері, приймаючи умови електронної

електронной подписи / Д. Сахарук // Юридическая практика. – 2004. – №18. – С.14-15; Серго А. Электронный документооборот/ А. Серго // Российская юстиция. – 2003. – №5. – С. 69-71; Шишаева Е.Ю. Правовой статус электронного документа / Е.Ю. Шишаева // Юрист. – 2004. – №9. – С. 38-40.

⁶⁷ Лицензионное соглашение «ПроЛинг Лтд»; Лицензионное соглашение Microsoft Corporation.

⁶⁸ Шмонов В.А. 2000 год. Проблемы охраны прав интеллектуальной собственности в России / А.В. Шмонов // Юридический мир. – 2000. – №5. – С. 6.

ліцензійної угоди. Надалі він використовуватиме комп'ютерну програму виключно у межах ліцензії. Якщо буде мати місце порушення прав правовласника, тоді залежно від обставин його скоєння наступить один з видів відповідальності, які визначені законодавством України.

Предмет незаконного використання товарного знаку

Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України) – різновид економічного злочину та прояв недобросовісної (нечесної) конкуренції в підприємницькій діяльності, коли незаконно використовуються позначення (знаки), що індивідуалізують товари (роботи, послуги), іншої юридичної особи або приватного підприємця. Ілюстрацією до цього можуть бути матеріали працівників Управління захисту економіки (УЗЕ) Національної поліції в Закарпатській області, де було почато кримінальне провадження за ст. 229 (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару) Кримінального кодексу України.

Фото № 2. Лінія по розливу «лікувально-столової» води «Поляна квасова».

Під час проведення заходів працівники УЗЕ встановили місцезнаходження підпільного цеху, де вироблялась фальсифікована лікувальна мінеральна вода відомих торгових марок.

Фото № 3. Етикетки «лікувально-столової» води «Поляна квасова».

У рамках проведення санкціонованого обшуку на території цеху по розливу мінеральної води поліцейські вилучили обладнання для розливу мінеральної води, майже 1,5 тисячі пляшок фальсифікованої води ємністю 1,5 та 0,5 літрів, 45 тисяч етикеток, понад 1,7 тисяч пресформ, за допомогою яких виготовляють пляшки для контрафакту, 7 тисяч одиниць порожньої тари та балони для запуску газів у пляшки.

На момент появи правоохоронців в цеху знаходилося громадяни, які здійснювали роботи по виготовленню фальсифікованої лікувальної води.

Окрім того, встановлено, що дана фальсифікована продукція реалізовувалась на території Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Одеської областей та м. Києва через мережу оптово-роздрібної торгівлі⁶⁹.

⁶⁹ На Закарпатті викрито підпільний цех з виробництва «лікувально-мінеральної води» [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1824494>.

Фото № 4. Склад готової продукції.

Фото № 5. Лінія по розливу мінеральної води у 1,5 л пляшки.

«Цей злочин вчиняється у виді діяння, що пов'язане з порушенням правової охорони та порядку використання права на знак – ухилення від виконання чи неналежне виконання вимог правового режим їх охорони та використання права на знак, або вчинення його порушення. Особливість кримінально-правової охорони права інтелектуальної власності на знак в тому, що вона регламентується системою різноманітних нормативно-правових актів: спеціальний термін «незаконне» ст. 229 КК України вказує на обмеження вчинення певних дій кримінально-правовою заборonoю, і відсилає до інших нормативно-правових актів про знак, що регламентують інститути кримінального права, конкретні галузі відносин господарювання чи їх окремі елементи. Кримінально-правового «обмеження заборonoю» певного діяння (злочину) в певній сфері суспільних відносин (вчинене суб'єктом злочину), регульованої сукупністю інших нормативно-правових актів, які є джерелами певної галузі законодавства»⁷⁰.

Предметом злочинного посягання вказаних кримінальних правопорушень є чужі засоби індивідуалізації товару (товарні знаки, фірмові найменування, кваліфіковані зазначення походження товару), що використовуються для однорідних товарів і вводяться в цивільний (підприємницький) обіг. Наприклад, засоби засоби індивідуалізації прального порошку «Ariel» ([УВАГА! відеозапис додається](#)).

Товарний знак – позначення, що служить для індивідуалізації товарів, виконуваних робіт або послуг (далі – товари) юридичних осіб або приватних підприємців. Товарними знаками є умовні символічні позначення, що розміщуються на товарах, упаковці, супровідній документації і так далі, які мають розрізняльну здатність або інші слова – здатність індивідуалізувати (бути орієнтиром, показником) при відділенні одних товарів юридичних або фізичних осіб від інших⁷¹.

Слід зазначити, що товарні знаки є позначеннями, які відрізняють (індивідуалізують) товари одних юридичних або фізичних осіб від однорідних товарів інших юридичних осіб або приватних підприємців, а знаки обслуговування відрізняють виконувані роботи або послуги, що надаються. Правовий режим охорони товарного знаку і фірмового найменування однаковий. До того ж, одне і те ж позначення може бути одночасно і фірмовим найменуванням, і товарним знаком. Тому далі ми вестиме мову тільки про товарні знаки.

Поняття «товарний знак» («trade mark» близьке за значенням до поняття «бренд» (по-англійськи – «brand»), але не співпадає з ним. Поняття «бренд» ширше; воно містить все, що споживачі вважають і відчують з приводу товару. Якщо «товарний знак» – це чітко визначене правове поняття, то «бренд» – поняття маркетингове, що включає товарний знак і все те, що

⁷⁰ Владельцы известных брендов настаивают на ужесточении ответственности за их подделку // Компаньон. - 2002. - №17-18. - С. 15.

⁷¹ Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-ХІІ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 7. - ст. 36.

знають, думають і чекають від товару споживачі; іншими словами, бренд - це комплекс найважливіших асоціацій, які повинні витримуватися в будь-якому акті маркетингових комунікацій від консультацій по телефону до упаковки товару. «Бренд» також включає прив'язку споживача до цього товару завдяки передусім його стабільній, бездоганній і захищеній якості, а також супутнім йому: формі (рецепту), фірмовій упаковці, комплексу маркетингових прийомів рекламним компаніям, тривалості і успіхам фірми на ринку (репутації).

Найбільш поширеними видами товарних знаків є мовні, образотворчі, словесно-образотворчі і об'ємні позначення. Згідно з правилами складання, подачі і розгляду заявки на реєстрацію товарного знаку мовне позначення – це слово або стійке словосполучення, поєднання букв, що мають мовний характер, пропозиції, інші одиниці мови, а також їх поєднання, що називають предмети, явища, ознаки та дії навколишнього світу; образотворче позначення – це доступне почуттям і відтворене в художньому образі явище (зображення живих істот, предметів, природних і інших об'єктів, а також фігури будь-яких форм, композиції ліній, плям, фігур на площині); мовно-образотворче позначення – це комбінація образотворчих і мовних елементів (вид комбінованого позначення); об'ємне позначення – це вимірюваний в довжину, ширину і висоту (вимірюване в кубічних одиницях) об'єкт, а також фігури і комбінації ліній, фігур.

Слід зазначити, що власники товарних знаків нерідко проставляють поряд з товарним знаком попереджувальну маркіровку у вигляді латинської букви «R» або латинської букви «R» у колі або мовного позначення «товарний знак» або «зареєстрований товарний знак», а також інколи з написом – «свідоцтво на товарний знак» (наприклад, «TROPICANA®») є офіційно зареєстрованим товарним знаком корпорації «Tropicana Products, Inc»). Ця обставина позбавляє сенсу прибігати підозрюваним (обвинуваченим) до пояснень про якесь незнання.

Незаконне використання чужого товарного знаку можливе з моменту його державної реєстрації в установленому порядку і лише в межах того терміну, на який він зареєстрований. Реєстрацію товарного знаку здійснює державний орган виконавчої влади з інтелектуальної власності в Електронному реєстрі товарних знаків та фірмових найменувань. Реєстру вносяться товарний знак, номер його державної реєстрації, відомості про його правовласника (повне найменування юридичної особи, ПІБ приватного підприємця, його місцезнаходження або місце проживання з вказівкою країни, дата пріоритету товарного знаку і дата його державної реєстрації, дата закінчення терміну дії виняткового права на товарний знак, перелік товарів, для яких зареєстрований товарний знак, згрупованих по класах Міжнародної класифікації товарів і послуг для реєстрації знаків, номер і дата реєстрації товарного знаку, договору, що є предметом, про відчуження

виняткового права на товарний знак відносно частини товарів, інші відомості, що відносяться до державної реєстрації товарного знаку⁷².

У реєстрі можуть бути зроблені наступні записи: зареєстрованому договорі про відчуження виняткового права на товарний знак відносно усіх товарів або відносно частини товарів; про зареєстрований ліцензійний договір комерційної концесії (субконцесії) про надання права використання товарного знаку; про зареєстрований договір запоруки виняткового права на товарний знак; про дострокове припинення правової охорони товарного знаку повністю або частково, у тому числі на підставі судових рішень; про продовження терміну дії виняткового права на товарний знак; про зміну переліку осіб, що мають право використання колективного знаку; про визнання зареєстрованого товарного знаку загальновідомим товарним знаком; про зміну найменування і (чи) прізвища, імені, по-батькові правовласника і (чи) його (їх) місця знаходження).

«Обсяг правової охорони товарного знака, який забезпечується на підставі виданого Департаментом свідоцтва, і визначається наведеними у свідоцтві зображенням знака і переліком товарів та послуг, може, охоплювати не всі класи Міжнародній (Ніццькій) класифікації товарів і послуг для реєстрації знаків, яка починаючи з 1 січня 2002 р. виокремлює 45 груп (класів) товарів і послуг та включає в себе перелік класів та алфавітний перелік товарів і послуг з вказівкою класу, до якого віднесено конкретний товар чи послугу. Тому диспозицією ст. 229 КК України охоплюється незаконне (без згоди власника) використання порушником товарного знаку стосовно однорідних товарів, для чого потрібно встановити і довести, що найменування товарів і послуг порушника належать до тих же класів, що й у власника знака»⁷³.

Окремо необхідно сказати про загальновідомий товарний знак, правова охорона якого аналогічна правовій охороні, передбаченій для товарного знаку, але дія якої (правової охорони) безстрокова. У якості прикладу загальновідомих товарних знаків можна назвати «Coca-Cola» – мовно-образотворчий знак, що належить «The Coca-cola company». Але незаконне використання добре відомих товарних знаків (DIOR, Coca-Cola, SONY, McDonald's, Mitsubishi, Ferrari, ROLLS-ROYCE, Ford, BMW, Microsoft, тощо), розрізняльна і приваблива сила яких може проявлятися і бути використаною в різних сферах, стосовно неоднорідних товарів і послуг (у неконкурентних сферах), для яких знак у встановленому порядку визнано добре відомим в Україні, може порушити права на ці знаки – є ризик змішування у свідомості споживачів різних товарів і послуг стосовно їх походження, може призвести до отримання незаконного прибутку від

⁷² Берзін П.С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України / П.С. Берзін. - Київ, 2004. – 311 с.

⁷³ Нестуля Т. Правові аспекти захисту знаків для товарів і послуг від недобросовісної конкуренції / Т. Нестуля // Інтелектуальна власність. - 2000. - № 8-9. – С.13.

доброго імені цього знака або спричинить йому шкоду – це можна інкримінувати за ст. 229 КК (Директива Ради Європи із зближення законодавства держав – членів Європейського співтовариства з товарних знаків (1988 р.). Українською асоціацією товарних знаків розроблені Методичні рекомендації щодо визнання знака для товарів і послуг загальновідомим в Україні⁷⁴.

Кваліфіковане зазначення походження товару – це позначення, сучасне або історичне офіційне або неофіційне, повне або скорочене найменування країни, що є або містить, міського або сільського поселення населеного пункту, місцевості або іншого географічного об'єкту (далі – географічний об'єкт), а також позначення, що похідне від такого найменування і стало відомим в результаті його використання відносно товару, особливі властивості якого виключно або головним чином визначаються характерними для цього географічного об'єкту природними умовами і (чи) людськими чинниками. Іншими словами, найменування місця походження товару – це засіб індивідуалізації товару, що має особливі (унікальними) властивості, і, який пов'язаний з географічним місцем, де він з'явився, і при цьому властивості цього товару залежать від природних особливостей цього місця і (чи) в нім відбиті традиції тривалого оригінального виробництва. Наприклад, «коньяк» – міцний алкогольний напій з білих сортів винограду, один із видів бренді, згідно з міжнародним торговельним правом, походить від округи міста Коньяк в регіоні Пуату-Шаранта у Франції. Назву «коньяк»: географічні межі місцевості, в якій допускається виробництво коньяку, технологія виробництва і сама назва чітко визначені, регламентовані і закріплені чисельними міжнародними законами контролю за походженням. Коньяк є суто французьким продуктом. Міцні напої інших країн, а також напої, вироблені у Франції поза регіоном Шаранта, навіть якщо їх отримано дистиляцією виноградних вин, вироблених в регіоні Пуату-Шаранта, не мають права називатися коньяком на міжнародному ринку. Напої, виготовлені за подібними технологіями, але за межами зазначеного регіону, називають бренді⁷⁵.

Правова охорона кваліфікованого зазначення походження товару виникає з моменту державної реєстрації. У реєстрі зазначається: кваліфіковане зазначення походження товару; номер свідоцтва про виняткове право на кваліфіковане зазначення походження товару; дата закінчення терміну дії свідоцтва; номер заявки на державну реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару і надання винятковою права на таке найменування або заявки на надання винятковою права на раніше зареєстроване кваліфіковане зазначення походження товару; дата подачі заявки; дані про володаря свідоцтва (повне найменування юридичної особи,

⁷⁴ Наказ Держпатенту України від 09 листопада 1995 р. № 163 «Про затвердження Інструкції про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на знак для товарів і послуг та відомостями, що занесені до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг».

⁷⁵ Коньяк [Електронний ресурс] — Режим доступу :<https://uk.wikipedia.org/wiki/Коньяк>.

прізвище, ім'я, по батькові приватного підприємця, його (їх) місце знаходження або місце проживання з вказівкою коду країни; вказівка товару і опис особливих властивостей товару, для якого зареєстровано кваліфіковане зазначення походження товару; місце походження (виробництва) товару (межі географічного об'єкту); інші відомості, що відносяться до державної реєстрації і надання права користування кваліфікованим зазначенням походження товару, продовження терміну дії свідоцтва.

При незаконному позначенні товарів (найчастіше підпільно виготовлених) попереджувальним маркуванням (етикетка, ярликах, упаковка, технічна документація) іншого товаровиробника одночасно може мати місце і незаконне використання знака для товарів чи послуг цього товаровиробника, оскільки на маркуванні товару міститься, як правило, зображення товарного знака, як наприклад, це відбувається з «французькими винами» (**УВАГА! Відеозапис додається**). Це не впливаючи на кваліфікацію за ст. 229 КК України, має враховуватися при призначенні покарання як показник ступеня тяжкості вчиненого злочину, оскільки у такому випадку доводить до споживача інформацію про товари з порушенням вимог законодавства про маркування через свою здатність виокремити знак для товарів і послуг з інших позначень, якими маркується товар, що привертає увагу споживача, сприяє запам'ятовуванню такого знака та засвідчує захищеність всіх прав на нього⁷⁶.

1.3. Відомості про способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

Способи вчинення кримінальних правопорушень авторського права та суміжних прав

Спосіб скоєння злочину є об'єктом багатьох наукових досліджень і розглядається науками юридичного циклу, серед яких: кримінальне право, кримінальний процес і криміналістика. Кожна з вказаних наук вкладає в поняття «спосіб скоєння злочину» своє значення. Але як помітив Г.Г. Зуйков: «На відміну від кримінально-правового та кримінально-процесуального понять «способу скоєння злочину» його криміналістичне поняття і значення є найширшими й найбільш ємними»⁷⁷.

Г.А. Матусовський вважає, що знання про дії з приготування до злочину, його скоєння і приховування мають виключно важливе значення, оскільки даний елемент криміналістичної характеристики в більшості

⁷⁶ Законодавство України у сфері інтелектуальної власності: проблеми вступу до СОТ. Матеріали слухань у Комітеті з питань науки і освіти Верховної Ради України. — К., 2002. — С. 17; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика / О.О. Дудоров. — К., 2003. — С.742-773.

⁷⁷ Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / Георгий Георгиевич Зуйков. — М., 1970. — С. 11.

випадків визначає весь злочинний механізм⁷⁸. Таку думку, стосовно значення даних про спосіб скоєння злочину, повністю поділяє автор дослідження.

У практиці спосіб скоєння злочину виконує особливу роль. Як показує слідча практика, пошук криміналістичної інформації, перш за все, повинен бути спрямований на виявлення даних про спосіб скоєння злочину. Іншими словами, чим швидше будуть знайдені відомості про спосіб скоєння злочину, тим успішніше йтиме розкриття останнього, оскільки знання даних про спосіб багато в чому сприяє формуванню слідчих версій про особу або про коло осіб, які можуть скоїти злочин, про окремі істотні деталі механізму та властивості інших елементів криміналістичної характеристики⁷⁹.

Дані про спосіб скоєння злочину займають центральну частину криміналістичної характеристики, оскільки саме вони виражають функціональну сторону злочинної діяльності⁸⁰.

В.Я. Колдін бачить значення даних про спосіб скоєння злочину з іншого боку. Через спосіб скоєння злочину відбувається віддзеркалення протиправного діяння в зовнішньому середовищі, що свідчить про складність цього явища об'єктивної дійсності, створюючого систему взаємопов'язаних структурних елементів, що становлять ядро криміналістичних моделей злочинів, основу методики розслідування окремих видів злочинів⁸¹.

Криміналістична категорія - спосіб скоєння злочину вченими-криміналістами розглядалася в двох аспектах: широкому і вузькому. У вузькому значенні мається на увазі тільки безпосереднє скоєння злочину. В.Ф. Єрмолович вважає, що тут як обмеження може виступати момент закінчення злочину⁸². Якщо розглядати спосіб скоєння злочину в широкому значенні, то у це поняття слід включити також дії з приховування злочину на правах елементу трьохланкової системи – підготовки, скоєння і приховування.

Прихильниками розгляду способу скоєння злочину в широкому значенні виступали Р.С. Белкін, Л.Я. Драпкін, Г.Г. Зуйков, О.Н. Колесниченко, М.П. Яблоков; у вузькому – О.М. Васильєв, В.П. Колмаков.

Комплексне дослідження способу скоєння злочину провів Г.Г. Зуйков. Його думка і дотепер вважається авторитетною серед криміналістів. У розумінні вченого, «спосіб скоєння злочину – це система дій з підготовки, скоєння і приховування злочину, детермінована умовами зовнішнього

⁷⁸ Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – С. 102-103.

⁷⁹ Яблоков Н.П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения). / Н.П. Яблоков. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – С. 67.

⁸⁰ Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М, 1999. – С. 688-689.

⁸¹ Колдин В.Я. Актуальные вопросы теории и методологии криминалистики // Методологические и теоретические проблемы юридической науки / В.Я. Колдин. – М., 1986. – С. 154.

⁸² Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Минск: Амалфея, 2001. – С. 41.

середовища і психологічними якостями особи, пов'язаними з виборчим використанням відповідних засобів та умов місця і його часу»⁸³. Такої ж думки щодо способу скоєння злочину Р.С. Белкін, В. Гаврилін, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько та М.Г. Шурухнов⁸⁴. З урахуванням викладеного ми схильні розглядати спосіб скоєння злочину в широкому значенні.

Стосовно незаконного відтворення та розповсюдження творів методично вірним буде розглядати спосіб скоєння злочину невід'ємно від наслідків, викликаних зчином, – змін у матеріальній обстановці: характерні сліди, їх локалізація і взаємозв'язок. Саме такий підхід дозволить сформулювати чітке уявлення про причинно-наслідкові зв'язки між конкретними способами скоєння злочину й їх наслідками, оскільки для якісного розслідування слідчий повинен чітко уявляти весь механізм його скоєння.

При вивченні спеціальної літератури нами було визначено, що деякі автори вже досліджували способи незаконного відтворення та розповсюдження таких об'єктів авторського права, як комп'ютерні програми. Як правило, результатами таких досліджень було формування певних класифікацій способів скоєння даного злочину. Розглянемо деякі з них.

Перша класифікація способів комп'ютерних злочинів була проведена в 1991 р. працівниками Інтерполу. Тоді вперше несанкціоноване копіювання комп'ютерних програм було представлено як злочин, який поділявся на несанкціоноване тиражування комп'ютерних ігор, програмного забезпечення й інші випадки несанкціонованого копіювання⁸⁵.

Згодом було проведено багато різних класифікацій, що стосувалися способів незаконного відтворення і розповсюдження комп'ютерних програм⁸⁶. Серед них є класифікація форм комп'ютерного «піратства», яка

⁸³ Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / Георгий Георгиевич Зуйков. – М., 1970. – С. 205.

⁸⁴ Белкин Р.С. Том 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин // Курс криминалистики: В 3 т. – М.: Юрист, 1997. – С. 359; Гаврилин Ю.В. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений: Курс лекций / Ю.В. Гаврилин, Н.Г. Шурухнов; под ред. Н.Г. Шурухнова. – М.: Книжный мир, 2004. – С. 52; Криминалистика: Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студ. юрид. вузов и факультетов / Шепітько В.Ю., Коновалова В.Е., Матусовский Г.А. и др.; под ред. В.Ю. Шепітько. – Х.: Одисей, 2001. – С. 148; Тищенко В.В. Подготовка преступления как объект криминалистического исследования / В.В. Тищенко // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 94; Тищенко В.В. Сокрытие преступления как элемент преступной деятельности / В.В. Тищенко // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць ОНЮА. – Вип. 10. – Одеса, 2001. – С. 155-163.

⁸⁵ Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2002. – С. 122.

⁸⁶ Гавриленко І. Комп'ютерне піратство – явище глобального масштабу / І. Гавриленко // Міліція України. – 1998. – №2. – С. 10; Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – С. 49;

розроблена співробітниками МВС України: 1) виготовлення контрафактних примірників програмних продуктів шляхом запису на компакт-диски та їх подальше розповсюдження; 2) встановлення нелегальних примірників програм для комп'ютерів на жорсткий диск і продаж цих комп'ютерів разом з означеним програмним забезпеченням; 3) розповсюдження контрафактних примірників комп'ютерних програм з використанням мережі Інтернет⁸⁷.

У цій та інших класифікаціях не розмежовуються дії порушників з незаконного відтворення та незаконного розповсюдження комп'ютерних програм, що свідчить про відсутність критерію при їх побудові. Через це автор вважає такі класифікації некоректними.

Інший підхід до класифікації використовує В.О. Галанов, вважаючи, що способи незаконного відтворення і розповсюдження комп'ютерних програм доцільніше розглядати залежно від майнових прав авторів⁸⁸. Така класифікація має право на існування, але, на нашу думку, слід відштовхуватися від спеціальної норми КК України, що додасть конкретності в уявленні протиправних дій, які відносяться до того або іншого способу скоєння злочину.

Класифікація, що відображає нашу точку зору, повинна базуватися на термінах ст. 176 КК України – як спеціальної норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне відтворення, розповсюдження, тиражування та інше використання комп'ютерних програм⁸⁹.

З'ясуємо сутність і співвідношення термінів: «відтворення», «розповсюдження», «тиражування» і «використання», які формують диспозицію ст. 176 КК України.

Найширше серед названих – «використання». Воно відноситься до так званої «тріади», яка виражає відносини, пов'язані з власністю. Поняття «відтворення» і «розповсюдження», згідно з п.1 і п.8 відповідно до ч. 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», є формами «використання» твору⁹⁰.

Титуліна К.В. Проблема захисту авторського права виробників комп'ютерних програм від комп'ютерного піратства / К.В. Титуліна // Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Донецьк 27 квітня 2001 р. / Гол. ред. І.Г. Кириченко. Донецьк ДІВС. – 2001. – С. 604-605; Четаков К.В. Преступления в сфере компьютерной информации / К.В. Четаков // Российский следователь. – 2000. – №2. – С. 24.

⁸⁷ Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2002. – С. 89.

⁸⁸ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 40.

⁸⁹ Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін. Юре», 2003. – С. 480.

⁹⁰ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає поняття «відтворення» – виготовлення одного або більше примірників комп'ютерної програми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового або постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер⁹¹.

Деякі автори наводять, на нашу думку, помилкове визначення поняття «тиражування». «Тиражування виконань, фонограм і програм віщання на аудіокасетах, дискетах, інших носіях інформації означає їх відтворення на вказаних носіях»⁹². Досліджуючи це визначення можна зробити висновок, що поняття «тиражування» та «відтворення» начебто тотожні, але це не так. Поняття «тиражування» нами визначається як багаторазове відтворення творів на матеріальних носіях. Саме в процесі створення ідентичних копій творів і виявляється сутність поняття «тиражування». Взагалі, використання поняття «тиражування» у ст. 176 КК України є невиправданим, бо воно поглинається поняттям «відтворення»⁹³. Отже, можна зробити висновок про недоцільність виділення його як окремого кримінально-караного діяння у диспозиції ч. 1 ст. 176 КК України.

Розповсюдження комп'ютерної програми – будь-яка дія, за допомогою якої комп'ютерна програма безпосередньо або опосередковано пропонується публіці, зокрема доведення цієї програми до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до неї з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором.

Беручи до уваги викладене, а також вивчені кримінальні провадження, наведемо класифікацію способів незаконного відтворення і розповсюдження комп'ютерних програм, як прояв системного підходу до вивчення способів скоєння даних злочинів⁹⁴.

Порушення авторського права способом незаконного відтворення комп'ютерних програм виражається у:

- 32% випадків – незаконному виготовленні примірників комп'ютерної програми шляхом багаторазового копіювання (тиражування) іноді зі: а) знищенням або блокуванням засобів захисту від несанкціонованого копіювання; б) частковим або повним копіюванням ознак ліцензійного примірника комп'ютерної програми;

- 30% випадків – незаконному встановленні (інсталяції) примірника комп'ютерної програми на жорсткий магнітний диск комп'ютера;

⁹¹ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

⁹² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. – С. 423.

⁹³ Гулкевич В. Характеристика незаконного відтворення та розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав, як основних різновидів злочину, передбаченого ст. 176 КК України / В. Гулкевич // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10. – С. 72.

⁹⁴ Дудников А.Л. Проблемы систематизации способов преступлений, совершаемых в сфере экономической деятельности / А.Л. Дудников // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 109.

- 24% випадків – незаконному розміщенні (запису) примірника комп'ютерної програми на компакт-диску (іншому машинному носії інформації) або в пристрої зберігання комп'ютерної інформації, наприклад, ZIP;

- 7% випадків – понадлімітному використанні комп'ютерної програми, яке може бути у вигляді: а) перевищення кількості відтворень, передбачених авторською угодою або ліцензією; б) перевищення передбаченого авторською угодою або ліцензією терміну на відтворення комп'ютерної програми;

- 6% випадків – незаконному розміщенні (завантаженні) примірника комп'ютерної програми в оперативній пам'яті комп'ютера;

- 1% випадків – у використанні комп'ютерної програми на підставі авторської угоди, укладеної не з усіма правовласниками⁹⁵.

Порушення авторського права способом незаконного розповсюдження комп'ютерних програм виражається у:

- 77% випадків – незаконному продажі, даруванні, обміні, прокаті примірника комп'ютерної програми;

- 18% випадків – незаконному продажі, даруванні, обміні комп'ютерів зі встановленим на жорсткий диск програмним забезпеченням;

- 2% випадків – наданні у безкоштовне використання будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника;

- 1% випадків – незаконних експортно-імпортних операціях з примірниками комп'ютерної програми;

- 1% випадків – внесенні будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника до статутного фонду підприємства, установи або організації;

- 1% випадків – розповсюдженні будь-якого примірника комп'ютерної програми з використанням можливостей комп'ютерної мережі Інтернет – наданні доступу до комп'ютерної програми через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може здійснити до неї доступ з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Необхідно також визнати, що остаточний перелік протиправних дій, що порушують авторське право щодо незаконного відтворення і розповсюдження комп'ютерних програм, визначити неможливо, оскільки технології, що постійно розвиваються, породжують нові можливості для скоєння таких злочинів⁹⁶.

Розглянемо способи незаконного відтворення і розповсюдження комп'ютерних програм відповідно до запропонованої нами класифікації.

⁹⁵ Горбаньов І.М. Класифікація способів скоєння незаконного використання та розповсюдження комп'ютерних програм / І.М.Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – С. 150-151.

⁹⁶ Крыгин С.В. Расследование преступлений, совершаемых в сфере компьютерной информации: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Сергей Владимирович Крыгин. – Нижний Новгород, 2002. – С. 42.

Незаконне виготовлення примірників комп'ютерної програми шляхом багаторазового копіювання (тиражування) пов'язане зі:

а) знищенням або блокуванням засобів захисту від несанкціонованого копіювання. Характерними ознаками незаконного тиражування комп'ютерних програм, пов'язаного зі знищенням або блокуванням засобів захисту від несанкціонованого копіювання, можна визнати наявність змін у комп'ютерних програмах, які виражаються у знищенні програмно-технічних засобів захисту.

Програмно-технічні засоби захисту поділяються на технічні (апаратні) і програмні⁹⁷.

Технічні засоби захисту – технічні пристрої та технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права при зчитуванні та копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах), і передачах організацій віщання або для контролю доступу до використання об'єктів авторського права⁹⁸. Програмні засоби захисту є комп'ютерними програмами, що мають аналогічне технічним засобам призначення⁹⁹.

Щоб уявити даний спосіб скоєння злочину, змодельємо ситуацію. Правопорушник для початку незаконного тиражування, з метою подальшого розповсюдження комп'ютерної програми, купує один її примірник. Даний примірник досліджується, у ході якого виявляється певний блок програми, що відповідає за унікальний код, який необхідно ввести під час встановлення. Цей код розповсюджується виключно з ліцензійною версією програми і складається з цифр і букв. Наприклад, такий код для установки операційної системи Windows корпорації Microsoft, складається з 25 символів. Стає зрозумілим, що імовірність підібрати такий код дуже мала. Правопорушник із загального алгоритму комп'ютерної програми робить видалення блоку, який не дозволяв її встановлення без коду. Це відкриває можливість подальшого безперешкодного тиражування і відтворення програмного продукту.

Відмінність способу блокування програмно-технічних засобів захисту полягає у тому, що блок програми, який під час встановлення вимагає ввести певний унікальний код, або не допускається до роботи, або до нього заносяться дані, які виключають можливість його роботи. У кожній програмі є список команд, який починає виконуватися при її активізації. Команди зі

⁹⁷ Голубев В.А. Преступления в сфере компьютерной информации / А.В. Голубев, А.Н. Юрченко; под общ. ред. А.П. Снигирева, Н.С. Вертузаева. – Запорожье, 1998. – С. 55, 57.

⁹⁸ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

⁹⁹ Азаров Д.С. Актуальні питання кримінально-правової протидії комп'ютерним злочинам / Д.С. Азаров // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 5 – X.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2002. – С. 17.

списку відповідають за певні блоки програми. Якщо зі списку прибрати команду, яка відповідає за блок захисту, то він не буде допущений до роботи.

Існує інший спосіб блокування програмно-технічних засобів захисту. Перед тиражуванням у захисний блок комп'ютерної програми відразу вноситься унікальний код, який би був запитаний під час установки. Наперед внесений унікальний код сприймається як тіло програми, внаслідок чого засіб захисту відключається. Таким чином, блокуючи або знищуючи програмно-технічні засоби захисту, комп'ютерна програма готується для подальшого тиражування.

Третій спосіб блокування програмно-технічних засобів захисту пов'язаний з використанням комп'ютерних програм, які роблять підбір унікального коду або його емуляцію – зображають видимість його введення для програми. Часто на компакт-дисках з неліцензійними примірниками комп'ютерних програм записані такі програми як «PATH7x.exe» або «CRACK.exe», які забезпечують працездатність контрафактних примірників шляхом підбору або емуляції коду.

б) частковим або повним копіюванням ознак ліцензійного примірника комп'ютерної програми. Тут слід говорити про копіювання зовнішнього вигляду ліцензійного примірника комп'ютерної програми. Як і будь-який інший продукт, програмний продукт включає відповідним чином оформлений матеріальний носій комп'ютерної програми, упаковку, а також супроводжуючу документацію: інструкцію, ліцензію, гарантійний талон і технічну характеристику програми.

При виготовленні контрафактного примірника комп'ютерної програми правопорушник імітує зовнішній вигляд, колірну гамму оформлення, прагнучи досягти повної схожості з ліцензійним (упаковка, логотипи і голограми). Таке стало можливим завдяки істотному поліпшенню якості друку принтерів та доступності цих пристроїв, зокрема тих, що здатні наносити зображення на компакт-диски.

Як форму приховування злочину можна розглядати укладення угоди з підприємствами-правовласниками на розповсюдження ліцензійних програмних продуктів. Угода є маскуванням реалізації контрафактної продукції. При цьому частка розповсюдження легальної продукції є незначною відносно дійсного обсягу продаж¹⁰⁰.

Даний спосіб найбільш характерний для злочинних груп, що займаються незаконним виробництвом відео і аудіо продукції. Так, у 2015 році під час реалізації оперативних матеріалів співробітниками управління протидії злочинності у сфері економіки ГУМВС України у місті Києві викрито службових осіб одного з товариств, які у приміщенні бомбосховища

¹⁰⁰ Тихомиров А.М. Способ совершения и сокрытия преступления, как элементы криминалистической характеристики нарушения авторских прав / А.М. Тихомиров // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч 2. – С. 133.

організували діяльність «підпільного» цеху з незаконного виготовлення DVD-дисків ([УВАГА! відеозапис з огляду місця події додається](#)).

Фото № 6. Перший з чотирьох мішків для зберігання DVD дисків.

Під час санкціонованих обшуків було вилучено: чотири одиниці виробничих ліній для виготовлення DVD-дисків, виробничу лінію для виготовлення CD-дисків ODME Miniliner, виробничу лінію для виготовлення матриць AM200, фарбувальну установку GFS-1001, гальванічну лінію ALPHA ES на загальну вартість понад 16 мільйонів доларів США, а також 200 тисяч одиниць контрафактних оптичних носіїв інформації на загальну суму понад 3 мільйони гривень¹⁰¹.

¹⁰¹ Правоохоронці не допустили збуту фальсифікованих оптичних носіїв інформації [Електронний ресурс] — Режим доступу :<http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1592913>.

Незаконне встановлення (інсталяція) примірника комп'ютерної програми на жорсткий магнітний диск комп'ютера. Дані дії виражаються у незаконній фіксації примірника комп'ютерної програми за допомогою технічних засобів на накопичувач на жорстких магнітних дисках.

З технічного боку така фіксація дозволяє подальше зчитування і відтворення програми. Під інсталяцією мається на увазі копіювання файлів з первинного носія комп'ютерної програми на жорсткий магнітний диск комп'ютера, а також їх реєстрація у реєстрах операційної системи, коректування роботи комп'ютера з узгодженням роботи інших, вже встановлених програм.

Незаконне розміщення (запис) примірника комп'ютерної програми на компакт-диску, дискеті (іншому машинному носії інформації) або в пристрої зберігання комп'ютерної інформації. Даний спосіб виражається в незаконній фіксації комп'ютерної програми за допомогою технічних засобів на компакт-дисках (інших машинних носіях) або в пристроях зберігання комп'ютерної інформації. Іншими словами, файли програми за допомогою комп'ютера переносяться з одного носія комп'ютерної інформації на інший. З досвіду автора можна розглянути приклад означених незаконних дій гр. Ш., який на комп'ютерному устаткуванні, оснащеному системою і програмою для лазерного запису дисків, зробив запис п'ятнадцяти компакт-дисків, які продав гр. Л. Згідно з висновком експертизи дисків на них було записано низку операційних систем Microsoft Windows, а також пакети офісних програм Microsoft Office. Цими діями гр. Ш завдав значної шкоди корпорації Microsoft.

З технічного боку така фіксація дозволяє подальше зчитування і відтворення програми. Виходячи з матеріалів слідчої практики, такий запис часто передує незаконному розповсюдженню комп'ютерних програм.

Понадлімітне використання комп'ютерної програми може бути у вигляді: а) перевищення кількості відтворень, передбачених авторською угодою або ліцензією; б) перевищення передбаченого авторською угодою або ліцензією терміну на відтворення комп'ютерної програми.

При висвітленні такого способу скоєння злочину необхідно вказати на наявність умов, які визначають порядок використання комп'ютерної програми. Це може бути певна кількість безкоштовних відтворень, після вичерпання яких користувач зобов'язаний зареєструвати своє використання або активувати використання комп'ютерної програми іншим способом. Перевищити кількість допустимих відтворень можливо навіть за наявності законно придбаного примірника комп'ютерної програми, наприклад, на комп'ютерах своїх родичів, друзів або співробітників.

Іншою умовою може бути певний термін (у добах). Протягом даного терміну, наприклад 10 або 30 діб, можна вільно відтворювати комп'ютерну програму будь-яку кількість разів. Після закінчення вказаного терміну користувач зобов'язаний зареєструвати своє використання.

Р.Б. Хаметов відзначає інший спосіб перевищення умов використання комп'ютерної програми, передбачених угодою або ліцензією, – використання комп'ютерної програми на недозволеній угодою території¹⁰². Це дійсно може мати місце, але при дослідженні слідчої і судової практики в Україні автор не стикався з кримінальними провадженнями, що початі за таким способом скоєння досліджуваного злочину.

Незаконне розміщення (завантаження) примірника комп'ютерної програми в оперативній пам'яті комп'ютера. При активації комп'ютерної програми з жорсткого диска комп'ютера чи будь-якого іншого носія інформації програма або її блоки (частини) переходять в оперативну пам'ять комп'ютера, де відбувається виконання команд в алгоритмічному порядку.

З технічного боку така фіксація дозволяє подальше використання програми в активному режимі з можливістю її запису та запису результатів її роботи на будь-які носії.

Можна навести іншу **класифікацію незаконного відтворення творів за формою**: у формі оригіналу; у інших формах; у вигляді комп'ютерної інформації, що є актуальним, у зв'язку з розвитком високих технологій.

Незаконним відтворенням твору у формі копіювання оригіналу слід вважати виготовлення копій творів. Приклади: передрук літературних творів, фотографій; виготовлення копій аудіовізуальних творів, фонограм на будь-яких матеріальних носіях, за винятком записів у вигляді комп'ютерної інформації; споруда декількох будівель за одним архітектурним проектом; виготовлення тривимірних копій, у тому числі і масштабних, скульптурних творів і творів архітектури, й інших тривимірних творів.

Характер матеріалу, з якого виготовлений екземпляр твору, не має значення. Літературний твір може бути надрукований і на висококласному папері і на пластику, масштабна копія скульптури або архітектурної споруди може бути виготовлена практично з будь-якого матеріалу.

Твір повинен вважатися відтвореним в інших формах, чим оригінал, у разі виготовлення копій тривимірних творів в двох вимірах. Це може мати місце при фотографуванні, і зображенні скульптур, архітектурних споруд і інших тривимірних творів, що охороняються. Окрім цього, можливі ситуації незаконного виготовлення тривимірних копій з двовимірних творів, що охороняються. Як правило, це має місце при виготовленні іграшок, що копіюють героїв мультиплікаційних фільмів і витворів образотворчого мистецтва.

У зв'язку з безперервним розвитком інформаційних технологій має сенс вказати типові способи незаконного відтворення творів в комп'ютерних системах. Твір вважається відтвореним в наступних випадках:

¹⁰² Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 25.

- переклад твору зафіксованого в аналоговому середовищі та у цифровий формат. Наприклад, зображення, фотографія, фонограма за допомогою комп'ютерної техніки переводиться в електронний формат;
- виготовлення копії файлу, що містить літературний твір, фотографію, картину, фонограму, аудіовізуальний твір, виражені у цифровому форматі.

Незаконний продаж, дарування, обмін, прокат примірника комп'ютерної програми. Незаконний прокат дуже поширений в Україні. При цьому примірники комп'ютерних програм можуть бути як ліцензійними, так і контрафактними. Він полягає у тому, що власник примірника комп'ютерної програми надає іншій особі право використання та володіння даним примірником програми на певний період часу за винагороду. У заставу при цьому приймається грошовий еквівалент повної вартості примірника комп'ютерної програми. У момент повернення носія комп'ютерної програми власник повертає грошові кошти, віднявши з суми застави вартість прокату. Прокат примірника комп'ютерної програми можна робити, поки у її носія існуватиме здатність до відтворення.

Незаконний прокат в найбільш поширений у відношенні: аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм і фонограм, що містяться на компакт-дисках. Так, у 2015 році працівники Управління протидії злочинності у сфері економіки спільно зі слідчим управлінням ГУМВС України у Львівській області викрили приватного підприємця, котрий незаконно тиражував та реалізовував компакт-диски.

Фото № 7. Зовнішній вигляд об'єкта торгівлі та прокату неліцензійної аудіовізуальної продукції.

Фото № 8. Внутрішній вигляд об'єкта торгівлі та прокату неліцензійної аудіовізуальної продукції.

Правоохоронці встановили, що 50-річний приватний підприємець виготовляв компакт-диски з аудіо- та відеопродукцією у Дрогобичі. У власному помешканні. В подальшому зловмисник реалізовував їх у центрі Трускавця, у торговельних павільйонах.

Фото № 9. Внутрішній вигляд об'єкта торгівлі та прокату неліцензійної аудіовізуальної продукції.

Під час обшуків правоохоронці виявили та вилучили спеціальну комп'ютерну техніку та близько п'яти з половиною тисяч компакт-дисків на загальну суму понад 270 тисяч гривень. За фактом розпочато досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.176 (порушення авторського права та суміжних прав) КК України¹⁰³.

Незаконне розповсюдження творів з розвитком інтерактивних технологій і комп'ютерних систем перейшло в нову стадію розвитку. Вже сьогодні один користувач комп'ютерної мережі може в найкоротший час і без яких-небудь фінансових витрат розповсюдити необмежену кількість екземплярів творів в цифровому форматі.

Незаконний продаж, дарування, обмін комп'ютерів із встановленим на жорсткий диск програмним забезпеченням. Найпоширенішим серед вказаних способів є незаконний продаж комп'ютерних програм разом з комп'ютерною технікою. Цей спосіб характерний для дрібних торговельних підприємств, які займаються роздрібною або дрібнооптовою реалізацією комп'ютерної техніки.

Статус підприємця правопорушника у даному випадку виступає як форма приховування злочину, тим самим здобуваються зовнішні ознаки легальності його діяльності¹⁰⁴.

Розповсюдження будь-якого примірника комп'ютерної програми з використанням можливостей комп'ютерної мережі Інтернет. Існує думка, що використання Інтернету властиве найбільш небезпечним злочинам у сфері комп'ютерної інформації¹⁰⁵. І це дійсно так, бо Інтернет надає злочинцям практично необмежені можливості: діяти здалеку та анонімно (передача даних на відстані), постійно змінювати як псевдоніми, так і адреси безлічі своїх інтернет-магазинів, за допомогою яких привертати покупців наднизькою ціною на продукцію. Тож, з розвитком глобальної мережі Інтернет та її доступності, почало розвиватися і незаконне розповсюдження комп'ютерних програм.

Дії з незаконного розповсюдження примірника комп'ютерної програми за допомогою мережі Інтернет виражаються у наданні доступу до нього через електронні системи будь-якій іншій особі з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором. Для виконання таких дій необхідно мати комп'ютер, модем, а також доступ до Інтернету. Особа, яка хоче скористатися послугами

¹⁰³ На Львівщині правоохоронці припинили реалізацію контрафактних компакт-дисків [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1572166>.

¹⁰⁴ Тихомиров А.М. Способ совершения и сокрытия преступления, как элементы криминалистической характеристики нарушения авторских прав / А.М. Тихомиров // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. Луганськ.: ПВВ ЛАВС. — 2005. — Ч 2. — С. 133.

¹⁰⁵ Азаров Д.С. Актуальні питання кримінально-правової протидії комп'ютерним злочинам / Д.С. Азаров // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 5 — Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2002. — С. 9.

піратів, повинна або відправити замовлення на пересилку бажаної програми, або самостійно вибрати і скопіювати програму у переліку запропонованих.

Матеріали судової і слідчої практики в Україні вже містять такі приклади ([УВАГА! Відео додається](#)).

Разом з незаконним розповсюдженням комп'ютерних програм існує кілька проблем іншого характеру, які вимагають термінового вирішення. По-перше, якщо цифрові копії творів (комп'ютерних програм) визнавати за примірники в юридичному значенні, то переміщення таких копій через державний кордон слід вважати імпортом примірників творів. Тобто, якщо сайт, з якого робиться копіювання примірника комп'ютерної програми, знаходиться за межами території України, то користувач виконує незаконний імпорту примірника твору і, відповідно, є правопорушником. Тобто держава не може протидіяти незаконному імпорту творів через мережу Інтернет¹⁰⁶.

По-друге, технічні особливості означеної мережі обумовлюють існування тимчасових копій переміщуваної комп'ютерної програми. Тобто, будь-який користувач, сам того не помічаючи, під час прогляду твору, розміщеного у мережі, створює як мінімум, сім тимчасових копій цього твору: по одній копії в модемах передаючого та приймаючого комп'ютерів, в одному або декількох проміжних комп'ютерах – маршрутизаторах, в браузері, а також в оперативній пам'яті, у відеокompresійному чипі й у відеокарті самого приймаючого комп'ютера. І це не рахуючи постійної копії, яку користувач може зберегти на жорсткому диску свого комп'ютера¹⁰⁷. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторсько-правова охорона розповсюджується на будь-які копії творів¹⁰⁸. Звідси витікає, що будь-який користувач мережі Інтернет, стає потенційним порушником авторських прав.

Висновком до викладеного є пропозиція розв'язання згаданих проблем на законодавчому рівні. Стосовно тимчасових копій, наприклад, можна внести зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права», де передбачити, що технічні особливості функціонування мережі Інтернет, передбачають наявність тимчасових копій у деяких технічних пристроях, що не може розцінюватися як порушення авторського права і суміжних прав.

Щодо інших об'єктів авторського права зазначимо, що з урахуванням розвитку систем зв'язку на сьогоднішній день найчастіше в комп'ютерних мережах розповсюджуються екземпляри наступних видів творів: фотографії, літературні твори, витвори образотворчого мистецтва, фонограми і аудіовізуальні продукції.

¹⁰⁶ Пастухов О.М. Авторське право в Інтернеті / О.М. Пастухов. – К.: Школа, 2004. – С. 78.

¹⁰⁷ Калятин В.О. Особенности использования объектов исключительных прав в Интернет / О.В. Калятин // Юридический мир. – 2000. – №11. – С. 43; Пастухов О.М. Авторське право в Інтернеті / О.М. Пастухов. – К.: Школа, 2004. – С. 56.

¹⁰⁸ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

Процес незаконного розповсюдження екземплярів творів в комп'ютерних мережах достатньо простий. Для цього треба мати персональний комп'ютер і бути користувачем комп'ютерної мережі. Так, за даними МВС України про найбільш резонансні злочини та події на 25.11.2009 р. (режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua>) в Одесі працівники Державної служби боротьби з економічною злочинністю викрили директора товариства з обмеженою відповідальністю. Попередньо встановлено, що зазначене товариство під час надання послуг із доступу до мережі Інтернет незаконно розповсюджувало аудіовізуальні твори, права на трансляцію яких належать іншому товариству з обмеженою відповідальністю. Таким чином останньому ТОВ завдано збитки на загальну суму понад 820 тисяч гривень. Прокуратурою Київського району Одеси почато кримінальне поведження за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 176 КК України.

На нашу думку, необхідно розрізняти розповсюдження творів за допомогою комп'ютерних мереж і створення умов для загального користування творами в комп'ютерних мережах. Розповсюдження творів за допомогою комп'ютерних мереж може мати місце у випадках, коли порушник передає електронні файли, що містять твір обмеженому чи необмеженому числу осіб. Це включає посилку інформації конкретним адресатам. Тобто твір надається певним адресатам за допомогою ініціативних дій відправника. Як окремий випадок розповсюдження творів за допомогою комп'ютерних мереж слід розглядати випадки електронної торгівлі творами, вираженими в цифровому форматі.

Коли мова йде про загальне користування твором в комп'ютерних мережах, ми маємо на увазі розміщення творів у файлах, відкритих для вільного доступу всім охочим. Так, у 2015 році працівники відділу боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС України у Львівській області встановили, що один із веб-сайтів надає можливість своїм користувачам незаконно, без дозволу правовласника та в порушення вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права» відтворювати і розповсюджувати велику кількість аудіовізуальних творів, у тому числі новинки кінопрокату. Таким чином були порушені права компаній-членів МРА (Motion Pictures Association): Disney, Paramount, Twenties Centuries Fox, Universal Pictures, Sony Pictures, Warner Bros, а також українських компаній-кінодистриб'ютерів: Ukrainian Film Distribution, Кіноманія, Галеон кіно, Гемені, Вольга Україна та Каскад Україна. Під час проведення санкціонованих обшуків правоохоронці вилучили системні блоки, ноутбук та жорсткий диск¹⁰⁹.

Представляють інтерес ситуації, які можуть виникати при розповсюдженні рекламних повідомлень. Річ у тому, що часто рекламні повідомлення незаконно містять твори, що охороняються. Така реклама у

¹⁰⁹ На Львівщині працівники міліції оголосили про підозру зловмиснику, котрий порушував права кінокомпаній та кінодистриб'ютерів [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1624207>.

ряді випадків виготовляється рекламодавцем, а розповсюдженням подібних повідомлень може займатися незалежний рекламорозповсюджувач.

На користь захисту авторських прав при розповсюдженні реклами було б доцільно доповнити Закон України «Про рекламу» нормою, що зобов'язує рекламорозповсюджувачів, вимагати у рекламодавця підтвердження наявності авторських прав на відтворення і розповсюдження творів, включених до реклами.

Незаконні експортно-імпорتنі операції з примірниками творів. Згідно ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» право на імпорт примірників творів є одним з виключних майнових прав правовласників¹¹⁰.

Імпорт примірників творів – переміщення даних товарів юридичною або фізичною особою відповідно до митних режимів: випуск для вільного обігу, реімпорт, митний склад, магазин безмитної торгівлі, вільна митна зона, вільний склад, переміщення фізичною особою примірників творів не для комерційного використання, а також ввезення товарів за допомогою міжнародного поштового обміну, за допомогою засобів міжнародного зв'язку і глобальних комп'ютерних мереж.

Окрім цього, імпортом творів в рамках авторського права, виходячи з аналізу митного, адміністративного і кримінального законодавства, слід вважати:

- переміщення екземплярів творів через митний кордон України під виглядом товарів не для комерційних цілей;
- переміщення екземплярів творів через митний кордон України;
- приховання від митного контролю екземплярів творів, призначених для розповсюдження на території України, переміщуваних через митний кордон України;
- переміщення творів з обманним використанням документів і засобами ідентифікації;
- переміщення незадекларованих творів або з порушенням декларування.

У даному випадку немає відмінностей між ліцензійними або контрафактними примірниками творів, якщо їх імпорт робиться без відповідного дозволу правовласника.

На питання про те, чи є порушенням авторських прав ввезення громадянином екземплярів творів на територію України без дозволу правовласника, однозначної відповіді не існує. Дійсно, дозвіл автора на ввезення фізичною особою екземплярів творів потрібний далеко не завжди. Але для того, щоб подібне ввезення екземплярів творів вважалось законним, на нашу думку, слід дотримуватися ряду умов:

¹¹⁰ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

- ввозитися повинні одиничні екземпляри творів, тобто ввіз кількох екземплярів одного твору повинен визнаватися незаконним;
- екземпляри творів повинні ввозитися з метою особистого використання.

Порушення авторських прав через протиправний імпорт творів, можна розділити на дві великі групи:

- незаконне ввезення легально відтворених екземплярів творів;
- незаконне ввезення «піратських» копій творів і фонограм.

Слід пам'ятати, незалежно від того, легально або незаконно відтворені екземпляри творів, що ввозяться, імпорт, з метою розповсюдження без дозволу правовласника, є незаконним і тягне за собою кримінальну відповідальність.

Представляють інтерес ситуації, які можуть виникати при розповсюдженні рекламних повідомлень. Річ у тому, що часто рекламні повідомлення незаконно містять твори, що охороняються. Така реклама у ряді випадків виготовляється рекламодавцем, а розповсюдженням подібних повідомлень може займатися незалежний рекламорозповсюдjuвач.

На користь захисту авторських прав при розповсюдженні реклами було б доцільно доповнити Закон України «Про рекламу» нормою, що зобов'язує рекламорозповсюдjuвачів, вимагати у рекламодавця підтвердження наявності авторських прав на відтворення і розповсюдження творів, включених до реклами.

Цікавими, на наш погляд, є також **способи порушень авторських прав авторів дизайнерського, архітектурного, містобудівного і садово-паркового проєктів:**

- розробка будівельної документації відповідно до архітектурного проєкту без згоди автора архітектурного проєкту;
- недозволене автором втілення дизайнерського, архітектурного, містобудівного і садово-паркового об'єкту;
- непередставлення можливості авторові архітектурного проєкту особисто брати участь в створенні будівельної документації і (або) у втіленні архітектурного об'єкту.

Способи незаконного публічного виконання, сповіщення або показу твору, публічної демонстрації аудіовізуального твору.

Незаконне публічне виконання достатньо поширений вид порушень. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» публічне виконання - подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організації мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той

самий час або в різних місцях і в різний час. Саме такі дії можуть вчинятися протиправно, тобто без згоди правовласників.

Аналіз слідчої, адміністративної і судової практики, а також норм авторського права дозволяє виділити наступні способи незаконного публічного виконання творів:

1) «живого» виконання, воно має місце, коли виконавець безпосередньо виконує твір, без використання раніше записаних виконань творів;

2) виконання запису. Це має місце при представленні публіці раніше зробленого запису твору, виконання, постановки, фонограми, передачі організації ефірного або кабельного віщання. Деякі твори можуть виконуватися виключно в записі зокрема аудіовізуальні твори, виключно в записі можуть виконуватися також фонограми;

3) комбінованого виконання. Для даного виду виконання характерне використання раніше зроблених записів при безпосередньому живому виконанні. Як приклад, можна назвати музикальні системи типу «Караоке». Сенс цих систем полягає в можливості виконання відомих пісень під фонограму запису музичного супроводу.

Найбільш масовий характер незаконного публічного виконання має місце відносно музичних і аудіовізуальних творів, фонограм.

Незаконний публічний показ та публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми є дуже близькими. У правозастосовчій практиці зустрічається достатньо рідко.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

- публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми - публічне одноразове чи багаторазове представлення публіці за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання або будь-яких рухомих зображень;

- публічний показ - будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання, фонограми, відеограми, передачі організації мовлення за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї особи, яка здійснює показ, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час (публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми означає також демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності).

Незаконний публічний показ може мати місце відносно аудіовізуальних творів, програм для ЕОМ, витворів образотворчого мистецтва, архітектура і деяких інших творів, які можуть візуально сприйматися.

Порушення авторських прав шляхом передачі твору до ефіру або по кабелю характерне для радіостанцій, підприємств, що транслюють та ретранслюють теле-, радіосигнал, як за допомогою передавачів, так і у кабелі.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права»: публічне сповіщення (доведення до загального відома) - передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на віддаль за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуку не можуть бути сприйняті.

Представлення об'єктів авторських прав для загального користування шляхом передачі до ефіру або по кабелю є одним зі складних комплексних майнових прав. Комплексний характер вказаного права пояснюється тим, що воно може в себе включати, з одного боку, виконання або показу, і з іншою, - передачу до ефіру або по кабелю. Причому можливі дві ситуації. По-перше, коли виконує або показує твір одна особа, а передає в ефір інша організація. По-друге, коли і виконує (показує) твір, і передає в ефір виконання або показ одна і та ж особа.

Основним способом незаконного розміщення творів, що охороняються, шляхом передачі до ефіру або по кабелю є здійснення вказаних дій без згоди правовласників. Так, у 2015 році київські правоохоронці запідозрили у трансляції неліцензійних кіно- та телепрограм іноземних компаній одного з інтернет-провайдерів. Тож, у рамках кримінального провадження, розпочатого за ч. 2 ст. 176 КК України, в офісних приміщеннях проведені обшуки.

У результаті вилучене сервісне, мережеве та комп'ютерне обладнання, завдяки якому здійснювалася трансляція неліцензійної продукції. Правоохоронці встановили: сума завданого правовласникам збитку становить близько мільйона гривень НБУ¹¹¹.

У 2015 році в Одеській області мав місце ще один випадок, що цікавий для нашого дослідження наявністю ілюстрацій.

¹¹¹ У Києві міліція викрила протиправну діяльність інтернет-провайдера [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1640529>.

Фото № 10. Телекомунікаційне обладнання.

Під час моніторингу та аналізу одеського телекомунікаційного ринку працівники Управління боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС України в Одеській області виявили факти незаконної трансляції деяких телеканалів одним з Інтернет-провайдерів м. Одеси.

Фото № 11. Відображення контрольного монітору з інформацією щодо стільникових телевізійних каналів мовлення.

Встановлено, що своїми протиправними діями власник Інтернет-провайдера, який порушував законодавство у сфері інтелектуальної власності, та завдав матеріальної шкоди інтересам клієнтів одного з приватних підприємств на суму більше 40 тисяч гривень НБУ.

Фото № 12. Відображення контрольного монітору з інформацією щодо стільникових телевізійних каналів мовлення.

За даними фактами було розпочато провадження за ч. 1 ст. 176 КК України¹¹².

Способи незаконного перекладу творів. Способи порушення права на переклад твору зводяться або до бездоговірного перекладу твору і, відповідно, порушення інших майнових прав, або до порушення умов авторського договору, що регламентує переклад твору. Способи порушення умов авторського договору за допомогою перекладу твору, можуть полягати, по-перше, у виготовленні і використанні кількох варіантів перекладу, коли в договорі обумовлено право перекладача лише на один варіант перекладу, і, по-друге, підготовці недозволеного перекладу твору на мови, не дозволені авторським договором.

Способи порушення авторських прав на переробку творів.

Способом незаконної переробки твору є недозволена автором (правовласником) переробка творів. Це відноситься до таких видів переробки творів, як музичне аранжування, інсценування, сценарна переробка літературних творів, звукозапис, короткий виклад, скорочення, редакційні додавання, анотації, редакційні уточнення, зміни архітектурного проекту, зміна архітектурного об'єкту (добудова, перебудова, перепланування).

¹¹² Одеські борці з кіберзлочинністю припинили факти незаконної трансляції телеканалів [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1633394>.

Прикладом незаконної переробки творів є використання без дозволу авторів фрагментів їх творів, наприклад, при виготовленні радіореклами.

Способи порушень авторських прав на практичну реалізацію дизайнерського, архітектурного, містобудівного і садово-паркового проекту. Аналіз авторського законодавства і законодавства, що регулює архітектурну діяльність, дозволив виділити наступні способи порушень авторських прав на дизайнерські, архітектурні, містобудівні і садово-паркові проекти:

1. Розробка будівельної документації відповідно до архітектурного проекту без згоди автора архітектурного проекту;

2. Недозволене автором втілення дизайнерського, архітектурного, містобудівного і садово-паркового об'єктів;

3. Непредставлення можливості авторів архітектурного проекту особисто брати участь в створенні будівельної документації і (або) у втіленні архітектурного об'єкту;

4. Розробка будівельної документації без авторського контролю і створення будівель без авторського нагляду авторів містобудівних і архітектурних проектів.

Наприкінці відзначимо, що достатньо велика кількість порушень авторського права щодо незаконного відтворення та (чи) розповсюдження творів, залишається латентною.

Способи вчинення незаконного використання товарного знаку

Способи незаконного використання товарного знаку зводяться до використання чужого знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, яке здійснюється без дозволу правовласника (чи його правонаступника або ліцензіата, що отримав виняткову ліцензію) і пов'язане з введенням товарів у цивільний (товарний) обіг. Для ілюстрації наведемо приклад: на території міста Одеса у рамках розслідування кримінального провадження за ч. 3 ст. 229 (незаконне використання товарного знаку) Кримінального кодексу України на підставі рішення суду працівники ОВС провели обшук за зазначеною слідством адресою.

У результаті здійснених заходів у виявленому приміщенні нестановлена слідством особа організувала виробничий цех з виготовлення контрафактної продукції з використанням торгових марок та знаків «Nike» та «Adidas», де працювали 48 осіб.

Фото № 13. Контрафактна продукція.

Фото № 14. Незаконно використані торговельні знаки.

В ході обшуку було вилучено 16 спортивних костюмів торгівельної марки «Adidas», 332 одиниці курток та спортивних костюмів торгівельної марки «Nike» та 49 швейних машин. Всього вилучено контрафактного одягу на загальну суму понад 280 тисяч гривень.

Фото № 15. Виробничий зал.

Вилучена продукція направлена на дослідження правовласникам вказаних торгівельних марок¹¹³. (УВАГА! Відеозапис з місця події додається)

Відомий дослідник цього злочину Є.С. Лапін обґрунтовано вважає, що способи скоєння злочину полягають в тому, що правопорушники розміщують (застосовують) чужий товарний знак (найменування місця походження товару) або схоже з ним до міри змішення позначення:

- на товарах, на етикетках, бирках, ярликах, упаковках (тарі) цих товарів, які виробляються, пропонуються до продажу, продаються, демонструються на виставках і ярмарках або іншим чином вводяться в цивільний оборот (надається юридична цивільно-правова) форма товарообміну), або зберігаються і (чи) перевозяться з цією метою або ввозяться (імпортуються для комерційного використання). Так, Автозаводський районний суд м. Кременчука Полтавської області розглядав матеріали щодо приватного підприємця, який незаконно купив мішки з незаконно виготовленим товарним знаком компанії «Піонер Гай-Бред

¹¹³ Працівники міліції Одеси припинили діяльність незаконного швейного цеху [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1672290>.

Інтернешнел, Інкорпорејтед», які використовував для упакування соняшникового насіння, а також купив підроблену печатку неіснуючого підприємства і завдяки цьому заключив договір з іншим підприємством на продаж йому соняшникового насіння загальною вартістю 33000 грн.¹¹⁴;

- на документації (листах, угодах, рахунках і тому подібне, а також бланках документів), пов'язаної з введенням товарів в цивільний (підприємницький або комерційний) обіг;

- у пропозиціях до продажу товарів (оферти, у тому числі - публічні оферти, рекламні пропозиції, вивіски при вході або усередині торговельної організації);

- у мережі Internet, зокрема в доменному імені і при інших способах адресації, дистанційній торгівлі¹¹⁵.

При цьому судовій практиці відомі наступні дії, що здійснюються безпосередньо з ознаками у рамках вказаних способів:

- повне копіювання знаку в усіх елементах;

- часткове відтворення знаку, що включає характерні елементи знаку, що охороняється, що становлять його зміст;

- певна модифікація знаку (обманна імітація чужого знаку) шляхом збільшення або видалення букви або частини слова (приставки, суфікса, закінчення і так далі) або елемента (слова, зображення), тобто наближене відтворення знаку, при якому виявляється достатня для середнього споживача міра схожості між захищеним і «підробним» знаком, здатна викликати змішення - тобто плутанину, приймаючи одне за інше;

- відтворення чужого знаку з додаванням (як правило, дрібнішим шрифтом) слова: «фід», «вид», «тип», «фасон», «система», «метод» і тому подібне;

- переклад іншою мовою.

Особливістю способів злочинів даного виду є те, що дії з виробництва, несанкціонованого ввезення і зберігання контрафактних партій товару є замаскованими, зашифрованими, таємно (негласно) здійснюваними, тоді як збут таких товарів здійснюється відкрито (гласно).

Спосіб незаконного використання чужого товарного знаку шляхом розміщення його або схожого з ним до міри змішення позначення (майже явно співпадаючого з чужим зареєстрованим товарним знаком) в доменному імені відомий стільки, скільки існує Internet (Інтернет) і полягає він в наступному. Правопорушник реєструє у адміністратора українського національного домену верхнього рівня – ua, свій домен (сторінку, сайт) другого рівня, придумуючи (а точніше - захоплюючи) для нього ім'я по назві чужого товарного знаку з метою добитися, швидкій впізнаності (наприклад, <http://puma.ua>). Так, користувач Інтернету, здійснюючи пошук в мережі

¹¹⁴ Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17977774>

¹¹⁵ Лапин Е.С. Расследование преступлений, совершенных против интеллектуальной собственности / Е.С. Лапин. – М., 2011. – С. 67.

необхідного йому товару, як правило, орієнтується на найменування (ім'я) доменів, розумно вважаючи, що, приміром, на сторінці з доменним ім'ям www.puma.ua він, швидше за все, повинен знайти компанію по виробництву і продажу спортивного взуття. Але при виклику в Інтернеті доменного імені puma.ua завантажуватиметься сторінка із зображенням товарного знаку «Puma» шахрай, який є, наприклад, власником якогось магазину, і на цій сторінці ним розміщується інформація про свій магазин і про наявність у ньому товарів, позначених як цим товарним знаком, так і іншого роду товарів. При цьому шахрай не вказує, що адміністрування сайту здійснює не власник товарного знаку, а він адміністратор домену, вводячи цим в оману споживача, і, таким чином, використовуючи в доменному імені знак, права на який він не має. Шахрай витягає немалі суми грошей тільки від відвідування користувачами мережі Інтернет сторінки з таким доменним ім'ям, не рахуючи доходу від реалізації товару досягнутого за рахунок формування-інтересу споживачів до цього товару через розміщену таким чином рекламну інформацію.

Отже, незаконне використання особою у своєму доменному імені чужого товарного знаку, як правило, дуже відомої фірми однозначно кваліфікується як порушення прав власника товарного знаку.

Інтернет є прекрасною можливістю як для законних власників товарних знаків, так і для тих, хто незаконно використовує чужий засіб індивідуалізації, для рекламування своїх товарів. Для правовласників це непогана реклама своїх товарних знаків, створення і підтримка своєї репутації; тоді як правопорушники - це руйнівники усього цього. Рівень використання Інтернету суб'єктами підприємницької діяльності дуже різні, а значить різні відповідні ним форми незаконного використання товарних знаків в Інтернеті. Деякі підприємницькі структури використовують Інтернет також, як вони використовують традиційні друкарські засоби інформації. Проте багато юридичних осіб, індивідуальні підприємці використовують особливі технології Інтернету - анімацію і звук безпосередньо на Інтернет-сайті, фонові візерунки і заставки з власними товарними знаками, які покупці завантажують на свої комп'ютери, придбаваючи товари в Інтернеті, а також інтерактивні служби новин.

Отже, можна виділити наступні форми незаконного використання товарних знаків в Інтернеті, виходячи з відповідних ним форм легальної практики використання товарних знаків, що склалися, в Інтернеті:

- 1) реклама. Суб'єкти підприємницької діяльності створюють свої сайти у Інтернеті тільки з метою рекламування своїх товарів, розміщуючи в мережі інформацію про підприємство, своє фірмове найменування і свої товарні знаки майже такого ж змісту, як і у своїх друкарських матеріалах. На таких сайтах не можна замовити і отримати товари, тому їх називають «пасивними». Але навіть ці «пасивні» сайти використовують можливості Інтернету: а) поштова скринька, де споживачі можуть отримати відповіді на питання, наприклад, про особливості того або іншого товару, пропонуваного

фірмою, адреса найближчого магазину роздрібної торгівлі і так далі; б) гіперпосилання; 3) банери - спеціальні рекламні віконця із змінюваною рекламою, приміром, залежно від того, ким відвідується сайт в даний момент, або від того, яке ключове слово було введене в пошукову програму, користувача, що привів, на цей сайт;

2) замовлення. Ця форма використання товарних знаків в Інтернеті властива суб'єктам підприємництва, які частково здійснюють підприємницьку діяльність в Інтернеті. Вони використовують свої сайти, на яких розміщують товарні знаки, для прийому замовлень на постачання товарів. Такі замовлення надалі виконуються поза Інтернетом у реальному світі - товари доставляються поштою, а послуги роблять підрозділи фірми в країні замовника;

3) постачання. Інтернет надає можливості для здійснення повністю «віртуальних» угод. Цифрові товари, наприклад, комп'ютерні програми, бази даних, мультимедійні твори можуть не лише бути замовлені через інтернет, але і поставлені там же - вивантажені на конкретний комп'ютер. Багато магазинів існують виключно в кіберпросторі. У Інтернеті також можливе надання широкого спектру послуг проведення пошуку інформації, здійснення банківських операцій, надання різного роду рад. Товарні знаки в цьому випадку не лише розміщують на Інтернет-сайті організації (приватного підприємця), але також на цифрових товарах, що поставляються з даного Інтернет-сайту.

«Існують і інші класифікації способів вчинення порушення прав на знак для товарів і послуг:

I. Неправомірне використання цього знаку як акт недобросовісної конкуренції (господарське правопорушення):

а) використання зареєстрованого знаку без дозволу володільця: приватна фірма «Світич» (м. Луцьк) використала без дозволу АТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» товарний знак «Світоч» на рекламних матеріалах у вітрині свого магазину, на етикетках (цінниках) кондитерських виробів, які не виготовлялись АТ «Світоч», що могло створити враження про те, що магазин належить до дистриб'юторської мережі АТ «Світоч», чим неправомірно використовувалась ділова репутація останнього і негативним чином вплинуло на обсяги реалізації його продукції АТ «Світоч»¹¹⁶;

б) дії підприємства, яке використовувало словесне позначення, виконане літерами латинського алфавіту на відміну від виконання кирилицею охоронюваного товарного знака, наприклад «ЛЮБЛЮ ТЕБЕ», тотожне як за вимовою, так і за написанням, із вже зареєстрованим знаком для товарів і послуг, внаслідок чого виникла висока ймовірність змішування споживачами товарів різних виробників¹¹⁷;

¹¹⁶ Іменем Закону. - 2004. - 26.03.-1.04. - №12 (5400). - С. 3.

¹¹⁷ Наказ Держпатенту України від 28 липня 1995 р. № 116 «Про правила складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг» // Офіційний вісник України. - 1997. - № 9. - С.268.

в) неправомірне використання ділової репутації іншого господарюючого суб'єкта - використання (за певних умов) чужого зареєстрованого знака щодо неоднорідних товарів і послуг на, так би мовити, різних товарних ринках;

г) незаконне використання знака для товарів чи послуг, а так само інше умисне порушення прав на цей об'єкт, яке не було пов'язане із заподіянням матеріальної шкоди у великому чи особливо великому розмірі і тягне адміністративну відповідальність;

г) неправомірне використання такого знака, неправомірне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені, що тягне адміністративну відповідальність;

д) неправомірне використання чужого незареєстрованого позначення, використовуваного як знак.

II. Порушення прав володільця свідоцтва на знак для товарів і послуг. Групи порушень у залежності від виду товарного знаку (зареєстрований, незареєстрований чи загальновідомий):

1. Неправомірне використання зареєстрованого знака:

1.1. В якості власного імені:

1.1.1. У відношенні товарів і послуг, для яких знак зареєстрований. Запорізьке територіальне відділення АМК України: справа про неправомірне використання ТзОВ «ЛГЗ Кристал» знаку для товарів і послуг «Оболонь», свідоцтво на яке належить ТзОВ «Оболонь» – обидва займались однорідною діяльністю – виробництвом слабоалкогольних напоїв¹¹⁸;

1.1.2. У відношенні подібних товарів і послуг, для яких знак не зареєстрований (дилюція; супутні товари і послуги – упаковочний матеріал, транспортні перевезення, роздрібна та оптова торгівля, реклама) та реєстрація чужого знака на своє ім'я;

1.2. Неправомірне використання чужого зареєстрованого знака у якості фірмового найменування, яке отримало широке поширення (державний орган не може обмежити у виборі фірмового найменування). Донецький відділ АМК: неправомірне використання ТзОВ «Домотехніка» фірменного найменування, що подібне до зареєстрованого СП «Интертраст» у 1995 р. знака «ДОМОТЕХНІКА» для торгівлі побутовими товарами – має місце пріоритет.

1.3. Неправомірне використання зареєстрованого знака в якості доменного імені в Інтернеті;

2. Неправомірне використання загальновідомого знака.

III. Незаконне використання знака для товарів чи послуг кваліфіковане як злочин¹¹⁹;

¹¹⁸ Річний звіт АМК за 1999 рік. – К., 1999.

¹¹⁹ Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні / П.П. Андрушко. – К.: ФОРУМ, 2004. – 367с.

1) застосування такого знака, свідоцтво на який видано іншому громадянину чи юридичній особі, без дозволу власника цього знака, для позначень товарів і послуг (у т.ч. експонування на виставках) – обмежується переліком товарів і послуг, який був вказаний у заявці (реєстрації);

- дореалізаційна стадія - до моменту реалізації товарів, випущених з порушенням вимог законодавства щодо використання знаків для товарів і послуг, наприклад, до отримання свідоцтва на право власності, ліцензії, реєстрації тощо:

а) нанесення (застосування) його на будь-який товар, для якого він зареєстрований, упаковку, в якій міститься товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бірку чи інший прикріплений до товару предмет. Так, компаніям Adidas AG та International Marketing BV, які є правовласниками знаків для товарів і послуг, внаслідок порушення її прав шляхом незаконного використання вказаних знаків для товарів і послуг на вилучених спортивних виробках (складають костюми (42 одиниці), куртки (9 одиниць), штани (33 одиниці) та футболки (10 одиниць)) у ПП ОСОБА_2, 11.05.2012, було заподіяно матеріальну шкоду на суму 50166,67 грн., що є значним розміром. На підставі наведеного, суд приходить до висновку, що дії підсудної слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 229 КК України, так як вона незаконно використовувала знаки для товарів і послуг, що завдало матеріальної шкоди у значному розмірі. Дані обставини повністю доведено в судовому засіданні та підтверджено відповідними матеріалами¹²⁰;

б) зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу ([УВАГА! Відео додається](#));

в) пропонування для продажу (під час показу експонатів на виставках, ярмарках, що проводяться в Україні). Правова відповідальність за підготовку до продажу, пропозиції до продажу такого товару віднесена до сфери регулювання ЦК, КК, ГК, КпАП, а також відповідних процесуальних кодексів (у тому числі, у частині конфіскації контрафактної продукції).

- реалізаційна - при реалізації товарів чи наданні послуг, випущених з порушенням законодавчих вимог:

г) продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення);

г) застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстрований (наприклад, на емблемах, одязі обслуговуючого персоналу, фірмових пакетах); Існує думка, що поняття «використання» ст. 229 КК України охоплює відповідальність також за «умисне розповсюдження продукції з незаконним використанням товарного знака» (хоча це прямо в Законі не передбачено)¹²¹ - не реалізація таких товарів унеможлиблює завдання шкоди у великих розмірах, а охоронювані законом інтереси власника знака не страждають.

2) використання у супровідній документації та рекламі.

¹²⁰ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28021610>

¹²¹ Іменем Закону. - 2004. - 11.06.-17.06. - №23 (5411). - С. 3.

д) застосування його в діловій документації (пов'язаній з введенням товарів і послуг в господарський оборот – рахунках, бланках) чи в рекламі (у проспектах) та в мережі Інтернет, у т. ч. в доменних іменах (імена, що використовуються для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті) функціонування доменних імен, їх співвідношенням з товарними знаками. За умов комерціалізації Інтернету вказані імена, не підлягаючи державній реєстрації, фактично можуть виконувати основну функцію товарного знака - ідентифікують товари і послуги осіб в інформаційному середовищі;

е) внесення його як внеску до статутного фонду підприємства (суб'єкта господарювання).

Цікаву класифікацію форм незаконного використання знаку для товару чи послуги, на основі аналізу змісту Паризької конвенції про охорону промислової власності, Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, визначають залежно від ступеня повноти відтворення О.О. Дудоров та П.П. Андрушко:

- фальсифікація – з лат. *falsifico* – «підробляю» – це дії з корисливою метою, спрямовані на обман споживача шляхом підробки зареєстрованого знака у цілому ([УВАГА! Відео додається](#));

- імітація (неповне копіювання) – з лат. *imitatio* – наслідування – це відтворення особою, яка не має права на його використання (не має свідоцтва на нього), за винятком випадків, коли Законом використання знака не визнається порушенням прав власника свідоцтва, основних елементів оригінального вже зареєстрованого знака для товарів і послуг чи відомого в Україні, належного іншим особам, що складають його зміст, чи внесення до знаку лише окремих елементів, незначних/значних змін, що не робить знак дуже відмінним, не змінює в цілому його відмітності від оригінального, з яким його можна переплутати, робить схожим, тотожним до ступеня змішування позначень настільки, що їх можна сплутати із зареєстрованими знаками (та/або на право використання якого видане свідоцтво) для однорідних товарів, що може ввести в оману покупців, та використання такого знака (неправдивого позначення) (напр., *Panasonix*, «*Panafonic*» замість *Panasonic*, *Smirnov* замість *Smirnoff*, *Adedas*, *Abibas*, *Didacs* замість *Adidas*, *F&M* замість *L&M*, *Neeecafe* замість *Nescafe*, *Fanfa* замість *Fanta*, *Адміральське* замість *Адміралтейське* тощо)¹²².

Створення і використання такого позначення у сфері господарської діяльності не є використанням імітуємого (зареєстрованого) знака чи іншим порушенням прав на цей знак, оскільки воно не може бути зареєстроване в Україні та охоронятися без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна як знак для товарів і послуг, тобто відсутній предмет злочину, передбаченого ст. 229 КК, хоча це може оспорюватися

¹²² Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні / П.П. Андрушко. – К.: ФОРУМ, 2004. – С. 17; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика / О.О. Дудоров. – К., 2003. – С.742-773.

іншою особою і завдати значної шкоди її інтересам, соціальним цінностям¹²³. Використання таких позначень прямо у законі не визнано незаконним, тому власник свідоцтва на імітуємий знак лише має право (але не зобов'язаний) вимагати їх усунення з маркованих товарів та упаковки. Але у ст. 51 TRIPS («Призупинення переміщення певних предметів через митний кордон») вжито поняття «товари з фальсифікованим товарним знаком» – що означає будь-які товари, у тому числі упаковку, що без дозволу містять товарний знак, який, ідентичний законно зареєстрованому для таких товарів товарному знаку, або який, не можна відрізнити в основних його аспектах від такого товарного знака і який, таким чином, порушує права власника даного товарного знака¹²⁴. Тому треба доповнити ст. 20 Закону, де передбачити, що порушенням прав на використання зареєстрованої торговельної марки є використання такого позначення, яке є тотожним чи схожим до неї до ступеня змішування для однорідних товарів чи послуг. П.П. Андрушко, О.О. Дудоров¹²⁵, пропонують внести такі ж зміни і у ст.229 КК (як у КК Казахстану, Іспанії, Нідерландів). Для вирішення питання про те, чи є такі знаки тотожними або схожими до ступеня змішування необхідно призначити проведення експертизи.

1.4. Узагальнені дані про сліди вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

Сліди скоєння незаконного відтворення і розповсюдження творів

О.Я. Баєв справедливо підмітив, що в найзагальнішому і широкому значенні слова слід у криміналістиці – це будь-яка зміна, будь-яке віддзеркалення, будь-яка інформація, причинно обумовлені будь-якою стадією скоєння злочинів, які можна використовувати для їх процесуального дослідження¹²⁶.

Кожна з раніше наведених дій втілює в собі незаконне відтворення та (чи) розповсюдження творів і, як будь-який інший злочин, є взаємодією, що викликає створення матеріальних і ідеальних відображень, які називаються слідами злочину¹²⁷. Сукупність таких слідів формує слідову картину злочину, що відображає його особливості, а також ознаки інших елементів структури

¹²³ Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні / П.П. Андрушко. – К.: ФОРУМ, 2004. – С. 17; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика / О.О. Дудоров. – К., 2003. – С.742-773.

¹²⁴ Кириченко І. Експертний висновок як джерело доказів у судових справах про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності / Кириченко І. // Право України. - 2002. - № 11. - С.78-83.

¹²⁵ Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні / П.П. Андрушко. – К.: ФОРУМ, 2004. – С. 17; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика / О.О. Дудоров. – К., 2003. – С.742-773.

¹²⁶ Баєв О.Я. Основы криминалистики: Курс лекций / О.Я. Баєв. – М., 2001. – С. 55.

¹²⁷ Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник / М.В. Салтєвський. – К.: Кондор, 2005. – С. 85.

злочинної діяльності. Розглянемо це більш детально на прикладі незаконного відтворення та (чи) розповсюдження комп'ютерних програм.

Слідові картини незаконного відтворення та (чи) розповсюдження комп'ютерних програм мають як відмінні, так і загальні риси. Загальним для всіх дій буде участь у слідоутворенні комп'ютера – комплексу апаратно-програмних засобів, що призначений для автоматизованої обробки інформації¹²⁸, периферійних пристроїв (принтер, сканер та інше), машинного носія комп'ютерної інформації, на якому міститься примірник комп'ютерної програми. ([УВАГА! Відеозапис додається](#)) Нагадаємо, що комп'ютерна інформація завжди опосередкована через машинний носій¹²⁹ і не може існувати за його межами¹³⁰.

Машинний носій інформації – фізичне тіло або фізичне поле, яке використовується під час запису для постійного або тимчасового збереження в ньому чи на його поверхні комп'ютерної інформації. Звідси витікає, що матеріальні сліди залишаються на (в) машинних носіях інформації¹³¹. До машинних носіїв комп'ютерної інформації відносяться: накопичувачі на жорстких магнітних дисках (вінчестер або постійно-запам'ятовуючий пристрій), оптичні і магнітооптичні диски (компакт-диски), накопичувачі на гнучких магнітних дисках (дискета), модулі оперативної пам'яті (оперативно-запам'ятовуючий пристрій) й інші накопичувачі (ZIP-пристрої).

Класифікація машинних носіїв розроблена В.Б. Веховим є для нас прийнятною, оскільки вона повно та точно з криміналістичних позицій відображає їх ознаки і властивості. Машинні носії за часом зберігання інформації поділяються на:

- оперативні, що забезпечують короткочасне зберігання даних і команд, наприклад, оперативно-запам'ятовуючий пристрій;

¹²⁸ Виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються у сфері інформаційних технологій: Наук.-практ. посіб. / Б.В. Романчук, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, В.М. Бутузов; За заг. ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2004. – С. 7.

¹²⁹ Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 19.

¹³⁰ Щербаковский М.Г. Проблемы выявления, фиксации и изъятия следов преступлений, совершенных с применением компьютерных технологий / М.Г. Щербаковский // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 9 – X.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 282.

¹³¹ Азаров Д.С. Актуальні питання кримінально-правової протидії комп'ютерним злочинам / Д.С. Азаров // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 5 – X.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2002. – С. 15; Лісовий В.В. Огляд місця події при розслідуванні «комп'ютерних» злочинів / В.В. Лісовий // Право України. – 2001. – №1. – С. 52; Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ: Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 223.

- постійні – час зберігання інформації обмежується лише терміном служби матеріалу такого носія, наприклад постійно-запам'ятовуючий пристрій (накопичувач на жорстких магнітних дисках)¹³².

Ця класифікація дає розуміння того, що у різних машинних носіях інформації існує різний час її зберігання, що є важливим фактором при визначенні черговості при фіксуванні криміналістично значимої інформації.

За умовами запису інформації усі машинні носії поділяються на:

- одноразово записувані – носії, на яких інформація записується один раз і зберігається постійно до моменту фізичного знищення або повного зносу її носія, – дозволяють використовувати інформацію без коректування тільки в режимі «зчитування» (одноразово записуваний оптичний диск);

- багаторазово записувані – носії, що дозволяють робити багаторазовий запис комп'ютерної інформації, наприклад накопичувач на гнучких магнітних дисках (дискета), накопичувач на жорстких магнітних дисках.

Викладене обумовлює правила поведінки з різними видами носіїв комп'ютерної інформації. Так, при проведенні експертних досліджень одноразово записувані носії інформації можна досліджувати безпосередньо. З багаторазово записуваних носіїв перед дослідженням обов'язково робиться копія, яка використовується для проведення дослідження.

Аналізуючи дії з незаконного відтворення комп'ютерних програм, приходимо до висновку, що більшість з них представлена тією або іншою формою копіювання примірника комп'ютерної програми за допомогою комп'ютера на різні машинні носії (жорсткий диск комп'ютера, оперативну пам'ять, компакт-диск, дискету й інші). Характерною ознакою копіювання є існування первинного і подальшого примірника комп'ютерної програми. Це той випадок, коли сліди¹³³ перебувають в залежності один від одного - якщо не існує первинного, тоді не існуватиме і подальшого, і виявлення одного сліду повинне наштовхувати на пошук інших. Це, до речі, актуально для будь-яких видів творів.

Вирішення питань розслідування багато в чому залежить від з'ясування природи інформації та сутності інформаційних процесів, що лежать в основі пізнання навколишнього середовища і, відповідно, слідоутворення при незаконному відтворенні та (чи) розповсюдженні комп'ютерних програм.

Для детального розгляду механізму слідоутворення складемо спрощену модель злочину. Правопорушники займаються незаконним відтворенням примірників комп'ютерних програм шляхом їх запису з ліцензійного примірника на компакт-диски для подальшого їх розповсюдження. У своєму розпорядженні вони мають приміщення, комп'ютер з пристроями зчитування та запису компакт-дисків, якусь кількість компакт-дисків для запису,

¹³² Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, А.Д. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 20.

¹³³ Маються на увазі «сліди-предмети», а конкретніше початковий (оригінальний) і подальший примірники комп'ютерної програми.

пакувальний матеріал і ліцензійний примірник комп'ютерної програми. Процес тиражування проходить у такому порядку: за допомогою комп'ютера з ліцензійного примірника комп'ютерної програми зчитується інформація й одразу записується на компакт-диск, який далі відповідним чином маркується і пакується.

На нашу думку, процес незаконного відтворення примірника комп'ютерної програми це процес відображення, де беруть участь два об'єкти – слідоутворюючий і слідосприймаючий, внаслідок чого з'являється слід-відображення. Слідосприймаючий носій (компакт-диск для запису) у ході взаємодії, шляхом зміни своїх ознак і властивостей, при безпосередній участі комп'ютера, копіює ознаки і властивості слідоутворюючого носія (ліцензійного примірника комп'ютерної програми). Цей процес проходить не у безпосередньому контакті і не у віртуальному, як це описують деякі автори¹³⁴, а в опосередкованому контакті, де комп'ютер виступає проміжним об'єктом взаємодії. При цьому важливу роль завжди виконує динамічний компонент, який матеріалізується в слідах-відображеннях, опосередковано фіксуючи в них властивості даного процесу у вигляді ознак механізму й умов взаємодії матеріальних тіл, створюючи самостійне ідентифікаційне поле¹³⁵.

Для детальнішого дослідження слідоутворення доцільно застосувати підхід, згідно з яким у складній взаємодії, як у нашому випадку, необхідно виділити елементарні акти відображення, відмежувати «джерело» і «адресат» дії, визначити напрям дії, характер і низку ознак, які відображаються і складають ідентифікаційну інформацію¹³⁶.

Згідно з цим підходом незаконне відтворення примірників комп'ютерних програм шляхом їх запису з ліцензійного примірника на інші компакт-диски, залежно від етапів виконання злочинних дій, можливо поділити на відносно прості взаємодії з відображенням відповідних слідів, як результату такої взаємодії:

1) приготування комп'ютера і комп'ютерної техніки до роботи шляхом завантаження операційної системи та спеціальних прикладних комп'ютерних програм для зчитування й запису інформації на компакт-диски. Як результат таких дій виникають сліди пальців рук порушників на комп'ютері (клавіатурі, ручному маніпуляторі, моніторі та системному блоці), принтері й іншій комп'ютерній техніці, на кнопках «power» і «reset», сполучних дротах і рубильниках, які включають комп'ютери та комп'ютерну техніку; як сліди можна розглянути дані спеціальних моніторингових комп'ютерних програм, наприклад «антивірусів», які створюють окремий файл-звіт з переліком усіх

¹³⁴ Воронов И.А. Понятие и классификация следов преступления в сфере использования компьютеров / И.А. Воронов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2001. – №2. – С. 206.

¹³⁵ Серай М.Я. Методология судебной идентификации / М.Я. Серай. – К.: РИО МВД УССР, 1970. – С. 29, 113.

¹³⁶ Колдин В.Я. Судебная идентификация / В.Я. Колдин. – М.: ЛексЭст, 2002. – С. 54.

просканованих програм (файлів), які знаходяться на машинному носії. Серед них будуть і незаконно відтворені програми, які цікавлять слідчого;

2) приготування до незаконного відтворення примірників комп'ютерної програми. Як результат – сліди знищення або блокування засобів захисту від несанкціонованого копіювання комп'ютерних програм можуть бути на накопичувачі на жорстких магнітних дисках, оптичних дисках. Такими слідами можна визнати файли «сгаск», які супроводжують контрафактні примірники програмних продуктів, забезпечуючи їх працездатність;

3) поміщення до пристроїв зчитування і запису, які розташовані в системному блоці комп'ютера, носія ліцензійного примірника комп'ютерної програми і носія комп'ютерної інформації для проведення запису відповідно. У результаті таких дій виникають сліди пальців рук на вказаних носіях, а також на кнопках «open», «play» вказаних пристроїв¹³⁷;

4) під час запису пристрій зчитування «холодним» променем лазера впливає на носій ліцензійного примірника комп'ютерної програми, зчитуючи з нього комп'ютерну інформацію у вигляді програмного продукту¹³⁸, у той же час пристрій запису «гарячим» променем лазера впливає на новий компакт-диск, записуючи на нього інформацію (програмний продукт), залишаючи сліди у вигляді оптичних міток – «пітів»¹³⁹, які відносять до матеріальних слідів¹⁴⁰. Також на носіях комп'ютерної інформації під час зчитування і запису залишаються сліди від засобів утримання. Знайти оптичні мітки і сліди від засобів утримання можна за допомогою мікроскопа. Також на компакт-диску, під час зчитування та запису променем лазера, виникає термічний слід, який можна зафіксувати за допомогою тепловізора¹⁴¹. Якщо носієм комп'ютерної програми є носій з магнітною чи магнітооптичною основою (дискета, вінчестер), то на ньому можуть залишитися сліди у вигляді магнітних областей, які мають певний заряд. Для виявлення таких слідів можна використати магнітомікроскоп¹⁴²;

¹³⁷ Горбаньов І.М. Механізм утворення слідів у разі незаконного відтворення комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Проблеми законодавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць. – Донецьк, 2005. – №2. – С. 210.

¹³⁸ Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 142.

¹³⁹ Піта (от англ. «pits» – «ямка») – точно оплавлений крізний отвір, який має різні геометричні розміри, виникає за допомогою «гарячого» променя лазера на поверхні або у середині пластика, з якого зроблений оптичний або магнітооптичний носій інформації.

¹⁴⁰ Васильєв А.А. Аспекты формирования криминалистической характеристики преступлений, совершаемых с использованием ЭВМ и радиоэлектронных устройств / А.А. Васильев, А. Дудник // Следователь. – 2004. – №2. – С. 35; Вехов В.Б. Документы на машинном носителе / В.Б. Вехов // Законность. – 2004. – №2. – С. 19.

¹⁴¹ Салтевский М.В. Криминалістика в сучасному викладі юристів: Учебное и практическое пособие / М.В. Салтевский. – Х.: ІМП «Рубикон», 1997. – С. 158–159.

¹⁴² Салтевский М.В. Криминалістика в сучасному викладі юристів: Учебное и практическое пособие / М.В. Салтевский. – Х.: ІМП «Рубикон», 1997. – С. 159.

5) маркування і пакування одержаної контрафактної копії ліцензійного примірника комп'ютерної програми. Результатом таких дій є сліди від пристроїв маркування, наприклад, від принтера налагодженого для нанесення фарби на носії комп'ютерної інформації (компакт-диски); сліди пальців рук правопорушників на маркувальних пристроях і засобах пакування – футлярах вказаних носіїв і поліграфічній продукції, яка має до них відношення¹⁴³.

У криміналістиці матеріальні сліди у вузькому значенні поділяють на: 1) сліди-відображення; 2) сліди-предмети; 3) сліди-речовини¹⁴⁴. Вказана класифікація, як вірно відмічає М.Г. Щербаковський, не є досконалою, бо їй не вистачає логічної послідовності, поділ об'єктів зроблений за різними підставами, через що окремі елементи не виключають один одного¹⁴⁵.

Вдала, на наш погляд, класифікація комп'ютерних слідів-відображень розроблена І.О. Вороновим. У ній сліди відображення за характером внесених змін діляться на внутрішні – зміна вмісту файлу, що робить його відмінним від оригіналу; зовнішні – зміна атрибутів файлу, його розміру, типу, імені, часу створення; сліди видалення – відомості про дані, що раніше існували на носії інформації¹⁴⁶.

Також слідами-відображеннями незаконного відтворення комп'ютерних програм можна визнати файли, в яких зафіксований програмний продукт, і каталоги (директорії), в яких містяться файли¹⁴⁷.

В.Є. Козлов правильно називає файли програмного забезпечення носіями слідової інформації¹⁴⁸. Як ми говорили раніше, файл – поіменована область записів на машинному носії інформації, де в закодованому вигляді зберігається певна інформація з реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати. Кожному файлу присвоюється ім'я, яке дозволяє відрізнити його від інших файлів, а також дає деяке уявлення про категорію відомостей, що в ньому містяться. Проте, це не обов'язково. До імені файлу може бути додане так зване «розширення», тобто примітка, що містить не більше трьох

¹⁴³ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 134.

¹⁴⁴ Криминалистика. – М., 1969. – Т.1 – С.214.

¹⁴⁵ Щербаковский М.Г. Сущность следов преступлений, совершенных с использованием компьютерных средств / М.Г. Щербаковский // Теория та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2003. – С. 322.

¹⁴⁶ Воронов И.А. Понятие и классификация следов преступления в сфере использования компьютеров / И.А. Воронов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. - Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2001. – №2. – С. 207-208.

¹⁴⁷ Душейко Г.О. Особливості порушення кримінальної справи по злочинах у сфері комп'ютерної інформації / Г.О. Душейко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 94.

¹⁴⁸ Козлов В.Е. Теория и практика борьбы с компьютерной преступностью / В.Е. Козлов. – М.: Горячая линия – Телеком, 2002. – С. 144.

символів. Розширення відображає специфіку формату файла і особливості його використання. За розширенням, як правило, можна встановити назву або вид програми для ЕОМ, за допомогою якої файл був створений і може бути переведений у людиносприйнятну форму.

При створенні файла або зміні його змісту, комп'ютерною системою або програмою для ЕОМ автоматично реєструється дата і час, коли ці дії були зроблені. Дата і час беруться з внутрішніх даних вбудованого календаря та годинника ЕОМ, і можуть бути відкоректовані користувачем «вручну». Ім'я, тип, дата і час є атрибутами файла, які фіксуються в каталозі¹⁴⁹.

Каталог має усі атрибути, властиві файлам, за винятком «розширення».

За допомогою атрибутів файла чи каталога можна вирішити діагностичні та ідентифікаційні завдання. Так, при дослідженні цих атрибутів можна встановити дату та час створення файла чи внесення до нього змін; розмір файла; характер присутньої у ньому інформації; чи є файл на машинному носії №1 копією файла, що міститься на носії №2; та інше.

Якщо детально розглянути машинний носій комп'ютерної інформації (за класифікацією слід-предмет), то його можна визнати за складне джерело інформації, оскільки він одночасно містить декілька відображень різних видів взаємодій. Наприклад, накопичувач на гнучких магнітних дисках (дискета) надає інформацію про комп'ютерну програму, яка знаходиться на його феромагнітному носії; про ознаки почерку особи, яка виконала напис на етикетці дискети (почерк особи можна використати для встановлення виконавця чи визначити певні його характеристики; для складання психологічного портрету особи, який у свою чергу можна досить ефективно використовувати для оцінки її показань під час допиту)¹⁵⁰; про сліди пальців рук осіб, які його торкалися; про групову належність до партії, згідно з нанесеним порядковим номером і зовнішнім оформленням; про підприємство-виробника, за наявністю логотипів – усе це та інше відкриває широкі можливості для проведення досліджень. Приблизно таку ж інформацію можуть надати інші матеріальні носії комп'ютерної інформації, які брали участь у процесі копіювання комп'ютерних програм.

Як бачимо, на матеріальних об'єктах зафіксована різноякісна і різноспрямована інформація¹⁵¹. Ця інформація надає можливість вирішити важливі для слідства ідентифікаційні та діагностичні завдання, такі як

¹⁴⁹ Вехов В.Б. Документи на машинном носителе / В.Б. Вехов // Законность. – 2004. – №2. – С. 19.

¹⁵⁰ Гора І.В. Психологічний портрет особи за почерком / І.В. Гора, В.А. Колесник // Матеріали міжнародної інтернет-конференції «Досудове слідство: організаційні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми». – Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. – 84; Іщенко А.В. Зародження та формування почеркознавства (історико-хронологічний аспект) / А.В. Іщенко // Криміналістичний вісник: Науково-практичний збірник. Вип. 2 / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС України. – С. 37.

¹⁵¹ Сегай М.Я. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии) / М.Я. Сегай, В.К. Стринжа. – К.: Ін Юре, 1997. – С. 30.

встановлення осіб, причетних до скоєння злочину; ідентифікація пристроїв, які використовувалися для зчитування-запису, пакування та інше.

Сліди вчинення незаконного використання товарного знаку

При незаконному використанні товарних знаків залишається багато матеріальних слідів. На сам перед, це підроблені етикетки, ярлики, бірки, упаковки, тара на яких незаконно використовують товарний знак. Для цього відповідно використовується типографське обладнання, копіювальна техніка, промислове обладнання (прес-форми, кліше, які використовуються для виготовлення упаковки, поліетиленових пакетів для торговельних точок, для підробного товару), які, таким чином, служать засобами скоєння злочину, визнаються через проведення певних процесуальних дій речовими доказами. Так, податківці вийшли на організацію DK Group, яка незаконно виготовляла дорогі популярні «французькі» коньяки. Були незаконно використані товарні знаки такі як «Наполеон», «Мартель», «Камю» на етикетках, коробках і дерев'яній тарі. Етикетки, які не можна підробити простим копіюванням на кольоровому ксероксі, підроблялися таким чином. Етикетки малювалися студентами-художниками спочатку олівцем, а потім розфарбовувалися звичайною аквареллю. Після малюнок сканувався сканером, що забезпечує зняття 3200х6400 точок з кожного квадратного дюйма оригіналу, і потім роздруковувався на кольоровому струминному принтері з високим апаратним розділенням. На виході виходили етикетки, які органолептичним способом відрізнити від оригіналу було неможливо. Ці етикетки (колеретки, контретикетки), як правило, тьмяні, блідіше справжніх, (які, тобто легальні, - яскраві і чіткі), наклеюються на контрафактний товар часто неякісний: нерівно, з перекосами, з різним відхиленням від симетрії – ознака наклейки, вручну. Під такою етикеткою іноді можна виявити сліди клею від первинної етикетки. Сам товар, як правило, має ознаки порушення технології його виробництва.

Окрім копіювально-множувальних апаратів і принтерів для персональних комп'ютерів (струминних, лазерних) незаконне відтворення зображень товарних знаків (найменувань місць походження товару) здійснюється, суб'єктами злочину за допомогою (способами) плоского (офсетною) друку (на папері, картоні, тарі); флексиграфії (на папері, будь-якому виді картону, самоклеючих матеріалах, металевій фользі, плівкових полімерних матеріалах, тканині), трафаретному друку (на папері, картоні, тканині, пластиці, фользі), шовкографії (на картоні, пластиці, фользі); використовуються технології (спеціальні прийоми перенесення зображення позначення товару): «деколь», контрєвне і блинтове тиснення, тамподрук, термотрансфер. Для цього використовуються спеціальні друкарські машини, обробні пристрої, нерідко комбіновані в одну технологічну лінію. Так, у 2015 році члени злочинної групи у складі 7 осіб у смт. Великий Любінь Городоцького району, смт. Львів-Рудно, с. Верин Миколаївського району та м. Пустомити Львівської області організували діяльність 4-ох підпільних

цехів із виготовлення контрафактної кави під виглядом продукції відомих виробників з виробничою потужністю до 1 тисячі пачок фальсифікованої продукції за добу. Продукцію в подальшому збували у торговельній мережі західного регіону держави.

Фото № 16. Складське приміщення приватного підприємства.

Фото № 17. Автоматизована лінія з фасування.

Під час обшуків вилучено 9 автоматизованих ліній для помолу, фасування та запаювання упаковки, фальсифіковану продукцію на загальну суму понад 550 тис. грн., кошти в сумі близько 90 тис. доларів США, 3 тис. євро та 24 тис. грн.

Фото № 18. Виробниче приміщення приватного підприємства.

14 січня 2015 року за даним фактом слідчим управлінням ГУМВС України у Львівській області відкрито кримінальне провадження за ч. 3 ст. 229 КК України (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару)¹⁵².

Сліди, що свідчать про вчинений злочин цього виду, можуть бути виявлені в Інтернеті (інтернет-сторінки з пропозиціями продажу), рекламі (газетною, телевізійною, зовнішньою) і буклетах, на офіційних бланках документів, копіях платіжних доручень і інших документах бухгалтерського обліку суб'єкта злочину. Наприклад, при продажі товарів дистанційним способом, договір укладається на підставі ознайомлення покупця з товаром, який пропонується продавцем шляхом опису його в каталогах, проспектах, буклетах або представлення на фотознімках або іншими способами, що унеможливають безпосереднього ознайомлення покупця з товаром або

¹⁵² Львівські правоохоронці викрили чотири підпільні цехи з виготовлення контрафактної кави [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1565632>

зразком товару. У зв'язку з цим зазначимо, що потерпілий-правовласник часто саме з матеріалів рекламного характеру і отримує інформацію про порушене виняткове право на товарний знак.

Нерідко заявники (потенційні потерпілі) добувають документи і матеріали, що підтверджують факт скоєння злочину. Ці криміналістично значущі документи і матеріали згодом залучаються до матеріалів кримінального провадження.

Окрім матеріальних слідів залишаються і ідеальні сліди, наприклад, інформація, що міститься в уявному образі співробітників спеціальної служби організації-правовласника, що відстежує свій сектор ринку, які планово відвідують торговельні установи і відмічають, в яких з них збувався контрафактний товар.

Незаконно використовують товарний знак відносно тих товарів, які дорого коштують, але відносно легко виробляються. При цьому, як показує практика, по рівню ціни не можна однозначно визначити чи контрафактний це товар. Тобто, якщо ціна значно нижча, ніж у організації, що володіє товарним знаком, то це контрафакт, а якщо вище - товар не підробний. Правопорушники, що незаконно використовують чужі товарні знаки, щоб не виявити себе, не показати (не зробити) явною свою протиправну діяльність, враховують цінову складову і, як правило, встановлюють ціну на свій контрафактний товар на 5-10% нижче, ніж на продукцію – власника товарного знаку. Така різниця нормально вписується в коливання цін на ринку. Тому неможливо відрізнити товар особи-власника товарного знаку від схожого товару, який представлений особою, що незаконно використала цей товарний знак.

1.5. Інші елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності (час, місце, типові особливості групи злочинців, мотиви та цілі скоєння злочину)

Час і місце скоєння злочину у криміналістиці розглядаються як елементи обстановки його скоєння¹⁵³. Їх криміналістичне значення обумовлене необхідністю визначення просторових меж місця події і часових меж скоєння протиправних дій.

Часом скоєння злочину вважається дата та час початку і закінчення злочинних дій. Час скоєння незаконного відтворення та незаконного розповсюдження творів через їх відмінність доцільно розглядати окремо. Наприклад, час скоєння незаконного відтворення комп'ютерних програм безпосередньо пов'язаний з періодом роботи комп'ютерної техніки, який, у свою чергу, залежить від робочого часу юридичної або фізичної особи.

¹⁵³ Образцов В.А. О криминалистической классификации преступлений / В.А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 33. – М., 1980. – С. 94.

Наприклад, для комп'ютерних клубів робочий час складає 24 години на добу протягом тижня. Звідси витікає, що це і буде характерним часом скоєння незаконного відтворення програмних продуктів у комп'ютерних клубах.

Для підприємств, установ і організацій характерний час скоєння незаконного відтворення комп'ютерних програм також співпадає з робочим часом – з 8-ої до 17-ої години дня у робочі дні тижня. Для фізичних осіб характерний час скоєння незаконного відтворення комп'ютерних програм приблизно співпадає з їх неробочим часом – з 18-ої до 22-ої години у робочі дні тижня і з 9-ої до 22-ої години у вихідні.

Дії з незаконного розповсюдження комп'ютерних програм безпосередньо пов'язані з часовим інтервалом діяльності підприємств торгівлі, наприклад, ринків, магазинів з продажу комп'ютерної техніки – приблизно з 8-ої до 18-ої години протягом тижня.

Інформація про час скоєння злочину дозволяє оцінити обставини злочинної події, ступінь підготовленості протиправного діяння, звузити коло підозрюваних осіб, виявити можливих очевидців. За допомогою вказаної інформації можна встановити взаємозв'язок між різними подіями. Ці зв'язки виглядають значніше, якщо декілька подій у часі співпадають.

Незаконне відтворення та розповсюдження творів відноситься до групи злочинів, місце скоєння яких локалізується просторово, у більшості випадків обмежено невеликою площею і збігається з місцем настання шкідливих наслідків.

Місця скоєння незаконного відтворення і незаконного розповсюдження творів також доцільніше розглядати окремо.

Місцями скоєння незаконного відтворення, наприклад, літературних творів можуть бути будь-які місця, де знаходиться і використовується поліграфічне обладнання, також виробничі та складські приміщення, які використовуються для виготовлення (тиражування) і зберігання неліцензійної продукції. Яскравим прикладом місць незаконного відтворення літературних творів є типографії та поліграфічні підприємства. Так, з досвіду автора наведемо наступний приклад: приватний підприємець Ц. без згоди правовласників у своєму комп'ютерному клубі «Фенікс» у м. Перевальську Луганської області на 10 комп'ютерах систематично відтворював комп'ютерну програму Microsoft Windows 98, чим завдав значної шкоди корпорації Microsoft.

На підставі вивчених кримінальних проваджень, які кваліфіковані за ст. 176 КК України, можна зробити висновок, що характерними місцями скоєння незаконного розповсюдження творів у: 1) 79% випадків є торгові місця (павільйони, окремі місця на ринках, спеціалізовані магазини або їх відділи); 2) 19% випадків є складські приміщення, які використовуються для зберігання і реалізації неліцензійної продукції; 3) 2% випадків є транспортні засоби, на яких здійснювалося перевезення та реалізація неліцензійних примірників творів.

Мають місце випадки, коли незаконне відтворення і розповсюдження творів влаштовують у житлових приміщеннях. Для такого виробництва не використовується промислове устаткування. Пояснюється це тим, що устаткування для промислового виробництва громіздке і через свою складність вимагає специфічних матеріалів і обслуговування, що, по-перше, технічно ускладнює функціонування такого виробництва; по-друге, істотно полегшує його знаходження працівниками правоохоронних органів.

У житлових приміщеннях вказане виробництво організується за допомогою компактних приладів. Якщо незаконно відтворюються літературні твори, то можливе використання кількох ризографів, гільйотини, бумагорізальної машини, листозбирача, брошурувальника та ламінатора типографського. З досвіду роботи автора на посаді оперуповноваженого спеціального міжрайонного відділу з обслуговування стратегічно важливих підприємств УДСБЕЗ УМВС України в Луганській області зазначимо, що таку виробничу лінію можуть обслуговувати дві людини. Виходячи з середньої швидкості роботи злочинці мають кілька сот незаконно відтворених творів на добу.

Оптимальність малого виробництва неліцензійних примірників творів обумовлює використання для цього житлових приміщень.

Як ми раніше зазначали місце скоєння злочину збігається з місцем настання шкідливих наслідків. До наслідків скоєння злочину відносять шкоду, встановлення сутності та розміру якої є одним з найсерйозніших питань при розслідуванні незаконного відтворення та розповсюдження творів¹⁵⁴.

Незаконне відтворення та розповсюдження творів, що передбачене ст. 176 КК України, є злочином з матеріальним складом¹⁵⁵. Матеріальна шкода за О.С. Міхліним поділяється на особисту (позбавлення людини життя або здоров'я) і майнову у вигляді прямого збитку та упущеної вигоди¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Глухова Г. Уголовная ответственность за нарушение авторских и смежных прав / Г. Глухова // Законность. – 2003. – №10. – С. 31; Вошинский М. Уголовная ответственность за нарушение авторских и смежных прав по новой редакции статьи 146 УК России / М. Вошинский // Российская Юстиция. – 2003. – №6. – С. 63; Криминалистика: Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студ. юрид. вузов и факультетов / В.Ю. Шепитько, В.Е. Коновалова, Г.А. Матусовский и др. / Под ред. В.Ю. Шепитько. – Х.: Одисей, 2001. – С. 149; Логвинов Ю. Крупный ущерб или крупный вред в «интеллектуальном пиратстве» / Ю. Логвинов // Законность. – 2002. – №6. – С. 38; Методичні рекомендації щодо виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності. ДДСБЕЗ та ГСУ МВС України. – К., 2003. – С. 8; Шаповалова Л.І. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності в досудових стадіях кримінального процесу : дис... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Лариса Іванівна Шаповалова. – Київ, 2001. – С. 36-37; Шмонов В.А. 2000 год. Проблемы охраны прав интеллектуальной собственности в России / В.А. Шмонов // Юридический мир. – 2000. – №5. – С. 6.

¹⁵⁵ Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. №2341-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – №25-26. – ст.131.

¹⁵⁶ Гулєвич В. Характеристика незаконного відтворення та розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав, як основних різновидів злочину, передбаченого ст. 176 КК

На нашу думку, було б доцільним конкретизувати завдану матеріальну шкоду використавши у примітці до ст. 176 КК України поняття «упущена вигода». Адже особливістю порушень авторського права, у тому числі незаконного відтворення та розповсюдження творів, є те, що у випадку їх скоєння виникає майнова шкода виключно у вигляді упущеної вигоди¹⁵⁷. Упущена вигода – збільшення майна правовласника, що не відбулося. Ця вигода містить неoderжані доходи, які правовласник одержав би за звичайних умов обігу об'єктів авторського права.

Шкода від скоєння злочину залежить від **особи злочинця, а також його мотивів і цілей**. Ряд авторів В.Ф. Єрмолович, В.Є. Козлов, Г.А. Матусовський правильно відзначають, що інформація про типи злочинців, їх особисті особливості у процесі розслідування є важливими для з'ясування механізму, способу злочину, виявлення осіб, причетних до нього, і їх ролі в цьому злочинному діянні. З урахуванням таких даних визначається тактика, а у ряді випадків – і стратегія розслідування¹⁵⁸.

Дійсно, особа злочинця є одним з важливих елементів криміналістичної характеристики злочинів, але ми з цього приводу підтримуємо думку В.В. Кукліна, який міркує наступним чином: «Зрозуміло, що злочинів без суб'єкта не існує. Індивідуальні особливості особи, безумовно, можуть відображатися в способах скоєння злочину, у виборі місця та часу злочину і так далі, інакше кажучи, мати важливе криміналістичне значення. Дані про характерні особливості окремих груп злочинців того чи іншого вигляду, обумовлених віковими, психічними, фізіологічними й іншими ознаками злочинців, нерідко дозволяють висунути обґрунтовані версії про причетність до злочину осіб певної категорії, що істотно сприяє успішному розслідуванню. Проте коли розслідування проводиться «від особи до злочину», а саме так, у переважній більшості випадків і проводиться розслідування незаконного відтворення та (чи) розповсюдження творів,

України / В. Гулкевич // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10. – С. 73; Михлин А.С. Последствия преступления / А.С. Михлин. – М.: Юрид. лит., 1969. – С. 17.

¹⁵⁷ Горбанев И.Н. Определение ущерба, причиненного преступлениями в сфере нарушения авторского права и смежных прав / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2004. – №1. – С. 101.

¹⁵⁸ Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Минск: Амалфея, 2001. – С. 195; Козлов В.Е. Теория и практика борьбы с компьютерной преступностью / В.Е. Козлов. – М.: Горячая линия – Телеком, 2002. – С. 161; Козлов В.Е. К вопросу об установлении групповой принадлежности лица, совершающего компьютерные преступления / В.Е. Козлов, И.А. Воронов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2002. – №4. – С. 193; Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – С. 63.

характеристика осіб, які їх скоюють, набуває чисто кримінологічної спрямованості»¹⁵⁹.

Розглядаючи вікові ознаки осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення авторського права та суміжних прав, зазначимо, що до порушень, що вчиняються переважно дорослими злочинцями, відносяться: імпорт екземплярів творів і фонограм в цілях розповсюдження; одночасна передача до ефіру передачі організації ефірному віщанню іншою організацією; повідомлення передачі організацію ефірного віщання для загального зведення по кабелю; трансляція передачі організації кабельного віщання в ефір; відтворення копій творів, що вимагають великих трудових і фінансових витрат. Мала вірогідність участі неповнолітніх у вчиненні перерахованих порушень авторських прав обумовлена відсутністю у молоді умов, необхідних для реалізації злочинного задуму. Мова йде про брак фінансів, технічного забезпечення, освіти і, нарешті, неповна цивільна правоздатність.

Неповнолітні в даний час найбільш схильні до порушень авторських прав, що не вимагають значних матеріальних і трудових витрат, а також непов'язаних з серйозною підприємницькою діяльністю. У більшості випадків порушення неповнолітніми авторських прав пов'язані з освітнім процесом у навчальних закладах, а також направлені на задоволення свого дозвілля і дозвілля товаришів.

Типовими видами порушень, що вчиняються неповнолітніми в рамках навчального процесу в освітніх установах, є привласнення авторства літературних творів і наукових досліджень, використовуваних порушниками для написання шкільних і студентських рефератів, наукових робіт, творів. Але, враховуючи невелику суспільну небезпеку такого плагіату, до кримінальної відповідальності за подібне інтелектуальне «піратство» малолітніх порушників не притягують.

Дещо інша ситуація може складатися з порушеннями, пов'язаними із захопленнями молоді. Так, неповнолітні порушники вельми часто незаконно відтворюють і поширюють програми для ЕОМ і комп'ютерні бази даних, аудіовізуальну продукцію, фонограми. Як правило, порушення вчиняються без мети отримання прибутку. Вказані об'єкти авторських і суміжних прав в більшості випадків розповсюджуються за допомогою дарування і міні.

У ряді випадків за наявності електронної пошти, неповнолітні для розповсюдження творів використовують комп'ютерні мережі. Однією з психологічних особливостей неповнолітніх є потяг до знань і цікавість. Тому при появі персональних комп'ютерів в побуті у багатьох випадках саме діти є першими, хто освоює комп'ютерну техніку. Твердження про те, що дітям властиво незаконно відтворювати тільки ігрові комп'ютерні програми не

¹⁵⁹ Куклин В.В. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / В.В. Куклин // Вопросы уголовного процесса и криминалистики: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – С. 86.

зовсім правильне. Через природну цікавість неповнолітні часто відтворюють прикладні комп'ютерні програми, які функціонально призначені для виробничих цілей і бізнесу.

Швидке розповсюдження комп'ютерної техніки приводить до цікавих ситуацій. На наш погляд можна вести мову про сумісне використання контрафактних екземплярів творів батьками і дітьми.

Характерними порушеннями авторських прав, що вчиняються працівниками освітніх установ, є: незаконне відтворення творів і фонограм, незаконне публічне виконання творів, незаконна переробка творів, незаконне розповсюдження творів.

До видів типових порушень, що вчиняються працівниками бібліотек і архівів, відноситься незаконне відтворення і розповсюдження літературних творів.

Характерними порушеннями для електронних засобів масової інформації є незаконне відтворення, незаконна трансляція творів, шляхом передачі до ефіру або по кабелю, незаконна переробка творів.

Незаконне відтворення, розповсюдження, незаконного публічного виконання і показу творів, незаконна переробка творів, фонограм і виконань – такі порушення є найбільш типовими для виробників реклами і рекламорозповсюджувачів. Так, при виробництві музичних рекламних роликів незаконно використовується музика і фонограми відомих пісень; при виробництві образотворчої реклами недобросовісні виробники реклами незаконно використовують фотографії і витвори образотворчого мистецтва. При виробництві відео- і телевізійної реклами іноді незаконно використовуються уривки з аудіовізуальних творів, фотографії, витвори образотворчого мистецтва, музичні твори і фонограми.

Також слід враховувати, що при виробництві рекламної продукції у низці випадків може використовуватися неліцензійне програмне забезпечення, оскільки для створення реклами дуже широко використовується комп'ютерна техніка.

Для працівників комерційних організацій, що відтворюють і поширюють екземпляри аудіовізуальних творів, програми для ЕОМ і фонограми, характерні наступні порушення: незаконне відтворення, розповсюдження, незаконне публічне виконання творів, незаконна переробка творів і фонограм.

Слід зазначити, що такий вид порушень, як незаконне публічне виконання і показ творів, багато в чому характерний для працівників організацій, що займаються розповсюдженням (збутом) екземплярів творів. Злочин скоюється вказаною категорією злочинців, як правило, для залучення покупців і клієнтів, а також в рекламних цілях.

Для керівних працівників будівельних організацій характерними порушеннями є: незаконна переробка архітектурного проекту, незаконне відтворення архітектурного або містобудівного об'єкту.

Для операторів ЕОМ більшості організацій, що використовують в своїй діяльності комп'ютери, характерними порушеннями є незаконне використання програмних продуктів. У багатьох випадках мова йде про операційні системи, бухгалтерські програми, текстові і графічні редактори, програми перекладачі.

Злочинні порушення авторських прав з позиції суб'єктів можна умовно розділити на дві групи: вчинені однією особою і скоєні в співучасті.

Найбільш типовими порушеннями авторських і суміжних прав, що скоюються організованою злочинною групою, є незаконне відтворення, імпорт, розповсюдження аудіовізуальних творів, фонограм і друкарської продукції, програм для ЕОМ. У більшості випадків слід вести мову про такі види співучасті, як організована група.

Наше дослідження дозволяє зробити висновок про наявність специфічних рис у злочинців, що незаконно використовують твори і об'єкти суміжних прав.

Для підвищення практичного значення криміналістичної характеристики як засобу пошуково-пізнавальної діяльності автор зосереджує увагу на характеристиці групи осіб, які скоюють незаконне відтворення та розповсюдження творів¹⁶⁰.

Так, нами у ході аналізу 163 кримінальних проваджень було встановлено, що 16% злочинів з незаконного відтворення та (чи) розповсюдження творів скоюються у складі злочинних груп, причому з яскравими і стійкими ознаками організованості. Такий вид злочину С.П. Кузнецова називає найтиповішими порушеннями авторського права, що скоюють організовані злочинні групи¹⁶¹.

Певний інтерес для методики розслідування злочинів пов'язаний з першорядним значенням даних про формування, структуру і функціонування таких груп. Особливого значення набувають дані про структуру групи і ознаки її, злочинної діяльності з підготовки, скоєння та приховування злочину. Важливі також дані про розподіл ролей у злочинній групі, а також про систему її керівництва¹⁶².

¹⁶⁰ Шехавцов Р.Н. О криминалистической характеристике преступлений, совершенных организованными преступными группами / Р.Н. Шехавцов // Вісник ЛІВС МВС України: Науково-практичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС. – 2000. – №4. – С. 140-141.

¹⁶¹ Кузнецова С.П. Возможности использования специальных знаний по делам о нарушении прав интеллектуальной собственности / С.П. Кузнецова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2003. – С. 570.

¹⁶² Жбанков В.А. К вопросу о разработке криминалистической характеристики методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными сообществами / В.А. Жбанков, Т.С. Зуева // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 89.

По суті, такий вид діяльності передбачає наявність засобів виробництва, сировини, матеріалів, налагодженого виробничого циклу, певних економічних зв'язків, а також обширної мережі збуту готової продукції. Зі сказаного можна зробити висновок, що сам вид протиправної діяльності виключає неорганізованість. Тож у процесі доказування організованої злочинної діяльності при встановленні події злочину необхідно зосередити зусилля на тому, щоб кваліфікувати не тільки дії співучасників, але і ступінь їх організованості¹⁶³.

С.М. Колотушкін і О.Б. Дронова правильно вказують, що злочинні групи, які скоюють незаконне відтворення та розповсюдження творів формуються за принципом глибокої конспірації, а нерідко і близької спорідненості її основних учасників¹⁶⁴.

У даних групах існують чіткі розподіли обов'язків: у сфері фінансів, тобто отримання засобів для підтримки і розширення виробництва, у сфері постачання і збуту, включаючи аналіз попиту такої продукції на ринках. Залежно від цих обов'язків склад злочинної групи можна розділити на активних та другорядних учасників. Активні учасники, як правило, здійснюють управління виробничим процесом, укладають договори на поставку незаконно тиражованих примірників творів, організовують доставку такої продукції до місця знаходження оптового покупця або самі забезпечують розповсюдження через дрібніших суб'єктів ринку. Також вони керують діяльністю зі створення комерційних структур для прикриття протизаконної діяльності, а у ряді випадків самі формально очолюють подібні комерційні структури.

Особливістю таких злочинів є обов'язкова присутність у злочинній групі спеціаліста з високих технологій, або поліграфічної справи, або швейного виробництва, або іншого. Цей спеціаліст є одним з основних виконавців протиправних дій, бо відповідає за технічний бік такої діяльності, і буде правильним його відносити до активних учасників злочинної групи.

Другорядні учасники виконують разові малозначні завдання активних учасників злочинних груп. В.О. Галанов припускає, що, наприклад, водії, які перевозять неліцензійну продукцію, або продавці, що реалізують її у роздріб, можуть не знати про реальне походження і протизаконність її розповсюдження, оскільки, як правило, на етапах перевезення і реалізації у роздріб вона забезпечується необхідними документами (хоча, природно, вся документація на товар є фіктивною). Тобто дані особи не можуть дати оцінку законності товару і супроводжуваних документів. Проте у ході дослідження не було випадку, коли б виконавці не знали, що продукція контрафактна¹⁶⁵.

¹⁶³ Организованная преступность: Курс лекций. – СПб.: Питер, 2002. – С. 173.

¹⁶⁴ Колотушкін С.М. Криміналістическа характеристика преступлений в сфере нарушения авторских и смежных прав / С.М. Колотушкін, О.Б. Дронова // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч 1. – С. 5.

¹⁶⁵ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной

Особи, що незаконно використовують товарні знаки – це керівники підприємств, приватні підприємці, а також громадяни України, особи без громадянства – і іноземні громадяни, що займаються підприємницькою діяльністю без державної реєстрації; вони є нелегальними (підпільними) виробниками і(чи) продавцями контрафактної продукції – нечесними (недобросовісними) конкурентами. І як показує аналіз судово-слідчої практики ці злочини, у більшості випадків, вчиняються з корисливим мотивом з обов’язковою наявністю корисливої мети. Їх філософією бізнесу, девізом підприємницької діяльності могла б стати давньоримська приказка: «Lucri bonus est odor ex re qualibet» – «Запах прибутку добрий, від чого б він не йшов». Їх користолюбство стимулюється ринковими стосунками в економіці, роллю грошей як загального еквіваленту в обміні товарів¹⁶⁶.

У цілому на слабку психічну стійкість до злочинної поведінки впливають прояви правового нігілізму. На думку великого числа підприємців, в умовах сучасного бізнесу неможливо працювати, не порушуючи закони.

Серед цієї категорії осіб є значна частина тих, що володіють інформацією про алгоритм перевірок виконання законодавства по боротьбі з контрафактом правоохоронними і контролюючими органами, знає нормативну правову базу, на якій ґрунтується діяльність цих органів у сфері перевірки дотримання прав на товарні знаки, а також окремі вади в такій діяльності.

Особи, що скоюють злочини, передбачені ст. 229 КК України, як правило, мають вищу професійну або середню (повне) загальну освіту. Високий освітній рівень суб’єктів злочину обумовлений самим характером скоюваного злочину: тут потрібен певний рівень знань, серйозне осмислення мети, постановка завдань, вибір найбільш оптимальних способів скоєння злочину і так далі.

По суті, підозрювані, обвинувачені – це особи, що займаються підприємницькою діяльністю, а вона, за цивільним законодавством – здійснюється на свій ризик, в умовах конкуренції (часом дуже жорсткої конкуренції) і спрямована на отримання прибутку, а тому вимагає користолюбного відношення, напористості, жорстокості, владності, уміння брати на себе відповідальність, організаторських здібностей, розуміння практичної людської психології¹⁶⁷.

Виробники та оптовики контрафактного товару дуже пильно спостерігають за кожною дією поліції про що обмінюються між собою інформацією. Підпільні виробники контрафакта добре ховають, а також

продукції: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 64.

¹⁶⁶ Лапин Е.С. Методика расследования преступлений, совершенных против интеллектуальной собственности / Лапин Е.С. // Российский следователь. - №2. – 2011. – С. 4-8.

¹⁶⁷ Кулішенко В.С. Захист від неправомірного використання ділової репутації суб’єкта господарювання у конкуренції / В.С.Кулішенко. – Донецьк, 2003. – С. 8.

зміцнюють свої виробничі приміщення (на вікнах металеві ґрати, двері сталеві), у них вони нерідко встановлюють засоби для знищення контрафактного товару на випадок несподіваної появи правоохоронців.

Часто досліджуваний вид злочинів вчиняється групою осіб. Наприклад, у 2015 році працівниками Управління протидії злочинності у сфері економіки ГУМВС України в Запорізькій області припинено діяльність підпільного цеху з незаконного виробництва та реалізації хімічних засобів для захисту рослин та насіннєвого матеріалу. Зловмисники незаконно використовували знаки для товарів та послуг, правовласником яких є відомі світові бренди СИНГЕНТА, ПІОНЕР, ЛІМАГРЕЙН, БАСФ, ДЮПОН та інші.

Фото № 19. Оглядовий вид подіря приватного підприємства.

Група осіб з трьох жителів Дніпропетровщини та Запоріжжя налагодили мережу підпільного виробництва і реалізації хімічних засобів для захисту рослин та насіннєвого матеріалу з незаконним використанням знаків для товарів та послуг. Організатором підпільного цеху виявився директор одного з товариств, житель Запорізької області.

Фото № 20. Підроблене насіння відомого бренду.

Зокрема, виготовляючи засоби захисту рослин та насіннєвого матеріалу, правопорушники використовували логотипи відомих брендів. Після цього вони реалізовували фактично фальсифіковані товари сільськогосподарським виробникам на території Запорізької, Дніпропетровської та Харківської областей.

Фото № 21. Насіння підготовлене до пакування.

За результатами санкціонованих обшуків вилучено чорнову бухгалтерію, понад 10 тисяч мішків для пакування насіннєвого матеріалу, 20 тисяч поліграфічних індивідуальних елементів захисту від підробки, барвники, бетонозмішувач, насіннєвий матеріал на суму понад 500 тисяч гривень, 320 одиниць кліше для виготовлення поліграфічних елементів та поліграфічних елементів захисту.

Фото № 22. Сировина для контрафактного виробництва.

У результаті проведених обшуків працівниками міліції попереджено збитки правовласникам на суму понад 6 мільйонів гривень та не допущено реалізації підробленого товару відомих торгових марок. Раніше за фактом звернення правовласників цих торгових марок відкрито кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 229 (Незаконне використання знака для товарів і послуг фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару) Кримінального кодексу України¹⁶⁸.

Для діючих у сфері економіки організованих злочинних груп характерні наступні найбільш загальні особливості: а) стійкість і тривалість існування кримінальних структур, згуртованість (інколи за національною ознакою [УВАГА! Відеозапис додається](#)); б) програмування злочинної діяльності з

¹⁶⁸ На Запоріжжі ліквідовано підпільний «бізнес» з незаконного виробництва посівного насіння [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1533762>.

урахуванням обстановки, що змінюється, стану ринку, системи законності, правопорядку і податкового контролю; в) використання новітніх досягнень науки і спеціальної техніки; г) переслідування мети досягнення максимального прибутку, використання державних і недержавних структур для збереження, легалізації і примноження накопиченою капіталу; д) чітка структура з розподіленням ролей, відпрацьована схема вилучення і звернення у власний дохід майна з маскуванням вилучення; е) створення безпечних умов злочинної діяльності усередині підприємства та захист від зовнішніх органів контролю; ж) фактична необмеженість в матеріальному забезпеченні проведення великомасштабних протиправних акцій; з) мобільність і конспіративність в переміщенні сил і засобів¹⁶⁹.

За дослідженнями В. Коржа «криміналістичний аналіз способів формування організованих злочинних утворень у сфері економіки дозволяє виділити ряд основних закономірностей, властивих будь-якому виду організованих злочинних утворень. Це: спільність цілей у членів організованої злочинної організації; соціально-кримінальна, професійна і психофізична сумісність членів злочинних утворень; типологічні особливості організатора злочинної організації (заповзятливість, службово-посадові можливості, організаторські здібності, інтелектуальний, кримінальний авторитет і так далі); офіційна і тіньова підприємницька діяльність юридичних осіб незалежно від форм власності»¹⁷⁰.

Вивчення кримінальної ситуації у сфері паливно-енергетичного комплексу показало, що останнім часом значне поширення отримало виготовлення контрафактного фальсифікованого моторного палива, кузовної мастики і масел кустарним способом на нелегальних міні-заводах ([УВАГА! відеозапис додається](#)).

При скоєнні злочину особа виконує дії, керуючись певним **мотивом** і переслідуючи певну **ціль**. Звідси видно, що ціль і мотив скоєння злочину тісно пов'язані між собою та впливають на спосіб скоєння злочину, визначають предмет його посягання і тому подібне¹⁷¹. Це, у свою чергу, виявляється у слідах – наслідках, в матеріальній обстановці та свідомості осіб, причетних до злочину, а значить наявність узагальнених типових відомостей про мотив і ціль злочину сприятиме цілеспрямованому висуненню версій про скоєння протиправного діяння.

У переважній більшості випадків мотивом скоєння незаконного відтворення та (чи) розповсюдження творів, а також незаконного використання товарних знаків є корисливі спонукання. Вкрай рідко трапляються випадки, коли правопорушник, виявляючи дослідницьку цікавість. Як правило, це виключно досягнення максимального прибутку. Їм

¹⁶⁹ Исследование современной организованной преступности. - НИИ МВД РФ. – М., 2010.

¹⁷⁰ Корж В. Злочинні утворення в сфері економіки / В. Корж // Законність. - 2002. - № 5. - С. 35.

¹⁷¹ Гаврилин Ю.В. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений: Курс лекций / Ю.В. Гаврилин, Н.Г. Шурухов; Под ред. Н.Г. Шурухова – М.: Книжный мир, 2004. – С. 55.

не потрібно нести ніяких витрат на розробку і реєстрацію товарного знаку, витрачати час, поки знак заслужить на свою репутацію, коли споживачі товару, позначеного відомим знаком, почнуть обґрунтовувати свій вибір довірою до особи, що зареєструвала це позначення. При вчиненні такого злочину має місце корисливий мотив, як наприклад, у приватних підприємців ринку «7 кілометр» ([УВАГА! Відеозапис додається](#)).

Скоюючи кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності, у більшості випадків, порушники переслідують ціль – отримання прибутку, інколи маскуючи її під особисті, дослідницькі, навчальні, інформаційні цілі¹⁷².

¹⁷² Загіка Г.В. Кримінологічна характеристика особистості комп'ютерного злочинця / Г.В. Загіка // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2001. – №1. – С. 75; Вехов В.Б. Компьютерные преступления. Способы совершения, методики расследования / В.Б. Вехов. – М.: Право и закон, 1996. – С. 39; Вирок Київського районного суду міста Донецька відносно гр. Ч. №2–376 від 6.11.2002 р. – С. 2; Вирок Рівненського районного суду Рівненської області відносно гр. А. №1–23 від 14.02.2003 р. – С. 1-2.

РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Початок розслідування кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності

Важливою розумовою процедурою на початку розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є оцінка слідчим відомостей, які вказують на наявність ознак злочину.

Якщо розглядати оцінку взагалі, то слід звернутися до переконливої позиції І.М. Лузгіна. Вчений вважає, що будь-яке пізнання, у тому числі і в розслідуванні злочинів, припускає оцінку досягнутого знання, результатів пізнавальної діяльності. У оцінці виражається ставлення людини до об'єктивної дійсності, продуктів праці, знань¹⁷³.

Будь-яка оцінка є єдністю суб'єктивного і об'єктивного моментів у пізнанні дійсності. Вона виявляється ставленням суб'єкта, що пізнає, до дійсності. Оцінка одночасно суб'єктивна (виконується суб'єктом, залежить від нього, від мети його діяльності, потреб) й об'єктивна (заснована на об'єктивному знанні явищ, предметів, що вивчаються). Тобто вона виконується за внутрішнім переконанням, що засноване на всебічному, повному та об'єктивному розгляді усіх обставин у їх сукупності.

Оцінці властива ціннісна орієнтація, яка передбачає правильне використання в пізнанні об'єктивних цінностей і тих критеріїв, на які людина орієнтується, даючи оцінку. Ціннісна орієнтація при цьому визначається рядом чинників, серед яких найважливіше значення мають: а) знання кримінального і кримінально-процесуального законів; б) уміння визначити конкретні задачі розслідування; в) професійний і життєвий досвід¹⁷⁴.

При оцінці зібраних даних у слідчого відбувається формування знання щодо фактичних обставин події, що певним вузловим моментом¹⁷⁵. Зміст цього знання одержує своє вираження у висновках і рішеннях, які формуються у слідчого за допомогою глибокого і всебічного вивчення зібраних матеріалів кримінального провадження. Крім того, слід мати на увазі, що одні й ті ж відомості можуть оцінюватися різними слідчими по-різному. Це залежить від змісту ціннісної орієнтації слідчого, запасу знань, наявності професійного досвіду, уміння правильно застосувати їх при оцінці досягнутого знання.

¹⁷³ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 178.

¹⁷⁴ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 181–182.

¹⁷⁵ Белкин А.Р. Теория доказывания. Научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. – М.: Издательство НОРМА, 1999. – С. 190.

Знання фактичних обставин події оцінюються І.М. Лузгіним щодо їх відповідності дійсності як помилкові, імовірні та достовірні. Конкретизація оцінки імовірного знання показує ставлення до нього людини і практично полегшує розв'язання пізнавальних задач. Проте, треба мати на увазі, що, яка б імовірність не називалася, вона сама по собі від цього не зміниться, не перейде в іншу категорію оцінки – у помилкове або істинне знання.

Імовірність означає недостатньо обгрунтоване знання; достовірність, навпаки, цілком обгрунтоване знання, що виключає будь-які сумніви в його правильності, відповідності дійсності¹⁷⁶. Як імовірне знання оцінюється таке знання фактичних обставин події, яке сформулювалося у слідчого на основі вивчення деякої сукупності відомостей, припускає різне пояснення явищ і потребує додаткової перевірки.

Імовірне знання обумовлюється відсутністю даних для достовірної оцінки досліджуваного положення. Знання оцінюється як імовірне щодо деяких обставин: причини події, способу скоєння злочину, мотиву і так далі. Підставою для достовірної думки про ці обставини могло б служити їх безпосереднє сприйняття, але у слідчого інколи немає можливості безпосередньо сприймати такі обставини, тому він вимушений встановлювати та досліджувати їх за допомогою відомостей, одержаних з різних джерел. Доки оцінка всієї сукупності одержаних відомостей остаточно не переконає слідчого в дійсній природі явищ, що вивчаються, їх походженні і зв'язках, думки про них оцінюються як імовірні¹⁷⁷.

Достовірність сприймається як точне, відповідне дійсності знання, що містить істинне пояснення події та виключає інші пояснення.

На етапі початку кримінального провадження слідчий звичайно має в своєму розпорядженні неповні та неточні відомості. Думки про подію в цей період, повинні бути оцінені як імовірні (не достовірні), оскільки до проведення розслідування не можна передрікати питання про те, чи є вони істинними або помилковими.

О.Д. Соловйов правильно вважає, що знання слідчого про факт скоєного злочину на стадії початку кримінального провадження повинні бути високого рівня імовірності¹⁷⁸. Іншими словами, у такий момент компетентній особі необхідна і достатня, і достовірна наявність ознак, які вказують на можливість того, що злочин мав місце¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 199.

¹⁷⁷ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 201; Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ: Монография / В.В. Тищенко. – Одесса: Юридическая литература, 2002. – С. 236.

¹⁷⁸ Соловьев А.Д. Процессуальные вопросы установления истины на предварительном следствии : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.Д. Соловьев. – К., 1969. – С. 35.

¹⁷⁹ Карнеева Л.М. Особенности пределов доказывания при принятии некоторых процессуальных решений в стадии предварительного следствия / Л.М. Карнеева, Г.М. Миньковский // Вопросы предупреждения преступности. – М., 1966. – Вып. №4. – С. 84.

Якщо кримінальне провадження починається за результатами оперативної розробки, то, бажано, щоб у оперативних матеріалах були дані, що вказують на ознаки злочину, зокрема про: час, місце і спосіб вчинення злочину, шкоду, осіб, які причетні до нього. У вказаних матеріалах також повинні бути відображені також відомості про роль кожного фігуранта групи, яка незаконно відтворювала та розповсюджувала твори, про їх зв'язки, місця зустрічей. Наявність таких даних виключить ситуацію, при якій на момент затримання будуть відомі лише безпосередні виконавці, а їх зв'язки з організаторами, і самі організатори залишаться не встановленими й уникнуть відповідальності.

Відомості, які використовуються в стадії початку кримінального провадження, оцінюються за допомогою наступних моментів:

- джерело інформації, його походження, зв'язок з подією, яка вивчається, надійність, можливі дефекти відображення ним об'єктивної дійсності (хворобливий стан свідка, дефекти сприйняття і таке інше);
- зміст інформації, її повноту, точність;
- яким чином, за допомогою яких методів було знайдене джерело інформації, надійність цих методів, правомірність використання;
- чи відповідають відомості в документі відомостям інших документів, чи існує між ними суперечності, чим вони викликані;
- яка обставина події і наскільки повно висвітлюється в документі.

У оперативних матеріалах можуть бути дані про правовласника або його представника з відповідними повноваженнями, де відображені: обставини придбання авторських прав на твір; умови ліцензування, умови, на яких автор допускає відтворення та розповсюдження твору (відомості такого роду можуть бути використані для встановлення наявності авторських прав на конкретний об'єкт інтелектуальної власності); вид, очікуваний розмір, методика розрахунку шкоди¹⁸⁰; відносини, що зв'язують правовласника та особу (визначені договором права і обов'язки), відносно дій якої є припущення про їх протиправність; ступінь обізнаності правовласника про порушення його авторських прав.

Можуть також бути зібрані дані щодо осіб, що вчинили правопорушення, з характеристикою підстав та умов, на яких вони здійснюють відтворення та (чи) розповсюдження твору – посада, функціональні обов'язки, період і режим роботи, заробітна платня, форма власності підприємства, кількість і анкетні дані засновників, керівників, види діяльності, передбачені статутом та фактично здійснювані, штатна чисельність співробітників, які особливості постачання та обліку товару, грошового обігу, звіту про роботу, анкетні дані з вказівкою посад інших співробітників підприємства, в якому він працює, місцезнаходження цих осіб і самого підприємства, його складських приміщень, стоянок автотранспорту,

¹⁸⁰ Методичні рекомендації щодо виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності ДДСБЕЗ та ГСУ МВС України. – К., 2003. – С. 7.

рахунків в кредитно-фінансових установах, та інші відомості. Також можуть бути відображені кваліфікуючі ознаки даного злочину, зокрема, відношення особи до скоєного правопорушення (вина).

Дані відомості, за вірною думкою Д.О. Коваленка, дозволяють заздалегідь визначити процесуальне положення осіб, виявити інших учасників злочину, встановити порядок роботи підприємства, осіб, що залучені до його діяльності, визначити місця та характер подальших слідчих (розшукових) дій¹⁸¹.

Бажано також вирішення питання про встановлення факту належності авторського права і факту охороноздатності твору. Тож, у оперативних матеріалах можуть міститися документи, які підтверджують належність авторських прав, які зазвичай надає правовласник.

Важливо пам'ятати, що вказаний злочин з матеріальним складом і вважається закінченим тільки після настання негативних наслідків. Це значить, що характер і розмір заподіяної шкоди правовласникові має бути очікуваним та прогнозованим.

Ми погоджуємося з Р.Б. Хаметовим, що під час проведення оперативної розробки стосовно досліджуваних злочинів, у розпорядженні правоохоронних органів вже повинна бути інформація про ідентифікаційні ознаки легальних примірників творів: комплектність; ідентифікаційні ознаки матеріального носія, упаковки та супроводжуючої документації¹⁸².

Співробітники Міжнародної федерації фонографічної індустрії та кіноіндустрії виявили ряд ознак, характерних для контрафактних примірників фонограм: невідповідність ліцензійній упаковці, невідповідність малюнків вкладишів футлярів і художнього оздоблення (компакт-дисків) офіційно виробленої продукції; невідповідність логотипу правовласника логотипу, що вказує на авторські права; відсутність знаку охорони авторських прав; відсутність оригінальної голограми або її імітація шматочками фольги, блискучого або кольорового паперу; відсутність на робочій поверхні компакт-диска внутрішнього радіуса кодів заводу-виробника і правовласника; розміщення більше одного програмного продукту, чи фільму різних правовласників на одному компакт-диску; відсутність поліграфічної упаковки; невідповідність вигляду і способу упаковки вилучених предметів упаковці оригінальної продукції¹⁸³.

При проведенні оперативної розробки необхідно та доцільно використовувати спеціальні знання для пошуку ознак злочину, фіксації

¹⁸¹ Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – С. 93–94.

¹⁸² Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 106–107.

¹⁸³ Ідентифікація піратських CD/DVD дисків. – 2005. – С. 2.

його слідів¹⁸⁴, а також для якісного формування відповідних матеріалів. Також спеціальні знання застосовуються для встановлення наявності ознак «контрафактності» примірників творів.

Приєднання України до низки міжнародних актів із захисту інтелектуальної власності обумовило введення до національного законодавства публічно-правових засобів забезпечення захисту та охорони інтелектуальної власності. Так, до Кодексу України про адміністративні правопорушення були введені ст. 51² «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», ст. 164³ «Недобросовісна конкуренція»¹⁸⁵ і до Кримінального кодексу України ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав», ст. 177 «Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію», ст. 229 «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару», ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю», ст. 232 «Розголошення комерційної таємниці»¹⁸⁶. Вказані кримінально-карні порушення у сфері інтелектуальної власності мають матеріальний склад, тобто наслідки у вигляді заподіяння матеріальної шкоди є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Різниця між адміністративно-карним і кримінально-карним порушенням у сфері інтелектуальної власності полягає у розмірі заподіяної автору або правовласнику матеріальної шкоди у вигляді упущеної вигоди. Тож, у практиці правоохоронних та контролюючих органів трапляються випадки, коли збираючи матеріали про адміністративне правопорушення, розмір шкоди явно вказує на більш тяжкий характер діяння, що тягне за собою перекваліфікацію. З огляду на таке, виникає питання про допустимість у кримінальному провадженні фактичних даних з матеріалів адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Докази у кримінальному та адміністративному провадженні повинні відповідати універсальним критеріям і мати певну сукупність ознак, серед яких є допустимість, завдяки чому виникає можливість (доказове значення) їх використовувати в процесі доведення визначених обставин. Сукупність вимог, що ставляться законом до процесу отримання доказів, становить інститут процесуальної допустимості.

Окремі автори дослідили умови допустимості доказів у адміністративному процесі: 1) можливість перевірити їх походження;

¹⁸⁴ Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 228.

¹⁸⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — додаток до № 51. — ст. 1122.

¹⁸⁶ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — ст. 131.

2) компетентність і обізнаність осіб, від яких вони походять та які їх збирають; 3) дотримання загальних правил доказування; 4) дотримання правил збирання певних видів доказів; 5) дотримання правил, що гарантують повноту і точність фіксації зібраної інформації; 6) відмова від використання здогадок, припущень¹⁸⁷. Аналогічні умови допустимості доказів актуальні і для кримінального провадження, але самі правила збирання доказів, а також правила, що гарантують повноту і точність фіксації зібраної інформації, дещо відрізняються.

Наведемо схожості доказів у адміністративному та кримінальному провадженні стосовно правопорушення у сфері інтелектуальної власності: 1) отримуються з одних і тих же джерел, наприклад свідчення очевидців порушення промислової власності; 2) мають загальний характер. Тобто в усіх випадках необхідно дотримуватись вимоги про отримання інформації із визначених законом засобів доказування та порядку збирання, представлення та дослідження доказів; 3) мають особливості щодо дозволу або заборони використання конкретних доказів у тих чи інших обставинах, наприклад, недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, або показання з чужих слів; 4) обов'язкове існування можливості перевірки їх походження, наприклад, повторно оглянути типографське обладнання, на якому незаконно тиражувалися літературні твори; 5) отримуються виключно повноважними особами відповідно до певної стадії процесу; 6) певним чином характеризують джерела їх отримання, наприклад, докладні витяги з міжнародних реєстрів законних користувачів комп'ютерних програм; 7) надають можливість встановити наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для провадження та підлягають доказуванню; 8) незалежно від наявних даних чітко окреслені процесуальною формою; 9) визначене вичерпне коло засобів доказування, в яких можуть міститися фактичні дані; 10) обмежений, сучасним рівнем техніки, юридичних прецедентів та правової культури, спектр об'єктів-носіїв фактичних даних.

При загальній схожості рис допустимості доказів у адміністративному та кримінальному провадженні, відповідно до статей 84, 86 КПК України та статей 69, 70 КАС України, все ж різні, бо: отримані за неоднаковими встановленими законами процесуальними порядками; з точки зору процесуальної форми якісно відмінні; мають різну юридичну силу, що обумовлює диференційованість наслідків. Отже, підводячи підсумки проведеного аналізу, можна зробити висновок, що матеріали здобуті у ході документування адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності не можуть набути статусу доказів, бо: 1) отримані не у порядку, який визначено Кримінальним процесуальним кодексом України; 2) отримані

¹⁸⁷ Калмикова Я.С. Належність та допустимість доказів в адміністративному судочинстві / Я.С. Калмикова // Матеріали науково-практичної конференції Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012. – С. 153.

неуповноваженою особою, відповідно до певної стадії кримінального процесу; 3) процесуальна форма таких даних не відповідає критеріям, встановленим на період проведення кримінального провадження, і є неприйнятною. З урахуванням значення фактичних даних з матеріалів адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності у кримінальному провадженні вони можуть мати лише орієнтує значення.

2.2. Типові слідчі ситуації, версії та особливості їх перевірки на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності

Розслідування злочинів здійснюється в конкретних умовах місця, часу, у взаємозв'язку з явищами і процесами об'єктивної дійсності, діяльності фізичних та юридичних осіб, органів влади, правоохоронних, контрольно-ревізійних і інших органів. Усвідомлена і неусвідомлена, а також випадкова дія таких «чинників» на розслідування злочинів формує конкретну обстановку, яка називається слідчою ситуацією.

У теперішній час роль і значення слідчої ситуації для організації розслідування і вдосконалення його методики загальновідома. Разом з тим серед вчених-криміналістів немає єдиного погляду на її природу і сутність, що пояснюється, перш за все, складністю і багатогранністю досліджуваного явища.

Уявлення про сутність слідчої ситуації та її структуру можна простежити шляхом аналізу позицій криміналістів, які можна умовно поділити на три групи за наявністю двох складових у її визначеннях: «обстановка розслідування» і «стан розслідування».

До першої групи відносяться визначення, що характеризують слідчу ситуацію переважно як обстановку розслідування¹⁸⁸.

До другої групи відносяться визначення, згідно з якими слідча ситуація формується переважно під впливом зібраної у провадженні інформації, що характеризує стан розслідування¹⁸⁹. Наприклад, В.О. Коновалова визначила

¹⁸⁸ Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике / Р.С. Белкин. – М.: Юрид. литература, 1988. – С. 92; Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. – Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – С. 127–155; Лисиченко В.К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике / В.К. Лисиченко, О.В. Батюк // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1988. – №36. – С. 5; Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / Под ред. В.К. Лисиченко. – К.: Вища школа, 1988. – С. 94–95.

¹⁸⁹ Васильев А.Н. О криминалистической классификации преступлений / А.Н. Васильев // Методика расследования преступлений (общие положения): Материалы научно-практической конференции. – М., 1976. – С. 25; Жирный Г.Е. Расследование хищений в системе общественного питания : автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 «уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Г.Е. Жирный. – Харьков, 1986. – С. 9; Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: Учебное пособие / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Х.: Юридический институт, 1985. –

слідчу ситуацію, як сукупність доказової інформації на визначений період розслідування. Процесуальний і непроцесуальний характер наявної інформації про злочин визначає ситуацію як кримінальну (дослідчу) і слідчу, що виникає тоді, коли почато кримінальне провадження і має місце ряд доказів, що складають стан розслідування на визначений момент. У цьому плані ситуація, що має місце, іменується слідчою¹⁹⁰.

Третя група визначень слідчої ситуації містить положення, відповідно до якого сутність слідчої ситуації складають обстановка і стан розслідування¹⁹¹, які за Г.А. Матусовським та С.В. Велікановим носять відповідно зовнішній та внутрішній характер¹⁹². Наприклад, визначення, в якому слідча ситуація – це «сформоване на даний момент розслідування положення (обстановка), що характеризується, з одного боку, станом розслідування, а з іншого – об'єктивними і суб'єктивними умовами, в яких воно здійснюється, і оцінка якого дозволяє правильно визначити та оптимально вирішити чергові задачі розслідування»¹⁹³. Цю ж позицію підтримуємо і ми, вважаючи її такою, що найповніше відображає сутність та зміст поняття слідчої ситуації.

Треба також зазначати, що у криміналістиці розроблене виділення різних напрямів розуміння поняття «слідчої ситуації». Перший напрям – слідча ситуація як наукова категорія, як інформаційна модель. Другий напрям – типові слідчі ситуації, тобто об'єктивно повторювані положення в процесі розслідування. Третій напрям є слідчою ситуацією конкретного злочину на певному етапі його розслідування. Такий розподіл, сприяє правильному підходу до ситуації як до чинника, що обумовлює порядок проведення і тактику слідчих дій.

Слідча ситуація обумовлюється рядом об'єктивних і суб'єктивних чинників.

С.64; Криминалистика: Учеб. пособие / А.В. Дулов, Г.И. Грамович, А.В. Лапин и др.; под ред. А.В. Дулова. Мн.: НКФ «Экоперспектива», 1996. – С.263; Образцов В.А. Понятие и криминалистическое значение следственной ситуации / В.А. Образцов, В.Г. Танасевич // Советское государство и право. – 1979. – №8. – С. 113–114.

¹⁹⁰ Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Харьков: Консум, 2000. – С. 49–50.

¹⁹¹ Драпкин Л.Я. Основы криминалистической теории следственных ситуаций : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Л.Я. Драпкин. – М., 1987. – С. 9–10; Криминалистика: Учеб. для вузов. – Минск: Вышэйш. шк., 1997. – С. 102; Селиванов Н. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации / Н. Селиванов // Соц. законность. – 1977. – №2. – С. 56, 58; Яблоков Н.П. Следственные ситуации в методике расследования и их оценка / Н.П. Яблоков // Вестник Московского университета. Серия 11 Право. – 1983. – №5. – С.74.

¹⁹² Криминалистика: Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студ. юрид. вузов и факультетов / Шепитько В.Ю., Коновалова В.Е., Матусовский Г.А. и др.; под ред. В.Ю. Шепитько. – Х.: Одисей, 2001. – С. 167; Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / С.В. Веліканов. – Х., 2002. – С. 15.

¹⁹³ Балугина Т.С. Проблема следственных ситуаций в криминалистической литературе / Т.С. Балугина // Правоведение. – 1983. – №1. – С. 81.

До об'єктивних чинників відносять: наявність доказової і орієнтуючої інформації; об'єктивне існування джерел доказової інформації і можливість їх встановлення слідчим або оперативним шляхом, а також отримання від них доказової інформації; об'єктивні чинники, пов'язані зі зникненням доказів; сили та засоби для виявлення і фіксації доказів, і орієнтуючої інформації, гласними та негласними методами, що безпосередньо задіяні в цьому процесі, так і ті, залучення яких є реально можливим; чинник протидії розслідуванню; кримінально-правова і громадська оцінка розслідуваної події, яка існує на даний момент.

До суб'єктивних – відносяться: рівень підготовки слідчого та інших співробітників, їх практичний досвід; психологічний стан; можливість приймати рішення, цілеспрямовано і методично проводити розслідування, здійснювати слідчі (розшукові) дії, призначати експертні дослідження, постійно змінюючи ситуацію на краще; здібність до реальної оцінки ситуації, до виявлення і подолання чинників протидії розслідуванню; наслідки помилкових дій слідчого.

«Поєднання і результати впливу всіх цих чинників зумовлюють індивідуальність слідчої ситуації у момент розслідування, її зміст, тобто конкретну сукупність умов, в яких доводиться або доведеться діяти слідчому»¹⁹⁴. Іншими словами з'єднання обох груп чинників обумовлює особливості слідчої ситуації на момент розслідування: її зміст і сукупність конкретних умов, в яких повинен діяти слідчий¹⁹⁵.

Ми повністю поділяємо точку зору Т.П. Бірюкової, яка аналізуючи чинники, які формують слідчу ситуацію, дійшла до висновку про те, що повторюваність конкретних слідчих ситуацій є дуже рідкісною¹⁹⁶. До такого ж висновку дійшли Б.Є. Лук'янчиков і Є.Д. Лук'янчиков¹⁹⁷. Враховуючи таку рідкісну повторюваність розробити інструкції (програми), які гарантують досягнення позитивного результату в кожній з них, дуже складно. Отже, ці інструкції повинні бути гнучкими, звільненими від ряду чинників, і в першу чергу - від суб'єктивних¹⁹⁸.

Причиною виділення і розгляду наукою криміналістикою типових слідчих ситуацій є те, що в розслідуванні злочинів, як і в будь-якій іншій

¹⁹⁴ Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – С. 136.

¹⁹⁵ Лук'янчиков Б.Є. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позазавдових методиках розслідування / Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Дніпропетр. юрид. інст. МВС України. – 2001. – №1 (4). – С. 261.

¹⁹⁶ Бірюкова Т.П. Основы раскрытия и расследования преступлений, связанных с незаконным изготовлением и сбытом поддельных денег: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Бірюкова Татьяна Петровна. – К., 2003. – С. 86.

¹⁹⁷ Лук'янчиков Б.Є. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позазавдових методиках розслідування / Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Дніпропетр. юрид. інст. МВС України. – 2001. – №1 (4). – С. 261–262.

¹⁹⁸ Бірюкова Т.П. Основы раскрытия и расследования преступлений, связанных с незаконным изготовлением и сбытом поддельных денег: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Бірюкова Татьяна Петровна. – К., 2003. – С. 86.

сфері людської діяльності надається перевага отриманню позитивного результату з якнайменшими витратами сил і засобів. Для цього аналізується попередній досвід, аналіз якого дозволяє узагальнювати позитивне і негативне. Висновки формуються як рекомендації для аналогічних ситуацій, які можуть виникнути в майбутньому. С.О. Голунський і Б.М. Шавер, що стояли біля витоків методики розслідування окремих видів злочинів, відзначали, що без постійного узагальнення і наукового аналізу практики розслідування окремих видів злочинів не може бути науково організованого слідства¹⁹⁹.

Наявність типових слідчих ситуацій дозволяє розробляти напрями щодо їх розв'язання, робить роботу слідчого цілеспрямованою. Урахування типового та індивідуального при розслідуванні кожного конкретного провадження робить цей процес більш ефективним²⁰⁰. Таким чином, роль і значення слідчих ситуацій обумовлені, перш за все, тим, що вони є моделлю для з'ясування бракуючих елементів конкретної ситуації; їх значення дозволяє на практиці істотно економити час для визначення доцільності проведення тих або інших заходів при розслідуванні злочинів.

Велике значення буде мати методика розслідування злочинів, що ґрунтується на умовних (типових) ситуаціях і має формалізований характер.

Формалізацію процесу розв'язання типових завдань, що стоять перед розслідуванням, досить влучно визначив І.О. Возгрін, назвавши її алгоритмізацією²⁰¹.

Алгоритм – система точно визначених правил дії (програма) з зазначенням, як і в якій послідовності ці правила застосовувати до первісних даних певної задачі, щоб одержати її розв'язок²⁰². Алгоритмізація розслідування передбачає встановлення порядку роботи (змісту й послідовності слідчих дій), узятій в динаміці з урахуванням слідчої ситуації, що склалася, і можливих її змін. Вона дозволяє створювати формалізовані моделі послідовності слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних чи організаційних заходів, необхідних для побудови окремих методик, з метою оптимізації слідчої діяльності²⁰³. В.О. Коновалова відзначає перспективність і

¹⁹⁹ Голунский С.А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / С.А. Голунский, Б.М. Шавер. – М., 1939. – С. 4.

²⁰⁰ Великанов С.В. Питання розв'язання складних слідчих ситуацій у методиці розслідування злочинів / С.В. Великанов // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 140–141; Лук'янчиков Б.Є. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позавидових методиках розслідування / Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Дніпропетр. юрид. інст. МВС України. – 2001. – №1 (4). – С. 262.

²⁰¹ Возгрин И.А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И.А. Возгрин. – Минск: Вышэйшая школа, 1983. – С. 162.

²⁰² Глушков В.М. Энциклопедия кибернетики / В.М. Глушков. – Гол. ред. УРЕ. – К., 1973. – Т. 1. – С. 87–88.

²⁰³ Лисенко С. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів / С. Лисенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №3. – С. 123.

практичну важливість дослідження і розробки оптимальних систем слідчих дій як своєрідних програм методики розслідування окремих видів злочинів²⁰⁴. За своїм змістом програми розслідування злочинів є науково обґрунтованими і практично перевіреними логічно взаємозв'язаними системами слідчих (розшукових) дій, профілактичних, інформаційних, організаційно-технічних та інших заходів, що спрямовані на швидке та об'єктивне встановлення істини по відповідних видах кримінальних проваджень²⁰⁵.

Проблема визначення послідовності слідчих дій та інших заходів у ході розслідування знайшла певне відображення у криміналістичних дослідженнях. Так, на думку В.Г. Гончаренка, у ході розслідування необхідно дотримуватися логічної послідовності слідчих (розшукових) дій для того, щоб у результаті проведення попередньої дії були отримані дані, які можуть бути використані у ході проведення наступних дій²⁰⁶. Однак слід зауважити, що не існує придатної на всі випадки практичної діяльності оптимальної послідовності проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів²⁰⁷. І все ж користь від алгоритмів при розслідуванні злочинів велика – вони безпосередньо пов'язані зі слідчими ситуаціями, наповнюють методику розслідування конкретним змістом і визначають оптимальні напрями розв'язання конкретних завдань²⁰⁸. У кожному випадку алгоритм залежить від вихідної ситуації, обставин, які підлягають доказуванню, версій і планування розслідування. Із цього випливає, що, визначивши типові слідчі ситуації, можна визначити й типові алгоритми розслідування²⁰⁹.

Зупинимось на типових слідчих ситуаціях при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. При вивченні матеріалів слідчої практики цього виду злочину здійснювався їх аналіз: вони звільнялися від суб'єктивних, а також об'єктивних властивих тільки конкретному кримінальному провадженню чинників. При цьому для кожного з етапів розслідування виділялися типові слідчі ситуації, які є відповідним місцем для визначення програми подальшого розслідування.

²⁰⁴ Коновалова В.Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития / В.Е. Коновалова // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 67.

²⁰⁵ Возгрин И.А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография / И.А. Возгрин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 311.

²⁰⁶ Гончаренко В.И. Предпосылки и практика программирования расследования / В.И. Гончаренко // Проблемы совершенствования расследования и профилактики преступлений на современном этапе: Межвуз. науч. сб. – Уфа, 1990. – С. 123.

²⁰⁷ Кузьмин С.В. Очередность проведения следственных действий и иных мероприятий в процессе предварительного следствия / С.В. Кузьмин // Правоведение. – 1995. – №1. – С.59–72.

²⁰⁸ Бирюков В.В. Алгоритмизация расследования. Задачи и проблемы / В.В. Бирюков // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2004. – №1. – С. 196.

²⁰⁹ Бирюкова Т.П. Основы раскрытия и расследования преступлений, связанных с незаконным изготовлением и сбытом поддельных денег: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Бирюкова Татьяна Петровна. – К., 2003. – С. 88.

Інформація, яка їх формує, лежить в основі висування типових версій, а також розробки програми їх перевірки. Що стосується повторності (типовості) слідчих ситуацій, то це явище пояснюється проявом типовості в ознаках злочину, якщо розглядати їх з криміналістичної точки зору.

Будь-яку ситуацію умовно при штучному звільненні від ряду чинників, властивих тільки конкретному кримінальному провадженню, можна охарактеризувати як типову. А отже, для її вирішення може бути розроблений типовий алгоритм слідчих (розшукових) дій та інших заходів.

Перш ніж перейти до типових слідчих ситуацій, що складаються на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, слід визначити приблизний перелік відомостей, які і формують слідчу ситуацію.

До чинників, що формують слідчу ситуацію, віднесемо:

- відомості про місце і час незаконного відтворення чи/та розповсюдження твору;
- відомості про місце виготовлення і зберігання контрафактних примірників твору;
- відомості про засоби і методи, які використовувалися для виготовлення контрафактних примірників твору²¹⁰;
- відомості про виробника, розповсюджувача, правовласника або його представника на території України;
- відомості про ліцензійний і контрафактний примірники твору;
- відомості про осіб, які купували контрафактні примірники твору;
- сліди злочину і відомості про них;
- відомості про склад злочинної групи або про інших співучасників.

Такі відомості є одним єдиним «технологічним» ланцюжком і через це їх слід розглядати в комплексі.

І.М. Лузгін вважає, що ситуація визначається багатьма чинниками, у тому числі і чинниками випадкового порядку, які наперед важко передбачати. До них можна віднести: непередбачену поведінку обвинуваченого (підозрюваного); відмова свідків від свідчень чи їх зміна; хвороба, від'їзд, смерть учасників процесу; явка з повинною не встановлених слідством правопорушників; випадкові кліматичні та інші перешкоди²¹¹. Проте було б не правильним ставити будь-яку ситуацію, що виникає в розслідуванні, у залежність тільки від випадкових чинників. Для слідчої ситуації характерна єдність необхідних і випадкових чинників, які визначають лінію поведінки слідчого та вибір ним системи тактичних і технічних прийомів.

²¹⁰ У даному випадку мається на увазі повний цикл виготовлення контрафактного примірника твору: створення копії твору на відповідному носії інформації, нанесення на даний носій маркування, виготовлення буклетів і проспектів, а також пакування контрафактного примірника твору.

²¹¹ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 112–114.

Взагалі усі можливі слідчі ситуації можна представити на проміжку між вкрай сприятливою (А) і вкрай несприятливою (Z) слідчими ситуаціями - [А ... Z]. Умовно ситуацію А можна описати як таку, в якій відома максимальна кількість чинників її формуючих; відповідно ситуацію Z можна описати як таку, в якій відома мінімальна кількість (один, два) чинників її формуючих.

Між чинниками, що формують ситуацію, існує внутрішній взаємозв'язок, який дозволяє в процесі розслідування використовувати один (відомий) чинник для встановлення іншого (невідомого). Правильна організація розслідування, вправне поєднання слідчих (розшукових) дій у результаті повинні привести до встановлення решти обставин, невідомих на початковому етапі²¹².

Контрафактний примірник твору		Інформація про спосіб його виготовлення, використане устаткування та матеріали.
Спосіб, час і місце розповсюдження		Інформація про прикмети розповсюджувача, особу покупця, можливих свідків, сліди.
Особа виробника		Інформація про місце, час, спосіб виготовлення, зберігання, транспортування, засоби і методи, устаткування і матеріали, які були використані у виробництві, спілльників.
Особа розповсюджувача		Інформація про час, місце, спосіб збуту, особливості і кількість контрафактних примірників творів, свідків, співучасників (особа виробника), покупців та інше.
Покупець – особа, яка придбала контрафактні примірники твору		Інформація про час, місце, спосіб збуту, особливості і кількість придбаних контрафактних примірників творів, свідків, прикмети розповсюджувача.
Правовласник або його представник на території України		Інформація про права на твір, її вартість – заподіяну шкоду, ознаки ліцензійних примірників творів, які поширюються в даній країні, принциповій схемі засобів захисту від копіювання та інше.
Свідки		Інформація, що має значення для

²¹² Бирюкова Т.П. Основы раскрытия и расследования преступлений, связанных с незаконным изготовлением и сбытом поддельных денег : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Бирюкова Татьяна Петровна. – К., 2003. – С. 99.

Матеріально зафіксовані сліди		розгляду матеріалів кримінального провадження по суті.
		Інформація про особу виробника, розповсюджувача, устаткування, використані матеріали та інше.

У цій таблиці показано як за допомогою одного чинника, що формує слідчу ситуацію, одержати інформацію про інші (проілюстрований взаємозв'язок чинників, що формують ситуацію).

Узагальнення матеріалів 163 кримінальних проваджень, початих за фактами, які кваліфіковано за ст. 176 КК України, незаконного відтворення та (чи) розповсюдження творів, дозволило виділити наступні типові чинники, які складають основу слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування:

1. Затримання особи (осіб) під час незаконного відтворення примірників твору.

2. Затримання особи (осіб) під час незаконного розповсюдження примірників твору.

3. Затримання особи (осіб) під час незаконного тиражування примірників твору з подальшим доведенням фактів розповсюдження тиражуючих примірників.

Слід обмовитися, що під затриманням у даному випадку ми розуміємо доставку правопорушника до ОВС і встановлення його особи.

Будучи послідовними, після визначення типових слідчих ситуацій визначимо загальний оптимальний перелік процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Необхідність у чіткому оптимальному переліку слідчих (розшукових) дій при розслідуванні таких злочинів відчують слідчі підрозділи Національної поліції України, що підтверджується статистичними даними. У ході дослідження був проведений аналіз статистичних даних, наданих Державною судовою адміністрацією України, про кількість засуджених осіб за статтею 176 Кримінального кодексу України за výroками, що набрали законної сили за останні роки по регіонах, та даних про початі кримінальні провадження за ознаками складу злочину, передбаченого тією ж статтею КК України за аналогічний період. Так, в цілому по Україні у рік починається кілька сотен кримінальних проваджень, а кількість засуджених осіб за ст. 176 КК України за рік складає кілька десятків осіб. Низька кількість засуджених осіб, на нашу думку, свідчить про необхідність розробки дієвої методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, складовою частиною якої буде загальний оптимальний перелік процесуальних дій розслідування вказаних злочинів.

Автор на основі аналізу кримінальних проваджень та особистого досвіду практичної роботи для розслідування вказаних злочинів вважає такий загальний оптимальний перелік процесуальних дій:

1) слідчі огляди (місць події, у рамках яких можна оглянути та вилучити контрафактні примірники творів; поліграфічну продукцію; упаковку; устаткування, для відтворення і пакування вказаних примірників; транспортних засобів, для перевезення означених примірників; супроводжуючих документів на перевезення згаданих примірників; й іншого);

- 2) отримання заяв про характер і розмір шкоди;
- 3) допити потерпілих;
- 4) допити свідків;
- 5) допити підозрюваних;
- 6) обшуки та отримання тимчасового доступу до речей і документів;
- 7) призначення та проведення експертиз;
- 8) пред'явлення для впізнання;
- 9) слідчі експерименти;

10) інші слідчі (розшукові) дії, у тому числі негласні, та заходи за можливістю та необхідністю.

Вибір слідчих (розшукових) дій і визначення підстав для їх провадження здійснюються з урахуванням криміналістичної характеристики злочинів, а також слідчої ситуації, яка склалася на конкретному етапі розслідування. Тільки при цій умові є можливим оптимальне рішення питань про те, яку саме слідчу (розшукову) дію необхідно провести, коли, де, в якій послідовності, в поєднанні з якими діями, з чим залученням, з використанням яких науково-технічних засобів і методів²¹³.

При розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності нами хотілося б відмітити типову слідчу ситуацію, в якій підозрюваний відмовляється визнати свою вину. Таку широко розповсюджену ситуацію складно поліпшити, бо часто трапляється, що слідчий не в змозі знайти докази, які б доводили винність підозрюваного.

Нами у ході дослідження розроблено алгоритм для покращення такої ситуації, якщо твором який незаконно відтворювався, є комп'ютерна програма:

1) вилучення машинного носія з незаконно відтвореним примірником комп'ютерної програми (якщо до цього моменту носій не був вилучений);

2) огляд машинного носія;

3) призначення експертизи²¹⁴. При цьому експерту, крім питань, що стосуються дослідження програмного продукту, слід поставити інші питання, які висвітлюються далі (пункт 2.4. цієї роботи).

²¹³ Кузнцов О.О. Розслідування злочинів, пов'язаних із виготовленням і збутом фальсифікованих алкогольних напоїв: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Олександр Олексійович Кузнцов. – К., 2004. – С. 84.

²¹⁴ Горбанев И.Н. Доказывание умысла при расследовании незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя

Покращення ситуації відбувається при використанні електронної ліцензійної угоди, яка є особливим письмовим договором, за яким, згідно із ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права»²¹⁵, майнові права на комп'ютерну програму повністю або частково передаються від правовласника до користувача. При встановленні комп'ютерної програми на жорсткий диск комп'ютера згода з ліцензійною угодою носить обов'язковий характер, інакше ініційований процес встановлення буде перерваний.

Якщо розглядати незаконне відтворення комп'ютерних програм, то особа, встановивши програмний продукт на перший комп'ютер, приймає на себе умови електронної ліцензійної угоди, за якою забороняється використання одного і того ж примірника програми на різних комп'ютерах. Отже, усі подальші установки цього ж примірника програмного продукту (з одного і того ж носія) на інші комп'ютери будуть незаконними, тобто такими, що суперечать укладеній ліцензійній угоді під час першої установки комп'ютерної програми. З цього випливає, що у наявності факт незаконного відтворення комп'ютерної програми, де згода з електронною ліцензійною угодою є підтвердженням вини правопорушника²¹⁶. Далі цю ліцензійну угоду разом з іншими доказами можна представити до суду, як таку що встановлює обставини, які мають значення²¹⁷.

Вивчення кримінальних проваджень даної категорії показало, що з урахуванням криміналістичної характеристики, а також аналізу та оцінки приведених вище типових ситуацій висуваються різні версії, будуються імовірні уявні моделі (гіпотези) розслідуваної події, засновані на конкретних матеріалах провадження. Більш того, В.Б. Вехов вважає, що саме конкретна слідча ситуація обумовлює основні напрями розслідування, зокрема, ті слідчі версії, які вона породжує²¹⁸. Отже, після розгляду типових слідчих ситуацій при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності перейдемо до версій.

Заслуги в розробці вчення про версію в системі криміналістичних знань належать Р.М. Александрову, Г.В. Арцишевському, Р.С. Белкіну, О.М. Васильєву, А.І. Вінбергу, С.О. Голунському, О.Н. Колесніченку, В.О. Коноваловій, О.М. Ларіну, О.М. Никренц, Я. Пешаку, О.Р. Ратінову,

незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – №2. – С. 135.

²¹⁵ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

²¹⁶ Горбанев И.Н. Доказывание умысла при расследовании незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – №2. – С. 135.

²¹⁷ Зайцев П. Электронный документ как источник доказательств / П. Зайцев // Законность. – 2002. – №4. – С. 44.

²¹⁸ Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 56.

О.О. Старченку, М.О. Якубовичу й іншим²¹⁹. У роботах вчених досліджувалися природа версії, її різновиди, сутність, процес висунення і перевірки. Криміналістичне вчення про версії є одним з детально розроблених у системі наукових досліджень в області криміналістики.

За Я. Пешаком слідча версія це складний, єдиний, багатогранний розумовий процес, основу якого утворює припущення (але не одна тільки проблематична думка) та який містить також певні результати пізнавального процесу, що в той же час не можна звести лише до якого-небудь одного з цих результатів²²⁰. Він також справедливо відзначає, що слідча версія повинна бути обґрунтованою, будуватися на основі певного фактичного матеріалу. Отже, слідча версія – це обґрунтоване зібраним матеріалом припущення слідчого про форми зв'язків і причини окремих явищ розслідуваної події (або її в цілому) як одне з можливих пояснень, встановлених на цей час фактів і обставин події²²¹.

О.М. Ларін відзначає, що версія – це припущення, що виникає у зв'язку з розслідуванням, яке ґрунтується на фактичних даних і підлягає перевірці з метою встановлення істини про істотні обставини. Версії про предмет доказування називаються загальними версіями. Версії про доказові факти і

²¹⁹ Арцишевский Г.В. Выдвижение и проверка следственных версий / Г.В. Арцишевский. – М.: Юрид. лит., 1978. – С. 13; Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – С. 364; Белкин Р.С. Собираание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Р.С. Белкин. – Изд-во «Наука», 1966. – С. 113–114, 116, 118; Васильев А.Н. Планирование расследования преступлений / А.Н. Васильев, Г.Н. Мудьюгин, Н.А. Якубович. – Госюриздат., 1957. – С. 22, 60–77; Дубровицкая Л.П. Планирование расследования: Учебное пособие / Л.П. Дубровицкая, И.М. Лузгин. – М., 1972. – С. 8–9, 14, 16; Колесниченко А.Н. О системе версий и методике их построения / А.Н. Колесниченко, Г.А. Матусовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1970. – №7. – С. 7–13; Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Харьков: Консум, 2000. – С. 61; Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М., 1999. – С. 474; Крыгин С.В. Расследование преступлений, совершаемых в сфере компьютерной информации: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Сергей Владимирович Крыгин. – Нижний Новгород, 2002. – С. 151; Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А.М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1970. – С. 66, 68–70; Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 123–144; Митричев С.П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / С.П. Митричев // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – №10. – С. 31–32; Михайленко А.Р. Расследование преступлений, законность и обеспечение прав граждан. Научно–практическое издание / А.Р. Михайленко. – К.: Юринком Интер, 1999. – С.44; Олейник П.А. Роль розыскных версий в раскрытии преступлений / П.А. Олейник, А.Г. Птицын // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1971. – №8. – С. 26; Пешак Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование / Я. Пешак. – М.: Прогресс, 1976. – С. 95, 132; Швець Н.Л. Проблеми методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав споживачів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Наталя Леонідівна Швець. – Донецьк, 2002. – С. 141–142.

²²⁰ Пешак Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование / Я. Пешак. – М.: Прогресс, 1976. – С. 74.

²²¹ Пешак Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование / Я. Пешак. – М.: Прогресс, 1976. – С. 95, 132.

можливі джерела доказів є окремими версіями. Правильність загальної версії перевіряється і підтверджується дослідженням окремих версій. Кожна окрема версія про факт, який повинен бути доказаним, пов'язана з версіями про можливі джерела встановлення даного факту²²². Ми при розгляді версій схиляємося до позиції О.М. Ларіна, оскільки в його визначенні присутня згадка про логічну природу версії як виду гіпотези, а також робиться загальноприйнятий поділ версій за обсягом на загальні й окремі.

Ми поділяємо також думку Л.П. Дубровицької і І.М. Лузгіна, що версія виступає передумовою плануванню роботи по кримінальному провадженню, будучи одночасно тим орієнтиром, якого дотримується слідчий у процесі збору, дослідження й оцінки доказів. Побудова версій і планування їх перевірки – це дві сторони, два напрями процесу мислення слідчого. Перевірка версій включає не тільки здійснення запланованих дій, але й оцінку фактичних даних, одержаних у результаті їх проведення, а також побудову висновків про істинність і помилковість версій. Планування розслідування повинне створювати умови для паралельної та одночасної перевірки усіх висунутих версій²²³. Аналогічну думку щодо значення версії мав Р.С. Белкін²²⁴.

Версію також можна визначити як обґрунтоване припущення щодо події злочину, його окремих елементів, походження і зв'язку різних доказів. О.М. Васильєв, Г.М. Муд'югін, М.О. Якубович звернули свою увагу на те, що версії будуються для пояснення кожного елемента складу злочину і не ізолювано, а в зв'язку²²⁵. Причому версії допомагають встановити цей зв'язок і розкрити його зміст.

Побудова версій, вважає І.М. Лузгін, є результатом логічного осмислення фактів. При цьому використовуються прийоми аналізу і синтезу, індукції, дедукції і аналогії²²⁶. Він сформулював ряд вимог, що пред'являються до побудови версії. Дані вимоги, на його думку, витікають з сутності версії як форми мислення (різновиду гіпотези)²²⁷: 1) версія, будучи обґрунтованим припущенням, повинна спиратися на встановлені факти; 2) побудова версії повинна бути логічною процедурою, результатом якої є імовірний висновок. Підстави і процес висновку повинні бути чітко визначені з тим, щоб у будь-який момент, на будь-якій стадії розслідування

²²² Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А.М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1970. – С. 66, 68–70.

²²³ Дубровицкая Л.П., Лузгин И.М. Планирование расследования: Учебное пособие / Л.П. Дубровицкая, И.М. Лузгин. – М., 1972. – С. 8–9, 14, 16.

²²⁴ Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Р.С. Белкин. – Изд-во «Наука», 1966. – С. 118.

²²⁵ Васильев А.Н. Планирование расследования преступлений / А.Н. Васильев, Г.Н. Мудьюгин, Н.А. Якубович. – Госюриздат., 1957. – С. 22, 60–77.

²²⁶ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 144.

²²⁷ Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Р.С. Белкин. – Изд-во «Наука», 1966. – С. 113–144.

перевірити правильність висновку; 3) перевірка версії повинна починатися з аналізу висновку, виведення наслідків з версії²²⁸.

Версіям, як і слідчим ситуаціям, властива типовість.

О.Н. Колесніченко і Г.А. Матусовський відзначають, що поняття типового пов'язане з категорією загального в діалектиці. При всьому різноманітті конкретних підстав для висунення версій, наявності випадкових зв'язків, породжених побічними причинами, неминуче виникають моменти, що повторюються і створюють спільність, типовість. Такими моментами можуть бути схожі слідчі ситуації, що повторюються, певна спільність злочинів конкретного виду, застосовані кримінальні способи, механізми злочину й інші чинники, що обумовлюють схожість кримінальних явищ. Виявлення типового є процес виявлення характерних рис, властивих певному явищу. Серед типового, загального і за їх допомогою виявляється конкретне, окреме. Таким чином, типова версія є щось загальне по відношенню до конкретної слідчої версії, побудованої на основі певних фактичних даних, виведеної логічно в результаті порівняння з типовими версіями. Мета такої логічної операції – побудова конкретних версій. Фактичні ж дані і типова версія – засоби в цій операції²²⁹.

Практичне значення типових версій було підтверджене успішними розробками на їх основі типових програм дій СОГ, що одержала повідомлення про подію²³⁰.

Типові версії, характерні для початку розслідування, виникають як одержані з досвіду положення, що не вимагають розгорнутого обґрунтування. Вони є передумовою діяльності слідчого. Подальший процес розвитку цих версій може йти шляхом їх конкретизації за допомогою побудови окремих версій.

В.М. Левков спробував виділити нове якісне утворення у вченні про криміналістичну версію – «типологічні версії» – як наслідок типологічного опису і зіставлення аналогічних ознак розслідуваної раніше події. Виділення системи «типологічні версії» як нового утворення системотворчих ознак, відзначає він, здається доцільним у зв'язку з тим, що вона має на відміну від конкретних версій фактичну базу формування, у зв'язку з чим займає особливе місце в пізнавальній діяльності при розслідуванні злочинів²³¹.

На нашу думку, класифікація В.М. Левкова становить певний науковий інтерес, але введення нового терміну «типологічна версія» може негативно вплинути на розвиток понятійного апарату криміналістики, оскільки

²²⁸ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 134.

²²⁹ Колесниченко А.Н. О системе версий и методике их построения / А.Н. Колесниченко, Г.А. Матусовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1970. – №7. – С. 10–11.

²³⁰ Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М, 1999. – С. 474.

²³¹ Левков В.М. Криміналістичні версії: текст лекцій / В.М. Левков. – Харків: Юридичний інститут, 1991. – С. 9.

сприятиме його заохарашенню. Ми вважаємо, що немає необхідності в єднанні під новим терміном типових версій, в основі яких лежить досвід, і тих, які базуються на виявлених закономірних зв'язках між елементами криміналістичної характеристики злочинів певного виду, оскільки версії завжди ґрунтуються на зазначених двох началах, які практично неможливо розчленувати. Типові слідчі версії є припущеннями, побудованими на основі наявної інформації та аналізу однотипних ситуацій спільності певних явищ і закономірних зв'язків.

І.М. Лузгін висуває дуже цікаве припущення про спадкоємність версій. Він вважає, що версії, які виникають в ході проведення оперативної розробки, використовуються при подальшому розслідуванні, і ця спадкоємність версій пояснюється спільністю джерел інформації, а також тим, що зміст відомостей, які перевіряються до початку кримінального провадження, використовуються потім у ході досудового слідства²³². У цьому ж руслі деякі автори відзначали, що зіставлення висунутих оперативно-розшукових і слідчих версій показує, що нерідко слідча версія є продовженням розшукової²³³.

На нашу думку, дане припущення слід підтримати, тому що переважна більшість кримінальних проваджень, які стосуються нашого дослідження, була почата за оперативно-розшуковими матеріалами. Більш того слідчий, в основному, сам переймає версії, що склалися в період оперативної розробки.

Тут доречно навести слова І.М. Лузгіна: «Слідчий повинен визначити своє ставлення до версій, які будувалися в ході проведення оперативно-розшукових заходів, враховуючи при цьому, що не можна механічно переносити ці версії в розслідування, але не можна й ігнорувати їх. Слідчий, крім того, зобов'язаний самостійно висунути версії у провадженні та продумати шляхи їх перевірки»²³⁴. Позиція вченого є зрозумілою, однак, на нашу думку, слідчий повинен визначити, перш за все, обґрунтоване ставлення до оперативно-розшукових версій, а не «своє ставлення», яке носить суб'єктивний характер. О.Р. Михайленко взагалі вказує, що внутрішнє переконання слідчого під час прийняття процесуальних рішень не повинно ґрунтуватись на свідченнях, здобутих не слідчим, дуже часто сумнівним або неперевіреним способом²³⁵.

По категорії кримінальних правопорушень у сфері авторського права та суміжних прав висуваються такі загальні слідчі версії про характер події, що відбулася:

²³² Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 123.

²³³ Олейник П.А. Роль розыскных версий в раскрытии преступлений / П.А. Олейник, А.Г. Птицын // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1971. – №8. – С. 26.

²³⁴ Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 123.

²³⁵ Михайленко А.Р. Расследование преступлений, законность и обеспечение прав граждан. Научно-практическое издание / А.Р. Михайленко. – К.: Юринком Интер, 1999. – С. 44.

1. Скоєний злочин, пов'язаний з незаконним відтворенням і розповсюдженням творів.

2. Злочин, пов'язаний з незаконним відтворенням і розповсюдженням творів відсутній.

3. Заявник сумлінно помиляється, і в події, що повідомляється ним, немає названого складу злочину.

4. Злочин мав місце, але був допущений у результаті причин, які вказують на відсутність наміру (необережність, неінформованість осіб, які відтворювали чи розповсюджували твір і так далі).

Серед типових версій важливе місце займають версії щодо особи, яка вчинила злочин:

- злочин скоєно відомою чи невідомою слідчому особою;
- злочин скоєно особою, яка досягла або не досягла віку кримінальної відповідальності;
- злочин скоєно одноосібно або групою осіб;
- злочин скоєно вперше чи неодноразово;
- злочин скоєно особою, у функції якої входить або не входить виконання певних дій;
- злочин скоєно посадовцем або іншою особою;
- злочин скоєно особою, яка раніше притягалась або не притягалась до кримінальної відповідальності²³⁶.

Використання даних про скоєний злочин дозволяє висунути версії за наявності в події, що розглядається, інших злочинів: незаконне відтворення та (чи) розповсюдження твору має зв'язок зі скоєнням інших злочинів або такого зв'язку не має.

Можуть бути висунуті версії щодо способу скоєння злочину, якщо об'єктом авторського права виступала комп'ютерна програма, що до речі актуально до будь-якого іншого твору:

А) для порушення авторського права способом незаконного відтворення комп'ютерних програм незаконні дії могли виражатися у:

- незаконному встановленні (інсталяції) примірника комп'ютерної програми на жорсткий магнітний диск комп'ютера;
- незаконному розміщенні (завантаженні) примірника комп'ютерної програми в оперативній пам'яті комп'ютера;
- незаконному розміщенні (записі) примірника комп'ютерної програми на компакт-диск, дискеті (іншому машинному носії інформації) або у пристрої зберігання комп'ютерної інформації, наприклад, ZIP;
- незаконному виготовленні примірників комп'ютерної програми, шляхом багаторазового копіювання (тиражування) іноді зі: а) знищенням або блокуванням засобів захисту від несанкціонованого копіювання; б)

²³⁶ Швець Н.Л. Проблеми методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав споживачів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Наталя Леонідівна Швець. – Донецьк, 2002. – С. 141–142.

частковим або повним копіюванням ознак ліцензійного примірника комп'ютерної програми;

- понадлімітному використанні комп'ютерної програми, яке може бути у вигляді: а) перевищення кількості відтворень, передбачених авторською угодою або ліцензією; б) перевищення передбаченого авторською угодою або ліцензією терміну на відтворення комп'ютерної програми;

- використанні комп'ютерної програми на підставі авторської угоди, укладеної не з усіма правовласниками.

Б) *для порушення авторського права способом незаконного розповсюдження комп'ютерних програм незаконні дії могли виражатися у:*

- незаконному продажу, даруванні, обміну, прокаті примірника комп'ютерної програми;

- незаконному продажу, даруванні, обміну комп'ютерів зі встановленим на жорсткий диск, програмним забезпеченням;

- незаконних експортно-імпортних операціях з примірниками комп'ютерної програми;

- наданні до безкоштовного використання будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника;

- внесенні будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника до статутного фонду підприємства, установи або організації;

- розповсюдженні будь-якого примірника комп'ютерної програми з використанням можливостей комп'ютерної мережі Інтернет – надання доступу до комп'ютерної програми через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може здійснити до неї доступ з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Для повного та якісного розслідування злочинів у сфері авторського права треба не тільки сформулювати версії, але й вивести з них усі наслідки²³⁷. Розглянемо деякі типові версії.

1. Власник приватного підприємства «Н» при здійсненні підприємницької діяльності незаконно відтворює комп'ютерні програми компанії «М». Така ситуація є типовою для більшості підприємств і навчальних закладів (будь-якої форми власності), а також державних органів і органів влади на території України.

Розробка першої типової версії приводить нас до переліку окремих наслідків щодо конкретних дій суб'єкта злочину:

- власник приватного підприємства для здійснення підприємницької діяльності придбав комп'ютери, на жорстких дисках яких вже були встановлені неліцензійні комп'ютерні програми;

- власник приватного підприємства для здійснення підприємницької діяльності дав команду підлеглому програмісту встановити на комп'ютери неліцензійні комп'ютерні програми;

²³⁷ Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Р.С. Белкин. – Изд-во «Наука», 1966. – С. 116.

– власник приватного підприємства при придбанні та установці програмного забезпечення до комп'ютерів сумлінно помилявся щодо його ліцензійності.

2. Приватний підприємець через торговельні павільйони незаконно розповсюджує комп'ютери зі встановленими на жорсткий диск комп'ютерними програмами компанії «М», а також компакт-диски з аналогічними програмами. Наприклад, гр. К, що мешкав у Вишгородському районі м. Київської області за допомогою комп'ютерного устаткування незаконно тиражував і розповсюджував компакт-диски з комп'ютерними програмами на території Києва і Київської області. Своїми діями гр. К. заподіяв значний збиток правовласникам²³⁸.

Розробка другої типової ситуації приводить нас до переліку окремих наслідків щодо конкретних дій суб'єкта злочину:

- приватний підприємець незаконно тиражує примірники комп'ютерних програм і самостійно їх розповсюджує через підприємства торгівлі;

- приватний підприємець незаконно тиражує примірники комп'ютерних програм і розповсюджує дану контрафактну продукцію на території підприємств торгівлі за допомогою розгалуженої мережі реалізаторів і посередників;

- приватний підприємець є посередником (реалізатором) і розповсюджує контрафактні примірники комп'ютерних програм на території підприємств торгівлі.

З метою повного й об'єктивного розслідування злочинів варто висунути всі можливі слідчі версії й одночасно їх перевірити за допомогою проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

У даному випадку, відома (і загалом правильна) теза у вченні про слідчі версії про те, що версії повинні бути перевірені паралельно, вимагає певного уточнення. Положення про паралельність і одночасність перевірки всіх висунутих версій повинне розумітися як рекомендація не «залишати без належної уваги всі висунуті версії».

Таким чином, для забезпечення успіху розслідування важливо не тільки правильно висунути можливі версії, але і тактично грамотно перевірити кожен з них (визначити, де і яким чином будуть знайдені докази, які підтвердять або спростують ту чи іншу версію). Перевірка версій є змістом усього процесу розслідування і полягає у зборі даних, які підтверджують або спростовують припущення, що міститься у версії.

Опитування слідчих, що розслідували вказані злочини, показує, що в більшості випадків для найефективнішої реалізації висунутих версій і систематизації одержаної інформації про злочин робиться планування розслідування, що виражається в складанні письмових планів і носить характер аналітичної діяльності.

²³⁸ Корницький І. «Стахановець» від контрафакту: 10 тисяч СД на добу / І. Корницький // Київ, Володимирська, 15. – 2005. – №6. – С. 2.

У ході реалізації плану розслідування важливе значення має вирішення питання про визнання тієї або іншої (з числа висунутих) версій такою, що підтвердилася. Тут застосовується критерій повноти, всебічності і об'єктивності розслідування всіх обставин, що дозволили визначити одну з версій як достовірну, а значить – єдину.

Залежно від повноти відомостей після проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, способу збору та перевірки доказів визначається подальше планування розслідування. У даному випадку необхідно перевірити всі версії, дослідити всю сукупність доказів, усунути суперечності між ними, організувати роботу так, щоб усі одержані висновки були достовірними.

Не можна допустити, щоб версія була відхилена як необґрунтована, тоді коли багато обставин залишилися нез'ясованими. Перевірка версій тільки тоді вважається закінченою, коли одна з них виявляється правильною і буде повністю підтверджена подальшим розслідуванням²³⁹.

2.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

Слідчий огляд, його види та тактика проведення. Відповідно до ст. 237 КПК України огляд – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження²⁴⁰.

Значення огляду для розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності дуже велике, бо у ході огляду знаходиться та вилучається значна кількість найважливіших слідів злочину. Ми переконані, що огляд²⁴¹ є первинною та невідкладною слідчою (розшуковою) дією, від якості якої, значною мірою залежить успіх всього подальшого розслідування²⁴².

²³⁹ Митричев С.П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / С.П. Митричев // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – №10. – С. 31–32.

²⁴⁰ Автор користується процесуальним визначенням огляду, поділяючи думку В.К. Лисиченка виказану у статті «Следственный осмотр как специальный метод исследования объектов в процессе доказывания по уголовным делам» / В.К. Лисиченко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – №10. – С. 176–182 про неможливість розробки єдиного визначення поняття «слідчий огляд», тому що це поняття збірне й охоплює ряд процесуальних дій, схожих за формою проведення, але таких, що істотно розрізняються за об'єктами та іншими ознаками.

²⁴¹ Мається на увазі огляд місця події.

²⁴² Колесниченко А.Н. О первоначальных (неотложных) следственных действиях при расследовании преступления / А.Н. Колесниченко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1964. – №1. – С. 7, 9; Попов В.И. Осмотр места происшествия / В.И. Попов; под ред. В.А. Хвана. – М., 1959. – С. 3; Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 95.

Розробкою теоретичних засад проведення огляду при розслідуванні комп'ютерних злочинів та порушень авторського права займалися Р.С. Белкін, В.М. Бутузов, В.Б. Вехов, В.Д. Гавловський, В.О. Галанов, М.В. Гуцалюк, Д.А. Ілюшин, Ю.М. Казіміров, Д.О. Коваленко, В.В. Лісовий, О.І. Мотлях, Л.П. Паламарчук, В.В. Попова, Б.В. Романюк, М.В. Салтевський, О.В. Таран, Р.Б. Хаметов²⁴³ та інші²⁴⁴. Однак існує цілий ряд особливостей, які варто враховувати під час організації та проведення слідчого огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

При дослідженні кримінальних проваджень означеної категорії було встановлено, що головними об'єктами оглядів є: приміщення або ділянки місцевості (житло, торговий намет, крамниця, цех підприємства й та інше), де незаконно відтворювались чи розповсюджувались твори; контрафактні примірники творів (упаковка, друковані матеріали, пристрої та устаткування для пакування тощо); транспорт, на якому здійснювалося перевезення контрафактних примірників творів або комплектуючих матеріалів; технічне обладнання, комп'ютерна техніка, документи і так далі.

Враховуючи велику розповсюдженість згаданих об'єктів огляду у кримінальних провадженнях досліджуваного типу ми вважаємо за потрібне розглянути огляд комп'ютерного обладнання та контрафактні примірники творів у ході огляду місця події.

Найрозповсюдженим видом огляду є огляд місця події. Щодо змісту поняття «місце події» автор, не вступаючи у полеміку з вченими, схиляється до трьохелементної доктрини. Місце події може складатися з різних комбінацій трьох елементів – місце злочинної активності порушників, місце настання шкідливих наслідків, місце виявлення злочинних наслідків²⁴⁵.

При проведенні огляду місця події вирішуються наступні завдання: встановлення факту незаконного відтворення та розповсюдження твору: час, місце, спосіб; факту та механізму порушення авторського права: відсутність документів, що підтверджують законність відтворення та розповсюдження твору; встановлення конкретної особи правопорушника; виявлення, фіксація,

²⁴³ Разом наводяться вчені, які займалися розробкою теоретичних засад проведення огляду при розслідуванні комп'ютерних злочинів та порушень авторського права, бо проведення слідчих оглядів при розслідуванні вказаних злочинів дуже схоже.

²⁴⁴ Андреев Б.В. Расследование преступлений в сфере компьютерной информации / Б.В. Андреев, П.Н. Пак, В.П. Хорст. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. – С. 43–44; Гаврилин Ю.В. Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации: Учебное пособие / Ю.В. Гаврилин; под ред. Н.Г. Шурухнова. – М.: ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2001. – С. 85–87; Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации / Под ред. Н.Г. Шурухнова. – М.: Щит – М, 1999. – С. 132; Салтевский М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Щербаковский, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 11.

²⁴⁵ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 78.

вилучення матеріальних слідів злочину²⁴⁶, встановлення та фіксування інформації про розмір доходів²⁴⁷, отриманих правопорушником від незаконного відтворення та (чи) розповсюдження творів; даних, що відображають підприємницьку діяльність з означеним правопорушенням; встановлення інших фактів порушень авторського права²⁴⁸.

Як ми бачимо, при проведенні огляду місця події вирішуються питання з доказування більшості обставин, що підлягають встановленню. Це робить згадану слідчу (розшукову) дію одним з найважливіших елементів у загальній структурі розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності і вимагає ретельної підготовки, обумовленої особливостями виробничого циклу з незаконного відтворення творів за участі комп'ютерної техніки²⁴⁹.

Підготовка до огляду місця події складається з двох етапів: дії до виїзду на місце події та дії після прибуття на місце.

Підготовчі дії до виїзду на місце події незаконного відтворення (чи) розповсюдження творів полягають у наступному: 1) слідчий разом з оперативним працівником уточнює характер події згідно з інформацією, що надійшла; 2) визначається коло осіб, які братимуть участь в огляді, зокрема відповідні спеціалісти (наприклад, з комп'ютерних технологій); 3) перевіряється готовність науково-технічних засобів; 4) вирішується питання про запрошення понять; 5) вирішується питання щодо транспортних засобів, які необхідні для виїзду на місце події та транспортування вилучених предметів; 6) готується необхідна кількість пакувального матеріалу; 7) визначається можливість доступу слідчо-оперативної групи до місця огляду.

Даний вид злочину вимагає особливого підходу у документуванні. Тут не можна обійтися без попереднього проведення оперативно-розшукових заходів, направлених на виявлення носіїв можливої інформації²⁵⁰, визначення конкретних засобів її одержання і збору інших значних даних. Аналогічне

²⁴⁶ Васильєв А.Н. Криминалистика / А.Н. Васильєв; под ред. А.Н. Васильєва. – М., Изд-во Моск. ун-та, 1980. – С. 258.

²⁴⁷ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания при проведении тактической операции «Следственный осмотр» по делам об уголовно-наказуемых нарушениях авторских прав в области распространения аудио-, видеопроизведений / В.А. Галанов, Л.Л. Грищенко // Следователь. – 2003. – №2. – С. 30.

²⁴⁸ Горбаньов І.М. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного використання комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. – Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч 2. – С. 76.

²⁴⁹ Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 164.

²⁵⁰ Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Р.С. Белкин. – Изд-во «Наука», 1966. – С. 42–43; Горбаньов І.М. Процесуальна регламентація використання матеріалів оперативної закупівлі як ефективного заходу з документування незаконного розповсюдження комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск у двох частинах. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2004. – №3. – Ч. 2. – С. 150.

судження висловлює В.М. Даніч та О.В. Таран²⁵¹. Так, до даних, що мають значення кримінального провадження, можна віднести визначення форми власності приміщення, в якому буде проводитися слідча (розшукова) дія. Стаття 30 Конституції України встановлює порядок проведення огляду житла або іншого володіння особи. Цей порядок надає можливість проведення огляду не інакше як за мотивованим рішенням суду. Такий порядок встановлений для всіх земельних ділянок, будинків, будівель, приміщень, які знаходяться у приватній власності. Рішення суду повинно бути отримане до початку проведення огляду, інакше дії правоохоронців з документування протиправної діяльності, згідно з Конституцією України, будуть вважатися незаконними. Для інших форм власності такий порядок не є обов'язковим²⁵². В.Т. Малярєнко розумно вважає, що при проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії слідчий неодмінно повинен вжити заходів до того, щоб уникнути розголошення виявлених при цьому обставин особистого життя фізичної особи²⁵³. А.В. Іщенко переконаний, що непорушення прав і свобод людини та громадянина повинно бути принципом повсякденної діяльності поліції²⁵⁴. З чим ми повністю погоджуємося.

Якщо у виробничому циклі, наприклад, з незаконного тиражування примірників твору використовується комп'ютерна техніка, тоді до початку проведення слідчої (розшукової) дії доцільно отримати оперативно-розшукову інформацію щодо: кількості, марок та моделей комп'ютерів²⁵⁵; типів операційної системи; периферійних пристроїв; засобів зв'язку; інших відомостей про систему, що є об'єктом дослідження²⁵⁶; наявності автономних

²⁵¹ Даніч В.Н. О некоторых вопросах документирования контрафактной деятельности / В.Н. Даніч // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спец. випуск. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2002. – №1. – С. 23–24; Таран О.В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.В. Таран. – К., 2005. – С. 12.

²⁵² Горбанев И.Н. Особенности проведения осмотра места происшествия при документировании нарушений авторских прав / И.Н. Горбанев // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: Матеріали III міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів і слухачів. Донецьк, 28 березня 2003 р. – Донецьк: ДІВС, 2003. – С. 216.

²⁵³ Малярєнко В.Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства / В.Т. Малярєнко // Вісник Верховного суду України. – 2004. – №9 (49). – С. 11.

²⁵⁴ Іщенко А.В. Непорушення прав людини як принцип діяльності міліції / А.В. Іщенко, М.М. Гуренко // Науковий вісник НАВСУ. – 2002. – №3. – С.139.

²⁵⁵ Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 643; Щербаковский М.Г. Проблемы выявления, фиксации и изъятия следов преступлений, совершенных с применением компьютерных технологий / М.Г. Щербаковский // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 9 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 288–289.

²⁵⁶ Біленчук П.Д. Комп'ютерна злочинність: Навчальний посібник / П.Д. Біленчук, Б.В. Романюк, В.С. Цимбалюк та ін. – К.: Атіка, 2002. – С. 184.

джерел живлення²⁵⁷; належності комп'ютерного устаткування і програмного забезпечення²⁵⁸; наявності у правопорушника програм або приладів, що дозволять повністю або частково приховати сліди злочинної діяльності²⁵⁹. Існування таких програм або приладів помітно ускладнює проведення огляду і вимагає залучення додаткових заходів для їх своєчасного знешкодження. Також важливу роль має інформація про схему розташування комп'ютерної техніки, про тип комп'ютерної мережі (якщо така є), про можливість з одного комп'ютера віддавати команди іншим (виходячи з властивостей мережі)²⁶⁰.

Також до початку фіксації порушення авторських прав слід точно визначити тип і вид твору (наприклад, програмного продукту), його правовласників або повноважних представників на території України. Це важливо для подальшого одержання заяви про заподіяну шкоду, бо у теперішній час існує величезна кількість програмних продуктів, користування якими не утворює складу злочину, передбаченого ст. 176 КК України з різних причин – так звані «скорочені версії» і «Internet версії», з приміткою «для вільного користування»; або на території України не має повноважних представників для захисту авторських прав²⁶¹.

Стосовно відмінностей «скорочених версій» та «Internet версій» комп'ютерних програм практичні працівники пояснюють, що тільки спеціаліст може їх відрізнити від повної версії програмного продукту. Ці відмінності мають велике значення, бо серед названих тільки повна версія комп'ютерної програми створює можливість для висунення претензій.

Наявність вищенаведеної інформації створить відповідні умови²⁶² та надасть можливість слідчому чітко спланувати проведення огляду місця події. Згадану інформацію слід терміново надати спеціалістові для здійснення ним відповідних заходів, зокрема таких: отримання консультацій інших спеціалістів (якщо в цьому є потреба); складання плану збору

²⁵⁷ Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 100.

²⁵⁸ Мотлях О.І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Олександр Іванович Мотлях. – К., 2005. – С. 69.

²⁵⁹ Андреев Б.В. Расследование преступлений в сфере компьютерной информации / Б.В. Андреев, П.Н. Пак, В.П. Хорст. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. – С. 58.

²⁶⁰ Щербаковский М.Г. Проблемы выявления, фиксации и изъятия следов преступлений, совершенных с применением компьютерных технологий / М.Г. Щербаковский // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 9 – X.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 289.

²⁶¹ Горбанев И.Н. Особенности проведения осмотра места происшествия при документировании нарушений авторских прав / И.Н. Горбанев // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: Матеріали III міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів і слухачів. Донецьк, 28 березня 2003 р. – Донецьк: ДІВС, 2003. – С. 216.

²⁶² Белкин А.Р. Теория доказывания. Научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. – М.: Издательство НОРМА, 1999. – С. 127.

комп'ютерної інформації; визначення та підготовки до використання відповідного обладнання, інструментів та програмного забезпечення.

Ст. 223 КПК України передбачає, що обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

В.В. Лісовий, О.І. Мотлях та М.Г. Шурухнов відмічають, що треба уважно ставитись до залучення понятих при проведенні огляду місця події. Уявляється, що роль понятих можуть виконувати особи, які мають елементарні знання про комп'ютерну техніку²⁶³. Адже саме поняті, на думку О.Р. Михайленка, є стримуючим чинником можливих порушень законності з боку слідчого, а також додають більшу переконливість одержаним за їх участю даним²⁶⁴.

В.І. Попов, В.Т. Маляренко та І.В. Вернидубов обґрунтовано вважають, що при підборі понятих прийнято дотримуватися розумної обережності з тим, щоб не залучити до огляду осіб, причетних до скоєння злочину або зацікавлених у приховуванні його слідів²⁶⁵. З огляду на це автор не вважає за доцільне залучати як понятих працівників підприємства, установи чи організації, на якому проводиться огляд місця події, навіть за умови, що ці особи не зацікавлені в результатах огляду. Може статися так, що особам, які були понятими під час огляду, власник чи керівник підприємства, під загрозою звільнення, накаже зробити заяву про неправомірні дії працівників міліції під час означеної слідчої дії. Як наслідок – складна ситуація у розслідуванні. Враховуючи імовірність такої форми протидії, ми вважаємо за доцільне не залучати як понятих працівників підприємства, на якому проводиться огляд місця події. Схожу думку з цього приводу висловлюють О.І. Мотлях, В.Ф. Шевченко та С.О. Суслов²⁶⁶.

²⁶³ Касаткин А.В. Тактика собирания и использования компьютерной информации при расследовании преступлений: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Андрей Валерьевич Касаткин. – М., 1997. – С. 91; Лісовий В.В. Огляд місця події при розслідуванні «комп'ютерних» злочинів / В.В. Лісовий // Право України. – 2001. – №1. – С. 54; Мотлях О.І. Питання організації дій слідчого у злочинах, вчинюваних у сфері комп'ютерних технологій / О.І. Мотлях // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 111–112; Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации / Под ред. Н.Г. Шурухнова. – М.: Щит – М, 1999. – С. 129.

²⁶⁴ Михайленко А.Р. Расследование преступлений, законность и обеспечение прав граждан. Научно-практическое издание / А.Р. Михайленко. – К.: Юринком Интер, 1999. – С. 338.

²⁶⁵ Маляренко В.Т. Про інститут понятих у кримінальному процесі України / В.Т. Маляренко, В.І. Вернидубов // Вісник Верховного суду України. – 2001. – №3 (25). – С. 22–27; Попов В.І. Осмотр места происшествия / В.И. Попов; под ред. В.А. Хвана. – М., 1959. – С. 17.

²⁶⁶ Мотлях О.І. Питання організації дій слідчого у злочинах, вчинюваних у сфері комп'ютерних технологій / О.І. Мотлях // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 111–112; Шевченко В.Ф. Розкриття та

Слідчий при підготовці до проведення огляду в недержавних структурах повинен розуміти, що деякі з них мають свої служби безпеки. У зв'язку з чим не виключені спроби перешкоджання доступу слідчо-оперативної групи до місця огляду. На недопущення таких випадків звернули свою увагу М.В. Салтевський, М.Г. Щербаковський, В.А. Губанов зазначивши, що робочий етап огляду місця події починається з усунення блокування входних дверей²⁶⁷ та забезпечення вільного виходу після огляду. У практиці автора був випадок, коли власник ПП «Принц і Ко», зареєстрованого у м.Алчевську, Луганської області, під час проведення огляду місця події у його офісі, наказав працівникам служби безпеки підприємства, з метою перешкоджання вилученню трьох персональних комп'ютерів СОГ, заблокувати вихід з будівлі, що і було виконано приватними охоронцями. Такі факти повинні розцінюватися, як перешкоджання проведенню розслідування.

До підготовки проведення огляду місця події доцільно залучити спеціаліста²⁶⁸. Оскільки при розслідуванні даного виду злочинів без допомоги спеціаліста слідчі часто виявляються безсилі знайти, правильно вилучити та закріпити сліди злочину²⁶⁹.

розслідування злочинів у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / В.Ф. Шевченко, С.О. Суслов // Бюлетень МВС по обміну досвідом роботи. – 2003. – №135. – С. 60–76.

²⁶⁷ Салтевський М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Щербаковський, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 6.

²⁶⁸ Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 163; Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 224; Осмотр места происшествия: Практическое пособие / Под ред. А.И. Дворкина. – М.: Юристъ, 2001. – С. 246; Основи методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ / М.В. Салтевський. – Навч. посібник – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – С. 17; Салтевський М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Щербаковський, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 4; Щербаковський М.Г. Проблемы выявления, фиксации и изъятия следов преступлений, совершенных с применением компьютерных технологий / М.Г. Щербаковський // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 9 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 289.

²⁶⁹ Гавловський В.Д. Особливості методики виявлення та розкриття злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями з використанням комп'ютерних технологій / В.Д. Гавловський // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 2 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2001. – С. 75; Мотлях О.І. Питання організації дій слідчого у злочинах, вчинюваних у сфері комп'ютерних технологій / О.І. Мотлях // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 109; Остроградская А.Л. К вопросу о разработке криминалистической характеристики преступлений в сфере компьютерной информации / А.Л. Остроградская // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 196; Перч В.О. Особенности взаимодействия правоохранительных органов и судебно-экспертных учреждений на современном этапе /

Спеціалістом може бути програміст, інженер-програміст, системний аналітик, інженер з технічної експлуатації і ремонту комп'ютерів²⁷⁰. Спеціалісти такого роду можуть бути залучені з числа працівників сторонніх організацій²⁷¹, наприклад навчальних закладів²⁷². Більшість програмістів вважають, що на сучасному рівні розвитку обчислювальної техніки без участі професіонала складно знайти «заховану» у комп'ютері інформацію без ризику знищення²⁷³.

С.М. Астапкіна й інші зазначають, що при виборі спеціаліста слідчому необхідно самому переконатися у його компетентності в роботі з певними операційними системами, окремими програмними продуктами та периферійними пристроями²⁷⁴. Це дійсно слушна думка за умови, коли сам слідчий має певні навички та досвід у роботі з переліченими речами, тоді він зможе дати оцінку.

До огляду місця події спеціаліст залучається для: виявлення засобів комп'ютерної техніки, її окремих компонентів, документації та інших об'єктів, що можуть підтвердити наявність неправомірних дій; коректного завершення роботи програм; подальшого коректного відключення засобів комп'ютерної техніки від джерел енергопостачання; допомоги слідчому в описі засобів комп'ютерної техніки, її окремих компонентів та документації, що вилучається; допомоги слідчому у визначенні переліку комп'ютерної техніки або окремих її компонентів, які підлягають вилученню або ізолюванню від вільного доступу; у підготовці комп'ютерної техніки до транспортування²⁷⁵. Слід зазначити, що фактично спеціаліст стає посередником між слідчим і комп'ютерною технікою, за виключне право проведення маніпуляцій з нею. Факт та порядок виконання таких

В.О. Перч // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 78.

²⁷⁰ Комиссаров В. Обыск с извлечением компьютерной информации / В. Комиссаров, М. Гаврилов, А. Иванов // Законность. – 1999. – №3. – С. 13.

²⁷¹ Погуляев В.В. Роль эксперта и специалиста в расследовании нарушений исключительных прав / В.В. Погуляев // Право и экономика. – 2004. – №7. – С. 53.

²⁷² Паламарчук Л.П. Використання спеціальних знань у розслідуванні незаконного втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж / Л.П. Паламарчук // Вісник ЛАВС МВС України: Спеціальний випуск. – Луганськ: РВВ ЛАВС – 2005. – С. 134.

²⁷³ Касаткин А.В. Тактика собирания и использования компьютерной информации при расследовании преступлений: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Андрей Валерьевич Касаткин. – М., 1997. – С. 13–14.

²⁷⁴ Астапкина С.М. Участие специалиста-криминалиста в расследовании преступлений / С.М. Астапкина, Л.П. Дубровицкая, Ю.Г. Плесовская. – М.: УМЦ при ГУК МВД РФ, 1992. – С. 36.

²⁷⁵ Волкова И.К. Некоторые вопросы участия специалиста в следственном осмотре места происшествия / И.К. Волкова // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1964. – №1. – С. 38–39; Салтевский М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Щербаковский, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 6; Эксперт. Руководство для экспертов органов внутренних дел / Под ред. Т.В. Аверьяновой, В.Ф. Статкуса. – М.: КноРус; Право и закон, 2003. – С. 137.

маніпуляцій повинен бути чітко відображений у протоколі слідчої (розшукової) дії.

Л.П. Паламарчук вірно відмічає, що існує специфіка розслідування злочинів, скоєних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, до яких можливо віднести і деякі правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Ця специфіка зумовлює проведення слідчим та іншими членами слідчо-оперативної групи слідчих (розшукових) дій на місці, де знаходяться комп'ютерно-технічні засоби, з дотриманням загальних правил поводження з обчислювальною технікою і носіями комп'ютерної інформації. Порушення цих правил може призвести до втрати важливої для розслідування інформації та до заподіяння матеріальної шкоди²⁷⁶.

Загальні правила експлуатації обчислювальної техніки і носіїв інформації полягають у тому, що: 1) усі вмикання (вимикання) комп'ютерів та інших технічних засобів здійснюються спеціалістом або під його керівництвом; 2) застосування засобів криміналістичної техніки – магнітних шукачів, ультрафіолетового освітлювача, інфрачервоного перетворювача – має бути погоджено зі спеціалістом для того, щоб уникнути псування носіїв інформації та мікросхем пам'яті комп'ютера; 3) у роботі з магнітними носіями інформації заборонено торкатися руками до робочої поверхні дисків, піддавати їх електромагнітному впливу, згинати диски та зберігати без спеціальних конвертів (пакетів, коробок); 4) збереження і транспортування магнітних носіїв мають забезпечуватися температурним діапазоном від 0 до +50 градусів за шкалою Цельсія; 5) за усіма питаннями стосовно функціонування обчислювальної техніки необхідно звертатися до спеціаліста в галузі комп'ютерної техніки²⁷⁷.

Особливої уваги заслуговує підготовка комп'ютерної техніки, яка буде використана під час огляду місця події. У ході слідчої дії може знадобитися комп'ютер (виконаний у переносному варіанті Note Book), чисті (відформатовані) носії комп'ютерної інформації, кабель для під'єднання комп'ютера спеціаліста до комп'ютера правопорушника, принтер, а також спеціальне сертифіковане програмне забезпечення²⁷⁸, яке в Україні, на жаль, відсутнє.

До початку огляду місця події, що передбачає вилучення комп'ютерної техніки, контрафактних примірників творів, необхідно підготувати достатню кількість пакувальних засобів.

²⁷⁶ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 97.

²⁷⁷ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 97.

²⁷⁸ Computer Crim: A Crime fighter's Handbook. – D. Iovce, K. Seger, W. Von Sorsh. O'Reilly & Associates, Inc., 1995. – 437 p.

Не останню роль грає інструктаж членів слідчо-оперативної групи. Під час інструктажу увага членів слідчо-оперативної групи звертається на можливі дії усіх осіб, які можуть перебувати в приміщенні, де проводиться огляд. Так, працівники ОВС повинні стежити за тим, щоб дії жодної особи не призвели до втрати комп'ютерною інформації, створювати нормальні умови для роботи слідчого та спеціаліста. Особлива увага під час інструктажу звертається на те, що саме слідчий виступає організатором роботи слідчо-оперативної групи на місці події, і тільки йому надається право керувати діями її членів²⁷⁹. При цьому спеціаліст-криміналіст доповнить слідчого при викладенні питань про порядок і етапи проведення огляду, про типові та негативні ситуації, які можуть при цьому виникати, і про необхідні в таких випадках дії (особливо при способах знищити інформацію та інші сліди злочину). Спеціаліст в галузі інформаційних технологій пояснить, на яких носіях може знаходитися криміналістично значуща інформація (компакт-диски, флешки), як ці носії виглядають і які існують правила поводження з ними²⁸⁰.

Розглянемо огляд місця події при документуванні незаконного відтворення комп'ютерних програм.

У переважній більшості досліджених нами кримінальних проваджень, які були початі за фактами вчинення незаконного відтворення комп'ютерних програм, при проведенні огляду у приміщенні знаходилися персональні комп'ютери, на яких постійно незаконно використовувались вказані твори. Враховуючи таке, автор розглядатиме огляд місця події при постійно ввімкнених комп'ютерах.

Існує кілька підходів до початку проведення огляду місця події при незаконному відтворенні комп'ютерних програм.

Р.Б. Хаметов та В.О. Галанов стосовно початку огляду місця події висвітлили окремі аспекти, які, на думку автора, є помилковими. Наприклад, вони вважають, що перед проникненням на об'єкт, де незаконно відтворюються комп'ютерні програми, за допомогою електрика обов'язково треба вимкнути струм у електромережі²⁸¹. Обґрунтуванням такого прийому, на їхню думку, є необхідність виключити можливість знищення комп'ютерної інформації. Вимкнення струму в електромережі дозволяє на деякий час вивести з ладу технічні системи контролю доступу до

²⁷⁹ Іванов В.В. Сучасні проблеми організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами ОВС ході огляду місця події / В.В. Іванов // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 105.

²⁸⁰ Коваленко В.В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Володимир Вікторович Коваленко. – Луганськ, 2004. – С. 153.

²⁸¹ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 132; Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 88.

приміщення, а також забезпечити правдоподібність професійного прикриття електриками – учасників слідчих дій (слідчий огляд розглядається вказаними авторами як тактична операція).

При документуванні таких злочинів, на нашу думку, неприпустимо застосовувати цей прийом, бо можуть з'явитися наслідки, які погіршать доказову базу. Це пов'язано з технічними особливостями комп'ютерної техніки. У кожному без винятків комп'ютері є два типи пам'яті: постійна, яка забезпечується нормальною роботою жорсткого магнітного носія (вінчестера), та оперативна, яка забезпечується нормальною роботою модуля оперативної пам'яті. Програми, що виконуються при ввімкненому комп'ютері, частково знаходяться в оперативній пам'яті, тож при вимкненні струму вони можуть некоректно завершити свою роботу і при їх подальшому дослідженні можуть бути недієздатними. Як наслідок – сумнівний розмір шкоди, яка виведена від відтворення недієздатної програми. Окрім цього, знеструмивши комп'ютери, слідчо-оперативна група зафіксує тільки темні екрани моніторів, так і не встановивши, які програми незаконно відтворювались за декілька хвилин до початку огляду²⁸².

З цього приводу В.Я. Колдін вірно наголошує на необхідності запобігання можливості відключення енергопостачання шляхом забезпечення охорони розподільного щита з метою збереження інформації²⁸³. Більш того, наявність джерела безперебійного живлення надає правопорушникам можливість додаткового нормального функціонування комп'ютерної техніки²⁸⁴ впродовж терміну, достатнього для знищення усієї інформації, яка знаходиться на жорсткому диску комп'ютера і зводить нанівець результати, очікувані від знеструмлення.

На нашу думку, здається доцільним та прийнятним застосування іншого заходу – нічого не вимикається та до приміщення у порядку черги входять: поняті, слідчий, працівник правоохоронних органів, який виконує відеозйомку²⁸⁵, спеціаліст та інші учасники слідчої дії. Саме у момент входу до приміщення і відбувається документування на відеокамеру факту «відтворення комп'ютерних програм», а також причетність конкретних осіб до цього факту. Далі під час огляду встановлюється законність або протизаконність такого відтворення.

²⁸² Горбаньов І.М. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного використання комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. – Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч 2. – С. 77.

²⁸³ Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 643.

²⁸⁴ Информатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.І. Пушкаря. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – С. 62.

²⁸⁵ Герасименко А.Ю. Некоторые вопросы организации видеозаписи при проведении осмотра места происшествия / А.Ю. Герасименко // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 161–164; Гончаренко В.И. Применение киносъемки в следственной практике / В.И. Гончаренко, З.М. Ломако // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1968. – №5. – С. 57–60.

Поняті, які повинні бути присутніми при огляді, побачать об'єктивний бік злочину – дії з незаконного відтворення комп'ютерних програм. Ст. 223 КПК України вказує, що поняті можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Допит у якості свідків значно зміцнить доказову базу, а відеокасета, як додаток до протоколу огляду місця події, буде носити переконливий характер, обмежить можливості правопорушника при висуванні своїх версій події та може знадобитися для подальшої експертної ідентифікації програм, які відтворювались на моніторах комп'ютерів у момент входу до приміщення.

Прибувши на місце події слідчий вживає таких підготовчих заходів: 1) проводить коротке опитування свідків; 2) дає розпорядження працівникам поліції щодо проведення необхідних оперативно-розшукових заходів; 3) усуває сторонніх осіб; 4) визначає функції кожного учасника огляду і роз'яснює їм їх права й обов'язки. Крім того, слідчий за допомогою інших працівників ОВС унеможливорює втручання сторонніх осіб у комп'ютерне обладнання²⁸⁶; з'ясовує кількість приміщень, в яких знаходиться комп'ютерна техніка; встановлює наявність чи відсутність локальної мережі.

Після проникнення до приміщення, до пояснення мети свого візиту треба, щоб спеціаліст оглянув комп'ютери на предмет роботи програм знищення інформації. Якщо спеціаліст виявить, що в комп'ютері працює програма знищення інформації, необхідно терміново припинити дію цієї програми, а огляд почати саме з цього комп'ютера²⁸⁷. При цьому треба зазначити, що в будь-якому випадку ніхто, окрім спеціаліста, не повинен здійснювати маніпуляції з обчислювальною технікою²⁸⁸.

Перед початком огляду треба представитися та запропонувати усім присутнім, що не входять до складу слідчо-оперативної групи, відійти від комп'ютерної техніки та застосувати заходи, що виключають можливість присутніх доторкнутися до неї, а також виключають можливість використання будь-яких засобів зв'язку²⁸⁹.

Далі слід запропонувати особам, що використовували комп'ютерну техніку, представити документи, які підтверджують законність відтворення програмних продуктів, встановлених на жорстких магнітних носіях

²⁸⁶ Душейко Г.О. Особливості порушення кримінальної справи по злочинах у сфері комп'ютерної інформації / Г.О. Душейко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 93.

²⁸⁷ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 100.

²⁸⁸ Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 104–105.

²⁸⁹ Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 166; Лісовий В.В. Огляд місця події при розслідуванні «комп'ютерних» злочинів / В.В. Лісовий // Право України. – 2001. – №1. – С. 53; Основи методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ / М.В. Салтєвський. – Навч. посібник – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – С. 19.

комп'ютерів. Якщо документи, які підтверджують законність відтворення програмних продуктів, встановлених на комп'ютерах, не надані, слід негайно розпочати огляд місця події з вилученням комп'ютерної техніки.

При проведенні огляду комп'ютерної техніки не треба виключати можливість наявності спеціальних засобів упізнання користувача персонального комп'ютера, наприклад, спеціальні електронні картки, електронні ключі доступу та інші²⁹⁰.

Починаючи робочу частину огляду, слідчий фіксує: обстановку, яка склалася у цілому, а далі оглядає та вивчає окремі її ділянки та об'єкти²⁹¹.

Огляд треба починати з пошуку слідів пальців рук. Якщо там присутня комп'ютерна техніка, то сліди пальців та долоней рук необхідно починати шукати на клавіатурі, ручному маніпуляторі («мишці»), комп'ютерних пристроях, кнопках системного блоку «reset» і «power», а також на кнопках керування приладами запису, на панелях завантаження носіїв інформації.

Спеціаліст-криміналіст, у той же час, фотографує (чи робить відеозапис) місце події, згідно з правил проведення криміналістичної фотозйомки, окремо фотографуються екрани моніторів²⁹².

Виконавши це, треба обов'язково занести у протокол огляду стан комп'ютерної техніки та периферійного устаткування (ввімкнено або вимкнено)²⁹³, а також назви запущених програм у комп'ютері. Для цього вивчається зображення на екрані і докладно фіксується в протоколі. Іноді зображення на екрані можна вивести для друку натисненням клавіші *PrintScrn*²⁹⁴. Важливість фіксування стану комп'ютерної техніки підтверджується практикою.

Також у протоколі огляду треба вказати операційну систему, яка встановлена на комп'ютерах – повну її назву та відмінні ознаки на місці події визначає спеціаліст²⁹⁵. Також доцільно вивести на дисплей інформацію про «Product Key» - унікальний серійний номер для даного програмного

²⁹⁰ Андрианов В.И. «Шпионские штучки» и устройства защиты объектов информации: Справочное пособие / В.И. Андрианов, В.А. Бородин, А.В. Соколов. – СПб.: Лань, 1996. – С. 149–150.

²⁹¹ Коршунов В.М. Следы на месте происшествия. Обнаружение, фиксация, изъятие / В.М. Коршунов. – М.: Экзамен, 2001. – С. 3.

²⁹² Варфоломеева Т.В. Некоторые вопросы применения научно-технических средств органами милиции / Т.В. Варфоломеева, В.И. Гончаренко, М.Г. Несен // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – №10. – С. 40; Салтевский М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Шербаковский, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 7.

²⁹³ Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 74.

²⁹⁴ Криминалистика: Учебник для вузов / А.Ф. Волюнский, Т.В. Аверьянова, И.Л. Александрова и др.; под ред. А.Ф. Волюнского. – М.: Закон и право, ЮНИТИ–ДАНА, 2000. – С. 599.

²⁹⁵ Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 226.

продукту, за яким можна визначити законного володаря версії. Ця інформація повинна бути роздрукована на аркушах, які підписані понятими, слідчим і особою, з чією участю проводиться огляд²⁹⁶.

Також при проведенні огляду місця події слід враховувати, що в деяких комп'ютерних системах (за відсутності досвідченого спеціаліста – системного адміністратора комп'ютерної системи) користувачі не стежать за коригуванням часу у електронному годиннику операційної системи комп'ютера. Це є характерним тоді, коли користувачі комп'ютера не відіграє ролі в роботі організації²⁹⁷. У нашій практиці був випадок, коли слідчий не відобразив у протоколі огляду місця події час електронного годинника комп'ютера. За цим кримінальним провадженням була проведена експертиза, яка встановила момент (рік, місяць, день, годину та хвилину) виключення і відповідно вилучення комп'ютера. Час проведення слідчої дії, зазначений у протоколі огляду, та час, який відрховував комп'ютер навіть приблизно, не збігалися, тож довелося проводити низку додаткових слідчих (розшукових) дій, щоб встановити фактичний час вилучення комп'ютера. Проведення додаткових дій можна було б уникнути, якщо слідчий належним чином зафіксував би час електронного годинника операційної системи комп'ютера²⁹⁸.

Далі при проведенні слідчої (розшукової) дії слідчому рекомендується до вимикання комп'ютерної техніки скласти її схему та схему під'єднання до мережі²⁹⁹ (якщо така має місце) і провести фото- чи відеозйомку усього устаткування та усіх монтажних з'єднань (мається на увазі задня стінка системного блоку та адаптер мережі).

Після фіксування монтажних з'єднань спеціаліст, з дозволу слідчого, коректно завершує роботу усіх комп'ютерних програм, які виконуються комп'ютерною технікою, після чого вона від'єднується від електромережі³⁰⁰. Слідчий фіксує у протоколі порядок відключення комп'ютерного обладнання. Далі спеціаліст роз'єднує елементи комп'ютерного устаткування

²⁹⁶ Душейко Г.О. Особливості порушення кримінальної справи по злочинах у сфері комп'ютерної інформації / Г.О. Душейко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 94–95.

²⁹⁷ Гавловський В.Д. Особливості методики виявлення та розкриття злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями з використанням комп'ютерних технологій / В.Д. Гавловський // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 2 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2001. – С. 75.

²⁹⁸ Гаврилов И. Извлечение и исследование компьютерной информации / И. Гаврилов, А. Иванов // Уголовное право. – 2004. – №4. – С. 75.

²⁹⁹ Салтевский М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Щербаковский, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 7.

³⁰⁰ Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 225.

та маркує наклейками кожен кабель та вільні порти. Ці заходи необхідні для правильного під'єднання комп'ютерної техніки при проведенні подальшої експертизи³⁰¹. На це акцентує В.В. Крылов та В.В. Лісовий³⁰².

Методично правильним буде описання у протоколі слідчої (розшукової) дії фізичних властивостей комп'ютера: розміру, кольору, найменування фірми виробника, марки, індивідуальних та серійних номерів³⁰³, року випуску, видимих слідів ушкоджень кожного вузла, інших індивідуальних ознак та місця виявлення³⁰⁴. Для цього спеціаліст відкриває захисний кожух системного блоку та диктує слідчому згадані дані про кожний вузол³⁰⁵. Л.П. Паламарчук обґрунтовано наголошує на обов'язковому вказанні у протоколі місцезнаходження електронних плат у середині системного блоку³⁰⁶. Також доцільно фіксувати за допомогою відеозйомки та у схемі (плані), як додатку до протоколу огляду, місця розташування вказаної апаратури у приміщенні.

Важко не погодитись з точкою зору В.О. Галанова, що, окрім комп'ютерної техніки, повинні досліджуватися та вилучатися носії інформації (можливо припустити, що саме з них були встановлені програмні продукти, які незаконно відтворюються) та їхня упаковка, а також виявлені окремо футляри магнітних носіїв і поліграфічна продукція, яка має до них відношення.

Особлива увага повинна приділятися слідам пальців рук на упаковці носіїв і на самих носіях безпосередньо: на поверхнях пластмасових пакувальних коробок оптичних дисків, дискет і так далі. Носії комп'ютерної

³⁰¹ Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 167.

³⁰² Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления / В.В. Крылов. – М.: Издательская группа ИНФРА*М – НОРМА, 1997. – С. 78; Лісовий В.В. Огляд місця події при розслідуванні «комп'ютерних» злочинів / В.В. Лісовий // Право України. – 2001. – №1. – С. 53.

³⁰³ Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 644.

³⁰⁴ Клименко Н.І. Роль експертизи в захисті об'єктів інтелектуальної власності / Н.І. Клименко, В.П. Колонюк // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 557.

³⁰⁵ Горбаньов І.М. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного використання комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч 2. – С. 80; Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 105.

³⁰⁶ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 107.

інформації оглядаються та описуються у протоколі слідчого огляду, після чого пакуються окремо з дотриманням вимог заходів безпеки³⁰⁷.

Стосовно огляду машинного носія інформації Ю.М. Казіміров виказує обґрунтовану думку, що з кримінально-процесуальної точки зору, як об'єкт огляду, його можна розглядати і як предмет, і як документ. При цьому інтерес слідчого викликає інформація, що зберігається на машинному носії, а не його фізичні характеристики. Отже, для ознайомлення з цією інформацією необхідно його оглянути як документ. За деякими рекомендаціями інформація, яка міститься на носії, при огляді роздруковується на принтері та використовується в подальшій роботі слідчого³⁰⁸. Ми не можемо повністю погодитися з такою думкою. Уявляється, що це правильно для розслідування злочинів, не пов'язаних з порушеннями авторського права. При розслідуванні досліджуваних злочинів слід враховувати деякі особливості. Так, при проведенні огляду місця події вилучаються носії комп'ютерної інформації, що містять найголовніше – комп'ютерну програму, яка незаконно відтворювалася і розповсюджувалася. Якщо це не враховувати і провести огляд носія комп'ютерної інформації з перетворенням інформації, що міститься на ньому, у візуальну форму, то експертиза, проведена за комп'ютерною програмою, втрачає доказову силу, оскільки експерт, одержавши носій для проведення дослідження, зафіксує підключення його до роботи після вилучення з місця події, що є неприпустимим.

Цю ж думку підтримує Ю.І. Козлячкова, П.П. Комков та інші³⁰⁹. Вони вказують, що специфіка роботи сучасного програмного забезпечення (особливо це стосується сімейства операційних систем Microsoft Windows) така, що «практично у всіх випадках, коли відбувається підключення машинного носія до роботи, частина інформації, що міститься на ньому, змінюється»³¹⁰, що приводить до неможливості її використання в процесі

³⁰⁷ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 134.

³⁰⁸ Казимиров Ю.М. Осмотр дискет / Ю.М. Казимиров // Следователь. – 2003. – №2. – С. 34.

³⁰⁹ Гаврилов И. Извлечение и исследование компьютерной информации / И. Гаврилов, А. Иванов // Уголовное право. – 2004. – №4. – С. 74.

³¹⁰ Козлячкова Ю.И. Информация на электронных носителях как источник доказательств в уголовном процессе / Ю.И. Козлячкова // Следователь. – 2003. – №6. – С. 23; Комков П.П. Использование специализированного программного обеспечения для исследования информации на магнитных носителях / П.П. Комков // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Засець, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 338.

доказування. Приблизно таку ж думку виказує Д.В. Пашнев, посиляючись на небезпеку пошкодження або знищення речових доказів чи слідів на них³¹¹.

Деякі практики, наприклад К.І. Сутягін, взагалі вважають, що огляд припускає проведення зовнішніх дій по відношенню до його об'єкту, а не спрямованих на визначення внутрішніх властивостей і ознак. І проводити огляд машинного носія з метою отримання роздрукованої текстової інформації взагалі не можна, оскільки він припускає поверхневий огляд вказаних об'єктів і виключає активні внутрішньо-пошукові заходи³¹². Також за виключення активних внутрішньо-пошукових дій під час огляду машинного носія виступають В.В. Вехов, В.Я. Колдін та М.Г. Щербаковський³¹³. Ю.М. Казімиров також вказує, що маніпуляції, які необхідно виконати, щоб ознайомитися з вмістом машинних носіїв, виходять за рамки огляду³¹⁴.

Слідча практика виробила вдалі, на наш погляд, приклади рішень означеної проблеми. Так, слідчий при проведенні огляду місця події знайшов і вилучив 15 жорстких дисків, на яких імовірно знаходилися комп'ютерні програми Microsoft. Далі у службовому кабінеті додатково оглянув вказані машинні носії, про що склав відповідний протокол. Даний огляд мав підкреслено зовнішній характер. Пізніше була призначена експертиза, де деякі питання передбачали виявлення інформації, яка містилася на машинних носіях, і приведення її у візуальну форму.

Огляд машинного носія інформації може бути зроблений під час огляду місця події або як самостійна слідча (розшукова) дія з метою виявлення зовнішніх слідів, зокрема слідів пальців рук. Останні можуть бути виявлені на упаковках і у місцях зберігання машинної інформації.

Огляду підлягають: машинні носії на жорстких магнітних дисках (вінчестери), оптичні диски, магніто-оптичні диски, флешки. При їх огляді в протоколі необхідно вказати:

1. Місце виявлення кожного носія інформації.
2. Тип, вид, марку, призначення, розмір, колір, заводський (якщо він позначений) або обліковий номер носія.
3. Стан засобів запису від стирання (за наявності).

³¹¹ Пашнев Д.В. Особливості слідчого огляду засобів комп'ютерної техніки / Д.В. Пашнев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – С. 138.

³¹² Сутягін К.И. Электронное копирование информации, как самостоятельное следственное действие / К.И. Сутягін, С.В. Зуев, Ю.А. Извеков // Следователь. – 2003. – №4. – С. 15.

³¹³ Вехов В.Б. Компьютерные преступления. Способы совершения, методики расследования / В.Б. Вехов. – М.: Право и закон, 1996. – С. 157; Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 644; Щербаковский М.Г. Проблемы выявления, фиксации и изъятия следов преступлений, совершенных с применением компьютерных технологий / М.Г. Щербаковский // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 9 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 293.

³¹⁴ Казимиров Ю.М. Осмотр диска / Ю.М. Казимиров // Следователь. – 2003. – №2. – С. 35.

4. Особливі прикмети на машинних носіях (подряпини, гравіювання, інші пошкодження).

5. Характер його пакування (конверт, спеціальний футляр-бокс, коробка, фольга), написи на упаковці, наклейки на носіях інформації з відповідними позначками, колір матеріалу упаковки і наклейки, наявність штрихового коду³¹⁵, а також тип, розміри, колір, матеріал, фізичні пошкодження, написи, принцип функціонування, місткість тощо.

6. Технічний стан: розміри, зовнішній вигляд і матеріал каркаса, його цілісність та індивідуальні ознаки; матеріал основного інформаційно-несучого шару і його ознаки (наявність або відсутність механічних пошкоджень – подряпин, деформацій, порушень цілісності і так далі).

7. Наявність, кількість, розміри, колір, марка і технічний стан роз'ємів для підключення до зчитуючого пристрою.

8. Наявність зовнішньої специфікації, її колір і розміри (заводські або призначені для користувача наклейки або друкарські зображення з текстом, малюнком або спеціальними мітками).

9. Наявність індивідуальних ознак захисту машинного носія інформації від підробки або несанкціонованого копіювання (голограма, код доступу, інше).

Вирішуючи питання щодо вилучення конкретних предметів з місця події, слід відзначити, що обов'язковому вилученню підлягають: знаряддя злочину, носії криміналістично значимої інформації та інші предмети, що можуть знадобитися при встановленні можливості роботи комп'ютерної системи у цілому – системний блок, монітор, клавіатура, ручний маніпулятор, принтер, інше обладнання. Тож, на нашу думку, треба вилучати усю комп'ютерну техніку та устаткування, а також носії машинної інформації, роздруківки, чорнові записи та інше, що на думку слідчого буде приєднано до матеріалів провадження. Інакше кажучи, слідчий повинен звертати увагу на усі предмети, що свідчать про спосіб вчинення злочину³¹⁶. Нагадаємо, що ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає за наявності достатніх даних про вчинення порушення авторського права і (або) суміжних прав, за яке відповідно до закону передбачена кримінальна відповідальність, орган досудового розслідування або суд зобов'язані вжити заходів для забезпечення розшуку і накладення арешту на: а) примірники творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), записаних виконань, фонограм, відеогам, програм мовлення, щодо

³¹⁵ Осмотр места происшествия: Практическое пособие / Под ред. А.И. Дворкина. – М.: Юристъ, 2001. – С. 249–250.

³¹⁶ Клименко Н.І. Роль експертизи в захисті об'єктів інтелектуальної власності / Н.І. Клименко, В.П. Колонюк // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 557.

яких припускається, що вони є контрафактними, а також засоби обходження технічних засобів захисту; б) матеріали й обладнання, призначені для їх виготовлення і відтворення; в) документи, рахунки та інші предмети, що можуть бути доказом вчинення протиправних дій.

Якщо вилучається велика кількість предметів та документів у обов'язковому порядку складається спеціальний опис, що додається до протоколу. У описі вказується точне найменування вилучених предметів, що вилучаються, кількість, марки, номери й інші індивідуальні ознаки та місце їх виявлення. Опис, як і протокол огляду, складається не менше, ніж у двох примірниках, та підписується понятими, особами, присутніми при провадженні слідчої (розшукової) дії, особами, в яких робиться вилучення, а також слідчим.

Стосовно рекомендацій з пакування комп'ютерних пристроїв та носіїв комп'ютерної інформації, то вони були детально розроблені В.Б. Веховим. Ним пропонується під час вилучення системних блоків опечатувати їх двома стрічками тонкого цигаркового паперу, які наклеюються за допомогою густого клею до корпусу системного блоку. Перша стрічка паперу затуляє передню панель системного блоку, де розташовані кнопки «power» та «reset», пристрої запису та зчитування компакт-дисків, дискет та інше. Друга стрічка паперу затуляє задню панель системного блоку, де розташовані роз'єми для електроживлення та периферійних приладів. На кожній паперовій стрічці робиться пояснювальний напис, який підписують поняті, особа, в якій вилучається комп'ютерна техніка, та слідчий³¹⁷. У протоколі огляду місця події робиться запис, що без порушення цілісності паперових стрічок виключається можливість під'єднання системного блоку до електромережі чи пошкодження вузлів у ньому.

Окрім вказаного способу, у слідчій практиці використовується також інший спосіб опечатання системного блоку. Він поміщається в поліетиленовий пакет, і далі опечатується вже сам пакет (доступу не буде ні до роз'ємів, ні до кнопок, ні до його корпусу)³¹⁸.

Що стосується вилучення магнітних носіїв машинної інформації, то вони пакуються в екранізовані контейнери чи в стандартні футляри заводського виготовлення, які унеможливають вплив електромагнітного і магнітного випромінювання. Контейнери чи футляри обов'язково пломбуються. Якщо машинний носій інформації пакується у поліетиленовий пакет, паперовий конверт або коробку, то на упаковці або бірці, яка прикріплена до пакету, необхідно зробити відповідні написи та підписи. Такі

³¹⁷ Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 93.

³¹⁸ Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 645.

дії треба виконати до того, як об'єкт, що вилучається, буде запакований; це унеможливить механічний вплив на нього³¹⁹.

Поводитися з магнітними носіями інформації слід обережно: не торкатися руками до робочої поверхні дисків, не піддавати їх електромагнітному випромінюванню, не згинати диски, не зберігати їх без спеціальної упаковки, не допускати різких перепадів температури при зберіганні та транспортуванні³²⁰. Різні носії машинної інформації, наприклад, флешки і СД-диски, бажано пакувати окремо.

Особливої уваги при транспортуванні через особливості конструкції³²¹ та магнітну природу збереження інформації потребує носій машинної інформації на жорстких магнітних дисках (вінчестер). Також треба забезпечити належні умови транспортування іншим вилученим предметам та пристроям. Г.О. Душейко правильно зазначає, щоб зберегти машинні носії інформації від зовнішніх чинників, які можуть спричинити втрату даних, треба їх ізолювати від кидків, ударів, підвищеної температури та вологості³²².

Окрім контрафактних примірників творів, комп'ютерів та різноманітних носіїв інформації доцільно вилучати друкарське обладнання, документи, виготовлені за допомогою принтера та комп'ютера, зразки паперу. Це пояснюється тим, що існує можливість за допомогою надрукованого документу встановити не тільки друкарське обладнання, на якому вони були виконані³²³, а й конкретну комп'ютерну програму, за допомогою якої документ створювався. Кожна програма: чи то операційна система, чи текстовий редактор – має власні унікальні особливості, наприклад, шрифти, малюнки, відповідне розташування та інше, за якими можливо ідентифікувати комп'ютерну програму, за допомогою якої був створений

³¹⁹ Лісовий В.В. Огляд місця події при розслідуванні «комп'ютерних» злочинів / В.В. Лісовий // Право України. – 2001. – №1. – С. 54; Мотлях О.І. Питання організації дій слідчого у злочинах, вчинюваних у сфері комп'ютерних технологій / О.І. Мотлях // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 111; Юнацький О.В. Практичні рекомендації щодо збирання та направлення на дослідження носіїв інформації персональних комп'ютерів / О.В. Юнацький, П.К. Нейфельд // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 122.

³²⁰ Осмотр места происшествия: Практическое пособие / Под ред. А.И. Дворкина. – М.: Юристъ, 2001. – С. 250; Остроградская А.Л. К вопросу о разработке криминалистической характеристики преступлений в сфере компьютерной информации / А.Л. Остроградская // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 196.

³²¹ Носій машинної інформації на жорстких магнітних дисках (вінчестер) – диск з рівною поверхнею, покритою тонким феромагнітним шаром, по якому на відстані у частку мікрона рухаються головки, що знімають інформацію // Вязаничев И. Как работает накопитель на жестком диске / И. Вязаничев, С. Логутова. – М.: Олма-Пресс, 1999. – С. 36.

³²² Душейко Г.О. Особливості порушення кримінальної справи по злочинах у сфері комп'ютерної інформації / Г.О. Душейко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 95.

³²³ Шашкин С.Б. Проблемы судебной экспертизы принтеров в свете некоторых частных криминалистических теорий / С.Б. Шашкин // Следователь. – 1999. – №2. – С. 58–60.

конкретний документ³²⁴, що є доказом про її відтворення. Також доцільно оглядати та вилучати принтери, які потім можуть знадобитися для вирішення ідентифікаційних питань, наприклад, стосовно відповідності фарби (тонера) принтера – фарбі, що знаходиться на поліграфічній продукції, якою оснащувалися контрафактні примірники творів.

Важливо знаходити та вилучати блокноти, книжки для нотаток, зошити, щоденники, де міститься послідовність літер та цифр, які можуть бути паролями доступу або серійними номерами незаконно відтворених творів, які полегшають роботу експертам при проведенні експертиз щодо об'єктів інтелектуальної власності. Маючи такі записи, цілком можливо встановити особу, яка їх зробила. Також під час проведення оглядів можуть бути виявлені та вилучені певні види документів, які слугуватимуть речовими доказами. Зокрема документи, що містять сліди скоєного злочину, що вказують на факти безпосередні контакти порушників (номери телефонів постачальників, покупців та перевізників).

Незаконне розповсюдження творів відрізняється від їх незаконного відтворення, що, у свою чергу, обумовлює відмінність у проведенні оглядів місця події з документування таких дій.

Згадаємо, що незаконне розповсюдження твору передбачає його незаконне поширення шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом здачі в найм чи у прокат та іншої передачі³²⁵.

У першому розділі цієї роботи були розглянуті етапи виробничого циклу щодо законного випуску на товарний ринок примірників різних творів. Аналогічні виробничі етапи проходить і незаконне тиражування з подальшим розповсюдженням контрафактних примірників. Тож, перед проведенням огляду місця події при документуванні незаконного розповсюдження творів дії оперативних працівників спрямовуються на дослідження цих виробничих етапів. Метою оперативно-розшукових заходів є встановлення місць виготовлення, зберігання, реалізації та обсягу контрафактної продукції; джерел надходження сировини (чисті носії, упаковки, друкованих матеріалів); кількості і даних обслуговуючого персоналу; кількості транспортних засобів, що здійснюють перевезення на виробництві; ролі кожного причетного до протиправної діяльності; системності у цій діяльності; комерційні зв'язки.

³²⁴ Жалкаускене А. Особенности авторведческой экспертизы компьютерных текстов / А. Жалкаускене, В. Жалкаускас // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Засць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 333.

³²⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5.04.01 р. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. – С. 423.

У даному випадку, місця де протизаконно відтворювались, тиражувались, зберігались та розповсюджувались контрафактні примірники творів, будуть місцями події, які підлягають обов'язковому огляду.

Слідчий, спираючись на оперативну інформацію, повинен передбачити та забезпечити огляд усіх імовірних місць події. Необхідність одночасного проведення огляду у багатьох місцях може привести до дефіциту спеціалістів і слідчих. Якщо ці місця поділити за пріоритетами доказування структури та системності протиправної діяльності, тоді одночасне проведення оглядів місць події повинно бути в усіх виробничих та складських приміщеннях, і ще на кожне з них по декілька приміщень, де відбувається реалізація контрафактної продукції.

На інші приміщення, що увійшли до списку першочергових місць проведення оглядів, треба поставити озброєну охорону із засобами зв'язку для зберігання первинної обстановки до прибуття слідчо-оперативної групи.

Дійсно, ідеально ефективним варіантом є проведення одночасних оглядів місць події, чим досягається мінімізація протидії майбутньому розслідуванню та максимально обмежуються спроби порушників авторського права знищити речові докази їх протиправної діяльності.

Огляд місця події при документуванні незаконного розповсюдження творів проводиться таким же чином як і огляд місця події при документуванні їх незаконного відтворення. Але особлива увага повинна приділятися вилученню усієї документації, що стосується перевезення та продажу контрафактних примірників творів. Інколи правопорушники вчиняють протиправні дії під виглядом господарчої діяльності юридичної особи, тож з документації підприємства можливо встановити час, місце збуту партій контрафактного товару та співників, які повинні бути притягнуті до відповідальності, а також вирахувати точний розмір матеріальної шкоди, нанесеної правовласнику, яка край необхідна для правильної кваліфікації протиправних дій. Крім цього, вилучається упаковка, що призначалася для комплектування контрафактних примірників творів³²⁶.

Після виявлення таких слідів необхідно їх оцінити, що дозволить слідчому абстрактно реконструювати протиправну подію³²⁷.

Помилковою є думка про те, що розпізнання контрафактних примірників творів є простою справою та робиться у процесі огляду. Зазвичай носії інформації виробляються легальним виробником у «повному» кольорі, професійно оформленою упаковкою, на якій зображено ім'я виробника, повна назва твору, номер версії, товарний знак, знак охорони авторського права та кілька ступенів захисту від підробок (голограми, захисні

³²⁶ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 101.

³²⁷ Коршунов В.М. Следы на месте происшествия. Обнаружение, фиксация, изъятие / В.М. Коршунов. – М.: Экзамен, 2001. – С. 3.

смужки, мікродрук)³²⁸. До таких примірників творів завжди додається професійно надрукована документація, ліцензія користувача, реєстраційні картки та інші матеріали, що відповідають комплекту компонентів. При сьогодишньому розвитку друкарської справи створити необхідний комплект документів високої якості є цілком можливим, тож треба уважно перевіряти такі документи.

Якщо здійснюється документування незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм, то, зазвичай, їх «піратські» можуть бути легко визначені по дискам, що не мають етикеток виробника та мають надруковані, написані – грубо виконані етикетки (може бути простою ксерокопією оригінальної упаковки), на яких знаходиться перелік програм, що містяться на диску³²⁹. Яскравими рисами контрафактності програмного забезпечення є наявність декількох комп'ютерних програм різних фірм-виробників на одному носії, за виключенням некомерційних версій³³⁰; наявність на носії спеціальних програм так званих «креків», які дозволяють відтворювати чи встановлювати програмні продукти, долаючи їх програмні-технічні засоби безпеки від несанкціонованого використання.

При огляді складських приміщень слідчо-оперативна група може стикнутися з великою кількістю контрафактної продукції, у зв'язку з чим її огляд може зайняти багато часу, тож з метою ефективної організації праці можна залучити до огляду достатню кількість правоохоронців, які зможуть допомогти оперативніше провести опис та вилучення необхідних предметів і документів. За неможливості залучення більшого числа осіб, доцільно запланувати період проведення огляду враховуючи обсяг майбутньої роботи.

Ефективність огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності прямо залежить від вправності членів слідчо-оперативної групи при виконанні означених рекомендацій.

Зміст і тактика допитів окремих категорій свідків, потерпілих та підозрюваних. Загальновідомо, що допит є найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією, яка використовується для отримання повних та об'єктивно відображаючих дійсність свідчень при розслідуванні усіх кримінальних правопорушень. Це не є винятком і для розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Допит є важливою слідчою (розшуковою) дією для здобуття доказової інформації та перевірки даних щодо події злочину.

³²⁸ Гавриленко І. Комп'ютерне піратство – явище глобального масштабу / І. Гавриленко // Міліція України. – 1998. – №2. – С. 11.

³²⁹ Гавриленко І. Комп'ютерне піратство – явище глобального масштабу / І. Гавриленко // Міліція України. – 1998. – №2. – С. 11.

³³⁰ Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2002. – С. 90–91.

Особливість кожного конкретного допиту полягає у його предметі, а специфічність допиту обумовлена обстановкою і способом вчинення злочину³³¹, у даному випадку кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Приймаючи рішення про допит певної особи, слідчий повинен прогнозувати, яку інформацію він може одержати від допитуваної особи (тактичне прогнозування)³³² виходячи з її обізнаності (поінформованості). Орієнтуючись на це, необхідно підготувати комплекс питань.

Є незаперечним те, що до проведення допиту необхідно ретельно підготуватися, проаналізувавши зібрані матеріали та інформацію. Підготовкою до допиту можна вважати намагання слідчого зрозуміти і розібратися у правовій регламентації цивільного обігу результатів інтелектуальної власності, в специфіці виготовлення, зберігання та реалізації легальних та контрафактних примірників творів, в технології процесу роботи комп'ютерних систем, що допоможе встановити результативний контакт з допитуваним. Для допиту можуть залучатися спеціалісти, які нададуть слідчому не тільки методичну та консультативну допомогу, а з його дозволу зможуть поставити кваліфіковані запитання допитуваним³³³.

Вибір тактики залежить від статусу особи у процесі розслідування та пояснюється тим, що допити згаданих осіб мають свої особливості. Перш ніж визначити деякі з них, слід згрупувати свідків за обсягом та змістом даних, якими вони можуть володіти.

1. Особи, які володіють даними про конкретні факти кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. До таких осіб належать: працівники правоохоронних органів, спеціалісти, поняті та громадяни, що на добровільних засадах брали участь у заходах з виявлення та документування протиправної діяльності; громадяни, що купували у правопорушників

³³¹ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання у роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 127.

³³² Бахін В.П. Тактика допиту: Навч. посібник / В.П. Бахін, В.К. Весельський. – К.: НВТ «Правник», 1997. – С. 54; Белкин Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц. – М.: Новый Юрист, 1997. – С. 97–129; Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія / В.К. Весельський. – К.: НВТ «Правник» – НАВСУ, 1997. – 126 с.; Журавель В.А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування / В.А. Журавель. – Харків: Право, 1999. – С. 269; Комарков В.С. Тактика допроса: Учебное пособие / В.С. Комарков. – Х., 1975. – С. 17; Шепитько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике / В.Ю. Шепитько. – Харьков: РИП «Оригинал», 1995. – С. 157; Шепитько В.Ю. Тактика допиту: Текст лекцій / В.Ю. Шепитько. – Харків: Укр. юрид. академія, 1992. – 11 с.

³³³ Виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються у сфері інформаційних технологій: Наук.-практ. посіб. / Б.В. Романчук, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, В.М. Бутузов; за заг. ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2004. – С. 92; Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления / В.В. Крылов. – М.: Издательская группа ИНФРА*М – НОРМА, 1997. – С. 84; Мотлях О.І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Олександр Іванович Мотлях. – К., 2005. – 198 с.

контрафактну продукцію чи замовляли послуги, пов'язані з незаконним відтворенням чи розповсюдженням творів. Перелічені особи можуть володіти інформацією про хід та результати дій, які вони проводили чи при яких були присутні, і можуть конкретизувати послідовність вилучення контрафактної продукції, підтвердити свій підпис на упаковці з вилученими предметами чи документами. Д.О. Коваленко з цього приводу справедливо вказує на те, що такі свідки можуть повідомити про обставини, які не знайшли свого відображення під час заходів з документування протиправної діяльності³³⁴.

2. Особи, які безпосередньо сприймали дії щодо кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності, але не усвідомлювали їх протиправного характеру. До таких осіб належать: працівники правопорушника, ринків, охорони приміщень, де орендувалася торговельна площа, та інші. Ця група свідків, у порівнянні з першою, більш поінформована про організацію відтворення та розповсюдження творів. Наприклад, водії та експедитори, які здійснювали перевезення товару, можуть пам'ятати місця збереження та виготовлення контрафактної продукції, адреси торговельних місць, осіб, які видавали та отримували продукцію, приймали на роботу та керували їхньою діяльністю тощо.

3. Особи, які безпосередньо не сприймали злочинну діяльність, але володіють даними про твори, їх правовласників (власників авторського права), про типографське чи комп'ютерне устаткування та високі технології; про умови виробництва як ліцензованої, так і контрафактної продукції; про обставини, що не входять у предмет доказування, але мають значення для розслідування кримінального провадження.

До них належать:

- автор (співавтори) твору, члени його родини, друзі, власники авторського права, колеги за місцем роботи та адміністративний апарат, якщо твір був створений під час виконання службових обов'язків;

- працівники реєстраційних та ліцензійних організацій, які володіють інформацією про порядок державної реєстрації та ліцензування діяльності з виробництва та реалізації творів. Представники громадських організацій, що займаються протидією інтелектуальному піратству, які можуть повідомити про власника авторського права на той чи інший твір, про форму його офіційного випуску, про порядок складання авторських та ліцензійних угод. До цієї ж категорії свідків можна віднести підприємців, які здійснюють діяльність з відтворення та реалізації об'єктів авторського права на законних засадах. Ми погоджуємося з думкою В.О. Галанова, що також повинні допитуватися робітники правовласника чи представники установ, які керують майновими правами авторів на колективних засадах, з питань

³³⁴ Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – С. 161.

встановлення факту відсутності у підозрюваних авторської угоди чи ліцензії³³⁵.

Розглянемо ці групи докладніше.

Перша група - працівники правоохоронних органів, спеціалісти, поняті та громадяни, що на добровільних засадах брали участь у процесі виявлення та документування протиправної діяльності, докладно допитуються за усіма відомими обставинами. Однак при допитах оперативних працівників треба враховувати специфіку їх роботи і не доводити до розголошення даних, які становлять державну таємницю.

Допит понятих та громадян, що на добровільних засадах брали участь у процесі виявлення та документування протиправної діяльності, має особливе значення при розслідуванні кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Допитуючи цю групу громадян, слідчий отримує певний обсяг свідчень про незаконну діяльність правопорушників. При допиті означених осіб треба висвітлити: місце, час та обставини їх залучення до участі у слідчих (розшукових) діях чи у процес документування протиправної діяльності; в яких слідчих (розшукових) діях чи заходах вони брали участь; побачене, коли вони увійшли до приміщення за конкретною адресою; що робили працівники ОВС під час слідчої (розшукової) дії чи іншого заходу; що робили правопорушники під час слідчої (розшукової) дії чи іншого заходу; чи відбувалося вилучення у правопорушників якихось предметів, речей або документів, і за яких обставин; чи робилися зауваження під час проведення слідчої (розшукової) дії; чи відбувалося підписання документів і яких саме після закінчення слідчої (розшукової) дії чи іншого заходу; чи все, що відбувалося, було документально зафіксовано у процесуальних документах.

При допитах понятих, які були присутні при проведенні огляду місця події за фактом вчинення кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності, треба також з'ясувати чи розуміли вони усі дії, які виконував слідчий, спеціаліст з комп'ютерних технологій, технік-криміналіст з матеріальними об'єктами (предметами і документами), що були знаряддям вчинення кримінального правопорушення (наприклад, комп'ютерною технікою), які зберегли на/у собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

При допитах покупців контрафактної продукції, треба мати на увазі, що кожен такий свідок підтверджує окремий факт вчинення кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Тож, допит такого свідка

³³⁵ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 144.

повинен бути максимально повним і відображати усі індивідуальні ознаки, за якими можна було б ідентифікувати місце, час, особу правопорушника, носій твору та інше. При допиті таких свідків треба з'ясувати: місце, час та обставини, за яких відбулася купівля контрафактного примірника твору; кількість та асортимент представлених контрафактних примірників творів; кількість та ціну за якою купувалися такі примірники; осіб, хто міг би підтвердити факт купівлі неліцензійного твору; відмінності між легальним та контрафактним примірником твору, на думку покупця; чи зберігся касовий чек чи інший документ, що підтверджує купівлю; де зараз знаходяться придбані контрафактні примірники твору; як виглядав і був одягнений продавець та чи можливо буде, при нагоді, його упізнати; чи згадувала особа, яка незаконно розповсюджує примірники творів, про контрафактність її продукції, про відмінності від ліцензованої.

Перед тим як перейти до розгляду допитів окремих категорій працівників підприємства, де незаконно тиражувалися та розповсюджувалися твори, необхідно відмітити, що неможливо провести якісний допит без ретельної підготовки. Чітке уявлення про предмет допиту стає запорукою результативності проведення слідчої (розшукової) дії. Предмет допиту визначається, виходячи з обставин, що підлягають доказуванню, і передбачуваного ступеня інформованості про них даної особи. Усе це можливо встановити в процесі ретельного вивчення зібраних матеріалів, а за необхідності – і оперативно-розшукових даних. Так, при допитах свідків оперативно-розшукова інформація використовується:

а) при підготовці до допиту. Негласно зібрані дані дозволяють заздалегідь вивчити особу свідка, його спосіб життя, взаємовідношення з підозрюваним, психологічні особливості, які дозволяють намітити тактику допиту;

б) для визначення послідовності допиту конкретних осіб;

в) для оцінки свідчень в умовах протистояння, маскування, давання неправдивих свідчень, приховання відомих обставин несумлінними свідками тільки оперативно-розшукова інформація стає певним гарантом достовірності³³⁶.

Однак якщо слідчий все ж вирішить використовувати у допиті дані, що були отримані оперативним шляхом, він зобов'язаний порадитися з оперативними працівниками з питань можливості та форм їх використання; оцінки поінформованості особи та можливої позиції на допиті; можливих наслідків допиту для зміни слідчої ситуації у той чи інший бік.

Інформація, яка належить до предмета допиту свідків при розслідуванні факту вчинення кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності, інколи носить специфічний характер, що вимагає від слідчого ознайомлення зі спеціальною літературою. Тобто для проведення допиту у

³³⁶ Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация / С.С. Овчинский; под ред. А.С. Овчинского и В.С. Овчинского. – М.: ИНФРА-М, 2000. – С. 59.

таких провадженнях доцільно використовувати консультації спеціалістів³³⁷. Їх спеціальні знання повинні використовуватися для коригування формулювання питань, що дозволить конкретизувати предмет допиту³³⁸; правильної оцінки показань особи, що допитується, та формулювання адекватних уточнюючих запитань.

Зосередимо свою увагу на другій групі свідків, а конкретніше – на допитах окремих категорій працівників підприємства правопорушника. Кожне виробниче підприємство, залежно від обсягів виготовлення продукції, має декілька категорій працівників: керівний персонал; технічні спеціалісти; обслуговуючий персонал. Починаючи допити працівників правопорушника, необхідно за допомогою аналізу трудових обов'язків з'ясувати місце кожного у виробничому процесі згідно з наведеною класифікацією, оскільки таке місце безпосередньо впливає на обсяг інформації, якою володіє працівник.

Припустимо, що тільки обслуговуючий персонал не усвідомлював протиправного характеру діяльності з виготовлення та розповсюдження примірників творів. Таке припущення враховує те, що інколи, як виняток, процесуальний статус керівного персоналу та технічних спеціалістів під час збору інформації змінюється: зі свідків деякі особи стають підозрюваними (обвинуваченими)³³⁹. Відразу слід додати, що відповідно до ч. 3 ст. 87 КПК України, недопустимими є докази, що були отримані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні.

Тактично правильним, за наявності вибору, буде допитувати осіб у такій послідовності: спочатку – обслуговуючий персонал, далі – технічних спеціалістів, останніми – керівний персонал. Це дасть можливість вже до початку допитів технічних спеціалістів та керівного персоналу зібрати та проаналізувати дані про роль та зв'язки кожної особи з перелічених категорій при здійсненні злочинної діяльності, а також обмежити протидію розслідуванню у формі тиску керівництва юридичної особи на підпорядкований обслуговуючий персонал³⁴⁰. Крім того, обслуговуючий персонал найменше зацікавлений у результатах розслідування та володіє досить широкою інформацією, а тому здатний повно та об'єктивно надати її

³³⁷ Белкин Р.С., Лифшиц Е.М. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц. – М.: Новый Юрист, 1997. – С. 101; Перч В.О. Особенности взаимодействия правоохранительных органов и судебно-экспертных учреждений на современном этапе / В.О. Перч // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 79.

³³⁸ Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 226.

³³⁹ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 134.

³⁴⁰ Горбаньов І.М. Особливості проведення допитів окремих категорій свідків при розслідуванні незаконного розповсюдження комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 116.

слідчому. Також ця група володіє найбільшим обсягом інформації і найбільш численна у порівнянні з іншими, а тому частіше зустрічається у кримінальних провадженнях.

Доцільним, на наш погляд, при проведенні допиту буде використання звукозапису³⁴¹, що не тільки попередить можливість подачі заяви про неправильність протоколювання свідчень, але й виявить стримуючий вплив на бажання їх змінити, та відеозйомки, що зафіксує весь процес його проведення, послідовність та динаміку поведінки учасників з можливістю подальшого аналізу³⁴². Слід також акцентувати увагу на недоцільності використання фотозйомки при проведенні допитів через технічну обмеженість чи взагалі нездатність фіксації вербальної інформації.

При проведенні допитів обслуговуючого персоналу, який не усвідомлював протиправного характеру діяльності з тиражування та розповсюдження примірників творів, необхідно встановити: період роботи та посаду (функціональні обов'язки) особи за даним місцем роботи; чи укладалася з особою трудова угода; розмір зарплатні; вид діяльності та режим роботи підприємства; стадії процесу з виготовлення та розповсюдження контрафактної продукції; звідки надходять чисті носії інформації, поліграфічні матеріали та упаковка; приміщення входять до складу підприємства та їх господарче призначення (цех, склад чи інше); власника та керівника підприємства, керівника виробничого процесу, відповідального за складський та бухгалтерський обліки; чи знали особи керівного складу, технічні спеціалісти про незаконність тиражування та розповсюдження примірників творів, про контрафактність продукції, її відмінності від ліцензованої; виробниче обладнання, яке використовується для випуску продукції; процес, який зараз виконується на виробничому обладнанні; середньодобова норма випуску продукції; індивідуальні ознаки цієї продукції; найменування продукції, які випускалися на підприємстві протягом усього періоду роботи; яким чином проходила реєстрація готової продукції; наявність готової продукції у виробничих приміщеннях чи на складі; адреси, за якими відправлялася готова продукція; транспортні засоби, якими транспортувалася продукція; дані про фізичних осіб чи представників

³⁴¹ Гончаренко В.И. Использование звукозаписи при расследовании преступлений / В.И. Гончаренко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1967. – №4. – С. 129; Сокорев А.В. Тактические приемы применения звукозаписи в допросе подозреваемых и обвиняемых / А.В. Сокорев // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1972. – №9. – С. 66.

³⁴² Гончаренко В.И., Ломако З.М. Применение киносъемки в следственной практике / В.И. Гончаренко, З.М. Ломако // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1968. – №5. – С. 57; Диденко В.П. Тактические приемы применения киносъемки на предварительном следствии / В.П. Диденко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1975. – №11. – С. 91; Перч В.О. Особенности взаимодействия правоохранительных органов и судебно-экспертных учреждений на современном этапе / В.О. Перч // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 79.

юридичних осіб, які купували продукцію підприємства; місця збуту готової продукції³⁴³.

При проведенні допитів осіб, які не усвідомлювали протиправного характеру діяльності з незаконного використання (відтворення) примірників творів, необхідно встановити: період роботи та посаду особи за даним місцем роботи; вид діяльності підприємства; режим роботи даного підприємства; власника, керівника та особу, яка має матеріальну відповідальність даного підприємства; приміщення, які використовуються підприємством та їх господарче призначення; комп'ютерне устаткування, яке є на підприємстві, з вказанням його кількості та призначення; програмні продукти, які на ньому встановлені, та їх індивідуальні ознаки; наявність комп'ютерної техніки та програмних продуктів на балансі підприємства; місце та час була придбана комп'ютерна техніка і програмні продукти; чи були встановлені програмні продукти на вінчестері при придбанні комп'ютерів; користувачів комп'ютерної техніки; чи усвідомлювали користувачі, що програмні продукти, які використовувалися на підприємстві, є неліцензійними (контрафактними).

Допити керівного персоналу та технічних спеціалістів будуть розглянуті нами під час висвітлення особливостей допиту підозрюваних (обвинувачених).

До третьої групи відносяться особи, які безпосередньо не здійснювали злочинну діяльність і не були її свідками, але володіють даними про твори, їх правовласників (власників авторського права), про комп'ютерне устаткування та високі технології; про умови виробництва як ліцензованої, так і контрафактної продукції; про обставини, що не входять у предмет доказування, але мають значення для розслідування. До них належать: автор (співавтори) твору, члени його родини, друзі, власники авторського права, колеги за місцем роботи; працівники реєстраційних та ліцензійних організацій, які володіють інформацією про порядок державної реєстрації та ліцензування діяльності з виробництва та реалізації таких творів. Представники громадських організацій, що займаються протидією інтелектуальному піратству, які можуть повідомити про власника авторського права на той чи інший твір, про форму його офіційного випуску, про порядок складання авторських та ліцензійних угод. До цієї ж категорії свідків можна віднести підприємців, які здійснюють діяльність з відтворення та реалізації об'єктів авторського права на законних засадах.

При допитах перелічених груп свідків треба якомога більше деталізувати свідчення відносно індивідуальних ознак твору (його носія), який незаконно відтворювався чи розповсюджувався; процесу його створення та осіб, що брали у цьому участь; оформлення авторської

³⁴³ Горбаньов І.М. Особливості проведення допитів окремих категорій свідків при розслідуванні незаконного розповсюдження комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 117.

документації; порядку державної реєстрації та ліцензування діяльності з тиражування та реалізації примірників творів та інше.

Допит потерпілого. Потерпілими у розслідуванні кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності можуть бути автори (співавтори) твору чи правовласники (у тому числі юридичні особи).

З огляду на те, що більшість кримінальних проваджень даної категорії були ініційовані працівниками правоохоронних органів, допит потерпілого методично правильним буде розглядати у ситуації, коли працівники ОВС вже співпрацювали з ним до початку такого провадження (приймали заяву про порушення авторського права і намагалися встановити розмір шкоди) і тепер існує необхідність допитати автора чи правовласника у ході розслідування. Однак автор виходить з того, що допит потерпілого при його зверненні у правоохоронні органи щодо захисту порушених авторських прав містить у собі перелік питань, які були б задані під час допиту у вище згаданій ситуації. Отже, розглянемо допит автора чи правовласника, які звернулись до правоохоронних органів із заявою про захист порушених авторських прав.

Під час проведення цього допиту необхідно встановити: громадянство та місце роботи у заявника; яких саме творів він є автором чи правовласником; чим підтверджується право авторства; твір, на який порушено авторське право; ким, коли і де він був створений; чи не був даний твір (винахід) створений у зв'язку з виконанням трудових обов'язків заявника; чи не був даний твір створений у зв'язку з виконанням угоди-замовлення; співавторів твору (винаходу), якщо він був створений у співавторстві; якщо твір був створений у співавторстві, то чи є угода між співавторами про спільне його використання та розповсюдження; чи передавалися комусь права на даний твір; чи був твір десь зареєстрований; дату його оприлюднення; факт розповсюдження твору автором або правовласником (час, кількість, носії, комплектність, ідентифікаційні ознаки упаковки, носія та матеріалів, що додаються до комплекту); вживаний комплекс заходів захисту від несанкціонованого копіювання; обставини, за яких заявник довідався про порушення його авторського права; особу порушника авторського права; конкретні дії, в яких втілювалося незаконне відтворення чи розповсюдження твору; свідків, цих протиправних дій; кількість та асортимент, в яких були представлені правопорушником контрафактні примірники твору; чи купувалися заявником у порушників контрафактні примірники твору? Якщо «так», то в якій кількості та за яку ціну; відмінності між легальним та контрафактним примірником твору; чи зберігся касовий чек чи інший документ, який підтверджує продаж примірників твору правопорушником; де зараз знаходяться придбані контрафактні примірники твору; як виглядав і був одягнений продавець та чи можливо буде, при нагоді, його упізнати; чи зможе заявник підрахувати суму матеріальної шкоди, завдану незаконними діями, якщо надана інформація підтвердиться.

У представника автора чи правовласника, за наявності доручення, оформленого належним чином на представлення зацікавлених осіб у правоохоронних органах, додатково запитують: де і коли зареєстрована юридична особа; чи має юридична особа представництво в Україні; яким спектром прав щодо твору володіє юридична особа та чим вони підтверджуються; чи має представник юридичної особи достатньо повноважень, щоб представляти її інтереси у суді на території України та висунути і підтвердити суму матеріальної шкоди.

У ситуації, коли працівники ОВС вже мають певний матеріал з порушення авторського права і повідомляють майбутньому потерпілому про виявлений факт під час допиту, перелік питань відрізняється тим, що потерпілий не володіє даними про правопорушника, місце, час та обставини протиправного діяння.

Перейдемо до розгляду змісту і тактики **допиту підозрюваних** при розслідуванні кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Раніше при розгляді підприємства, що незаконно тиражує та розповсюджує примірники твору, ми зазначали, що тільки обслуговуючий персонал не усвідомлював протиправного характеру такої діяльності. Керівники ж та технічні спеціалісти розглядаються нами як потенційні підозрювані (обвинувачені).

При проведенні допитів осіб керуючого персоналу підприємства, яке займається незаконним тиражуванням та розповсюдженням примірників твору, важливо вивчити, чи хоча б мати уявлення, про їх інтелектуальний і професійний рівні³⁴⁴. Очевидно, що чим більше слідчий буде мати обсяг інформації, відповідно зросте імовірність успішного закінчення розслідування. Це важливо і для доказування суб'єктивної сторони вчиненого злочину, що скоюється як у формі прямого³⁴⁵, так і непрямого³⁴⁶ умислу. Встановлення мотиву обумовлене характеристикою суспільної небезпеки вчиненого і самої особи. Власне, під час розслідування найбільші труднощі викликає визначення суб'єктивної сторони протиправної дії. Приблизно у половині досліджених нами протоколів допитів підозрюваних (обвинувачених), слідчі не вказували жодних свідчень щодо винності обвинуваченого у скоєнні злочину та його мотивів. Слідчі не ставили питань щодо мотивів та умислу на скоєння злочину, щоб не ускладнювати ситуацію, яка склалася під час розслідування. Однак, на нашу думку, такі запитання необхідні, і якщо підозрюваний (обвинувачений) не дасть свідчень, які

³⁴⁴ Комарков В.С. Тактика допроса: Учебное пособие / В.С. Комарков. – Х., 1975. – С. 17, 43-47; Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии: Учеб. пособие / Н.И. Порубов. – М.: Изд-во Бек, 1998. – С. 87, 92.

³⁴⁵ Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Видання друге переробл. та доповн. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – С. 469.

³⁴⁶ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5.04.01 р. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2004. – С. 394.

відповідають дійсності, тоді суб'єктивна сторона злочину доводиться в інший спосіб.

Також стосовно тактики пред'явлення в ході допиту речових доказів шляхом демонстрації предметів³⁴⁷ чи найбільш вагомому доказу³⁴⁸, хотілося б зазначити, що такий прийом, застосований з метою пригадування подій злочину, дійсно сприяє активізації асоціативних зв'язків у допитуваного, перешкоджає дачі помилкових чи вигаданих свідчень³⁴⁹. Але ми не можемо повністю погодитися з цією думкою щодо проведення допитів підозрюваних (обвинувачених), які займалися незаконним відтворенням та розповсюдженням творів. Справа полягає у різниці сприйняття психікою особи злочинця деяких предметів, які потім можуть стати речовими доказами. Наприклад, якщо при розслідуванні вбивства під час допиту підозрюваного (обвинуваченого) слідчий продемонструє сокиру, якою було скоєне вбивство, то це, вважаємо, справить більше враження на злочинця, ніж демонстрація примірників контрафактної продукції в аналогічній ситуації у ході розслідування незаконного відтворення та розповсюдження творів. На користь наведеної позиції свідчить і те, що за часів існування СРСР інтелектуальна власність не захищалася відповідним чином, і як наслідок, у свідомості людей сформувалося помилкове уявлення про нетяжкість порушення авторського права. Тож, гадаємо, демонстрація будь-яких речових доказів при допиті підозрюваного (обвинуваченого) не викличе очікуваних слідчим емоційних переживань. Але це не значить, що не будуть дієві інші психологічні прийоми, наприклад, «пропонування одного обвинуваченого іншому говорити правду за відсутності у них визнання своєї провини»³⁵⁰.

При проведенні допитів керуючого персоналу підприємства, яке займається незаконним тиражуванням та розповсюдженням примірників творів необхідно встановити: місце та час реєстрації підприємства; форму здійснення господарчої діяльності (мається на увазі – приватне підприємство чи товариство з обмеженою відповідальністю, чи інше); особу, власника (засновника) підприємства; видами господарчої діяльності, якими займається підприємство; чи є у підприємства, чи у його власника виключні права на якийсь твір? Якщо «так», то чи дозволяє обсяг цих прав розповсюдження примірників твору; кількість, повні анкетні дані, адреси робітників, що працюють у підприємстві згідно зі штатним розкладом; стадії виробничого

³⁴⁷ Марков А.Я. О некоторых тактических возможностях использования оперативных данных при допросе обвиняемых / А.Я. Марков // Сборник статей адъюнктов и соискателей. – М.: Высшая школа МВД СССР, 1971. – Вып.3. – С. 63; Селиванов Н.А. Вещественные доказательства / Н.А. Селиванов. – М.: Юридическая литература, 1970. – С. 135.

³⁴⁸ Волобуев А.Ф. Тактика допиту: Лекція / А.Ф. Волобуев. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. – С. 20.

³⁴⁹ Комарков В.С. Цели и тактика предъявления доказательств в ходе допроса обвиняемого / В.С. Комарков // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1972. – №9. – С. 91, 93.

³⁵⁰ Розовский Б.Г. Некоторые вопросы применения психологических приемов в допросе обвиняемых / Б.Г. Розовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1965. – №2. – С. 16.

процесу з тиражування контрафактних примірників твору; дані про юридичні чи фізичні особи, з якими укладені угоди з поставки чистих носіїв інформації, поліграфічних матеріалів та упаковки; середньодобову норму випуску продукції; чи використовувалася комп'ютерна техніка у виробничому процесі? Якщо «так», то чи ліцензійне програмне забезпечення на ній встановлене; користувачів комп'ютерної техніки, яка використовувалась у виробничому процесі; кількість та адреси складських приміщень; кількість, марки та номери державної реєстрації усіх транспортних засобів, що використовувались для перевезень контрафактних примірників твору; найменування усі творів з докладною інформацією про кожний, які випускалися на підприємстві за весь період роботи; дані про юридичні чи фізичні особи, які купували контрафактні примірники творів за весь час роботи підприємства; чому неможливо було набути прав для законного розповсюдження творів.

При проведенні допитів керуючого персоналу підприємства, що займається незаконним використанням комп'ютерних програм, треба встановити: чи використовується на підприємстві комп'ютерна техніка? Якщо «так», то який термін вона використовується; кількість комп'ютерів, які використовуються на підприємстві та знаходяться на балансі; програмні продукти, що інстальовані на них (з вказівкою підприємства-виробника та версії); чи є у підприємства, чи у його власника виключні права на перелічені програмні продукти? Якщо «так», то чи дозволяє обсяг цих прав відтворювати програмний продукт; особу, яка встановлювала на комп'ютерну техніку неліцензійне програмне забезпечення; місце знаходження носіїв примірників програмних продуктів, з яких програмне забезпечення було встановлено на комп'ютерну техніку; особу, яка працювала на комп'ютерній техніці з неліцензійним програмним забезпеченням; особу, яка віддала розпорядження про встановлення неліцензійного програмного забезпечення та його подальше використання; завдання, які вирішувались на цій комп'ютерній техніці.

При допиті технічних спеціалістів, які допомагали незаконно використовувати комп'ютерні програми окрім раніше згаданих питань, слід з'ясувати: 1) з якими програмними продуктами працював підозрюваний (вказати тип, повну назву, компанію-розробника, версію та інше)³⁵¹; 2) якими спеціальними апаратними та програмними засобами, що дають можливість відключити технічні і програмні засоби захисту від несанкціонованого копіювання програмного продукту, він користувався; 3) які ідентифікаційні коди і паролі використовувались підозрюваним для виключення технічні і програмні засоби захисту від несанкціонованого копіювання; 4) чи був обмежений доступ в приміщення, де встановлена комп'ютерна техніка і

³⁵¹ Виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються у сфері інформаційних технологій: Наук.-практ. посіб. / Б.В. Романчук, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, В.М. Бутузов; за заг. ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2004. – С. 95.

відбувалися протиправні дії; 5) які навички має підозрюваний з основ програмування, ремонту та експлуатації засобів обчислювальної техніки; які мови програмування він знає³⁵².

Також треба вказати, що вивчення протоколів допитів підозрюваних показує, що більшість слідчих обмежуються фіксацією вільної розповіді допитуваного чи взагалі копіюванням даних з пояснень особи³⁵³. Вкрай рідко зустрічаються діалогове ведення допиту, де були поставлені викривальні питання, а також питання спрямовані на встановлення чинників, які сприяли вчиненню злочину³⁵⁴. Така ситуація при проведенні допитів негативно впливає на розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Оцінюючи роль допиту у системі засобів одержання доказової інформації, особливо при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, можна зробити висновок, що результативність конкретного допиту залежить від процесуального статусу допитуваного, характеру та обсягу інформації, яка йому відома, бажання і можливості передати цю інформацію слідчому³⁵⁵. Але у будь-якому випадку допит залишається незамінним джерелом доказів.

2.4. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

А.Ф. Коні у статті «Суд – наука – мистецтво» розкрив картину широкого застосування спеціальних знань у судовій діяльності того часу. Він відмічав, що «судова практика дуже часто примушує звертатися до спеціальних досліджень, зосереджуючи у них центр ваги провадження, або звертатися за допомогою до обізнаних людей, тобто експертів, у різних спеціальних галузях знань, мистецтв і ремесел»³⁵⁶. Приблизно така ж картина застосування спеціальних знань збереглася і до сьогодні.

Необхідність застосування у кримінальному процесі наукових, технічних та інших знань пов'язана з тим, що розслідування злочину є складним процесом пізнання об'єктивної дійсності. Яким би високо освіченим та добре підготовленим не був слідчий, він завжди залишиться спеціалістом вузького профілю. За межами його професійних знань та

³⁵² Крылов В.В. Расследование преступлений в сфере информации / В.В. Крылов. – М.: Городец, 1998. – С. 250–252.

³⁵³ Кузьмічов В.С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів: Монографія / В.С. Кузьмічов. – К.: НАВ СУ–НВТ «Правник», 2000. – С. 41.

³⁵⁴ Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – С. 302.

³⁵⁵ Белкин А.Р. Теория доказывания. Научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. – М.: Издательство НОРМА, 1999. – С. 363.

³⁵⁶ Коні А.Ф. Собрание сочинений: В 8 т. / А.Ф. Коні. – М.: Юридическая литература, 1966. – Т. 1. – С. 192–193, 200.

навичок знаходиться багатий потенціал науки, техніки, ремесел, мистецтва, чим він належним чином не володіє³⁵⁷. Тому пізнання події злочину та особи, яка його вчинила, вимагає від слідчого та інших учасників кримінального процесу застосування різних спеціальних знань та навичок у певних видах діяльності.

Проблеми застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів досліджувались у роботах українських вчених та практиків, зокрема В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, А.Ф. Денисюка, А.Я. Дубинського, А.В. Іщенко, Н.І. Клименка, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.К. Лисиченка, В.Т. Маляренка, Г.А. Матусовського, М.М. Міхєєнка, Г.М. Надгорного, В.Т. Нора, М.В. Салтевського, М.Я. Сегає, З.М. Соколовського; зарубіжних фахівців В.Д. Арсенєва, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, А.В. Дулова, О.О. Ейсмана, Ю.Г. Калінкіна, Е.Б. Мельникової, М.О. Селіванова, І.М. Сорокотягіна, М.С. Строговича та багатьох інших, які присвятили свої праці питанням методології наукового пізнання, доказування та використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Історія становлення та застосування спеціальних знань тісно пов'язана з розвитком загальнотеоретичних знань; виникненням і розвитком на базі загальнотеоретичних знань криміналістичних, судово-медичних та інших прикладних (спеціальних) знань; залучення спеціалістів у процес розслідування кримінальних проваджень; використанням наукових знань при проведенні експертних досліджень, які є доказами у кримінальному провадженні³⁵⁸.

А.І. Вінберг вперше у Радянському Союзі порушив питання про введення у кримінальний процес поряд з експертом такої особи як спеціаліст з відмінними від експерта функціями³⁵⁹. До того часу у СРСР передбачалася тільки одна форма застосування спеціальних знань – експертиза. Надалі у цьому напрямі почала розвиватися наука про спеціальні знання та форми їх застосування³⁶⁰.

Не дивлячись на відносно довгий термін використання поняття «спеціальні знання», серед вчених немає єдиного чіткого погляду на його визначення.

Проведений аналіз наукових досліджень поняття «спеціальні знання» показує, що вчені по-різному підходять до його визначення. Ми не вдаючись до полеміки, наведемо визначення, які на нашу думку, найбільш повно

³⁵⁷ Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника / В.А. Образцов. – М.: Юристъ, 1997. – С. 281.

³⁵⁸ Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Богдан Васильович Романюк. – К., 2002. – С. 58.

³⁵⁹ Винберг А.И. Основные принципы советской криминалистической экспертизы / А.И. Винберг. – М.: Госюриздат, 1949. – С. 71–73.

³⁶⁰ Коврижных Б. Правові норми про участь спеціаліста у кримінальному судочинстві потребують удосконалення / Б. Коврижных, Є. Поліщук // Радянське право. – 1977. – №1. – С. 71–72.

розкривають суть означеного поняття. Так, В.Г. Гончаренко та інші вчені розглядають спеціальні знання як такі, що відповідають вимогам сучасного розвитку науки і можуть використовуватись у сфері процесуальної діяльності з метою доказування окремих обставин розслідуваного кримінального правопорушення, збору та закріплення доказів тощо³⁶¹.

Також вважаємо вірною думку З.М. Соколовського, який стверджує, що «для визначення спеціальних знань у процесуальному розумінні необхідно виходити із поняття «спеціальність» (у розумінні окремої, відособленої галузі науки, техніки, мистецтва), «спеціаліст» (у розумінні кваліфікованого представника будь-якої професії) і, головним чином, із поняття «професійної спеціальної освіти». Виходячи з цих позицій, він дає таке визначення, що під спеціальними знаннями необхідно розуміти сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, які створюють для особи, що ними володіє, можливість вирішення питань у будь-якій області³⁶². До таких, хто вбачає у понятті «спеціальні знання», відомості, отримані за допомогою фахової підготовки (навчання) і професійної діяльності (практика), належать В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, І.Ф. Крилов, В.К. Лисиченко, Г.М. Надгорний, В.В. Циркаль³⁶³ та інші автори³⁶⁴.

М.В. Костицький та інші автори вважають, що законодавством врегульовано лише дві форми застосування спеціальних знань: участь спеціаліста у слідчих (рошукових) діях та проведення експертизи³⁶⁵.

³⁶¹ Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (Методологические вопросы): Монография / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1980. – С. 11, 112–115; Корухов Ю.Г. Правовые основания применения научно-технических средств при расследовании преступлений / Ю.Г. Корухов. – М.: ВЮЗИ, 1974. – 30 с.; Постика И.В. Судебно-исследовательская фотография как отрасль специальных криминалистических знаний / И.В. Постика // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 207.

³⁶² Соколовский З.М. Понятия специальных знаний. К вопросу об основаниях назначения экспертизы / З.М. Соколовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 202–204.

³⁶³ Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (Методологические вопросы): Монография / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1980. – С. 11, 112–115; Грамович Г.И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие / Г.И. Грамович. – Минск: МВШ МВД СССР, 1987. – С. 9, 12, 15, 16–21, 34–38, 41–46, 55–56; Крылов И.Ф. Судебная экспертиза в уголовном процессе / И.Ф. Крылов. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. – С. 188; Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль. – К.: КГУ, 1987. – С. 19–20, 22–23, 29, 51–58, 61–63, 68–70, 86–87, 90–94; Надгорный Г.М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» / Г.М. Надгорный // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1980. – №. 21. – С. 41–42.

³⁶⁴ Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П.П. Ищенко. – М.: Юрид. литература, 1990. – С. 7–8, 10, 12, 15–18, 41; Федоров Ю.Д. Специальные познания и формы их использования при расследовании преступлений / Ю.Д. Федоров // Труды Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент: НИиРИО ТВШ МВД СССР, 1976. – Вып. 9. – С. 19, 21–25.

³⁶⁵ Арсеньев В.Д. Использование специальных познаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела / В.Д. Арсеньев, В.Г. Заблочный. – Красноярск: Издательство

Ми підтримуємо іншу позицію, що пропонується В.Г. Гончаренком, В.К. Лисиченком, В.В. Циркалем. Ці вчені визначили три процесуальні форми застосування спеціальних знань у досудовому слідстві в залежності від суб'єктів, що ними володіють: слідчого, спеціаліста та експерта³⁶⁶. Ми вважаємо такий поділ найбільш правильним, бо тільки за суб'єктами застосування спеціальних знань у кримінальному процесі можливо їх поділити.

Також автори допускають інший перелік форм застосування спеціальних знань – процесуальні і непроцесуальні. Прихильниками цього напряму можна вважати В.Г. Гончаренка, Г.Г. Зуйкова, Ю.О. Калінкіна, В.Я. Колдіна, В.С. Кузьмічова та Г.І. Прокопенка³⁶⁷. До основних процесуальних форм застосування спеціальних знань і технічних засобів В.К. Лисиченко та В.В. Циркаль відносять: 1) безпосереднє використання їх слідчим, прокурором (у тому числі криміналістом) і складом суду при виконанні своїх процесуальних функцій збирання, дослідження й оцінки доказів; 2) участь спеціалістів при провадженні слідчих (розшукових) дій; 3) призначення і провадження судових експертиз³⁶⁸. До непроцесуальних – відносять консультативну та довідкову діяльність суб'єктів спеціальних знань (усну чи у вигляді довідок); участь суб'єктів спеціальних знань в оперативно-розшукових заходах; попередні дослідження матеріальних

Красноярского университета, 1986. – С. 4–5, 27–28, 32–33, 41–44, 55–56, 72–73; Коновалов Е.Ф. Соотношение специальных знаний следователя и специалиста–криминалиста / Е.Ф. Коновалов // Применение специальных познаний в борьбе с преступностью: Межвуз. сб. научн. тр. – Свердловск: Изд-во Свердловского юридич. ин-та, 1983. – С. 24–26; Костицкий М.В. Использование специальных психологических знаний у радянському кримінальному процесі / М.В. Костицкий. – К.: НМК ВО, 1990. – С. 5–6, 9–20, 23–34, 58.

³⁶⁶ Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (Методологические вопросы): Монография / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1980. – С. 11, 112–115; Лисиченко В.К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко. – К.: Вища школа, 1979. – С. 17, 20–24, 26; Лисиченко В.К. Формы использования специальных познаний и виды участия специалистов на предварительном следствии / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль // Применение специальных познаний в борьбе с преступностью: Межвуз. сб. научн. тр. – Свердловск: Свердловский ордена Трудового красного знамени юридический институт им. Р.А. Руденко, 1983. – С. 8–18.

³⁶⁷ Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (Методологические вопросы): Монография / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1980. – С. 109; Зуйков Г.Г. Общие вопросы использования специальных познаний в процессе предварительного расследования / Г.Г. Зуйков // Криминалистическая экспертиза / Под общей ред. И.М. Лузгина. – М., 1966. – Вып. 1. – С. 114–117; Криминалистика социалистических стран / Под ред. В.Я. Колдіна. – М.: Юрид. лит., 1986. – С. 276; Калинин Ю.А. Участие в уголовном судопроизводстве лиц, обладающих специальными познаниями : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Ю.А. Калинин. – М., 1981. – С. 7, 14; Кузьмичов В.С. Криміналістика: Навч. посіб. / В.С. Кузьмичов, Г.І. Прокопенко; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, Є.М. Моїсєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 200.

³⁶⁸ Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль. – К.: КГУ, 1987. – С. 50–51.

об'єктів спеціалістами й експертами (в усній чи письмовій формі); результати перевірок за криміналістичними обліками (у вигляді довідок)³⁶⁹.

Стосовно проведення слідчих дій В.К. Лисиченко та В.В. Циркаль зазначають, що тут спеціальні знання можуть використовуватися тільки в процесуальних формах. «У кримінальному процесі, порядок і умови якого регламентуються нормами КПК України, не може бути непроцесуальних форм застосування спеціальних знань. Застосування в непроцесуальних формах у кримінальному процесі даних природничих і технічних наук суперечить закону»³⁷⁰. Цю ж позицію, стосовно непроцесуального застосування спеціальних знань, підтримує Б.В. Романюк³⁷¹ та автор цієї навчальної праці.

Необхідність використання спеціальних пізнань у розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності «обумовлена, перш за все, специфікою предмета злочинного посягання і способом скоєння вказаних злочинів. У зв'язку з цим слідчий об'єктивно вимушений запрошувати відповідних спеціалістів для надання допомоги при розслідуванні таких злочинів»³⁷². Така необхідність викликана також тим, що під час розслідування виникає ціла низка спеціальних завдань, у вирішенні яких слідчому може надати допомогу особа, яка володіє певними знаннями, навичками і досвідом діяльності у галузі обчислюваної техніки та високих технологій³⁷³. Наприклад, виявивши в процесі слідчих (розшукових) дій об'єкт, який дуже схожий на носій інформації у вигляді флешнакопичувача чи карти пам'яті, не кожен слідчий може самостійно визначити, що це є машинний носій інформації, не кажучи вже про визначення його належності

³⁶⁹ Кузьмічов В.С. Криміналістика: Навч. посіб. / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, Є.М. Моїсєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 200.

³⁷⁰ Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль. – К.: КГУ, 1987. – С. 48.

³⁷¹ Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Богдан Васильович Романюк. – К., 2002. – С. 72.

³⁷² Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 148; Кузнецова С.П. Возможности использования специальных знаний по делам о нарушении прав интеллектуальной собственности / С.П. Кузнецова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Засць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 570.

³⁷³ Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 642; Воронов И.А. Проблемы взаимодействия оперативного работника и специалиста при раскрытии преступлений в сфере использования компьютеров / И.А. Воронов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2002. – №2. – С. 202.

до конкретного типу устаткування, чи використання його в процесі обробки інформації або типу інформації, яка зберігається на/у ньому.

Це пояснюється тією обставиною, що засоби обчислюваної техніки та програмне забезпечення на сьогодні є складною системою, що динамічно розвивається та потребує глибоких спеціальних знань, оволодіння якими потребує значного часу, що не під силу слідчому³⁷⁴.

Р.Б. Хаметов та інші правильно наголошують на необхідності участі спеціалістів в області комп'ютерних технологій та інших спеціалістів при розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Дана вимога пояснюється високою технологічною складністю більшості комп'ютерних систем і ризиком випадкової втрати комп'ютерної інформації в результаті некваліфікованих дій учасників слідчих (розшукових) дій³⁷⁵. Необхідність залучення спеціалістів при розслідуванні комп'ютерних злочинів також підтверджується досвідом роботи правоохоронних органів інших країн³⁷⁶.

Розглянемо форми використання спеціальних знань при розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

1. Безпосереднє використання спеціальних знань слідчим.

Безпосереднє застосування слідчим при виконанні ним своїх процесуальних функцій спеціальних знань у галузі правових та інших наук, якщо останніми він також володіє.

Б.В. Романюк переконаний, що у відповідності до цих норм слідчий, використовуючи свої спеціальні знання у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, на основі наукової методології здійснює процес пізнання обставин, що розслідуються, виявляє, збирає та оцінює докази, приймає процесуальні рішення щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності, а також встановлює причини та умови, які сприяли учиненню злочину³⁷⁷.

Більшість науковців схильється до того, що слідчий все-таки може

³⁷⁴ Виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються у сфері інформаційних технологій: Наук.-практ. посіб. / Б.В. Романчук, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, В.М. Бутузов; За заг. ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2004. – С. 88.

³⁷⁵ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 85; Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 93; Душейко Г.О. Особливості порушення кримінальної справи по злочинах у сфері комп'ютерної інформації / Г.О. Душейко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 92-93, 97; Романюк Б.В. Залучення спеціалістів до розслідування злочинів у сфері інформаційних технологій / Б.В. Романюк // Міліція України. – 2002. – №1. – С.23.

³⁷⁶ Про досвід правоохоронних органів США по боротьбі з комп'ютерною злочинністю: Аналітичний огляд НЦБ Інтерполу в Україні // Інформаційний лист МВС від 4 квітня 1997 р.; Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Богдан Васильович Романюк. – К., 2002. – С. 68.

³⁷⁷ Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Богдан Васильович Романюк. – К., 2002. – С. 71.

проводити дослідження доказів, але висуває ряд застережень. До таких вчених належать В.М. Прищепа, М.Я. Сегай, М.О. Селіванов³⁷⁸, які також допускають, що слідчий може проводити попереднє дослідження речових доказів без призначення експертизи. Але висновки слідчого мають оперативно-тактичне значення і процесуальній регламентації не підлягають.

У науковій літературі існує ще одна точка зору відносно меж застосування спеціальних знань слідчим при проведенні слідчих (розшукових) дій, фіксації їх ходу та результатів.

В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль, Г.І. Грамович на відміну від згаданих вчених дотримуються думки, що слідчий самостійно може проводити криміналістичне дослідження матеріальних об'єктів як з явно вираженими певними ознаками (документ з підчисткою тощо), так і об'єктів, властивість яких, механізми дії тощо потребують оцінок і висновків експерта³⁷⁹. У першому випадку В.К. Лисиченко і В.В. Циркаль такі дослідження називають неідентифікаційними, в іншому – ідентифікаційними. Якщо у результаті дослідження виявляються окремі ознаки (сліди злочину) на об'єкті дослідження, то його результати оформляються протоколом огляду. У ньому описується весь процес застосування науково-технічних методів і засобів, а також отримані результати. Досліджуваний об'єкт стає джерелом доказу. Слідчий за наявності спеціальних знань і оволодінні методикою може проводити ідентифікаційні криміналістичні дослідження. Але такі дослідження будуть попередніми, а висновки не матимуть доказового значення і не можуть відображатись у процесуальних актах.

Ми поділяємо висновки тих авторів, котрі розглядають слідчого як процесуально незалежну фігуру, котрий у відповідності до закону вправі самостійно приймати процесуальні рішення і проводити слідчі (розшукові) дії із застосуванням своїх професійних та інших спеціальних знань³⁸⁰.

Тому більш переконливою, на наш погляд, є позиція В.Г. Гончаренка, Н.І. Клименко, З.М. Соколовського, Ю.Д. Федорова, Т.Ф. Шаркової, які стверджують, що слідчий може проводити за певними методиками і за допомогою науково-технічних засобів ряд досліджень, у тому числі

³⁷⁸ Прищепа В.М. Процессуальные и криминалистические основания идентификационных действий следователя / В.М. Прищепа, М.Я. Сегай // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №6. – С. 92–97; Селиванов Н.А. Основания и формы применения научно-технических средств и специальных знаний при расследовании преступлений / Н.А. Селиванов // Вопросы борьбы с преступностью: Сборник научных трудов. – М.: Юрид. литература, 1968. – Вып. 7. – С. 111–139.

³⁷⁹ Грамович Г.И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие / Г.И. Грамович. – Минск: МВШ МВД СССР, 1987. – С. 9, 12, 15, 16–21, 34–38, 41–46, 55–56; Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль. – К.: КГУ, 1987. – С. 19–20, 22–23, 29, 51–58, 61–63, 68–70, 86–87, 90–94.

³⁸⁰ Іщенко А.В. Використання спеціальних знань у правоохоронній практиці: старі та нові проблеми / А.В. Іщенко, Р.П. Марчук // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – №3. – С.209.

ідентифікаційного виду³⁸¹. Так, Ю.Д. Федоров та Т.Ф. Шаркова розглядають дослідження як слідчу (розшукову) дію, хід і результати якої повинні оформлятися протоколом із залученням до нього відповідних фототаблиць, приміток, схем, документів, планів, слідів і предметів, що досліджувалися.

Такий погляд на слідчу дію вбачається нам оригінальним і таким, що не суперечить ні процесуальному аспекту, ні природі слідчої (розшукової) дії взагалі. До того ж таке дослідження, згідно із ст. 84 КПК України, є джерелом доказів.

Отже, слідчий може самостійно застосовувати у своїй діяльності будь-які спеціальні знання та науково-технічні засоби, якщо він вважає, що достатньо ними володіє для вирішення конкретних питань. У інших випадках він повинен залучати спеціаліста та експерта або коли їх участь на досудовому слідстві є обов'язковою за законом.

Саме таким шляхом іде практика застосування слідчими спеціальних знань, що повністю відповідає процесуальному становищу слідчого і оправдано з точки зору його відповідальності за кінцеві результати досудового слідства. Разом з тим, автор погоджується з авторами, які припускають можливість проведення слідчим дослідження матеріальних об'єктів, але без зміни їх ознак, які свідчать про подію злочину.

2. Участь спеціалістів при провадженні слідчих (розшукових) дій

Велику групу процесуальних суб'єктів застосування спеціальних знань складають спеціалісти. Участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій передбачена ст. 71 КПК України.

Існує два способи залучення спеціаліста: а) обов'язковий; б) необов'язковий.

Більшість науковців, серед них В.Г. Гончаренко, А.В. Дулов, Є.І. Зуєв, П.П. Іщенко, М.В. Костицький, В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль, розглядають спеціаліста як спеціального помічника³⁸², що надає консультації під час

³⁸¹ Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1984. – С. 15–35; Клименко Н.И. Предварительное исследование рукописных текстов органами расследования и судом для ограничения круга возможных исполнителей / Н.И. Клименко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 100–103; Соколовский З.М. О применении следователем криминалистических знаний при исследовании вещественных доказательств / З.М. Соколовский // Советское государство и право. – 1957. – №1. – С. 72–73; Федоров Ю.Д. Специальные познания и формы их использования при расследовании преступлений / Ю.Д. Федоров // Труды Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент: НИиРиО ТВШ МВД СССР, 1976. – Вып. 9. – С. 19, 21–25; Шаркова Т.Ф. О самостоятельных исследованиях вещественных доказательств, проводимых следователем / Т.Ф. Шаркова // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 88–91.

³⁸² Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1984. – С. 15–35; Дулов А.В. Права и обязанности участников судебной экспертизы / А.В. Дулов. – Минск: Изд-во МВССПО БССР, 1962. – С. 5, 34, 92–93; Зуев Е.И. О понятии специальных познаний в уголовном процессе / Е.И. Зуев // Материалы научной конференции (декабрь 1969 г.) «Вопросы теории криминалистики и судебной экспертизы». – Вып. 1. – М.: ЦНИИСЭ Юркомиссии при Совмине РСФСР, 1969. – С. 73–76; Іщенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П.П. Іщенко. – М.: Юрид. литература, 1990. – С. 7–8, 10, 12, 15–18, 41;

досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Р.С. Белкін і пізніше Б.В. Романюк класифікував форми, в яких спеціаліст реалізує свої спеціальні знання, навички та досвід шляхом надання слідчому допомоги, зокрема: а) безпосередньої практичної діяльності (підготовка, організація та проведення слідчих (розшукових) дій; виявлення, закріплення, вилучення доказів, зразків об'єктів для експертного дослідження, а в необхідних випадках – їх огляд та дослідження); б) методичної – з питань науково-практичних прийомів та методів організації і проведення слідчих дій, виявлення та роботи з доказами; в) технічної – у використанні науково-технічних засобів у процесі проведення слідчих (розшукових) дій, виявлення, закріплення, вилучення, огляду та дослідження речових доказів; г) консультативної, яка виражається в усних роз'ясненнях, довідках зі спеціальних питань, що можуть виникнути або виникають при підготовці, проведенні слідчих (розшукових) дій, роботі з доказами та процесуальному оформленні їх результатів³⁸³.

Такі форми цілком актуальні для розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Вважаємо за доцільне розглянути їх детальніше.

Велику допомогу може надати спеціаліст при підготовці, організації та проведенні слідчих (розшукових) дій³⁸⁴. Це ж підтверджується і даними опитування слідчих, що спеціалізуються на розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності, зокрема, усі суб'єкти опитування помітили необхідність участі спеціаліста у слідчих діях. Спеціальні знання спеціаліста

Костицький М.В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі / М.В. Костицький. – К.: НМК ВО, 1990. – С. 5–6, 9–20, 23–34, 58; Лисиченко В.К. Види участія спеціалістів на предварительном следствии / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1985. – № 30. – С. 4; Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль. – К.: КГУ, 1987. – С. 19–23, 51–63, 68–70, 86–94; Практика привлечения специалистов к участию в расследовании преступлений / Скопенко С.Ф., Еременко В.В., Варфоломеева Т.В., Гончаренко В.И. // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1975. – №11. – С. 6–9.

³⁸³ Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – С. 95–96; Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Богдан Васильович Романюк. – К., 2002. – С. 104.

³⁸⁴ Волобуев А.Ф. Особливості розслідування розкрадань грошових коштів, що здійснюються з використанням комп'ютерної техніки / А.Ф. Волобуев // Вісник ЛІВС МВС України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛІВС. – 1998. – №2. – С. 183; Клименко Н.І. Роль експертизи в захисті об'єктів інтелектуальної власності / Н.І. Клименко, В.П. Колоніок // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Засць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 557; Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 224.

використовуються:

- для наукового консультування слідчого з питань визначення «комп'ютерної» специфіки слідчої (розшукової) дії, цілей, способів і прийомів їх досягнення;

- для надання допомоги слідчому в підборі понять, що мають відповідну підготовку в галузі комп'ютерних технологій для адекватного сприйняття ними проведених слідчим і спеціалістом дій³⁸⁵.

Стосовно безпосередньої практичної діяльності спеціаліста при проведенні слідчих дій можна відмітити, що така діяльність набуває особливого значення, бо розслідування пов'язане, наприклад, з відносно складною технологією виробництва контрафактних примірників комп'ютерних програм, експлуатацією комп'ютерної техніки. Так, найчастіше на місці події, спеціаліст під керівництвом слідчого при безпосередньому огляді носіїв комп'ютерної інформації, копіювального обладнання та інших технічних приладів може доволі точно описати таке устаткування; визначити статус об'єкта як машинного носія інформації, його стан, призначення і особливості; дослідити комп'ютерну інформацію, а саме комп'ютерну програму – повне найменування, версію, працездатність, правовласника й інше; виявити ознаки і сліди відтворення комп'ютерних програм; вжити допоміжні заходи щодо виявлення, фіксації та вилучення речових доказів; коректно завершити роботу програм і відключити засоби комп'ютерної техніки від енергопостачання; надати допомогу слідчому в підготовці засобів комп'ютерної техніки до транспортування (пакування, опечатування)³⁸⁶.

Виявляючи і вилучаючи сліди, слідчий висуває версії щодо розслідуваної події, визначає можливості та перспективи їх експертного дослідження. Надаючи допомогу слідчому, спеціаліст може дати точну консультацію щодо перспектив майбутнього експертного дослідження тих або інших об'єктів, а також кількості матеріалів, необхідних для проведення експертизи³⁸⁷.

При допиті спеціаліст може допомогти слідчому зрозуміти професійну «комп'ютерну» термінологію³⁸⁸, правильно сформулювати запитання до

³⁸⁵ Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 226; Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 78.

³⁸⁶ Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 80.

³⁸⁷ Коваленко В.В. Тактичні особливості призначення судових експертиз із залученням спеціаліста / В.В. Коваленко // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2004. – №1. – С. 140.

³⁸⁸ Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 226.

допитуваних осіб. Спеціаліст, з дозволу слідчого, може сам ставити запитання, чим допоможе більш кваліфіковано провести допит і зрозуміти суть обставин скоєння правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Методична допомога спеціаліста у більшості випадків втілюється у роз'ясненні слідчому доцільних, правильних, науково обґрунтованих методик щодо способів виявлення, огляду, закріплення, вилучення та дослідження доказів. У кримінальних провадженнях, що початі за фактами незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм, найчастіше таку допомогу надають спеціалісти з комп'ютерної техніки та високих технологій. Наприклад, при огляді місця події, як буває на практиці, такий спеціаліст диктує слідчому відомості спеціального характеру щодо характеристик вузлів комп'ютерної техніки та іншого устаткування.

Технічна допомога спеціаліста, в основному, проявляється у безпосередньому застосуванні криміналістичних та інших засобів. Наприклад, у розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності при слідчому експерименті слідчий дає можливість обвинуваченому та спеціалісту спробувати повторити цикл незаконного тиражування контрафактних примірників фонограм. Під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії він приділяє основну увагу процесу фіксації з метою точного викладення усього у протоколі. Спеціаліст у даному випадку надає технічну допомогу слідчому, щоб останній найбільш повно та точно відобразив процес незаконного тиражування контрафактних примірників фонограм обвинуваченим.

Консультативна допомога слідчому, як ми вже зазначали, виражається в усних роз'ясненнях, довідках зі спеціальних питань, що можуть виникнути або виникають при підготовці, проведенні слідчих (розшукових) дій, роботі з доказами та процесуальному оформленні їх результатів³⁸⁹.

Р.Б. Хаметов правильно вказує на необхідність консультування та інструктажу оперативних співробітників і слідчого з питань найбільш оптимальних тактичних прийомів, що виключають або знижують можливість знищення доказової інформації злочинцями³⁹⁰.

Гадаємо, що треба більш докладно зупинитися на консультативній формі допомоги слідчому, бо це було предметом неодноразових дискусій у наукових колах. Авторів, які так чи інакше висловлювалися по даній проблемі, можна умовно поділити на дві категорії: одні, серед яких В.Д. Арсеньєв, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Заблоцький, П.П. Іщенко, О.Ф. Коновалов, О.В. Селіна, О.Р. Шляхов³⁹¹, вважають, що такі консультації

³⁸⁹ Репешко П. Участь спеціаліста в судовому розгляді кримінальної справи / П. Репешко // Право України. – 1999. – №9. – С. 78–79.

³⁹⁰ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 85.

³⁹¹ Арсеньєв В.Д. Использование специальных познаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела / В.Д. Арсеньєв, В.Г. Заблоцкий. – Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1986. – С. 31; Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування

можуть бути одержані, інші, наприклад, С.А. Шейфер³⁹² – заперечують вказану можливість. На думку В.М. Зінченка, І.О. Князева і Д.В. Філіна, суть даного питання полягає не в тому, яким чином надаються консультації, а у формі їх процесуальної фіксації³⁹³.

Перш ніж перейти до суті проблеми, слід визначитися з поняттям «консультація». У науковій літературі автори³⁹⁴ по-різному тлумачать зміст консультацій, але ми схилиємося до визначення даного Р.С. Белкіним. Для нього консультація обізнаної особи – це заснована на спеціальних знаннях думка спеціаліста, яка повідомляється суду (слідчому) в усній або письмовій формі з приводу питань про дії, які здійснюються з метою виявлення, фіксації і вилучення доказів³⁹⁵.

Суперечливими, на нашу думку, є твердження О.Р. Шляхова, який відзначає, що висновки-консультації є двох видів: а) ті, що вирішують певні питання з метою встановлення конкретних обставин розслідуваної події; б) повідомлення наукових положень, дослідних або довідкових даних з галузі теорії і практики застосування експертних знань³⁹⁶. Ми, в свою чергу, схилиємося до позиції О.Ю. Штротаса. Її суть полягає в розмежуванні

розкрадань майна в сфері підприємництва / А.Ф. Волобуєв. – Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. – С. 244–245; Ищенко П.П. Использование помощи специалистов при производстве обысков и выемки по делам о хищениях социалистического имущества / П.П. Ищенко // Специальные познания в сфере борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: Сборник научных трудов. – Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1984. – С. 120; Коновалов Е.Ф. Соотношение специальных знаний следователя и специалиста-криминалиста / Е.Ф. Коновалов // Применение специальных познаний в борьбе с преступностью: Межвуз. сб. научн. тр. – Свердловск: Изд-во Свердловского юридич. ин-та, 1983. – С. 24; Селина Е.В. Применение специальных познаний в уголовном процессе / Е.В. Селина. – М.: Юрлитинформ, 2002. – С. 101–102; Шляхов А.Р. Правовые основы организации деятельности судебно-экспертных учреждений в СССР / А.Р. Шляхов // Правовые проблемы судебной экспертизы: Сб. научн. тр. – М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт судебных экспертиз, 1976. – Вып. 22. – С. 37.

³⁹² Шейфер С.А. Собираание доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы / С.А. Шейфер. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1986. – С. 136.

³⁹³ Филин Д.В. К вопросу о формах использования специальных знаний в уголовном судопроизводстве / Д.В. Филин, В.А. Князев, В.Н. Зинченко // Проблемы социалистической законности: Республиканский межведомственный научный сборник. – Х.: «Основа», 1991. – Вып. 26. – С. 115.

³⁹⁴ Бондаренко О.О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / О.О. Бондаренко. – Харків, 2004. – С. 172; Галкин В.М. Средства доказывания в уголовном процессе / В.М. Галкин. – М.: Издательство Центрального научно-исследовательского института судебных экспертиз, 1968. – Часть II: Заключение эксперта. – С. 20; Щербаковский М.Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений / М.Г. Щербаковский, А.А. Кравченко. – Харьков: Университет внутренних дел, 1999. – С. 70.

³⁹⁵ Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд. доп. – С. 95–96.

³⁹⁶ Шляхов А.Р. Правовые основы организации деятельности судебно-экспертных учреждений в СССР / А.Р. Шляхов // Правовые проблемы судебной экспертизы: Сб. научн. тр. – М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт судебных экспертиз, 1976. – Вып. 22. – С. 37.

вказаної форми використання спеціальних знань на консультації і довідкову діяльність³⁹⁷.

Перед визначенням процесуального значення вказаних видів використання спеціальних знань, слід обмовитися, що консультації, які надаються спеціалістом під час його участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, відрізняються від консультацій, наданих поза їх виконанням. На нашу думку, консультації, що надаються «особам, які розслідують злочин, з приводу питань, які відносяться виключно до їх компетенції»³⁹⁸ процесуального значення не мають і не повинні фіксуватися в матеріалах кримінального провадження. Інший характер мають консультації, зміст яких полягає в наданні обізнаною особою суб'єкту, який проводить розслідування, відомостей з кола загальних положень наукових явищ або процесів, що не потребують проведення дослідження і в певних випадках набувають значення самостійного доказу (довідкова діяльність).

О.О. Бондаренко провів дослідження, за яким консультації обізнаних осіб поза межами проведення слідчих дій одержували 50% слідчих. При цьому 88,3% з них не оформляли їх надання процесуально, а 11,7% слідчих надавали консультаціям різну процесуальну форму у вигляді протоколів допиту, довідок, висновків обізнаних осіб і тому подібне³⁹⁹.

Повертаючись до форми реалізації спеціалістом знань, слід також сказати, що вони на практиці не мають між собою чітко визначених меж.

Слід звернути увагу на проблему, виявлену Л.П. Паламарчук, яка є актуальною для розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж, а також для розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Авторка відмічає, що на сучасному етапі розвитку засобів комп'ютерних та інформаційних технологій актуальною є проблема пошуку і залучення спеціалістів для надання допомоги слідчому. Зрозуміло, що при такому інтенсивному розвитку вказаних технологій слідчий не має нагоди стежити за всіма технологічними змінами в цій сфері. Інформаційні технології достатньо різноманітні, і тому вибір спеціалістів для вирішення певних завдань є складним. Зокрема, до вилучення технічних засобів повинен залучатися спеціаліст, який знає елементи і пристрої обчислювальної техніки і систем управління, обізнаний з принципами функціонування автоматизованих систем управління. Під час дослідження систем ЕОМ спеціаліст повинен орієнтуватися в питаннях, які стосуються математичного і

³⁹⁷ Штрмас А.Ю. Деятельность сведущих лиц в советском уголовном процессе (уголовно-процессуальное и криминалистическое исследование) : автореф. дис. на соискание учен. степени кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.Ю. Штрмас. – М., 1964. – С. 10.

³⁹⁸ Зуев Е.И. Непроцессуальная помощь сотрудника криминалистического подразделения следователю / Е.И. Зуев. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1975. – С. 14–15.

³⁹⁹ Бондаренко О.О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / О.О. Бондаренко. – Харків, 2004. – С. 176.

програмного забезпечення обчислювальних комплексів, систем і мереж, а також знати про мережі, розподіл інформації і систем захисту інформації. Пошук таких спеціалістів доцільно проводити завчасно на підприємствах і організаціях, які здійснюють обслуговування й експлуатацію комп'ютерної техніки з навчальною і науково-дослідною метою. У жодному випадку, навіть як виняток, не слід привертати до співпраці співробітників тієї організації, де вчиняється правопорушення у сфері інтелектуальної власності, бо, із зрозумілих причин, є загроза втрати інформації⁴⁰⁰.

Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.В. Єрьоменко, С.Ф. Скопенко звернули увагу на недостатність розробки деяких процесуальних аспектів діяльності спеціаліста на досудовому слідстві. Так, спеціаліст бере безпосередню участь в роботі з доказами або предметами (документами), що можуть стати доказами, і які є незамінними, унікальними, такими, що мають важливе значення для розслідування. Таке має місце, наприклад, під час проведення огляду місця події, до якого залучається спеціаліст. Він дає пояснення з приводу питань, які виникають у слідчого в ході виконання вказаної процесуальної дії. Тому його умисні дії, які викликають, наприклад, псування речового доказу, або явно неправильна відповідь на питання слідчого можуть привести до тих же негативних наслідків, що і надання експертом явно помилкового висновку.

Враховуючи, що експерти за надання явно помилкового висновку (ст.384 КК України) несуть кримінальну відповідальність, вказані вчені обґрунтовано пропонують доповнити позначену статтю КК введенням туди спеціаліста. Це стало б додатковою гарантією добросумлінного і об'єктивного виконання спеціалістом покладених на нього обов'язків⁴⁰¹, з чим ми повністю погоджуємося.

3. Призначення і провадження судових експертиз, як одна з процесуальних форм застосування спеціальних знань і технічних засобів.

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань⁴⁰².

⁴⁰⁰ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 136–137.

⁴⁰¹ Практика привлечения специалистов к участию в расследовании преступлений / Скопенко С.Ф., Еременко В.В., Варфоломеева Т.В., Гончаренко В.И. // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1975. – №11. – С. 8.

⁴⁰² Стаття 69 Кримінального процесуального кодексу України. – К.: Центр навчальної літератури, 2012.

Реалізація спеціальних знань експертом втілюється у проведенні досліджень за постановою слідчого про призначення судової експертизи.

При розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності вкрай необхідними є призначення та проведення судових експертиз⁴⁰³. Серед експертиз, які найчастіше призначаються у кримінальних провадженнях означеної категорії, можна виділити: почеркознавчу, дактилоскопічну, бухгалтерську, комп'ютерно-технічну та експертизу, пов'язану з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності⁴⁰⁴. Рідше призначаються технічна експертиза документів, товарознавча, експертиза металів і сплавів, експертиза полімерів, пластмас та скла.

Стосовно почеркознавчої, дактилоскопічної та бухгалтерської можна вказати, що ці судові експертизи є розповсюдженими й якихось серйозних проблем їх призначення не виникає.

Відносно інших перелічених експертиз можна побачити деякі проблеми як теоретичного, так і практичного характеру. По-перше, у деяких слідчих при призначенні експертиз спостерігається відсутність знань відносно вирішуваних завдань, зокрема комп'ютерно-технічна експертиза та експертиза, пов'язана з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності. По-друге, більшість слідчих використовують не усі можливості судових експертиз для отримання доказів. Це стосується технічної експертизи документів, товарознавчої експертизи, експертизи металів і сплавів, полімерів, пластмас та скла. По-третє, слідчі неправильно визначають порядок проведення експертиз при необхідності проведення кількох експертних досліджень.

Причинами таких проблем, на думку В. Глушенка, є специфічність об'єкта експертного дослідження; відсутність розробок чітких і детально відпрацьованих методик експертних досліджень, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності; невідпрацьованість слідчої практики – існує кілька точок зору на необхідність чи обов'язковість проведення експертизи⁴⁰⁵.

Розглянемо завдання, які вирішуються шляхом проведення згаданих судових експертиз, можливості та особливості їх призначення при розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 №301/5 затверджене Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів. Додатком №6 до цього положення був Перелік видів

⁴⁰³ Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – С. 170.

⁴⁰⁴ Погуляев В.В. Роль эксперта и специалиста в расследовании нарушений исключительных прав / В.В. Погуляев // Право и экономика. – 2004. – №7. – С. 52.

⁴⁰⁵ Глушенко В. Застосування судової експертизи при розслідуванні злочинних порушень авторського та суміжних прав / В. Глушенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №3. – С. 125.

судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі Перелік). У Переліку, як назва групи судових експертиз, зазначена експертиза у сфері інтелектуальної власності. Таким чином, такий вид експертизи був закріплений на відомчому рівні й увійшов до цивільного та кримінального процесів.

Однак українські криміналісти, зокрема В.К. Гіжевський, В.І. Грязін, О.І. Рошин, а також деякі їх російські колеги В.Б. Вехов, С.О. Катков, В.Я. Колдін та О.Р. Росинська, взагалі не виділяють експертизи у сфері інтелектуальної власності. Наприклад, усі питання відносно комп'ютерних програм, як об'єктів авторського права, вони пропонують вирішувати судовою комп'ютерно-технічною експертизою⁴⁰⁶. Ми не згодні з такою позицією, бо комп'ютерна програма, насамперед, є об'єктом авторського права у відповідності до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Крім комп'ютерної програми, об'єктами авторського права є і літературні письмові твори, лекції, промови, бази даних, музичні твори, аудіовізуальні твори й інші твори⁴⁰⁷, і не слід один об'єкт авторського права з єдиного переліку, досліджувати комп'ютерно-технічною експертизою (мається на увазі комп'ютерна програма), а всі інші, що залишилися, авторознавчою, товарознавчою, відеофоноскопичною чи мистецтвознавчою. У більшості випадків якась конкретна судова експертиза не може дати відповіді у достатньому обсязі. Для вирішення складної ситуації, щоб кожен раз не треба було призначати комплексну експертизу, була спеціально розроблена експертиза у сфері інтелектуальної власності, досліджує усі об'єкти авторського права, а також економічні питання, пов'язані з використанням прав на такі об'єкти.

Вважаємо за необхідне дослідити наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5. Так, у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених згаданим наказом, основними завданнями експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів є:

- установлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів;
- установлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення;
- виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях;

⁴⁰⁶ Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 656–658; Грязін В.І. Підготовка та призначення судових експертиз: Посібн. / В.І. Грязін, В.К. Гіжевський, О.І. Рошин. – К.: Школа, 2004. – С. 1–127; Катков С.А. Тактика подготовки и назначения программно-технических экспертиз / С.А. Катков // МИ МВД РФ. – 1995. – №1. – С. 48; Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе / Е.Р. Россинская. – М.: Юрист, 1996. – С. 63–115, 198–210.

⁴⁰⁷ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

- установлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку.

Ми повністю поділяємо точку зору В.К.Гіжевського, В.І.Грязіна, О.І.Рощина, що об'єктами комп'ютерно-технічної експертизи є комп'ютери, їхні системні блоки; периферійні пристрої (дисплеї, принтери, дисководи, модеми, клавіатури, сканери тощо); магнітні носії інформації; роздруківка програмних і текстових файлів; технічна документація⁴⁰⁸; а також можуть бути і комп'ютери в іншому розумінні слова: електронні записні книжки, пейджери, стільникові телефони, електронні касові апарати та документація до них⁴⁰⁹. В.Г. Гончаренко правильно зазначає, що неможливо остаточно визначити об'єкти судової комп'ютерно-технічної експертизи у зв'язку з бурхливим розвитком комп'ютерної техніки, через що їх перелік щодня зростає⁴¹⁰.

Особливістю призначення комп'ютерно-технічної експертизи при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є те, що при дослідженні раніше перелічених об'єктів враховується напрям отримання доказів. Так наприклад, на відміну від розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж з доказового боку є нецікавими питання щодо встановлення типу співпроцесора, типу мікропроцесора у поєднанні з розрядністю шини даних, тактової частоти мікропроцесора, розміру основної та розширеної оперативної пам'яті, розміру додаткової відтворюваної пам'яті, розміру відеобуфера, кількості паралельних і послідовних портів і тому подібне.

І з питань згаданої експертизи, які наводяться у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5, актуальними при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є наступні:

Чи міститься на даному носії інформація стосовно (зазначити, яка інформація цікавить) і у якому вигляді?

Чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити, які саме) дії користувача?

Чи піддавався досліджуваний накопичувач певним процедурам з метою знищення інформації?

Чи могла бути створена зазначена інформація на цьому комп'ютері чи вона перенесена з іншого носія?

⁴⁰⁸ Грязін В.І. Підготовка та призначення судових експертиз: Посібн. / В.І.Грязін, В.К. Гіжевський, О.І. Рошин. – К.: Школа, 2004. – С. 53.

⁴⁰⁹ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 148.

⁴¹⁰ Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 161–162.

Яким чином інформація (зазначити, яка саме) перенесена до досліджуваного комп'ютера (носія)?

Яка технологія та хронологія створення електронного документа (зазначити електронний документ та певний зміст)?

Які атрибути (час друку, редагування, створення, видалення тощо) файлів, що містять інформацію стосовно... (зазначити зміст)?

Чи містить накопичувач інформації досліджуваного комп'ютера певне (зазначити, яке саме - встановлене, не встановлене) програмне забезпечення?

Які функціональні несправності мають дане комп'ютерне обладнання або його окремі складові та пристрої і як ці несправності впливають на роботу обладнання в цілому?

Чи можливо виконання певних дій за допомогою даного програмного продукту?

Чи можливе вирішення певного завдання за допомогою даного програмного продукту?⁴¹¹

При призначенні комп'ютерно-технічної експертизи стосовно комп'ютерів у цілому, системних блоків, периферійного устаткування у розслідуванні досліджуваних нами злочинів встановлюють технічний стан, справність комп'ютерної техніки⁴¹², наявність пристроїв – програмно-апаратних модулів для шифрування (кодування) та знищення інформації, а також індивідуальних ознак адаптації під конкретного користувача, можливість нормальної роботи у комплексі системного блоку, монітора, клавіатури, принтера та інше. Визначення таких обставин є важливим, бо прямо стосується факту правопорушення у сфері інтелектуальної власності, наприклад, якщо комп'ютерне устаткування буде визнано недієздатним, то це ставить під сумнів факт порушення авторського права, вчиненого за його допомогою.

Д.І. Правіков правильно зазначає, що при призначенні комп'ютерно-технічної експертизи стосовно машинних носіїв інформації завдання можуть бути діагностичного та ідентифікаційного характерів. До завдань діагностичного характеру належать: визначення найбільш важливих властивостей і ознак, у тому числі функціональних, об'єкта для того, щоб встановити, чи є він машинним носієм інформації; встановлення технічного стану машинного носія інформації; з'ясування питання про функціонування такого носія та його призначення.

Ідентифікацію гнучких дисків може бути здійснено за даними виробника; зовнішніми написами, наклейками, пошкодженнями (наприклад, подряпинами); способом форматування; розташуванням програм і даних на диску та щільністю їх запису; розташуванням на диску пошкоджених

⁴¹¹ Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень».

⁴¹² Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 126.

кластерів⁴¹³. До завдань ідентифікаційного характеру належать виявлення комп'ютерної інформації та визначення її статусу, а також з'ясування механізмів запису на машинний носій для можливості ідентифікування пристрою запису, що особливо важливо при розслідуванні кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Раніше зазначалося, що дані на машинних носіях зберігаються, як правило, у вигляді файлів, які мають індивідуальні властивості і можуть бути використані для розв'язання завдань діагностичного та ідентифікаційного характеру.

При провадженні комп'ютерно-технічної експертизи можуть бути виконані такі допоміжні дії: пошук та виведення комп'ютерної інформації з машинних носіїв на паперові⁴¹⁴; вилучення програм і даних із оперативних пристроїв комп'ютерів; дешифрування даних, наприклад розшифрування даних, що зашифровані системою Zdisk або SecretDisk, які згідно з рекламними проспектами забезпечують захист інформації навіть у випадку вилучення комп'ютера чи жорсткого диску⁴¹⁵; зняття паролів захисту⁴¹⁶; встановлення знищених файлів; пошук прихованих файлів⁴¹⁷. Особливо слід відзначити одну з допоміжних дій - пошук та виведення комп'ютерної інформації з машинних носіїв на паперові. Ця дія є дуже корисною для розслідування злочинів означеної категорії, оскільки з її допомогою можливо отримати незаперечний доказ, щодо умислу скоєння злочину. У цьому випадку незаперечним доказом буде висновок експерта з висвітленням, наприклад, таких питань:

- Яка процедура установки даного програмного продукту на жорсткий диск комп'ютера (кожна дія поетапно)?

- Чи погоджувався користувач при установці комп'ютерної програми на жорсткий диск комп'ютера з електронною ліцензійною угодою, якщо «Так», то що може послужити підтвердженням цьому?

- Який зміст електронної ліцензійної угоди (роздрукувати її на паперовому носії)?

- Якщо при установці комп'ютерної програми на жорсткий магнітний носій користувач не погоджувався з електронною ліцензійною

⁴¹³ Правиков Д.И. Ключевые дискеты. Разработка элементов системы защиты от несанкционированного копирования / Д.И. Правиков. – М.: Радио и связь, 1995. – С. 24.

⁴¹⁴ Юнацький О.В. Практичні рекомендації щодо збирання та направлення на дослідження носіїв інформації персональних комп'ютерів / О.В. Юнацький, П.К. Нейфельд // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 123.

⁴¹⁵ Рекламний буклет ООО «Пароль». – 2005. – С. 2; Рекламний буклет ПО «Криптон». – 2005. – С. 1–4.

⁴¹⁶ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 137.

⁴¹⁷ Салтевский М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Щербаковский, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 10.

угодою, то яким чином він обійшов цю процедуру і в чому це знайшло своє відображення?⁴¹⁸

Електронна ліцензійна угода є особливим письмовим договором, за яким, згідно зі ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» майнові права на комп'ютерну програму від правовласника передаються повністю або частково до користувача⁴¹⁹. Ліцензійна угода вважається укладеною, якщо особа приймає її умови при установці комп'ютерної програми. Згода з ліцензійною угодою при установці комп'ютерної програми на жорсткий диск комп'ютера носить обов'язковий характер, інакше ініційований процес установки, буде автоматично перерваний.

Отже, особа, встановивши програмний продукт на перший комп'ютер, приймає на себе умови електронної ліцензійної угоди, за якою забороняється використання одного і того ж примірника програми на різних комп'ютерах. Значить, усі подальші установки цього ж примірника програмного продукту (з одного і того ж носія) на інші комп'ютери є незаконними, бо суперечать укладеній ліцензійній угоді під час першої установки комп'ютерної програми. У наявності факт незаконного відтворення і розповсюдження комп'ютерної програми, який відноситься до кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

На практиці факт установки одного і того ж примірника програмного продукту на декількох комп'ютерах підтверджується в ході проведення огляду місця події шляхом порівняння унікальних серійних номерів (ProductKey) комп'ютерних програм. Якщо встановлена одна і та ж програма, то номери будуть ідентичні. Це свідчить про наявність одного і того ж примірника програмного продукту, встановленого на декількох комп'ютерах, де згода з електронною ліцензійною угодою є підтвердженням вини правопорушника. Далі таку угоду разом з іншими доказами можна представити суду⁴²⁰.

Саме електронна форма ліцензійної угоди є основною причиною не використання цього джерела доказів у розслідуванні таких злочинів, адже ця форма документа обмежує його практичне використання⁴²¹.

А.П. Вершинін, у свою чергу, відзначає, що електронна форма документа ускладнює його використання як джерела доказів. Це пояснюється тим, що на відміну від письмових документів, електронні самі по собі

⁴¹⁸ Горбанев И.Н. Доказывание умысла при расследовании незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – №2. – С. 135.

⁴¹⁹ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

⁴²⁰ Зайцев П. Электронный документ как источник доказательств / П. Зайцев // Законность. – 2002. – №4. – С. 44.

⁴²¹ Козлачкова Ю.И. Информация на электронных носителях как источник доказательств в уголовном процессе / Ю.И. Козлачкова // Следователь. – 2003. – №6. – С. 21.

недоступні людському сприйняттю⁴²², проте це не зменшує їх значення. Так ст. 8 Закону України «Про електронні документи і електронний документообіг» визначає, що електронна форма документа не може бути підставою для втрати ним своєї юридичної сили, а також його неприпустимості використання як доказу⁴²³.

Практичне використання електронної ліцензійної угоди в матеріалах кримінального провадження можливе на підставі ст.ст. 5, 7 вказаного Закону шляхом його перетворення у візуальну форму, тобто «форму, пристосовану для розуміння його змісту людиною»⁴²⁴, наприклад, шляхом відображення даних на паперовому носії⁴²⁵. Залучення такої копії ліцензійної угоди до матеріалів кримінального провадження не суперечить нормам КПК України, якщо буде підтверджена його автентичність і достовірність. Отже електронна ліцензійна угода у такий чин може бути введена до матеріалів кримінального провадження і використана для доказування вини правопорушника.

Виконавцем дій з перетворення інформації на машинному носії у візуальну форму називають експерта (спеціаліста)⁴²⁶. Названі особи, виконуючи дослідження, роблять копіювання інформації на носії такого ж формату⁴²⁷, щоб уникнути будь-яких змін, наприклад тих, що викликані специфікою роботи сучасного програмного забезпечення (особливо це стосується сімейства операційних систем Microsoft Windows) – практично в усіх випадках, коли відбувається підключення машинного носія до роботи, частина інформації, що міститься на ньому, змінюється, і відповідно призводить до неможливості її використання в процесі доказування.

⁴²² Вершинин А.П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде: Учебно-практическое пособие / А.П. Вершинин. – М.: ООО «Городец-издат», 2000. – С. 109.

⁴²³ Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. №851-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – N 36. – ст.275.

⁴²⁴ Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. №851-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – N 36. – ст.275.

⁴²⁵ У СРСР надання візуальної форми електронним документам застосовувалося згідно Інструктивним вказівкам Держарбітража СРСР від 29.06.1979 р. «Про використання як доказів по арбітражних справах документів, підготовлених за допомогою електронно-обчислювальної техніки», Постанова Пленуму Верховного Суду СРСР від 9.07.1982 р. №7 «Про судові рішення», а також від 3 квітня 1987 р. №3 «Про суворе дотримання процесуального законодавства при здійсненні правосуддя по цивільним справам», Державного стандарту СРСР ГОСТ 6.10.4-84 «Надання юридичної сили документам на машинному носії і машинограмі, створюваним засобами обчислювальної техніки».

⁴²⁶ Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – С. 78, 82; Юнацкий О.В. Практичні рекомендації щодо збирання та направлення на дослідження носіїв інформації персональних комп'ютерів / О.В. Юнацкий, П.К. Нейфельд // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 123.

⁴²⁷ Горбанев И.Н. Особенности методов проведения судебных экспертиз компьютерной техники и программных продуктов / И.Н. Горбанев // Матеріали міжнародної інтернет-конференції «Досудове слідство: організаційні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми» / Упорядник Михайлов М.А. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. – С. 94.

Докладно ці та інші зміни описані Ю.І. Козлячкової та В.В. Лісовим⁴²⁸. Далі експерт (спеціаліст) перетворює дані, що цікавлять слідчого, у візуальну форму, шляхом роздрукування на папері. Одержана паперова копія, буде відповідним чином оформлена і представлена, як додаток до його висновку. Таким чином, електронні документи, що містяться на машинних носіях, вводяться у матеріали кримінального провадження.

При проведенні комп'ютерно-технічної експертизи безпосередньо використовуються комп'ютерні технології, які є значущішою умовою підвищення ефективності виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, накопичення і переробки криміналістичної інформації на сучасному етапі⁴²⁹.

Важливою судовою експертизою при розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є експертиза об'єктів інтелектуальної власності. Нагадаємо, відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5, основним завданням експертизи об'єктів інтелектуальної власності є визначення властивостей цих об'єктів, до яких належать об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав.

При дослідженні об'єктів промислової власності вирішуються питання щодо властивостей цих об'єктів, а саме: знаків для товарів і послуг (торговельних марок); комерційних найменувань; географічних зазначень походження товару; промислових зразків; винаходів і корисних моделей; комерційної таємниці і ноу-хау; раціоналізаторських пропозицій; топографії інтегральних мікросхем; сортів рослин; порід тварин тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) таким, що не мав розрізнявальної здатності на дату (зазначити дату)?

Чи складається знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) лише з позначень, що є загальноновживаними, як позначення товарів і послуг певного виду?

Чи складається знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні зазначених у свідоцтві товарів і послуг або у зв'язку з ними?

⁴²⁸ Козлячкова Ю.І. Информация на электронных носителях как источник доказательств в уголовном процессе / Ю.І. Козлячкова // Следователь. – 2003. – №6. – С. 23; Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 225.

⁴²⁹ Бирюков В.В. Компьютерные технологии в судебной экспертизе / В.В. Бирюков, И.Н. Горбанев // Сучасні судово-експертні технології в кримінальному і цивільному судочинстві: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 14–15 березня 2003 р.) Харків: Вид-во НУВС, 2003. – С. 45–48; Бурчак Ф. Проблеми правової інформатизації України / Ф. Бурчак, М. Сегай, М. Швець // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – №4. – С. 28–33; Сегай М. Концептуальні засади інформатизації судочинства / М. Сегай // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – №4 (23). – С.193–200.

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) оманливим?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) таким, що може ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу?

Чи складається знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) лише з позначень, що є загальноповсюджаними символами або термінами?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) тотожним або схожим зі знаком для товарів і послуг за свідоцтвом (номер) настільки, що їх можна сплутати?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) тотожним або схожим з фірмовим найменуванням (назва) настільки, що їх можна сплутати?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) тотожним або схожим з кваліфікованим зазначенням походження товарів (назва) настільки, що їх можна сплутати?

Чи є позначення (назва), нанесене(а) на (вказати куди) або застосоване(а) у (вказати де), тотожним або схожим настільки, що його можна сплутати із зареєстрованим знаком для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер)?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) схожим з фірмовим найменуванням (назва) настільки, що їх можна сплутати?

Які ознаки промислового зразка є суттєвими?

Чи відповідає промисловий зразок за патентом України (номер) умові патентоздатності «новизна» відповідно до матеріалів провадження?

Чи використано у виробі (назва) всю сукупність суттєвих ознак промислового зразка за патентом України (номер)?

Чи відповідає винахід за патентом (номер) умові патентоздатності «винахідницький рівень» відповідно до матеріалів провадження?

Чи відповідає винахід (корисна модель) за патентом (номер) умові патентоздатності «новизна» відповідно до матеріалів провадження?

Чи відповідає винахід (корисна модель) за патентом (номер) умові патентоздатності «промислова придатність» відповідно до матеріалів заявки?

Чи використовується у продукті (назва) кожна ознака винаходу (корисної моделі), що включена до незалежного пункту формули за патентом (номер), або ознака, еквівалентна їй?

Чи використовується у процесі (назва процесу) кожна ознака винаходу (корисної моделі), що включена до незалежного пункту формули за патентом (номер), або ознака, еквівалентна їй?

При дослідженні об'єктів авторського права та суміжних прав вирішуються питання щодо властивостей таких об'єктів:

1) літературних та художніх творів (романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори;

музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за доббором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності).

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є об'єкт дослідження (назва) (або його частина, яка може використовуватися самостійно) результатом творчої праці згідно з відомостями, зазначеними в матеріалах провадження?

Чи містить у собі об'єкт дослідження (або його частина, яка може використовуватися самостійно) ознаки об'єкта авторського права згідно з відомостями, зазначеними в матеріалах провадження?

Чи є твір (назва 1) переробкою твору (назва 2)? Якщо так, чи має ця переробка творчий характер?

Чи є твір (назва 1) перекладом твору (назва 2)? Якщо так, чи має цей переклад творчий характер?

Чи мало місце відтворення твору (назва 1) (або його частина, яка може використовуватися самостійно) при створенні твору (назва 2)?

Чи відтворено назву (цитату, персонаж) твору (назва 1) у знаку для товарів і послуг (назва 2)?

Чи відтворено назву (цитату, персонаж) твору (назва 1) у комерційному (фірмовому) найменуванні (назва 2)?

2) комп'ютерних програм, компіляцій даних (баз даних), якщо вони за доббором або впорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи мало місце відтворення комп'ютерної програми (назва 1) у комп'ютерній програмі (назва 2)?

Чи є вихідні тексти (вихідні коди) або їх частина комп'ютерної програми (назва 1) переробкою вихідних текстів (вихідних кодів) комп'ютерної програми (назва 2)?

Чи є комп'ютерна програма (назва 1) самостійним, оригінальним твором, відмінним від комп'ютерної програми (назва 2)?

Чи має ознаки неліцензійності використання комп'ютерної програми (назва)?

Чи відповідає комп'ютерна програма (назва) технічному завданню чи технічному опису?

Чи були внесені до комп'ютерної програми (назва) зміни (модифікації, вчинення дій, пов'язаних із функціонуванням комп'ютерної програми відповідно до її призначення, запис і збереження в пам'яті комп'ютера, виправлення явних помилок тощо) з метою забезпечення її функціонування

на технічних засобах особи (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи). Якщо так, то коли саме ці зміни були внесені?

3) виконань, фонограм, відеограм, програм (передач) організацій мовлення тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи має об'єкт, що досліджується, ознаки передачі (програми) організації мовлення? Якщо так, то які саме ознаки передачі (програми) організації мовлення притаманні об'єкту, що досліджується?

Чи мало місце повне або часткове використання програми (передачі) організації мовлення (назва) у процесі діяльності особи (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)?

Окрему групу становлять економічні дослідження об'єктів інтелектуальної власності, зокрема визначення вартості перелічених вище об'єктів інтелектуальної власності та розрахунок збитків, завданих у результаті порушення прав на них.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Який розмір матеріальної шкоди завдано автору (правовласнику) об'єкта права інтелектуальної власності унаслідок дій особи (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)?

Яка ринкова вартість (або інший вид вартості згідно із законодавством) майнових прав (вказати назву об'єкта права інтелектуальної власності) станом на дату (вказати дату)?

Чи правильно визначено суму роялті за використання об'єкта?

Який мінімальний розмір авторської винагороди має сплатити роботодавець (замовник) автору об'єкта права інтелектуальної власності (назва)?

У ході вивчення матеріалів експертиз, а також опитування слідчих з'ясувалося, що існує проблема постановки запитань, які виносяться на вирішення експертизи. Редакція деяких питань свідчить про те, що слідчий не чітко бачить мету дослідження, а також не орієнтується в його можливостях. Тобто практичні працівники не завжди мають чітке уявлення про сутність та можливості призначення певної експертизи⁴³⁰.

Найбільш розповсюдженими питаннями є ті, що поставлені відносно інформації, яка знаходиться на конкретному машинному носії. Також ставляться завдання щодо роздрукування всієї інформації, яка знаходиться на оптичному або магнітному диску (дискеті), та аналізу змісту дискет і друку інформації, яка цікавить слідство. Такі завдання та питання є некоректними у зв'язку з великою інформаційною ємністю деяких носіїв.

⁴³⁰ Сегай М.Я. Використання спеціальних знань для попередження злочинів у сфері економіки / М.Я. Сегай, І.Я. Фрідман // Фінансова злочинність: Матеріали міжнар. науково-практичної конференції. – Х.: Право, 2000. – С. 75.

Існують й інші, на наш погляд, некоректні запитання, серед яких: 1) чи є даний носій, що містить програмні продукти, ліцензійним⁴³¹; 2) чи є представлена продукція контрафактною; 3) які порушення нормативних актів з питань авторського права призвели до завдання збитків власнику авторського права⁴³²; 4) чи порушені права правовласника особами, які розповсюджували представлену на дослідження продукцію; 5) які вартість програмних продуктів, що містяться на представлених носіях комп'ютерної інформації; 6) який розмір збитків, завданих власнику авторського права внаслідок незаконного відтворення чи розповсюдження програмного продукту. З практики автора зазначимо, що саме таке питання було вказане у постанові про призначення експертизи слідчим СВ Сєверодонецького МВ УМВС України в Луганській області при розслідуванні факту встановлення директором АТЗТ «Союз-Сто» гр. Б. на комп'ютер замовника ВАТ «Сєверодонецький Азотбуд» неліцензійного примірника програми «1С Бухгалтерія 7.7: мережева», чим заподіяв правовласнику ЗАТ «1С» шкоду у розмірі 6200 грн.; 7) чи є необхідні та достатні підстави вважати певну особу легальним правовласником відповідної продукції⁴³³. Так, у Жовтневому районному суді м. Запоріжжя було встановлено, що слідчий на розгляд експертизи поставив питання стосовно встановлення правовласника комп'ютерних програм, які за своїм характером є юридичними⁴³⁴.

Стосовно перелічених питань можна зазначити, що постановка питань не повинна породжувати правову оцінку фахівцями дій тих або інших осіб, а спрямована на те, щоб з'ясувати лише питання, які безпосередньо стосуються тих областей знань, якими не володіє особа, що здійснює досудове слідство. Питання встановлення порушення прав носить суто правовий характер, і його дозвіл віднесений до виняткової компетенції слідчого, прокурора і суду. Це також зауважують й інші автори⁴³⁵.

⁴³¹ Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2002. – С. 95.

⁴³² Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2002. – С. 95.

⁴³³ Глушенко В. Застосування судової експертизи при розслідуванні злочинних порушень авторського та суміжних прав / В. Глушенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №3. – С. 126.

⁴³⁴ Вирок Жовтневого районного суду міста Запоріжжя відносно гр. Б. №1–163 від 14.02.2005 р. – С. 1.

⁴³⁵ Анисимов Ю. Кто ж его посадит?! Он же «пират», хоть и авторский / Ю. Анисимов // Бухгалтерия. – 2002. – №13/2 (480). – С. 35; Иващенко С. Экспертиза интеллектуальных объектов / С. Иващенко // Юридическая практика. – 2005. – №6. – С. 7; Клименко Н.І. Роль експертизи в захисті об'єктів інтелектуальної власності / Н.І. Клименко, В.П. Колонюк // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Засць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 558–559; Погуляев В.В. Роль эксперта и специалиста в расследовании нарушений исключительных прав / В.В. Погуляев // Право и экономика. – 2004. – №7. – С. 51.

Такий погляд відображений у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.97 р. №8. У вказаному документі звернуто увагу судів на неприпустимість постановки перед експертами правових та інших питань, відповіді на які виходять за межі їх компетенції. Тому уявляється неправомірною постановка питань, що стосуються визначення контрафактності продукції або порушення чийх-небудь прав, а також визначення характеру і суми збитку.

Для того, щоб уникнути постановки неправильних питань, на експертизу слідчому необхідно проконсультуватися з цього приводу зі спеціалістом. Він також може допомогти з визначенням експертних установ для її провадження, а також при проведенні якісного підбору порівняльних зразків і тощо⁴³⁶.

Як ми відзначали раніше, контрафактний примірник твору, фонограми, відеограми - примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, зокрема з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися⁴³⁷.

Тут взагалі треба говорити про два види контрафактності – юридичну та технічну. Існують конкретні ознаки (технічні характеристики) контрафактної продукції, що використовуються у слідчій і судовій практиці. Слід розмежовувати контрафактність технічну, що встановлюється експертом з використанням спеціальних знань, і контрафактність юридичну, як юридичний факт, що виявляється слідством та встановлюється судом на підставі матеріалів кримінального провадження⁴³⁸.

Особи, що долучаються до дослідження, роблять висновок про контрафактність продукції на підставі так званих «ознак контрафактності», до яких вони відносять відсутність голографічних знаків на упаковці та (або) її низьку якість, відсутність відомостей про виробника і так далі. Іншою мовою, висновок про контрафакцію ґрунтується не на встановленні факту порушення авторського права, а на наявності ряду зовнішніх відмітних ознак обкладинок, футлярів, оформлення, що не є правильним. Як приклад, можна навести помилковий висновок експертизи об'єктів інтелектуальної власності

⁴³⁶ Івашков В.А. Из опыта взаимодействия специалиста со следователем и оперативным работником при осмотре места происшествия / В.А. Ивашков // Вопросы уголовного процесса и криминалистики: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – С. 5.

⁴³⁷ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.

⁴³⁸ Глушенко В. Застосування судової експертизи при розслідуванні злочинних порушень авторського та суміжних прав / В. Глушенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №3. – С. 126.

щодо машинних носіїв, вилучених у приватного підприємця С., що мали розбіжності з оригінальною продукцією і були визнані експертом контрафактними⁴³⁹. Беручи до уваги раніше вказані зовнішні ознаки, можна зробити висновок про наявність виключно технічної контрафактності, яка буде передувати виявленню слідством і встановленню судом юридичної контрафактності. Також зазначаємо, що до ознак технічної контрафактності відносяться не тільки зовнішні відмінності обкладинок чи футлярів, а також особливості структури, змісту, споживацьких властивостей програмних продуктів: а) неповний програмний пакет (по структурі і змісту), збірка різномірних програмних продуктів; б) наявність файлів з номером програмного продукту або інформацією про те, як його «розкрити» для встановлення на комп'ютер; в) наявність номера у встановлених програмах, невідповідного номерам, прийнятим виробником даного програмного продукту⁴⁴⁰.

Вертаючись до питання про розмір та характер шкоди, завданої правовласнику, Д.О. Коваленко зазначає, що слідчий не повинен виносити їх на дослідження експерта чи самостійно встановлювати⁴⁴¹. Автор підтримує його думку та вважає, що означені питання повинні бути обґрунтовано визначені виключно правовласником і ніким іншим. Як це було зроблено при розгляді матеріалів кримінального провадження відносно дій гр. Б., якого обвинувачували у незаконному розповсюдженні комп'ютерних програм ЗАТ «ІС», де виключно представником ЗАТ «ІС» була встановлена вартість ліцензійних комп'ютерних програм, а далі розмір завданої шкоди правовласнику⁴⁴².

Якщо слідчий самостійно або за допомогою експерта, спробує визначити розмір шкоди, завданої правовласнику, то цей розрахунок буде помилковим, бо отриманий з використанням оптових та роздрібних цін, які не можуть відобразити розмір шкоди завданої правовласнику. Означені питання повинні бути обґрунтовано визначені ніким іншим, окрім правовласника. Вважається доцільним для визначення розміру та характеру шкоди, завданої правовласнику, поставити останньому питання у наступній редакції: 1. Чи завдана шкода корпорації Adobe System Inc. діями гр. Р., які виражалися у незаконному відтворенні (розповсюдженні) комп'ютерної програми Photoshop CS 5 версія 01.095.09? 2. Яка офіційна вартість ліцензійних примірників комп'ютерних програм, аналогічних тим, що

⁴³⁹ Вирок Івано-Франківського міського суду відносно гр. С. №1–1100 від 19.12.2005 р. – С. 2.

⁴⁴⁰ Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – С. 308–311.

⁴⁴¹ Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – С. 101.

⁴⁴² Вирок Жовтневого районного суду міста Запоріжжя відносно гр. Б. №1–163 від 14.02.2005 р. – С. 3.

незаконно відтворювалися (розповсюдженні) гр. Р.? 3. Який загальний розмір завданої шкоди корпорації Adobe System Inc. від незаконних дій гр. Р.?

Вважаємо за потрібне вказати на недосконалість Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5 у частині регламентації економічних досліджень об'єктів інтелектуальної власності, зокрема визначення вартості перелічених вище об'єктів інтелектуальної власності та розрахунок збитків, завданих у результаті порушення прав на них.

Перед тим, як призначити експертизу об'єктів інтелектуальної власності, треба встановити, чи мають документи всі необхідні реквізити (підписи, печатки та інше), чи немає ознак внесення до них будь-яких змін (підчисток, дописок), чи немає у ксерокопіях документів та документах, виконаних за допомогою комп'ютерної техніки, ознак монтажу, та інше. Слід зазначити, що останнім часом «високоякісні» підробки документів з використанням сучасної комп'ютерної техніки, особливо - договорів та угод, набули широкого розповсюдження і далеко не завжди можуть бути виявлені при огляді документів. Певною мірою це стосується договорів про передачу прав об'єктів авторського та суміжних прав, а також документів, що підтверджують ті, чи інші факти. За наявності сумнівів щодо справжності документів або їх реквізитів, спочатку необхідно призначити судово-технічну експертизу документів, а потім – експертизу об'єктів інтелектуальної власності. Стосовно інших об'єктів (зразки пакування, промислові зразки) – слід перевірити, чи схожі вони хоча б за загальними ознаками (форма, розміри, кольори та інше) з тими, що зафіксовані у відповідних охоронних та інших документах, які містять їх описи⁴⁴³.

При розслідування незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм, які містяться на CD, DVD чи інших подібних носіях, вважаємо доцільним на вирішення експертизи об'єктів інтелектуальної власності, поставити наступні питання: 1. Чи є на досліджуваних носіях програмні продукти? Якщо «Так», то вкажіть їх повну назву, версію, функціональну належність, дату та час запису (інсталяції); 2. Чи містять представлені на дослідження примірники продукції специфічні технічні ознаки, що можуть свідчити про їх відмінність від оригінальних примірників? 3. У чому полягають відмінності, і чи дають вони можливість вважати, що примірники, представлені для дослідження, виготовлені не правовласником? 4. Чи вимагає ця програма при своїй роботі введення паролів і наявності ключів? Якщо «Так», то чи є можливість їх прочитати; 5. Чи можливо обійти паролі при запуску програми? Якщо «Так», то яким чином це зроблено на досліджуваному носії; 6. Коли останній раз вносилися зміни в програму (наприклад, за датою і часом створення або внесення змін у файли); 7. Чи були

⁴⁴³ Методичні рекомендації щодо виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності. ДДСБЕЗ та ГСУ МВС України. К., 2003. – С. 13.

внесені зміни (корективи) в програму⁴⁴⁴, якщо «Так», чи спрямовані вони на подолання захисту від копіювання? 8. Чи створювалися при роботі комп'ютерної програми тимчасові файли або файли статистики? Якщо «Так», то де вони зберігаються чи куди передаються, в якій формі і який їх зміст?⁴⁴⁵

При розслідуванні незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм, які містяться на жорстких дисках (вінчестерах комп'ютерів), вважаємо доцільним на вирішення вказаної експертизи поставити наступні питання: 1. Яке програмне забезпечення міститься на наданих для дослідження жорстких дисках (з указанням повної назви, версії, функціональної належності, дати та часу запису (інсталяції)? 2. Чи містять файли цього програмного забезпечення згадку про його належність Microsoft, Adobe System Inc., Autodesk Inc., Corel, Altium Limited, Quark Inc., ЗАТ «ІС», ЗАТ «ПРОект МТ» (компанія ПРОМТ) чи іншим компаніям?⁴⁴⁶ 3. Чи має програмне забезпечення, вказане у відповіді на перше питання, технічні ознаки контрафактності?

Д.О. Коваленко правильно підмічає, що, крім «загальних» питань про наявність на представлених примірниках або їх упаковці ознак, характерних для контрафактної продукції, особливу увагу слід приділити способам виготовлення таких примірників, а також упаковці й іншому оформленню, устаткуванню, використаному для тиражування або упаковки і так далі⁴⁴⁷.

Правопорушник зацікавлений у зменшенні собівартості контрафактної продукції, бо від цього залежить його прибуток, тож поліграфічна упаковка у багатьох випадках виконана неякісно – у порівнянні з оригінальною упаковкою ліцензійного примірника твору. Також правопорушник зацікавлений у використанні поліграфічної упаковки схожої з офіційно випущеними примірниками. У даному випадку, висновок експерта про підробку упаковки може бути одним з доказів контрафактності примірників твору⁴⁴⁸.

Для виготовлення поліграфічної продукції використовуються спеціальні пристрої, до яких можна віднести персональний комп'ютер, сканер і принтер, а також професійне поліграфічне обладнання, наприклад, різнограф,

⁴⁴⁴ Горбанев И.Н. Особенности методов проведения судебных экспертиз компьютерной техники и программных продуктов / И.Н. Горбанев // Матеріали міжнародної інтернет-конференції «Досудове слідство: організаційні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми» / Упорядник Михайлов М.А. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. – С. 94; Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 161.

⁴⁴⁵ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. – К., 2004. – С. 144.

⁴⁴⁶ При постановці питання можна перелічити якісь конкретні компанії або усі, що активно співпрацюють з правоохоронними органами України.

⁴⁴⁷ Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – С. 171.

⁴⁴⁸ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 159.

гільйотина і так далі. Таке обладнання дозволяє тиражувати поліграфічну продукцію для упаковки контрафактних примірників творів. Слід відмітити, що існує технічна можливість та тактична необхідність ідентифікації обладнання для виготовлення поліграфічної продукції, а конкретно принтеру, і результатів його роботи, тобто самої поліграфічної продукції. Практика йде шляхом призначення техніко-криміналістичних досліджень документів, але їх можливостей інколи недостатньо. Для цього слушно пропонується В.Г. Гончаренком призначати комплексну експертизу, при якій загальне дослідження здійснюють експерт у галузі комп'ютерної техніки й експерт у галузі технічного дослідження документів⁴⁴⁹.

Ми погоджуємося з Н.І. Клименко та В.П. Колонюком і відзначаємо, що для отримання інформації про спосіб виготовлення упаковки призначається технічна експертиза документів⁴⁵⁰. У випадку виявлення устаткування, відносно якого є припущення про те, що воно могло використовуватися для виготовлення поліграфічних упаковок контрафактних примірників творів, його слід надати в розпорядження експерта і поставити додаткове питання: «Чи виконані поліграфічні матеріали, які представлені на дослідження, за допомогою устаткування, вилученого в підозрюваного (обвинуваченого)?»

Також для доказування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності ми вважаємо доцільним призначення комплексної експертизи для ідентифікації, наприклад принтера, на якому були роздруковані документи, які складені за допомогою. Ми підтримуємо думку Р.Б. Хаметова, що об'єктами такої експертизи є зразки поліграфічної і машинописної упаковки примірників творів, вилучені у порушника; примірники творів, виготовлені поліграфічним способом; устаткування, використовуване для виготовлення поліграфічної продукції; матеріали, з яких виготовлена упаковка та друкарська продукція⁴⁵¹; комп'ютерні програми, які дозволяли керувати устаткуванням для відтворення упаковки контрафактних примірників творів.

На розсуд експертів можуть бути поставлені питання ідентифікаційного та діагностичного характеру: 1) яким способом виготовлений даний документ; 2) чи не виготовлений документ певним способом (друкарським, електрографічним чи іншим), з використанням принтера; 3) чи одним способом виготовлені представлені на дослідження документи; 4) чи виготовлені представлені на дослідження документи за допомогою

⁴⁴⁹ Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 162.

⁴⁵⁰ Клименко Н.І. Роль експертизи в захисті об'єктів інтелектуальної власності / Н.І. Клименко, В.П. Колонюк // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 558.

⁴⁵¹ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 160.

представленого на дослідження технічного устаткування (принтера); 5) чи не використовувалася для обробки упаковки примірників творів, представлених на дослідження, пристрій для розрізання паперу; 6) чи однорідний матеріал, з якого виконана упаковка, документи і даний зразок матеріалу; 7) чи виконані тексти на різних документах фарбником одного роду; 8) чи однакові фарбники: у картриджі принтера та у пластмасовій ємності, вилученій у правопорушника; і на поліграфічній продукції та упаковці контрафактних примірників творів.

Також важливою для розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є трасологічна експертиза. Її головним завданням є ідентифікація об'єктів за матеріально-фіксованими слідами-відображеннями їх слідоутворюючих поверхонь. Наприклад, устаткування, за допомогою якого записується компакт-диск, залишає на ньому сліди, що дозволяють його ідентифікувати. Тож, на розгляд експерта при проведенні трасологічного дослідження доцільно поставити наступні питання: 1) чи виготовлені копії творів, представлені на дослідження, за допомогою техніки, вилученої за місцем проживання обвинуваченого; 2) чи використовувався пристрій запису компакт-дисків, вилучений за місцем проживання обвинуваченого, для запису компакт-дисків, представлених на дослідження; 3) чи використовувався пристрій для пакування, вилучений за місцем проживання обвинуваченого, для пакування компакт-дисків, представлених на дослідження⁴⁵².

Позитивні відповіді на запропоновані питання дозволять об'єктивно встановити, що тиражування примірників проводилося на устаткуванні, використаному обвинуваченим за місцем його мешкання, тобто доводитимуть елементи об'єктивної сторони даного злочину (місце, спосіб).

Вагомий внесок у доказування факту правопорушення у сфері інтелектуальної власності може зробити товарознавча експертиза. Завданням судово-товарознавчої експертизи у межах доведення порушення авторського права є встановлення: відповідності товарних характеристик досліджуваних контрафактних примірників творів; відповідності товарних характеристик контрафактних та ліцензійних примірників; відповідності (невідповідності) характеристик об'єктів маркувальним даним, зафіксованим на етикетках; належності об'єктів до одного і того ж виду; відповідності (невідповідності) якісних характеристик контрафактних примірників стандартним вимогам⁴⁵³.

Об'єктами дослідження при провадженні судово-товарознавчих експертиз є контрафактні примірники творів, зразки легальної продукції для

⁴⁵² Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – С. 172.

⁴⁵³ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 162–163.

порівняльного дослідження, а також матеріали кримінальних проваджень, в яких викладені товарні характеристики досліджуваних об'єктів та інша інформація (про умови пакування, маркування, зберігання)⁴⁵⁴.

Стосовно проваджень про порушення авторських прав, експертно-товарознавці можуть дати відповідь на такі питання: 1) чи відповідають характеристики якості виробів аналогічним показникам інших виробів, представлених як зразок; 2) чи є якась відмінність і якщо є, то у чому; 3) чи відповідає упаковка товару вимогам стандартів, технічним умовам упаковки зразків ліцензійних примірників.

Майже усе, що нас оточує у сучасному світі складається з металів, їх сплавів, полімерів, пластмас та скла. Тож, важливими для розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є експертиза металів і сплавів та експертиза полімерів, пластмас та скла. Вони відносяться до експертиз матеріалів та речовин і можуть призначатися для визначення роду матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо); встановлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин; встановлення походження матеріалів і речовин з певного джерела⁴⁵⁵.

Встановлення походження матеріалів і речовин з єдиного певного джерела відноситься до ідентифікаційних завдань, наприклад встановлення походження елементів машинних носіїв інформації, таких як компакт-диск. Аналіз практики розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності показує, що успіхом у правопорушників користується саме компакт-диск через відносну простоту, надійність та невисоку вартість.

Виходячи з того, що більшість машинних носіїв інформації містять частини з металів чи сплавів, а також з полімерів чи пластмас, то призначення вказаних експертиз буде доречним. Питання, що вирішуються такими експертизами, можуть бути наступними: 1) чи має машинний носій інформації металеві елементи конструкції, якщо так, то які саме і з якого металу (сплаву) виготовлені; 2) чи мають дані металеві елементи конструкції машинних носіїв інформації (зазначається, які саме) спільну родову (групову) належність за матеріалом виготовлення; 3) яка марка металу (сплаву) виготовлення цього елемента; 4) чи має машинний носій інформації пластмасові (полімерні) елементи конструкції, якщо так, то які саме і з якого роду пластмаси (полімерів) виготовлені; 5) з якого виду пластмаси (полімерів) виготовлений цей елемент; 6) чи мають дані пластмасові (полімерні) елементи конструкції машинних носіїв інформації (зазначається,

⁴⁵⁴ Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – С. 167–168.

⁴⁵⁵ Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: Навчально-довідковий посібник. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – С. 337–338.

які саме) спільну родову (групову чи видову) належність за матеріалом виготовлення.

Зауважуємо, що комплекс експертиз, які призначаються під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, може буде змінений залежно від способу та механізму скоєння злочину.

2.5. Особливості організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

Ефективність виявлення та розслідування злочинів значною мірою залежить від успішної взаємодії слідчого з іншими учасниками цього процесу – оперативними співробітниками підрозділів Національної поліції України, інших служб правоохоронних органів, з спеціалістами й експертами, а також різними підприємствами, установами, організаціями, засобами масової інформації і громадськістю⁴⁵⁶. Значення взаємодії обумовлюється тим, що цілі протидії злочинності, які стоять перед системою ОВС, можуть бути досягнуті тільки сумісними й узгодженими зусиллями різних органів, служб і підрозділів, які розрізняються своїми конкретними завданнями, функціональними обов'язками, організацією і способом дії. Найповніший і наочніший вираз дана проблема отримує в методиках розслідування економічних злочинів⁴⁵⁷, однією з яких є методика розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Однією з ефективних форм взаємодії є організація слідчо-оперативних груп⁴⁵⁸.

Аспекти створення, діяльності, припинення функціонування СОГ, принципів їх діяльності та психологічних аспектів взаємодії її учасників раніше розглядалися багатьма вченими, серед яких Р.С. Белкін, І.С. Галкін, І.Ф. Герасимов, А.А. Горняцький, А.Я. Дубинський, Л.М. Карнеєва,

⁴⁵⁶ Бандурка А.М. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ / А.М. Бандурка, А.В. Горбачев. – К.: РИО МВД Украины. – 1994. – С. 101; Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская; под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М, 1999. – С. 491.

⁴⁵⁷ Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – С. 156–157.

⁴⁵⁸ Дубинский А.Я. Организация и деятельность следственно–оперативной группы: Учебное пособие / А.Я. Дубинский, Ю.И. Шостак. – К., 1981. – С. 39; Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – С. 161; Криминалистика: Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студ. юрид. вузов и факультетов / Шепитько В.Ю., Коновалова В.Е., Матусовский Г.А. и др.; под ред. В.Ю. Шепитько – Х.: Одисей, 2001. – С. 230; .

Г.О. Кокурин, О.М. Подопрелов, О.К. Савельев, С.В. Слинько, В.М. Тертышник, Р.Ю. Улимаев, Ю.И. Шостак⁴⁵⁹ та інші вчені⁴⁶⁰.

З урахуванням специфіки дослідження розглянемо окремі аспекти щодо підстав створення та діяльності СОГ при розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Стосовно визначення СОГ у юридичній та науковій літературі існує дуже багато визначень, які надають вчені та практики⁴⁶¹.

Уявляється, що СОГ – це організаційно-управлінська структура, яка представляє собою організаційне формування постійного чи тимчасового характеру, що створене для кращої організації діяльності щодо розслідування злочинів; характеризується певним змістом, складом, призначенням із специфічною організаційною формою взаємодії органів слідства та дізнання; складається із слідчого (слідчих), оперативних співробітників ОВС та інших

⁴⁵⁹ Герасимов И.Ф. Взаимодействие органов предварительного следствия и дознания при расследовании особо опасных преступлений: дис... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Иван Федорович Герасимов. – Свердловск, 1996. – 225 с.; Дубинский А.Я. Организация и деятельность следственно-оперативной группы: Учебное пособие / А.Я. Дубинский, Ю.И. Шостак. – К., 1981. – 49 с.; Кокурин Г.А. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативных групп по раскрытию и расследованию преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Г.А. Кокурин. – Свердловск, 1991. – 23 с.; Подопрелов А.М. Создание и деятельность следственно-оперативной группы: дис... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / А.М. Подопрелов. – К., 1991. – 283 с.; Савельев А.К. Процессуальные и организационно-тактические проблемы расследования сложных многоэпизодных дел : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.К. Савельев. – Волгоград, 1999. – 26 с.; Тертышник В.М. Взаимодействие следователя с иными подразделениями ОВД при расследовании преступлений / В.М. Тертышник, С.В. Слинько // Юридический университет Министерства внутренних дел. – Х., 1995. – 86 с.; Улимаев Р.Ю. Следственно-оперативные группы: правовой статус, организация и деятельность : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Р.Ю. Улимаев. – М., 1999. – 25 с.; Федченко В.М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади : дис... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Володимир Михайлович Федченко. – К., 2004. – 250 с.

⁴⁶⁰ Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2001. – С. 23–24; Синеокий О.В. Виды следственных и следственно-оперативных групп: сравнительный анализ / О.В. Синеокий // Государство и право. – 1997. – №1. – С. 60–67; Юрин В. Формы взаимодействия в расследовании / В. Юрин // Законность. – 2003. – №1. – С. 39–41.

⁴⁶¹ Дубинский А.Я. Организация и деятельность следственно-оперативной группы: Учебное пособие / А.Я. Дубинский, Ю.И. Шостак. – К., 1981. – С. 39; Кокурин Г.А. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативных групп по раскрытию и расследованию преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Г.А. Кокурин. – Свердловск, 1991. – С. 11; Коновалов В. Групповой метод расследования / В. Коновалов // Законность – 1995. – №7. – С. 38; Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А.М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1970. – С. 124.

спеціалістів, які використовують властиві їм засоби і методи роботи при керівній ролі слідчого⁴⁶².

Що стосується створення СОГ, то в спеціальній літературі можна виділити кілька передумов їх створення: складність кримінального провадження⁴⁶³; велика кількість осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, або коли злочини скоєні в різних місцях, іноді віддалених одне від одного, що (у всіх випадках) не дозволяє слідчому закінчити розслідування у встановлений законом термін⁴⁶⁴; великий обсяг роботи (провадження великої кількості слідчих дій)⁴⁶⁵; особливе значення кримінального провадження і необхідність закінчення розслідування у якомога коротший строк⁴⁶⁶; необхідність провадження слідчих дій одночасно у декількох місцях⁴⁶⁷.

Стосовно думок вчених щодо умов створення СОГ при розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності треба відзначити, що по-перше, досліджені нами кримінальні провадження не можливо назвати складними (при оцінці має місце суб'єктивний фактор), за виключенням окремих одиниць; по-друге, щодо кількості осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, можна вказати, що у більшості випадків до відповідальності притягується одна особа, а у інших випадках - не більше трьох осіб; по-третє, відзначимо, що у матеріалах означеної категорії відносно невеликий обсяг роботи. За наявності вказаних умов про створення СОГ не може бути мови.

Відомчі нормативно-правові акти, зокрема у п. 4.1. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, що затверджена наказом МВС України від 14.08.2012 № 700 (далі Інструкція), зазначено, що СОГ утворюються для швидкого та повного розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а

⁴⁶² Кокурин Г.А. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативных групп по раскрытию и расследованию преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Г.А. Кокурин. – Свердловск, 1991. – С. 7–8.

⁴⁶³ Герасун А.А. Как процессуально оформить взаимодействие следователя и органа дознания / А.А. Герасун // Соц. законность. – 1971. – №3. – С. 51–52.

⁴⁶⁴ Савельев А.К. Процессуальные и организационно-тактические проблемы расследования сложных многоэпизодных дел : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.К. Савельев. – Волгоград, 1999. – С.14.

⁴⁶⁵ Осмотр места происшествия: Практическое пособие / Под ред. А.И. Дворкина. – М.: Юрист, 2001. – С. 314–315; Улимаев Р.Ю. Следственно-оперативные группы: правовой статус, организация и деятельность : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Р.Ю. Улимаев. – М., 1999. – 25 с.

⁴⁶⁶ Балашов А. Организация взаимодействия следователей и органов дознания / А. Балашов // Соц. законность. – 1975. – №6. – С. 51.

⁴⁶⁷ Дубинский А.Я. Организация и деятельность следственно-оперативной группы: Учебное пособие / А.Я. Дубинский, Ю.И. Шостак. – К., 1981. – С. 12.

також кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс.

Дослідивши усі склади злочинів, що відносяться до досліджуваної групи, зазначемо, що тільки частини 3 статей 176, 177 КК України є тяжкими, і водночас, за статичними даними дуже рідкісними. Крім цього, кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності не викликають значного суспільного резонансу. Враховуючи вище наведене, створення СОГ для розслідування вказаних правопорушень носить одиничний характер.

Частіше СОГ утворюється, відповідно до п. 3. Інструкції, для організації взаємодії при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до слідчого підрозділу. Наприклад, для документування розгалуженої мережі розповсюджувачів контрафактних примірників програмних продуктів, з провадженням слідчих (розшукових) дій одночасно у декількох місцях або містах.

І найважливіше, протидія порушникам інтелектуальної власності має першочергове значення для України, бо це було неодмінною умовою для вступу до Світової організації торгівлі через виконання Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності⁴⁶⁸, і тому вважаємо, що для розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності обов'язково треба створювати СОГ.

Ми переконані, що доцільно внести до КПК України та підзаконних нормативно-правових актів зміни, які б передбачали створення СОГ при особливому значенні кримінального провадження для держави.

При всій розробленості аспектів взаємодії в спеціальній літературі, авторами практично не згадується про взаємозалежність оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій при розслідуванні конкретних злочинів, особливо на етапі реалізації матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності. Нам же вбачається, що така залежність не тільки існує, але й особливо яскраво виявляється при розслідуванні правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи є проявами слідчої і оперативно-розшукової діяльності й їх взаємозалежність при розслідуванні конкретних злочинів обумовлена, перш за все, загальними цілями та завданнями вказаних діяльностей⁴⁶⁹. Саме по цьому оперативна інформація, будучи результатом оперативно-розшукових заходів, «може використовуватися в обґрунтуванні рішень, як по оперативно-розшуковій справі, так і по матеріалам кримінального провадження, формуванні слідчих

⁴⁶⁸ Антонов В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право / В.М. Антонов. – К.: КНТ, 2005. – С. 60; Захист прав інтелектуальної власності в контексті вступу до СОТ: Навч. посіб. / За ред. В.Т. Пятницького. – К., 2001. – С. 38.

⁴⁶⁹ Мешков В.М. Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. Учебно-практическое пособие / В.М. Мешков, В.Л. Попов. – М.: Щит-М, 1999. – С. 46.

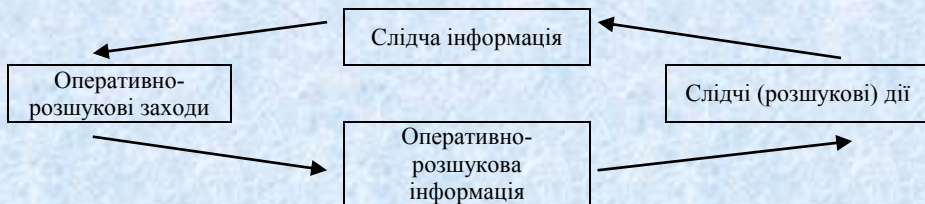
версій, встановленню об'єктивної істини»⁴⁷⁰, і зрештою, робити значний вплив на розслідування конкретних злочинів. Від оперативно-розшукової інформації в рівній мірі залежить характер і зміст первинних слідчих (розшукових) дій, крім того, вона враховується при визначенні ходу розслідування в цілому, а також ухваленні слідчим певних процесуальних рішень⁴⁷¹.

У жодному нормативно-правовому акті України не говориться про можливість використання даних, одержаних в результаті слідчих (розшукових) дій, при підготовці та проведенні оперативно-розшукових заходів.

Погляди вчених на даний неврегульований момент відрізняються своєю єдністю. Так, О.М. Бандурка та О.О. Кузнецов відзначають, що слідчий повинен ознайомити оперативного працівника з матеріалами, якими він володіє на момент початку кримінального провадження, з тим, щоб він міг використовувати їх при підготовці та проведенні заходів оперативного характеру, а також негласних слідчих (розшукових) дій. Щоб з найбільшою імовірністю вибрати саме той захід, який би привів до виконання поставлених завдань⁴⁷².

Сказане свідчить про те, що оперативно-розшукові заходи також до певної міри залежать від результатів слідчих (розшукових) дій.

Продемонструємо взаємозалежність оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій при розслідуванні конкретних злочинів на схемі.

⁴⁷⁰ Долженков О.Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О.Ф. Долженков, А.Ф. Думко, І.П. Козаченко. — Одеса: НДРБВ ОІВС, 2000. — С. 18–19.

⁴⁷¹ Горбанев І.Н. Взаємозалежність оперативно-розшукових заходів та слідчих дій при розслідуванні незаконного виробництва та розповсюдження комп'ютерних програм / І.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск у двох частинах. Луганськ: РВВ ЛАВС. — 2005. — №4. — Ч. 2. — С. 225; Марков А.Я. О некоторых тактических возможностях использования оперативных данных при допросе обвиняемых / А.Я. Марков // Сборник статей адъюнктов и соискателей. — М.: Высшая школа МВД СССР, 1971. — Вып.3. — С. 63; Федченко В.М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади : дис... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Володимир Михайлович Федченко. — К., 2004. — С. 224; Швець Н.Л. Проблеми методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав споживачів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Наталя Леонідівна Швець. — Донецьк, 2002. — С. 102.

⁴⁷² Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина І: Підручник / О.М. Бандурка. — Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. — С. 231; Кузнецов А.А. Использование материалов оперативно-розыскного характера для возбуждения уголовного дела / А.А. Кузнецов // Проблеми оперативно-розшукової діяльності й забезпечення прокурорського нагляду за її законністю: Міжнародна науково-практична конференція (21-22 лютого 2000 р.): Аналітичні матеріали, пропозиції наукових і практичних працівників. — Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. — С. 237.

Зі схеми видно, що ключову роль виконує інформація, в одному випадку оперативно-розшукова, а в іншому – слідча, що свідчить про інформаційну природу залежності оперативно-розшукових заходів і слідчих дій. Процес обміну інформацією є одним з проявів взаємодії⁴⁷³.

Відзначимо, що при розслідуванні конкретних злочинів безумовно існує взаємозалежність оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, яку не можна не враховувати та тим більше заперечувати при розробці криміналістичних і оперативно-розшукових рекомендації з виявлення та розслідування злочинів.

Стосовно розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності необхідно вказати на обов'язкове ознайомлення слідчого з оперативно-розшуковою інформацією в період підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії. Доцільне також ознайомлення оперативного працівника з наявною слідчою інформацією⁴⁷⁴. Такий обов'язок у взаємного інформування сприятливо позначиться на результатах проведення, як слідчих (розшукових) дій, так і оперативно-розшукових заходів, а також на ході розслідування в цілому.

⁴⁷³ Горбанев И.Н. Взаимозависимость оперативно-розыскных мероприятий и следственных действий при расследовании незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск у двох частинах. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – №4. – Ч. 2. – С. 226.

⁴⁷⁴ Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – С. 95; Марков А.Я. О некоторых тактических возможностях использования оперативных данных при допросе обвиняемых / А.Я. Марков // Сборник статей адъюнктов и соискателей. – М.: Высшая школа МВД СССР, 1971. – Вып.3. – С. 63.

ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ

1. Після закінчення вищого навчального закладу Вас призначили на посаду слідчого і передали для розслідування кримінальне провадження почате за фактом вчинення кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Завдання: складіть список національних і міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у сфері інтелектуальної власності і будуть мати значення при розслідуванні вказаного кримінального правопорушення.

2. Під час чергування у СОГ до Вас (слідчого) звернувся директор Одеського цирку з усною заявою про якесь непорозуміння, що сталося 4 дні тому. Того дня до нього у кабінет завітали троє молодиків – представників арт-агенції, із пропозицією організувати концерт «Веркі Сердючки» у Одеському цирку. Директор підписав з ними угоду (з фіксуванням повних анкетних даних сторін – ПІБ, адреси, р/р, підписи, печатки) про надання залу для проведення концерту та надання послуг каси для продажу білетів. Ці хлопці у той же день замовили у поліграфічному підприємстві тисячу афіш та розклеїли їх на рекламних тумбах по місту. Майбутні глядачі стали поступово скуповувати білети на концерт, а троє парубків кожен вечір (вже три дні), аж до сьогодні, приїздили до цирку забирати виручку з каси, приблизно по 2-3 тис. доларів США кожен раз. Підозри директора цирку виникли тому, що він побачив інтерв'ю Андрія Данилка у Германії. Данилко вказав, що у нього проходить тривалий тур і після чого відбудеться його нагородження у Франції. Тобто повернення в Україну протягом місяця не планувалося. Сумніви посилилися коли директор підрахував, що загальна сума грошей за квитки буде приблизно сума еквівалентна 20 тис. доларів США, а артист такого рівня дає виступи починаючи з 50 тис. доларів США. Директор цирку у своїх друзів поцікавився діяльністю арт-агенції, що планує концерт Сердючки. І з'ясував, що вказана арт-агенція днями раніше вже провела концерти Сердючки у Білгород-Дністровському та Чорноморську. Представники арт-агенції приїдуть сьогодні для отримання виручки з каси за день.

Завдання: складіть і обґрунтуйте алгоритм дій кожного члена СОГ при отриманні вказаної інформації.

3. До Вас (слідчого) звернулась голова фан-клубу «Світ Уолта Діснея» із заявою про можливе порушення прав на інтелектуальну власність. Вона проглядала сайти Інтернету і натрапила на <http://makdak.ua>, де розміщена комерційна пропозиція щодо розповсюдження продуктів харчування та полуфабрикатів. Сторінка солодких кукурудзяних паличок містила безліч зображень упаковок готової продукції. На одній з упаковок зображений мультиплікаційний герой Уолта Діснея «Утиные истории» (рос.) – Скрудж

Мак Дак. Права на вказаного мультиплікаційного героя належать: мультимедійній імперії «The Walt Disney Company» (США), яка не могла передати права на вказаного персонажа для реклами та підвищення попиту на солодкі кукурудзяні палички.

За телефоном відділу збуту виробника паличок відповіли, що готові виготовити необхідну кількість такої продукції за попереднім замовленням. Крім того, менеджер збуту підтвердив, що вказані палички постійно надходять до торгівельної мережі багатьох областей України та користуються великим попитом серед населення.

Фото можна знайти за посиланням:

<http://makdak.ua/production/ekstruziia/kukuruznyie-palochki/sladkiie/kakao>.

Завдання: роздивіться уважно сайт <http://makdak.ua>. Складіть і обґрунтуйте алгоритм Ваших дій, як слідчого, при отриманні вказаної заяви. Організуйте проведення тактичної операції з документування вказаних протиправних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавчо-правові та нормативні документи

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – К.: Юрінком, 1996. – 80 с.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792–XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.64.
3. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. №851–IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – N 36. – ст.275.
4. Закон України «Про Національну поліцію» 2 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. - № 40-41. - ст. 379.
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. №2135–XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – №22. – ст.303.
6. Закон України «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24.07.1971 р., зміненого 2.10.1979 р.)» від 31.05.1995 р. №189/95 // Відомості Верховної Ради. – 1995. – №21. – ст.155.
7. Закон України «Про судову експертизу» 25.02.1994 р. №4038–XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №28. – ст. 232.
8. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. №2341–III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – №25–26. – ст.131.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Центр навчальної літератури, 2012. – 292 с.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — додаток до № 51. — ст. 1122.
11. Постанова Верховної Ради України «Про участь України у Всесвітній (Женевській) конвенції про авторське право 6.09.1952 р.» від 23.12.1993 р. N 3794–XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №13. – ст.70.
12. Європейська конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р.
13. Указ Президента України №285/2001 від 27.04.2001 р. «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні».
14. Указ Президента України №85/2002 від 30.01.2002 р. «Про невідкладні заходи щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності в процесі виробництва, експорту, імпорту та розповсюдження дисків для лазерних систем зчитування».
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2000 р. №601 «Про утворення Державного департаменту інтелектуальної власності».
16. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів / Наказ МІОУ від 8.10.1998 р. №53/5.
17. Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 №301/5 «Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів».

18. ГОСТ 6.10.4–84 «Надання юридичної сили документам на машинному носії і машинограмі, створюваним засобами обчислювальної техніки».

Монографії, навчальні посібники, статті

19. Computer Crim: A Crime fighter's Handbook. – D. Icove, K. Seger, W. Von Sorsh. O'Reilly & Associates, Inc., 1995. – 437 p.
20. Авдеева Г.К. Практические аспекты проведения экспертиз лазерных компакт-дисков с целью выявления признаков контрафактной продукции / Г.К. Авдеева, Н.А. Шеметова // Сучасні Судово-експертні технології в кримінальному і цивільному судочинстві: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 14–15 березня 2003 р.). Харків: Вид-во НУВС, 2003. – С. 348–354.
21. Азаров Д.С. Актуальні питання кримінально–правової протидії комп'ютерним злочинам / Д.С. Азаров // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 5 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2002. – С. 5–23.
22. Андреев Б.В. Расследование преступлений в сфере компьютерной информации / Б.В. Андреев, П.Н. Пак, В.П. Хорст. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. – 152 с.
23. Андреев И.С. Криминалистика: Учебное пособие / И.С. Андреев, Г.И. Грамович, Н.И. Порубов; под ред. Н.И. Порубова. – Мн.: Выш.шк., 1997. – 344 с.
24. Андрианов В.И. «Шпионские штучки» и устройства защиты объектов информации: Справочное пособие / В.И. Андрианов, В.А. Бородин, А.В. Соколов. – СПб.: Лань, 1996. – 382 с.
25. Анисимов Ю. Кто ж его посадит?! Он же «пират», хоть и авторский / Ю. Анисимов // Бухгалтерия. – 2002. – №13/2 (480). – С. 32–37.
26. Антонов В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право / В.М. Антонов. – К.: КНТ, 2005. – 520 с.
27. Арсеньев В.Д. Использование специальных познаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела / В.Д. Арсеньев, В.Г. Заблоцкий. – Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1986. – 152 с.
28. Арцишевский Г.В. Выдвижение и проверка следственных версий / Г.В. Арцишевский. – М.: Юрид. лит., 1978. – 104 с.
29. Астапкина С.М. Участие специалиста-криминалиста в расследовании преступлений / С.М. Астапкина, Л.П. Дубровицкая, Ю.Г. Плесовская. – М.: УМЦ при ГУК МВД РФ, 1992. – 72 с.
30. Баев О.Я. И все же: реальность или иллюзия (еще раз о криминалистической характеристике преступлений) / О.Я. Баев // Вестник криминалистики. – Вып. 1(3). – М.: Спарк, 2002. – С. 17–23.
31. Баев О.Я. Основы криминалистики: Курс лекций / О.Я. Баев. – М., 2001. – 288 с.

32. Балашов А. Организация взаимодействия следователей и органов дознания / А. Балашов // Соц. законность. – 1975. – №6. – С. 51.
33. Балугина Т.С. Проблема следственных ситуаций в криминалистической литературе / Т.С. Балугина // Правоведение. – 1983. – №1. – С. 81.
34. Бандурка А.М. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ / А.М. Бандурка, А.В. Горбачев. – К.: РИО МВД Украины. – 1994. – 160 с.
35. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник / О.М. Бандурка. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
36. Басков В.И. Оперативно-розыскная деятельность: Уч.-метод. пособие / В.И. Басков. – М.: Издат. БЕК, 1997. – 198 с.
37. Батурин Ю.М. Проблемы компьютерного права / Ю.М. Батурин. – М.: Юрид. лит., 1991. – 160 с.
38. Бахин В.П. Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования / В.П. Бахин // Вестник криминалистики. – Вып. 1. – М.: Спарк, 2000. – С. 17.
39. Бахін В.П. Криміналістика: Курс лекцій (ч.1) / В.П. Бахін, І.В. Гора, П.В. Цимбал. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – 356 с.
40. Бахін В.П. Тактика допиту: Навч. посібник / В.П. Бахін, В.К. Весельський. – К.: НВТ «Правник», 1997. – 64 с.
41. Белкин А.Р. Теория доказывания. Научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. – М.: Издательство НОРМА, 1999. – 429 с.
42. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р.С. Белкин. – М.: Издательство Норма (Издательская группа НОРМА–ИНФРА*М), 2001. – 240 с.
43. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике / Р.С. Белкин. – М.: Юрид. литература, 1988. – 304 с.
44. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд. доп. – 334 с.
45. Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юрист, 1997. – 480 с.
46. Белкин Р.С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики / Р.С. Белкин. – М.: Изд. ВШ МВД СССР, 1970. – 130 с.
47. Белкин Р.С. Модное увлечение или новое слово в науке? / Р.С. Белкин, И.Е. Быховский, А.В. Дулов // Соц. законность. – 1987. – №9. – С. 56.
48. Белкин Р.С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Р.С. Белкин. – Ид-во «Наука», 1966. – 296 с.
49. Белкин Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц. – М.: Новый Юрист, 1997. – 176 с.
50. Берзін П.С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України / П.С. Берзін. – Київ, 2004. – 311 с.

51. Бирюков В.В. Алгоритмизация расследования. Задачи и проблемы / В.В. Бирюков // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2004. – №1. – С. 192–197.
52. Бирюков В.В. Компьютерные технологии в судебной экспертизе / В.В. Бирюков, И.Н. Горбанев // Сучасні судово-експертні технології в кримінальному і цивільному судочинстві: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 14-15 березня 2003 р.) Харків: Вид-во НУВС, 2003. – С. 45–48.
53. Бирюков В.В. Криминалистическое исследование документов: Монография / В.В. Бирюков, В.В. Коваленко. – Луганск: РИО ЛИВД, 1999. – 164 с.
54. Бирюкова Т.П. Основы раскрытия и расследования преступлений, связанных с незаконным изготовлением и сбытом поддельных денег: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Бирюкова Татьяна Петровна. – К., 2003. – 214 с.
55. Біленчук П.Д. Комп'ютерна злочинність: Навчальний посібник / П.Д. Біленчук, Б.В. Романюк, В.С. Цимбалюк та ін. – К.: Атіка, 2002. – 240 с.
56. Біленчук П.Д. Комп'ютерні злочини: соціально-правові і кримінологіко-криміналістичні аспекти: Навчальний посібник / П.Д. Біленчук, М.А. Зубань. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1994. – 72 с.
57. Богданов Б.Е. Криминалистика / Б.Е. Богданов; под ред. А.Н. Васильева. М., Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 496 с.
58. Бондаренко О.О. Консультації обізнаних осіб як форма використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві / О.О. Бондаренко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 90–95.
59. Бондаренко О.О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / О.О. Бондаренко. – Харків, 2004. – 251 с.
60. Бурчак Ф. Проблеми правової інформатизації України / Ф. Бурчак, М. Сегай, М. Швець // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – №4. – С. 28–33.
61. Варфоломеева Т.В. Некоторые вопросы применения научно-технических средств органами милиции / Т.В. Варфоломеева, В.И. Гончаренко, М.Г. Несен // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – №10. – С. 40–44.
62. Васильев А.А. Аспекты формирования криминалистической характеристики преступлений, совершаемых с использованием ЭВМ и

- радиоэлектронных устройств / А.А. Васильев, А.Г. Дудник // Следователь. – 2004. – №2. – С. 34–38.
63. Васильев А.Н. Криминалистика / А.Н. Васильев; под ред. А.Н. Васильева. – М., Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 496с.
64. Васильев А.Н. О криминалистической классификации преступлений / А.Н. Васильев // Методика расследования преступлений (общие положения): Материалы научно-практической конференции. – М., 1976. – С. 23–27.
65. Васильев А.Н. Планирование расследования преступлений / А.Н. Васильев, Г.Н. Мудьюгин, Н.А. Якубович. – Госюриздат, 1957. – 199 с.
66. Васильев А.Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А.Н. Васильев, Н.П. Яблоков. – М., 1984. – 186 с.
67. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / С.В. Веліканов. – Х., 2002. – 204 с.
68. Веліканов С.В. Питання розв'язання складних слідчих ситуацій у методиці розслідування злочинів / С.В. Веліканов // Актуальные проблемы криминалистики. – Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 140–143.
69. Вершинин А.П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде: Учебно-практическое пособие / А.П. Вершинин. – М.: ООО «Городец-издат», 2000. – 248 с.
70. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія / В.К. Весельський. – К.: НВТ «Правник» – НАВСУ, 1997. – 126 с.
71. Вехов В.Б. Документы на машинном носителе / В.Б. Вехов // Законность. – 2004. – №2. – С. 18–20.
72. Вехов В.Б. Компьютерные преступления. Способы совершения, методики расследования / В.Б. Вехов. – М.: Право и закон, 1996. – 181 с.
73. Вехов В.Б. Тактические особенности расследования преступлений в сфере компьютерной информации: Научно-практическое пособие / В.Б. Вехов, В.В. Попова, Д.А. Илюшин. – Самара: ООО «Офорт», 2003. – 188 с.
74. Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания / Под общ. ред. В.Я. Колдина. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – 768 с.
75. Видонов Л.Г. Типовые версии по делам об убийствах. Справочное пособие / Л.Г. Видонов. – Горький: Прокуратура СССР, Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1981. – 55 с.
76. Винберг А.И. Основные принципы советской криминалистической экспертизы / А.И. Винберг. – М.: Госюриздат, 1949. – С. 73.
77. Винокуров С.И. Криминалистическая характеристика преступлений, ее содержание и роль в построении методики расследования / С.И. Винокуров //

- Методика расследования преступлений: Общие положения. – М., 1976. – С. 101.
78. Вирок Жовтневого районного суду міста Запоріжжя відносно гр. Б. №1–163 від 14.02.2005 р. – 4 с.
79. Вирок Івано–Франківського міського суду відносно гр. С. №1–1100 від 19.12.2005 р. – 3 с.
80. Вирок Київського районного суду міста Донецька відносно гр. Ч. №2–376 від 6.11.2002 р. – 8 с.
81. Вирок Рівненського районного суду Рівненської області відносно гр. А. №1–23 від 14.02.2003 р. – 3 с.
82. Виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються у сфері інформаційних технологій: Наук.-практ. посіб. / Б.В. Романчук, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, В.М. Бутузов; за заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2004. – 144 с.
83. Возгрин И.А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография / И.А. Возгрин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 475 с.
84. Возгрин И.А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И.А. Возгрин. – Минск: Вышэйшая школа, 1983. – 215 с.
85. Возгрин И.А. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / И.А. Возгрин. – Л., 1976. – 41 с.
86. Войтко С. Патентно-правова охорона винаходів у галузі комп'ютерних технологій / С. Войтко, А. Дідович // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – 2005. – №10. – С. 65–69.
87. Волкова И.К. Некоторые вопросы участия специалиста в следственном осмотре места происшествия / И.К. Волкова // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1964. – №1. – С. 36–41.
88. Волобуєв А.Ф. Особливості розслідування розкрадань грошових коштів, що здійснюються з використанням комп'ютерної техніки / А.Ф. Волобуєв // Вісник ЛІВС МВС України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛІВС. – 1998. – №2. – С. 179–185.
89. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва / А.Ф. Волобуєв. – Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. – 336 с.
90. Волобуєв А.Ф. Тактика допиту: Лекція / А.Ф. Волобуєв. – Харків: Ун–т внутр. справ, 1997. – 28 с.
91. Воронов И.А. Понятие и классификация следов преступления в сфере использования компьютеров / И.А. Воронов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2001. – №2. – С. 204–210.
92. Воронов И.А. Проблемы взаимодействия оперативного работника и специалиста при раскрытии преступлений в сфере использования компьютеров / И.А. Воронов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя

незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2002. – №2. – С. 200–205.

93. Вошинский М. Уголовная ответственность за нарушение авторских и смежных прав по новой редакции статьи 146 УК России / М. Вошинский // Российская Юстиция. – 2003. – №6. – С. 61–63.

94. Вязаничев И. Как работает накопитель на жестком диске / И. Вязаничев, С. Логутова. – М.: Олма-Пресс, 1999. – 279 с.

95. Гавловський В.Д. Особливості методики виявлення та розкриття злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями з використанням комп'ютерних технологій / В.Д. Гавловський // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 2 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2001. – С. 67–79.

96. Гавриленко І. Комп'ютерне піратство – явище глобального масштабу / І. Гавриленко // Міліція України. – 1998. – №2. – С. 10–11.

97. Гаврилин Ю.В. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений: Курс лекций / Ю.В. Гаврилин, Н.Г. Шурухнов; под ред. Н.Г. Шурухнова. – М.: Книжный мир, 2004. – 468 с.

98. Гаврилин Ю.В. Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации: Учебное пособие / Ю.В. Гаврилин; под ред. Н.Г. Шурухнова. – М.: ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2001. – 88 с.

99. Гаврилов И. Извлечение и исследование компьютерной информации / И. Гаврилов, А. Иванов // Уголовное право. – 2004. – №4. – С. 74–76.

100. Гаврилов О.А. Информатизация правовой системы России. Теоретические и практические проблемы / О.А. Гаврилов. – М., 1998. – 215 с.

101. Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Владимир Александрович Галанов. – Саратов, 2003. – 220 с.

102. Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания при проведении тактической операции «Следственный осмотр» по делам об уголовно-наказуемых нарушениях авторских прав в области распространения аудио-, видеопродукции / В.А. Галанов, Л.Л. Грищенко // Следователь. – 2003. – №2. – С. 30–31.

103. Галкин В.М. Средства доказывания в уголовном процессе / В.М. Галкин. – М.: Издательство Центрального научно-исследовательского института судебных экспертиз, 1968. – Часть II: Заключение эксперта. – 96 с.

104. Герасименко А.Ю. Некоторые вопросы организации видеозаписи при проведении осмотра места происшествия / А.Ю. Герасименко // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 161–164.

105. Герасимов И.Ф. Взаимодействие органов предварительного следствия и дознания при расследовании особо опасных преступлений: дис... кандидата

юрид. наук: 12.00.09 / Иван Федорович Герасимов. – Свердловск, 1996. – 225 с.

106. Герасимов И.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений в методике расследования / И.Ф. Герасимов // Методика расследования преступлений: Общие положения. – М., 1976. – С. 96.

107. Герасимов И.Ф. Общие положения расследования преступлений / И.Ф. Герасимов, Е.В. Цыпленкова // Криминалистика. – М.: Высшая школа, 1994. – С. 333.

108. Герасун А.А. Как процессуально оформить взаимодействие следователя и органа дознания / А.А. Герасун // Соц. законность. – 1971. – №3. – С. 51 – 52.

109. Глухова Г. Уголовная ответственность за нарушение авторских и смежных прав / Г. Глухова // Законность. – 2003. – №10. – С. 30–32.

110. Глушенко В. Застосування судової експертизи при розслідуванні злочинних порушень авторського та суміжних прав / В. Глушенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №3. – С. 125–127.

111. Голубев В.А. Преступления в сфере компьютерной информации / В.А. Голубев, А.Н. Юрченко; под общ. ред. А.П. Снигирева, Н.С. Вергузаева. – Запорожье, 1998. – 157 с.

112. Голубев В.О. Розслідування комп'ютерних злочинів: монографія / В.О. Голубев. – Запоріжжя: Гуманітарний університет «ЗІДМУ», 2003. – 296 с.

113. Голунский С.А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / С.А. Голунский, Б.М. Шавер. – М., 1939.

114. Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (Методологические вопросы): Монография / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1980. – 160 с.

115. Гончаренко В.И. Использование звукозаписи при расследовании преступлений / В.И. Гончаренко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1967. – №4. – С. 129–135.

116. Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике / В.И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1984. – 149 с.

117. Гончаренко В.И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В.И. Гончаренко, Г.А. Кушнир, В.А. Подпальный // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1986. – Вып. 33. – С. 3–8.

118. Гончаренко В.И. Предпосылки и практика программирования расследования / В.И. Гончаренко // Проблемы совершенствования расследования и профилактика преступлений на современном этапе: Межвуз. науч. сб. – Уфа, 1990. – С. 123.

119. Гончаренко В.И. Применение киносъемки в следственной практике / В.И. Гончаренко, З.М. Ломако // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1968. – №5. – С. 57–60.

120. Гора І.В. Психологічний портрет особи за почерком / І.В. Гора, В.А. Колесник // Матеріали міжнародної інтернет-конференції «Досудове

слідство: організаційні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми». – Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. – 84–91.

121. Горбанев И.Н. Взаимозависимость оперативно-розыскных мероприятий и следственных действий при расследовании незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск у двох частинах. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – №4. – Ч. 2. – С. 223–230.

122. Горбанев И.Н. Доказывание умысла при расследовании незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – №2. – С. 130–135.

123. Горбанев И.Н. Определение ущерба, причиненного преступлениями в сфере нарушения авторского права и смежных прав / И.Н. Горбанев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2004. – №1. – С. 95–101.

124. Горбанев И.Н. Особенности методов проведения судебных экспертиз компьютерной техники и программных продуктов / И.Н. Горбанев // Матеріали міжнародної Інтернет-конференції «Досудове слідство: організаційні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми». – Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. – 92–97.

125. Горбанев И.Н. Особенности проведения осмотра места происшествия при документировании нарушений авторских прав / И.Н. Горбанев // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: Матеріали III міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів і слухачів. Донецьк, 28 березня 2003 р. – Донецьк: ДІВС, 2003. – С. 215 – 221.

126. Горбаньов І.М. Класифікація способів скоєння незаконного використання та розповсюдження комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – С. 147–151.

127. Горбаньов І.М. Механізм утворення слідів у разі незаконного відтворення комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Проблеми законодавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць. Донецьк, 2005. – №2. – С. 206–212.

128. Горбаньов І.М. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного використання комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч. 2. – С. 75–81.

129. Горбаньов І.М. Особливості проведення допитів окремих категорій свідків при розслідуванні незаконного розповсюдження комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 114–118.

130. Горбаньов І.М. Процесуальна регламентація використання матеріалів оперативної закупівлі як ефективного заходу з документування незаконного розповсюдження комп'ютерних програм / І.М. Горбаньов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск у двох частинах. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2004. – №3. – Ч. 2. – С. 150–156.
131. Грамович Г.И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие / Г.И. Грамович. – Минск: МВШ МВД СССР, 1987. – С. 56.
132. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – Спб., 1908. – 1088 с.
133. Грязін В.І. Підготовка та призначення судових експертиз / В.І. Грязін, В.К. Гіжевський, О.І. Рошин. – К.: Школа, 2004. – 560 с.
134. Гулкевич В. Характеристика незаконного відтворення та розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав, як основних різновидів злочину, передбаченого ст. 176 КК України / В. Гулкевич // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10. – С. 66–75.
135. Данич В.Н. О некоторых вопросах документирования контрафактной деятельности / В.Н. Данич // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спец. випуск. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2002. – №1. – С. 20–29.
136. Диденко В.П. Тактические приемы применения киносъёмки на предварительном следствии / В.П. Диденко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1975. – №11. – С. 91–97.
137. Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» Спеціальність 7.060101 «Правознавство» на тему: «Особливості розслідування незаконного використання товарного знака» [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.referat.www4.com/view-text-224054>.
138. Долженков О.Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О.Ф. Долженков, А.Ф. Думко, І.П. Козаченко. – Одеса: НДРВВ ОІВС, 2000. – 134 с.
139. Дорошенко В.Т. Організація роботи слідчо-оперативної групи при розслідуванні умисних вбивств, скоєних організованими злочинними угрупованнями і на замовлення / В.Т. Дорошенко // Слідча практика України. – Харків, 2003. – Вип. 3. – С. 65–67.
140. Драпкин Л.Я. Основы криминалистической теории следственных ситуаций : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Л.Я. Драпкин. – М., 1987. – С. 10.
141. Дубинский А.Я. Организация и деятельность следственно–оперативной группы: Учебное пособие / А.Я. Дубинский, Ю.И.Шостак. – К., 1981. – 49 с.
142. Дубровицкая Л.П. Планирование расследования: Учебное пособие / Л.П. Дубровицкая, И.М. Лузгин. – М., 1972. – 55 с.
143. Дудников А.Л. Проблемы систематизации способов преступлений, совершаемых в сфере экономической деятельности / А.Л. Дудников //

- Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 109–111.
144. Дулов А.В. Права и обязанности участников судебной экспертизы / А.В. Дулов. – Минск: Изд-во МВССПО БССР, 1962. – 408 с.
145. Дутов М. Правові проблеми електронного документообігу / М. Дутов // Право України. – 2002. – №6. – С. 122–124.
146. Душейко Г.О. Особливості порушення кримінальної справи по злочинах у сфері комп'ютерної інформації / Г.О. Душейко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 88–97.
147. Экспертизы у судебных практики / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.
148. Енциклопедія кібернетики / В.М. Глушков. – Гол. ред. УРЕ. – К., 1973. – Т. 1. – С. 87–88.
149. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика пре ступлений / В.Ф. Ермолович. – Минск: Амалфея, 2001. – 304 с.
150. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17977774>.
151. Жалкаускене А. Особенности автороведческой экспертизы компьютерных текстов / А. Жалкаускене, В. Жалкаускас // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково–практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково–дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 331–336.
152. Жбанков В.А. К вопросу о разработке криминалистической характеристики методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными сообществами / В.А. Жбанков, Т.С. Зуева // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 88–90.
153. Жирный Г.Е. Расследование хищений в системе общественного питания : автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 «уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Г.Е. Жирный. – Харьков, 1986. – С. 9.
154. Журавель В.А. Криміналістична характеристика злочинів: реальність чи ілюзія? / В.А. Журавель // Правничий часопис Донецького університету, 2001. – №1 (6). – С. 56–59.
155. Журавель В.А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування / В.А. Журавель. – Харків: Право, 1999. – 304 с.
156. Завальна Ж. Електронні документи за законодавством України / Ж. Завальна // Юридичний вісник України. – 2004. – №5. – С. 9.

157. Загіка Г.В. Кримінологічна характеристика особистості комп'ютерного злочинця / Г.В. Загіка // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2001. – №1. – С. 73–78.
158. Зайцев П. Электронный документ как источник доказательств / П. Зайцев // Законность. – 2002. – №4. – С. 40–44.
159. Захист прав інтелектуальної власності в контексті вступу до СОТ: Навч. посіб. / За ред. В.Т. Пятницького. – К., 2001. – 188 с.
160. Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2002. – 544 с.
161. Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / Під ред. П.В. Коляди. – К., 2001. – 239 с.
162. Зуев Е.И. Непроцессуальная помощь сотрудника криминалистического подразделения следователю / Е.И. Зуев. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1975. – 45 с.
163. Зуев Е.И. О понятии специальных познаний в уголовном процессе / Е.И. Зуев // Материалы научной конференции «Вопросы теории криминалистики и судебной экспертизы» (декабрь 1969 г.). – Вып. 1. – М.: ЦНИИСЭ Юркомиссии при Совмине РСФСР, 1969. – С. 73–76.
164. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / Георгий Георгиевич Зуйков. – М., 1970. – С. 205.
165. Зуйков Г.Г. Общие вопросы использования специальных познаний в процессе предварительного расследования / Г.Г. Зуйков // Криминалистическая экспертиза. – М., 1966. – Вып. 1. – С. 113–125.
166. Ивашков В.А. Из опыта взаимодействия специалиста со следователем и оперативным работником при осмотре места происшествия / В.А. Ивашков // Вопросы уголовного процесса и криминалистики: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – С. 3–6.
167. Ивашенко С. Экспертиза интеллектуальных объектов / С. Ивашенко // Юридическая практика. – 2005. – №6. – С. 7.
168. Исследование современной организованной преступности. - НИИ МВД РФ. – М., 2010 г.
169. Ищенко П.П. Использование помощи специалистов при производстве обысков и выемки по делам о хищениях социалистического имущества / П.П. Ищенко // Специальные познания в сфере борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: Сборник научных трудов. – Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1984. – С. 119-124.
170. Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно–процессуальные и криминалистические аспекты) / П.П. Ищенко. – М.: Юрид. литература, 1990. – 158 с.

171. Іванов В.В. Сучасні проблеми організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами ОВС ході огляду місця події / Іванов В.В. // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 104–110.
172. Ідентифікація піратських CD/DVD дисків. – 2005. – 10 с.
173. Ілляш Я.М. Службова функція криміналістичної характеристики злочинів / Я.М. Ілляш // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – №2. – С. 71–75.
174. Інструктивні вказівки Держарбітража СРСР від 29.06.1979 р. «Про використання як доказів по арбітражних справах документів, підготовлених за допомогою електронно-обчислювальної техніки».
175. Інформатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.І. Пушкаря. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 704 с.
176. Іщенко А.В. Використання спеціальних знань у правоохоронній практиці: старі та нові проблеми / А.В. Іщенко, Р.П. Марчук // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – №3. – С.204–211.
177. Іщенко А.В. Зародження та формування почеркознавства (історико-хронологічний аспект) / А.В. Іщенко // Криміналістичний вісник: Науково-практичний збірник. Вип. 2 / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС України. – С. 35–46.
178. Іщенко А.В. Непорушення прав людини як принцип діяльності міліції / А.В. Іщенко, М.М. Гуренко // Науковий вісник НАВСУ. – 2002. – №3. – С.135–140.
179. Казимиров Ю.М. Осмотр дискет / Ю.М. Казимиров // Следователь. – 2003. – №2. – С. 34–35.
180. Калинин Ю.А. Участие в уголовном судопроизводстве лиц, обладающих специальными познаниями : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Ю.А. Калинин. – М., 1981. – 19 с.
181. Калмикова Я.С. Належність та допустимість доказів в адміністративному судочинстві / Я.С. Калмикова // Матеріали науково-практичної конференції Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012. – С. 153.
182. Калятин В.О. Особенности использования объектов исключительных прав в Интернет / В.О. Калятин // Юридический мир. – 2000. – №11. – С. 38–45.
183. Карнеева Л.М. Особенности пределов доказывания при принятии некоторых процессуальных решений в стадии предварительного следствия / Л.М. Карнеева, Г.М. Миньковский // Вопросы предупреждения преступности. – М., 1966. – Вып. №4. – С. 84.
184. Касаткин А.В. Тактика собирания и использования компьютерной информации при расследовании преступлений: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Андрей Валерьевич Касаткин. – М., 1997. – 215 с.
185. Катков С.А. Тактика подготовки и назначения программно-технических экспертиз / С.А. Катков // МИ МВД РФ. – 1995. – №1. – С. 48.

186. Клименко Н.И. Предварительное исследование рукописных текстов органами расследования и судом для ограничения круга возможных исполнителей / Н.И. Клименко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 100–103.
187. Клименко Н.И. Роль экспертизы в захисті об'єктів інтелектуальної власності / Н.И. Клименко, В.П. Колонюк // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 554–559.
188. Коваленко В.В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Володимир Вікторович Коваленко. – Луганськ, 2004. – 214 с.
189. Коваленко В.В. Тактичні особливості призначення судових експертиз із залученням спеціаліста / В.В. Коваленко // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2004. – №1. – С. 139–148.
190. Коваленко Д.А. Особенности доказывания по уголовным делам о нарушении авторских и смежных прав на досудебных стадиях судопроизводства: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Дмитрий Александрович Коваленко. – Москва, 2002. – 229 с.
191. Коврижных Б. Правові норми про участь спеціаліста у кримінальному судочинстві потребують удосконалення / Б. Коврижных, Є. Поліщук // Радянське право. – 1977. – №1. – С. 71–72.
192. Козлачкова Ю.И. Информация на электронных носителях как источник доказательств в уголовном процессе / Ю.И. Козлачкова // Следователь. – 2003. – №6. – С. 21–28.
193. Козлов В.Е. К вопросу об установлении групповой принадлежности лица, совершающего компьютерные преступления / В.Е. Козлов, И.А. Воронов // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2002. – №4. – С. 193–199.
194. Козлов В.Е. Теория и практика борьбы с компьютерной преступностью / В.Е. Козлов. – М.: Горячая линия – Телеком, 2002. – С. 161.
195. Кокурин Г.А. Криміналістическіе і організаційніе основи діяльності слідственно-оперативних груп по раскрытию и расследованию преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Г.А. Кокурин. – Свердловск, 1991. – 23 с.
196. Колдин В.Я. Актуальные вопросы теории и методологии криминалистики / В.Я. Колдин // Методологические и теоретические проблемы юридической науки. – М., 1986. – С. 154.

197. Колдин В.Я. Судебная идентификация / В.Я. Колдин. – М.: ЛексЭст, 2002. – 528 с.
198. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: Учебное пособие / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Х.: Юридический институт, 1985. – 92 с.
199. Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дисс. на соискание учен. степ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.Н. Колесниченко. – Харьков, 1967. – 28 с.
200. Колесниченко А.Н. О первоначальных (неотложных) следственных действиях при расследовании преступления / А.Н. Колесниченко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1964. – №1. – С. 7–13.
201. Колесниченко А.Н. О системе версий и методике их построения / А.Н. Колесниченко, Г.А. Матусовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1970. – №7. – С. 7–13.
202. Колодяжный В.А. Возбуждение уголовного дела: проблемы теории и практики: Монография. – Луганск: РИО ЛИВД, 1999. – 148 с.
203. Колотушкин С.М. Криминалистическая характеристика преступлений в сфере нарушения авторских и смежных прав / С.М. Колотушкин, О.Б. Дронова // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. Луганськ.: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч 1. – С. 3–7.
204. Комарков В.С. Тактика допроса: Учебное пособие / В.С. Комарков. – Х., 1975. – 64 с.
205. Комарков В.С. Цели и тактика предъявления доказательств в ходе допроса обвиняемого / В.С. Комарков // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1972. – №9. – С. 91–97.
206. Комиссаров В. Обыск с извлечением компьютерной информации / В. Комиссаров, М. Гаврилов, А. Иванов // Законность. – 1999. – №3. – С. 12–15.
207. Комкор П.П. Использование специализированного программного обеспечения для исследования информации на магнитных носителях / П.П. Комков // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Засць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 336–339.
208. Кони А.Ф. Собрание сочинений: В 8 т. / А.Ф. Кони. – М.: Юридическая литература, 1966. – Т. 1. – 568 с.
209. Коновалов В. Групповой метод расследования / В. Коновалов // Законность – 1995. – №7. – С. 37–41.

210. Коновалов Е.Ф. Соотношение специальных знаний следователя и специалиста-криминалиста / Е.Ф. Коновалов // Применение специальных познаний в борьбе с преступностью: Межвуз. сб. научн. тр. – Свердловск: Изд-во Свердловского юридич. ин-та, 1983. – С. 23–27.
211. Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Харьков: Консум, 2000. – 176 с.
212. Коновалова В.Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития / В.Е. Коновалова // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 66–69.
213. Копылов В.А. Информационное право: Учебное пособие / В.А. Копылов. – М.: Юристъ, 1997. – 472 с.
214. Корницкий І. «Стахановець» від контрафакту: 10 тисяч СД на добу / І. Корницкий // Київ, Володимирська, 15. – 2005. – №6. – С. 2.
215. Корухов Ю.Г. Правовые основания применения научно-технических средств при расследовании преступлений / Ю.Г. Корухов. – М.: ВЮЗИ, 1974. – 30 с.
216. Коршунов В.М. Следы на месте происшествия. Обнаружение, фиксация, изъятие / В.М. Коршунов. – М.: Экзамен, 2001. – 288 с.
217. Костицький М.В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі / М.В. Костицький. – К.: НМК ВО, 1990. – С. 58.
218. Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. – М.: Юристъ, 1997. – 760 с.
219. Криминалистика / Под ред. Н.П. Яблокова, В.Я. Колдина. – М., 1990. – С. 324.
220. Криминалистика социалистических стран / Под ред. В.Я. Колдина. – М.: Юрид. лит., 1986. – 512 с.
221. Криминалистика. – М., 1969. – Т.1 – С.214.
222. Криминалистика: Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студ. юрид. вузов и факультетов / Шепитько В.Ю., Коновалова В.Е., Матусовский Г.А. и др.; под ред. В.Ю. Шепитько – Х.: Одисей, 2001. – 376 с.
223. Криминалистика: Учеб. для вузов. Минск: Вышэйш. шк., 1997. – С. 102.
224. Криминалистика: Учеб. пособие / А.В. Дулов, Г.И. Грамович, А.В. Лапин и др.; Под ред. А.В. Дулова. Мн.: НКФ «Экоперспектива», 1996. – С.263.
225. Криминалистика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова и А.Ф. Волынского. М.: Спарк, 1998. – 543 с.
226. Криминалистика: Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М., 1984 – С. 366.
227. Криминалистика: Учебник для вузов / А.Ф. Волынский, Т.В. Аверьянова, И.Л. Александрова и др.; Под ред. А.Ф. Волынского. – М.: Закон и право, ЮНИТИ–ДАНА, 2000. – 615 с.

228. Криміналістика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА * М, 1999. – 990 с.
229. Криміналістика: Учебник для студентов вузов, обуч по спец. «Юриспруденция»/ МО РФ Моск. гос. юрид. акад.: под ред. проф. Е.П. Ищенко, – М.: Юрист, 2000. – 751 с.
230. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. За ред. В.Ю. Шепітька. – Харків: Право, 1998. – 376 с.
231. Кримінальний кодекс України: Науково–практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін. Юре», 2003. – 1196 с.
232. Кримінальний кодекс України: Науково–практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Видання друге переробл. та доповн. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 1152 с.
233. Крыгин С.В. Расследование преступлений, совершаемых в сфере компьютерной информации: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Сергей Владимирович Крыгин. – Нижний Новгород, 2002. – 200 с.
234. Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления / В.В. Крылов. – М.: Издательская группа ИНФРА*М – НОРМА, 1997. – 285 с.
235. Крылов В.В. Расследование преступлений в сфере информации / В.В. Крылов. – М.: Городец, 1998. – С. 252.
236. Крылов И.Ф. Судебная экспертиза в уголовном процессе / И.Ф. Крылов. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. – 216 с.
237. Кузнецов А.А. Использование материалов оперативно-розыскного характера для возбуждения уголовного дела / А.А. Кузнецов // Проблемы оперативно-розыскной деятельности и обеспечения прокурорского надзора за її законністю: Міжнародна науково-практична конференція (21–22 лютого 2000 р.): Аналітичні матеріали, пропозиції наукових і практичних працівників. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. – С. 233–237.
238. Кузнецова С.П. Возможности использования специальных знаний по делам о нарушении прав интеллектуальной собственности / С.П. Кузнецова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80–річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково–дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; ред. колегія: А.П. Засць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 569–574.
239. Кузнецов О.О. Розслідування злочинів, пов'язаних із виготовленням і збутом фальсифікованих алкогольних напоїв: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Олександр Олексійович Кузнецов. – К., 2004. – 209 с.

240. Кузьмин С.В. Очередность проведения следственных действий и иных мероприятий в процессе предварительного следствия / С.В. Кузьмин // Правоведение. – 1995. – №1. – С.59–72.
241. Кузьмічов В.С. Криміналістика: Навч. посіб. / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, Є.М. Моїсєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 368 с.
242. Кузьмічов В.С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів: Монографія / В.С. Кузьмічов. – К.: НАВ СУ–НВТ «Правник», 2000. – 450 с.
243. Куклин В.В. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / В.В. Куклин // Вопросы уголовного процесса и криминалистики: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – С. 83–88.
244. Лапин Е.С. Методика расследования преступлений, совершенных против интеллектуальной собственности / Лапин Е.С. // Российский следователь. – №2. – 2011. – С. 4-8.
245. Лапин Е.С. Расследование преступлений, совершенных против интеллектуальной собственности / Е.С. Лапин. – М., 2011.
246. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А.М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1970. – 224 с.
247. Левков В.М. Криміналістичні версії: текст лекції / В.М. Левков. – Харків: Юридичний інститут, 1991. – 25 с.
248. Лисенко С. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів / С. Лисенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №3. – С. 120–124.
249. Лисиченко В.К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко. – К.: Вища школа, 1979. – 88 с.
250. Лисиченко В.К. Виды участия специалистов на предварительном следствии / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1985. – №. 30. – С. 3–10.
251. Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль. – К.: КГУ, 1987. – 100 с.
252. Лисиченко В.К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике / В.К. Лисиченко, О.В. Батюк // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1988. – №36. – С. 3–9.
253. Лисиченко В.К. Следственный осмотр как специальный метод исследования объектов в процессе доказывания по уголовным делам / В.К. Лисиченко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – №10. – С. 176–182.
254. Лисиченко В.К. Формы использования специальных познаний и виды участия специалистов на предварительном следствии / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль // Применение специальных познаний в борьбе с преступностью: Межвуз. сб. научн. тр. – Свердловск: Свердловский ордена

- Трудового красного знамени юридический институт им. Р.А. Руденко, 1983. – С. 8–18.
255. Лист Департаменту інформаційних технологій МВС України №16/1к–1467 від 28.03.2006 р.
256. Лист Державної судової адміністрації України №14–1949/05 від 04.04.2006 р.
257. Литвиненко В.А. Участие специалистов в осмотре места дорожно-транспортного происшествия // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 176–179.
258. Лицензионное соглашение «ПроЛінг Лтд».
259. Лицензионное соглашение Microsoft Corporation.
260. Лісовий В.В. Огляд місця події при розслідуванні «комп'ютерних» злочинів / В.В. Лісовий // Право України. – 2001. – №1. – С. 52–54.
261. Лісовий В.В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень роботи автоматизованих систем / В.В. Лісовий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. – №2 – С. 223–228.
262. Логвинов Ю. Крупный ущерб или крупный вред в «интеллектуальном пиратстве» / Ю. Логвинов // Законность. – 2002. – №6. – С. 38–39.
263. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – 216 с.
264. Лук'янчиков Б.Є. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позавидових методиках розслідування / Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Дніпропетр. юрид. інст. МВС України. – 2001. – №1 (4). – С. 261–268.
265. Лук'янчиков Е.Д. О соотношении криминалистической и оперативно-тактической характеристик преступления / Е.Д. Лук'янчиков // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2003. – №2. – С. 185–193.
266. Лысенко В.В. Некоторые вопросы использования специальных познаний при расследовании уклонений от уплаты налогов / В.В. Лысенко // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: Матеріали наукової конференції молодих учених УВС, – Х.: 1996. – №1. – С. 95–98.
267. Львівські міліціонери викрили чотири підпільні цехи з виготовлення контрафактної кави [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1565632>
268. Мазуренко О. Комп'ютерна інформація як предмет злочинів, передбачених Розділом 16 КК України / О. Мазуренко, Н. Розенфельд // Право України. – 2004. – №6. – С. 80–83.
269. Маляренко В.Т. Про досудове слідство, його недоліки і реформу / В.Т. Маляренко // Вісник Верховного суду України. – 2004. – №8 (48). – С. 2–5.

270. Маляренко В.Т. Про інститут понятьх у кримінальному процесі України / В.Т. Маляренко, В.І. Вернидубов // Вісник Верховного суду України. – 2001. – №3 (25). – С. 22–27.
271. Маляренко В.Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства / В.Т. Маляренко // Вісник Верховного суду України. – 2004. – №9 (49). – С. 2–13.
272. Марков А.Я. О некоторых тактических возможностях использования оперативных данных при допросе обвиняемых / А.Я. Марков // Сборник статей адъюнктов и соискателей. – М.: Высшая школа МВД СССР, 1971. – Вып.3. – С. 59–65.
273. Матеріал про відмову у порушенні кримінальної справи №2539/03 // Архів Перевальського РВ УМВС України в Луганській області. – 2003. – С. 48.
274. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – 480 с.
275. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений / В.Н. Махов. – М.: Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2000 – 296 с.
276. Методичні рекомендації щодо виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності. ДДСБЕЗ та ГСУ МВС України. К., 2003. – 14 с.
277. Мешков В.М. Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. Учебно-практическое пособие / В.М. Мешков, В.Л. Попов. – М.: Цит-М, 1999. – 80 с.
278. Митричев С.П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / С.П. Митричев // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – №10. – С. 27–33.
279. Михайленко А.Р. Расследование преступлений, законность и обеспечение прав граждан. Научно-практическое издание / А.Р. Михайленко. – К.: Юринком Интер, 1999. – 448 с.
280. Михлин А.С. Последствия преступления / А.С. Михлин. – М.: Юрид. лит., 1969. – 104 с.
281. Мотлях О.І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Олександр Іванович Мотлях. – К., 2005. – 198 с.
282. Мотлях О.І. Питання організації дій слідчого у злочинах, вчинюваних у сфері комп'ютерних технологій / О.І. Мотлях // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. – Вип. 2. – С. 106–113.
283. Музика А. Про поняття злочинів у сфері комп'ютерної інформації / А. Музика, Д. Азаров // Право України. – 2003. – №4. – С. 86–89.

284. На Закарпатті викрито підпільний цех з виробництва «лікувально-мінеральної води» [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1824494>.
285. На Запоріжжі ліквідовано підпільний «бізнес» з незаконного виробництва посівного насіння [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1533762>.
286. На Львівщині правоохоронці припинили реалізацію контрафактних компакт-дисків [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1572166>.
287. На Львівщині працівники міліції оголосили про підозру зловмиснику, котрий порушував права кінокомпаній та кінодистриб'юторів [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1624207>.
288. Надгорный Г.М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» / Г.М. Надгорный // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1980. — № 21. — С. 37–42.
289. Назаров С.А. О соотношении криминалистической характеристики и механизма преступления / С.А. Назаров // Вестник криминалистики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. Вып. 2 (10). — М.: Спарк, 2004. — С. 18–20.
290. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5.04.01 р. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — 1104 с.
291. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5.04.01 р. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Атіка, 2004. — 1056 с.
292. Никифорчук Д.Й. Деякі аспекти здійснення оперативної закупки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів / Д.Й. Никифорчук // Науковий Вісник НАВС України. — 2003. — №2 (частина 2). — С. 41–43.
293. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника / В.А. Образцов. — М.: Юрист, 1997. — 336 с.
294. Образцов В.А. Криминалистика: Курс лекцій / В.А. Образцов. — М., 1996. — 508 с.
295. Образцов В.А. Криминалистика: Учеб. пособие / В.А. Образцов. — М.: Юрикон. 1994. — 208 с.
296. Образцов В.А. О криминалистической классификации преступлений / В.А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 33 — М., 1980. — С. 94.
297. Образцов В.А. Понятие и криминалистическое значение следственной ситуации / В.А. Образцов, В.Г. Танасевич // Советское государство и право. — 1979. — №8. — С. 114.
298. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация / С.С. Овчинский; под ред. А.С. Овчинского и В.С. Овчинского. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 367 с.

299. Одеські борці з кіберзлочинністю припинили факти незаконної трансляції телеканалів [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1633394>.
300. Ожегов С.И. Словарь русского языка. — 15-е изд. / С.И. Ожегов. — М.: Русский язык, 1984. — 816 с.
301. Олейник П.А. Роль розыскных версий в раскрытии преступлений / П.А. Олейник, А.Г. Птицын // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1971. — №8. — С. 20–26.
302. Оперативно-розыскная деятельность: Учебник / Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, А.Ю. Шумилова. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 794 с.
303. Организованная преступность: Курс лекций. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с.
304. Осмотр места происшествия: Практическое пособие / Под ред. А.И. Дворкина. — М.: Юристъ, 2001. — 336 с.
305. Основы методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ: Навч. посібник / Під ред. М.В. Салтєвського. — Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. — 35 с.
306. Основы оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. В.Б. Рушайло. — Изд. 2-е, испр. и доп. — СПб.: Издательство «Лань», 2000. — 720 с.
307. Остроградская А.Л. К вопросу о разработке криминалистической характеристики преступлений в сфере компьютерной информации / А.Л. Остроградская // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков — 2003). — С. 195–198.
308. Паламарчук Л.П. Використання спеціальних знань у розслідуванні незаконного втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж / Л.П. Паламарчук // Вісник ЛАВС МВС України: Спеціальний випуск. — Луганськ: РВВ ЛАВС.— 2005. — С. 133–137.
309. Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Людмила Петрівна Паламарчук. — К., 2004. — 204 с.
310. Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений / И.Ф. Пантелеев. — М., 1975. — С. 10.
311. Пастухов О.М. Авторське право в Інтернеті / О.М. Пастухов. — К.: Школа, 2004. — 144 с.
312. Пашнев Д.В. Особливості слідчого огляду засобів комп'ютерної техніки Д.В. Пашнев // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск. Луганськ: РВВ ЛАВС. — 2005. — С. 137–139.
313. Перч В.О. Особенности взаимодействия правоохранительных органов и судебно-экспертных учреждений на современном этапе / В.О. Перч //

Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 77–81.

314. Петренко В. Правовий захист програмного забезпечення в Україні / В. Петренко // Право України. – 2003. – №6. – С. 62–65.

315. Петровский С. Правовой статус электронных документов: возникновение и современное развитие / С. Петровский // Хозяйство и право. – 2001. – №12. – С.18–22.

316. Пешак Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование / Я. Пешак. – М.: Прогресс, 1976. – 232 с.

317. Погорельский М.А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі / М.А. Погорельский // Вісник Верховного суду України. – 2003. – №2 (26). – С. 36–39.

318. Погуляев В.В. Роль эксперта и специалиста в расследовании нарушений исключительных прав / В.В. Погуляев // Право и экономика. – 2004. – №7. – С. 51–53.

319. Подопрелов А.М. Создание и деятельность следственно-оперативной группы: дис... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / А.М. Подопрелов. – К., 1991. – 283 с.

320. Пономарева Л.В. Методика расследования изнасилований / Л.В. Пономарева; под ред. В.И. Комиссарова. – М., 2002. – 152 с.

321. Попов В.И. Осмотр места происшествия / В.И. Попов; под ред. В.А. Хвана. – М., 1959. – 231 с.

322. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии: Учеб. пособие / Н.И. Порубов. – М.: Изд-во Бек, 1998. – 208 с.

323. Постика И.В. Судебно-исследовательская фотография как отрасль специальных криминалистических знаний / И.В. Постика // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 206–208.

324. Правиков Д.И. Ключевые дискеты. Разработка элементов системы защиты от несанкционированного копирования / Д.И. Правиков. – М.: Радио и связь, 1995. – 62 с.

325. Практика привлечения специалистов к участию в расследовании преступлений / С.Ф. Скопенко, В.В. Еременко, Т.В. Варфоломеева, В.И. Гончаренко // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1975. – №11. – С. 5–11.

326. Працівники міліції Одеси припинили діяльність незаконного швейного цеху [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1672290>.

327. Прищепа В.М. Процессуальные и криминалистические основания идентификационных действий следователя / В.М. Прищепа, М.Я. Сегай // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №6. – С. 92–97.

328. Про досвід правоохоронних органів США по боротьбі з комп'ютерною злочинністю: Аналітичний огляд НЦБ Інтерполу в Україні // Інформаційний лист МВС від 4 квітня 1997 р.

329. Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации / Под ред. Н.Г. Шурухнова. – М.: Щит – М, 1999. – 254 с.
330. Режим доступа до новин: <http://proit.com.ua/internet/2008/01/18/162219.html>
331. Режим доступа до новин: <http://www.onliner.ua/news/05.05.2006/17.21/>
332. Режим доступа до новин: http://www.pepsi.com.ua/one/news/s/Maksyma_Fa.html
333. Режим доступа до новин: http://www.proza.com.ua/news/26-04-2006_7607_d684.shtml.
334. Рекламный буклет ВО «Криптон». – 2005. – 7 с.
335. Рекламный буклет ТОВ «Пароль». – 2005. – 6 с.
336. Репешко П. Участь спеціаліста в судовому розгляді кримінальної справи / П. Репешко // Право України. – 1999. – №9. – С. 78–82.
337. Річний звіт АМК за 1999 рік. – К., 1999.
338. Рішення Перевальського районного суду про визнання незаконними дій о/у ВДСБЕЗ Перевальського РВ УМВС України в Луганській області Г.
339. Розовский Б.Г. Некоторые вопросы применения психологических приемов в допросе обвиняемых / Б.Г. Розовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1965. – №2. – С. 14–22.
340. Романюк Б.В. Залучення спеціалістів до розслідування злочинів у сфері інформаційних технологій / Б.В. Романюк // Міліція України. – 2002. – №2. – С. 23–25.
341. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Богдан Васильович Романюк. – К., 2002. – 232 с.
342. Россинская Е.Р. Судебная компьютерно-техническая экспертиза / Е.Р. Россинская, А.И. Усов. – М.: Право и закон, 2001. – 416 с.
343. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процес се / Е.Р. Россинская. – М.: Юрист, 1996. – 224 с.
344. Рохлин В.И. Некоторые проблемы взаимодействия следователя в процессе расследования уголовных дел / В.И. Рохлин // Вопросы взаимодействия следователя и других участников расследования преступлений: Межвуз. сб. научн. тр. – Свердловск: Свердловский ордена Трудового красного знамени юридический институт им. Р.А. Руденко, 1984. – С. 39–44.
345. Савельев А.К. Процессуальные и организационно-тактические проблемы расследования сложных многоэпизодных дел : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.К. Савельев. – Волгоград, 1999. – 26 с.
346. Салтевский М.В. Криминалистика в современном изложении юристов: Учебное и практическое пособие / М.В. Салтевский. – Х.: ИМП «Рубикон», 1997. – 432 с.

347. Салтевский М.В. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия: Методические рекомендации / М.В. Салтевский, М.Г. Щербаковский, В.А. Губанов. – Харьков: Нац. юрид. акад. України, 1999. – 11 с.
348. Сахарук Д. Юридическая сила электронной подписи / Д. Сахарук // Юридическая практика. – 2004. – №18. – С.14–15.
349. Сегай М. Концептуальні засади інформатизації судочинства / М. Сегай // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – №4 (23). – С.193–200.
350. Сегай М.Я. Використання спеціальних знань для попередження злочинів у сфері економіки / М.Я. Сегай, І.Я. Фрідман // Фінансова злочинність: Матеріали міжнар. науково-практичної конференції. – Х.: Право, 2000. – С. 74–79.
351. Сегай М.Я. Методология судебной идентификации / М.Я. Сегай. – К.: РИО МВД УССР, 1970. – 256 с.
352. Сегай М.Я. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии) / М.Я. Сегай, В.К. Стринжа. – К.: Ін Юре, 1997. – 174 с.
353. Селиванов М.В. Защита прав на компьютерную программу: теория и практика. Учебно-практическое пособие / М.В. Селиванов. – Харьков: Эспада, 2004. – 176 с.
354. Селиванов Н. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации / Н. Селиванов // Соц. законность. – 1977. – №2. – С. 56–59.
355. Селиванов Н.А. Вещественные доказательства / Н. Селиванов. – М.: Юридическая литература, 1970. – 200 с.
356. Селиванов Н.А. Основания и формы применения научно-технических средств и специальных знаний при расследовании преступлений / Н.А. Селиванов // Вопросы борьбы с преступностью: Сборник научных трудов. – М.: Юрид. литература, 1968. – Вып. 7. – С. 111–139.
357. Селина Е.В. Доказывание с использованием специальных познаний по уголовным делам / Е.В. Селина. – М.: Юрлитинформ, 2003. – 128 с.
358. Селина Е.В. Применение специальных познаний в уголовном процессе / Е.В. Селина. – М.: Юрлитинформ, 2002. – 144 с.
359. Сенчик Н.А. Криминалистическая характеристика преступлений / Н.А. Сенчик // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1983. – №26. – С. 26–31.
360. Сергеев Л.А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Л.А. Сергеев. – М., 1966. – 16 с.
361. Серго А. Электронный документооборот / А. Серго // Российская юстиция. – 2003. – №5. – С. 69–71.

362. Синеокий О.В. Виды следственных и следственно-оперативных групп: сравнительный анализ / О.В. Синеокий // Государство и право. – 1997. – №1. – С. 60–67.
363. Сінчук В. Криміналістична характеристика в дії (з практики розслідування кримінальної справи) / В. Сінчук // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – №4 (27). – С. 219–223.
364. Словарь русского языка: в 4 т. Т. 4 / АН СССР, Ин-т рус. яз.; под ред. А.П. Евгеньевой. – 3-е изд., стереотип. – М., 1985–1988. – С. 89.
365. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / Под ред. В.К. Лисиченко. – К.: Вища школа, 1988. – 405 с.
366. Соколовский З.М. О применении следователем криминалистических знаний при исследовании вещественных доказательств / З.М. Соколовский // Советское государство и право. – 1957. – №1. – С. 69–73.
367. Соколовский З.М. Понятия специальных знаний. К вопросу об основаниях назначения экспертизы / З.М. Соколовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 199–205.
368. Соколовский З.М. Тактические приемы применения звукозаписи в допросе подозреваемых и обвиняемых / А.В. Соколовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1972. – №9. – С. 61–67.
369. Соловьев А.Д. Процессуальные вопросы установления истины на предварительном следствии : спец. автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.Д. Соловьев. – К., 1969. – С. 35.
370. Сорокотягин И.Н. Криминалистические проблемы использования специальных познаний в расследовании преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / И.Н. Сорокотягин. – Екатеринбург, 1992. – 29 с.
371. Сорокотягин И.Н. Специальные познания в расследовании преступлений / И.Н. Сорокотягин. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1984. – 119 с.
372. Специализированный курс криминалистики. – К., 1987. – С. 310.
373. Старушкевич А.В. Організація огляду місця події / А.В. Старушкевич // Вісник прокуратури. – 2003. – №13. – С. 77–79.
374. Столична міліція не допустила збуту фальсифікованих оптичних носіїв інформації [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1592913>.
375. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: Навчально-довідковий посібник. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 448 с.
376. Сулягин К.И. Электронное копирование информации, как самостоятельное следственное действие / К.И. Сулягин, С.В. Зуев, Ю.А. Извеков // Следователь. – 2003. – №4. – С. 14–15.

377. Танасевич В.Г. Теоретические основы методики расследования преступлений / В.Г. Танасевич // Советское государство и право. – 1977. – №6. – С. 90–94.
378. Таран О.В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.В. Таран. – К., 2005. – 19 с.
379. Тертышник В.М. Взаимодействие следователя с иными подразделениями ОВД при расследовании преступлений / В.М. Тертышник, С.В. Слинько // Юридический университет Министерства внутренних дел. – Х., 1995. – 86 с.
380. Титуніна К.В. Проблема захисту авторського права виробників комп'ютерних програм від комп'ютерного піратства / К.В. Титуніна // Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Донецьк 27 квітня 2001 р. / Гол. ред. І.Г. Кириченко. Донецьк ДІВС. – 2001. – С. 602–612.
381. Тихомиров А.М. Способ совершения и сокрытия преступления, как элементы криминалистической характеристики нарушения авторских прав / А.М. Тихомиров // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч 2. – С. 130–133.
382. Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ: Монографія / В.В. Тищенко. – Одесса: Юридическая литература, 2002. – 360 с.
383. Тищенко В.В. Подготовка преступления как объект криминалистического исследования / В.В. Тищенко // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков – 2003). – С. 94–96.
384. Тищенко В.В. Сокрытие преступления как элемент преступной деятельности / В.В. Тищенко // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць ОНЮА. – Вип. 10. – Одеса, 2001. – С. 155–163.
385. У Києві міліція викрила протиправну діяльність інтернет-провайдера [Електронний ресурс] — Режим доступу :<http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1640529>.
386. У Київській області правоохоронці затримали хакера [Електронний ресурс] — Режим доступу :<http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1677419>
387. Уголовно-процессуальный кодекс Украины. Научно-практический комментарий / Под общей редакцией В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х.: ООО «Одисей», 2005. – 968 с.
388. Улимаев Р.Ю. Следственно-оперативные группы: правовой статус, организация и деятельность : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Р.Ю. Улимаев. – М., 1999. – 25 с.
389. Федоров Ю.Д. Специальные познания и формы их использования при

расследовании преступлений / Ю.Д. Федоров // Труды Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент: НИиРИО ТВШ МВД СССР, 1976. – Вып. 9. – С. 19, 21–25.

390. Федченко В.М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади : дис... кандидата юрид наук : 12.00.09 / Володимир Михайлович Федченко. – К., 2004. – 250 с.

391. Филин Д.В. К вопросу о формах использования специальных знаний в уголовном судопроизводстве / Д.В. Филин, В.А. Князев, В.Н. Зинченко // Проблемы социалистической законности: Республиканский межведомственный научный сборник. – Х.: «Основа», 1991. – Вып. 26. – С. 110–115.

392. Фрідман І.Я. Використання знань фахівців у кримінальному процесі / І.Я. Фрідман, Г.М. Откідач // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Зб. наук.-практ. матеріалів (до 55-річчя видання роботи С.М. Потапова «Введение в криминалистику») / Міністерство юстиції України; Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса; Ред. колегія: М.Л. Цимбал, Е.Б. Сімакова-Єфремян, В.М. Шерстюк та ін. – Харків: Право, 2001. – С. 119–124.

393. Хаметов Р.Б. Расследование преступных нарушений авторских прав : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Рустам Батрханович Хаметов. – Саратов, 1999. – 227 с.

394. Хрипченко А.В. Криміналістична характеристика злочинів – засіб пошуково-пізнавальної діяльності при розслідуванні злочинів / А.В. Хрипченко // Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2003. – №3. – С. 85–90.

395. Цымбал П.В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / П.В. Цымбал. – К., 1992. – 25 с.

396. Четаков К.В. Преступления в сфере компьютерной информации / К.В. Четаков // Российский следователь. – 2000. – №2. – С. 22–25.

397. Чорний В.Я. Прогалини в кримінально-процесуальному законодавстві, що існують під час вирішення заяв та повідомлень про злочини / В.Я. Чорний, О.В. Чорна // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. – №3. – С. 90–105.

398. Черноус Ю. Пояснення громадян та протокол допиту: проблеми співвідношення / Ю. Черноус // Право України. – 2005. – №12. – С. 57–61.

399. Шаповалова Л.І. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності в досудових стадіях кримінального процесу : дис... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Лариса Іванівна Шаповалова. – Київ, 2001. – 213 с.

400. Шаркова Т.Ф. О самостоятельных исследованиях вещественных доказательств, проводимых следователем / Т.Ф. Шаркова // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – №. 6. – С. 88–91.

401. Шашкин С.Б. Проблемы судебной экспертизы принтеров в свете некоторых частных криминалистических теорий / С.Б. Шашкин // Следователь. – 1999. – №2. – С. 58–60.
402. Швець Н.Л. Проблеми методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав споживачів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Наталя Леонідівна Швець. – Донецьк, 2002. – 198 с.
403. Шевченко В.Ф. Розкриття та розслідування злочинів у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / В.Ф. Шевченко, С.О. Суслов // Бюлетень МВС по обміну досвідом роботи. – 2003. – №135. – С. 60–76.
404. Шевчук В. «Криміналістичний фантом» чи реальність (ще раз про криміналістичну характеристику злочинів) / В. Шевчук // Юридична Україна. – 2003. – №3. – С. 17–21.
405. Шейфер С.А. Собираание доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы / С.А. Шейфер. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1986. – 169 с.
406. Шепитько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике / В.Ю. Шепитько. – Харьков: РИП «Оригинал», 1995. – 200 с.
407. Шепітько В.Ю. Тактика допиту: Текст лекцій / В.Ю. Шепитько. – Харків: Укр. юрид. академія, 1992. – 11 с.
408. Шехавцов Р.Н. О криминалистической характеристике преступлений, совершенных организованными преступными группами / Р.Н. Шехавцов // Вісник ЛІВС МВС України: Науково-практичний журнал. Луганськ: РВВ ЛІВС. – 2000. – №4. – С. 137–141.
409. Шишаева Е.Ю. Правовой статус электронного документа / Е.Ю. Шишаева // Юрист. – 2004. – №9. – С. 38–40.
410. Шляхов А.Р. Правовые основы организации деятельности судебно-экспертных учреждений в СССР / А.Р. Шляхов // Правовые проблемы судебной экспертизы: Сб. научн. тр. – М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт судебных экспертиз, 1976. – Вып. 22. – С. 5–68.
411. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение / А.Р. Шляхов. – М.: Юридическая литература, 1979. – 165 с.
412. Шмонин А.В. Современное представление о криминалистической характеристике преступлений / А.В. Шмонин // Следователь. – 2005. – №2. – С. 43–49.
413. Шмонов В.А. 2000 год. Проблемы охраны прав интеллектуальной собственности в России / В.А. Шмонов // Юридический мир. – 2000. – №5. – С. 4–8.
414. Штрмас А.Ю. Деятельность сведущих лиц в советском уголовном процессе (уголовно-процессуальное и криминалистическое исследования) : автореф. дис. на соискание учен. степени кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.Ю. Штрмас. – М., 1964. – 16 с.

415. Щербаковский М.Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений / М.Г. Щербаковский, А.А. Кравченко. – Харьков: Университет внутренних дел, 1999. – 76 с.
416. Щербаковский М.Г. Проблемы выявления, фиксации и изъятия следов преступлений, совершенных с применением компьютерных технологий / М.Г. Щербаковский // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 9 – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 278–309.
417. Щербаковский М.Г. Сущность следов преступлений, совершенных с использованием компьютерных средств / М.Г. Щербаковский // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск №3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2003. – С. 320–326.
418. Эксперт. Руководство для экспертов органов внутренних дел / Под ред. Т.В. Аверьяновой, В.Ф. Статкуса. – М.: КноРус; Право и закон, 2003. – 592 с.
419. Юнацький О.В. Практичні рекомендації щодо збирання та направлення на дослідження носіїв інформації персональних комп'ютерів / О.В. Юнацький, П.К. Нейфельд // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1997. – №2. – С. 120–124.
420. Юрин В. Формы взаимодействия в расследовании / В. Юрин // Законность. – 2003. – №1. – С. 39–41.
421. Яблоков Н.П. Криминалистика / Н.П. Яблоков; под ред. А.Н. Васильева. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 496 с.
422. Яблоков Н.П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения) / Н.П. Яблоков. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – 97с.
423. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории / Н.П. Яблоков // Вестник Московского университета. Серия 11 Право. – 2000. – №2. – С. 3–13.
424. Яблоков Н.П. Следственные ситуации в методике расследования и их оценка / Н.П. Яблоков // Вестник Московского университета. Серия 11 Право. – 1983. – №5. – С.74.
425. Якимов И.Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике / И.Н. Якимов. – Новое изд., перепеч. с изд. 1925 г. – М.: ЛексЭст, – 2003. – 496 с.
426. Якупов Р.Х. Уголовный процесс. Учебник для вузов / Р.Х. Якупов. – М.: Зерцало, – 1998. – 464 с.

Відеофрагменти та фотоматеріали

427. Столичная милиция не допустила сбыта фальсифицированных оптических носителей информации. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=p7r49l1JvEI>.
428. Чернівецькі УБОЗівці викрили злочинну групу, котра виробляла та реалізовувала підроблені автомастила. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=zMn1PNIvgKM>.
429. У Чернівцях ліквідовано підпільний цех з виготовлення пральних порошків. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=79rUOWNYd1o>.
430. Порухення авторського права (диски). Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=9n6Es4WlADA>.
431. На Одещині викрито підпільний цех, в якому виготовлялись будівельні суміші. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=JVzXKbsWd6k>.
432. Правоохоронці виявили виробництво та склад контрафактної продукції у Кучургані. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=15RWNbCENfg>.
433. Правоохоронці припинили порушення авторських прав. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=YG6y0RLo9Ho>.
434. В одягу «відомих брендів» одеситів одягали кілька десятків іноземних громадян. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=GTmc14U6VJk>.
435. В Одеській області виявлено контрафактного товару на суму більше трьох мільйонів гривень. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=KMtJVbDdpP8>.
436. Підпільний цех із виготовлення прального порошку викрили правоохоронці. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=nuwM403s9V8>.
437. Одеські правоохоронці виявили брендовий «одяг-фальшивку». Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=8DXeppMyF0E>.
438. В Одесі викрито підпільний цех із виготовлення підробленого шампанського. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=Ef8QoGUojbU>.
439. Правоохоронці припинили діяльність незаконного швейного цеху. Режим доступу до відеофрагменту: <https://www.youtube.com/watch?v=EBEmpjqrHQI>.
440. Фотоматеріали узяті з офіційного сайту Національної поліції України. Режим доступу до фотоматеріалів: <http://www.npu.gov.ua>.

ДОДАТКИ

Стаття 176 Кримінального кодексу України *Порушення авторського права і суміжних прав*

1. Незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеогам і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, -

караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеогам, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеогам, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого та з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеогам, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.

Примітка. Матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі - якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі - якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 177 Кримінального кодексу України

Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію

1. Незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, -

караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 229 Кримінального кодексу України
Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового
найменування, кваліфікованого зазначення походження товару

1. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, -

караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від десяти тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Примітка. Матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі - якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі - якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Навчальне видання

ГОРБАНЬОВ Ігор Миколайович

**Особливості методики розслідування кримінальних
правопорушень у сфері інтелектуальної власності
Навчальний посібник з інтерактивними елементами**

Підписано до друку 31.10.2016. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарн. «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 12,21.

Наклад 300 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.

тел. 0487431393; 0949464393 email – 74313931@gmail.com

ISBN 978-617-7215-55-3

9 786177 215553 >